

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Kentsel Ortamda Bir Getto:Fatih Kadınlar Pazarı Örneği

Suvat PARİN
2502030221

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Korkut TUNA

İstanbul-2008

ÖZ

Göç, kentlerin mekansal, toplumsal ve normatif düzeninde örseleyici etkiler yaratan çok bileşenli bir olgudur. Özellikle kırsal yaşam alanlarından kentlere yönelen iç göç hareketleri aşındırmanın ötesinde etkiler bırakan bir boyuta sahiptir. Birey ya da grupların göç öncesi biçimlenmiş donanımları kentin yoğun, heterojen ve rekabetçi koşulları karşısında konut ve iş alanlarında farklı örgütlenme biçimlerine yol açmaktadır.

Bu çalışma 1950’lerde kırsaldan başlayan ve İstanbul’da neticelenen göçler sonucu oluşmuş bir Pazar’ı konu edinmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelen göçmen aktörlerin pazarcılık sektöründe başlayan yoğunlaşmaları, bugün İstanbul’un tarih ve merkezi kent alanında yer edinmiş, esnafı, tüketici kitlesi, arz edilen ürün türü, mekansal ve sosyal örüntüsü itibariyle homojenliği baskın sosyo-ekonomik bir alan özelliğine sahip Fatih Kadınlar Pazarı’nı şekillendirmiştir.

Bu çalışma hemşehrilik ilişkileri, tüketim kalıpları, kültürel ve dinsel yaşam çizgileri bakımından benzerlikler gösteren bir kitleye iş ve yaşam olanağı sunan Fatih Kadınlar Pazarı’nın oluşumunu, gelişimini ve mevcut yapısını sosyolojik bir perspektiften anket, mülakat, materyal analizi ve arşiv taraması teknikleriyle açıklamaya çalışan bir çerçeveye sahiptir.

ABSTRACT

Migration is a multicomponent event that cause destructive effects in spatial, social and normative order of cities. In particular, internal migration movements from rural areas to cities have a dimension affecting urban life profoundly. Opposite to the heavy, intensive, heterogeneous and competitive urban conditions, the equipments of individuals or groups which had been formed before migration conduce to different organisational styles in the domicile and the working areas.

This study examines a Bazaar which derived from migrations occurring in the 50s from rural areas to Istanbul. The migrant actors coming from the Eastern and Southeastern Anatolia Regions have concentrated in marketing sector. In consequence of this concentration, the Women's Bazaar in Fatih district has shaped up in the historical and central urban space of Istanbul today. This place is a homogenous socio-economic area in respect of its tradesman, its consumers, its kind of products, and its spatial and social pattern.

This study aims to explain, from a sociological perspective, the constitution, the development and the existent structure of the Fatih Women's Bazaar which presents the possibility of working and life to a group having similarities in itself in terms of citizenship relations, consumption forms, cultural and religious life style. For that purpose, some research techniques has been used such as questionnaire, interview, material analysis and review of the literature.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, İstanbul'un tarihi kimliğini yansıtan mimari doku örnekleri açısından zengin sayılabilecek ve merkezi kent alanı olarak gösterilen Fatih İlçesi'nin sınırları içinde bulunan **Kadınlar Pazarı**'nın tarihsel süreçte hangi kentsel ve toplumsal dinamiklerin neticesi olarak ortaya çıktığını ve Pazar'ın homojenlik gösteren kent kimliğini sosyolojik bir perspektiften incelemektir. Bu çalışma, İstanbul kent tarihini simgeleyen açık hava müzesi olarak da adlandırılan Tarihi Yarımada içinde bir bölgeyi, Fatih Kadınlar Pazarı'nı, sorunsallaştırması ve tarihi olduğu kadar merkezi bir kent alanında göç, iş ve kent ilişkisini ortaya koyan değerlendirmeler içermesi açısından önem arz etmektedir.

Bilimsel çalışmalar aslında kolektif bir zihnin ürünüdürler. Konunun tespitinden yararlandığınız kaynaklara, eleştirel değerlendirmelerden kurumsal desteklere, görüşmeler yaptığınız kaynak kişilerden anketler uyguladığınız gruplara kadar bu katkıyı açıkça görmek mümkündür. Tezin konusu, sınırları ve bu çerçevedeki önemli yönlendirmeleri için başta danışman hocam Prof. Dr. Korkut Tuna olmak üzere tez izleme komitesinde yer alan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Recep Ertürk'e, Prof. Dr. Musa Taşdelen'e ve Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili'ye teşekkür ederim.

Tezin alan araştırması ayağında bireysel ve kurumsal düzeyde çok büyük desteklerini gördüğüm Fatih Belediyesi başkan yardımcısı Talip Temizer'e, Fatih Belediyesi Harita Emlak ve İstimlak Müdürlüğü'ne, Fatih Belediyesi Bilgi İşlem Müdürlüğü'nden harita mühendisi Nejmettin Mermer'e, Zeytinburnu Belediyesi Zabıta Müdür Yardımcısı Birol Yılmaz'a, Eminönü ve Fatih Belediyesi Zabıta Müdürlükleri çalışanlarına, Fatih 3. Bölge Tapu ve Sicil Müdürlüğü'ne, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Bayrampaşa Haller Müdürlüğü yetkililerine, Hüsambey ve Kırkçeşme Mahallesi muhtarlarına, Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki kaynak kişilerle görüşmemizi sağlayan Sami Çiftçi'ye, anket uygulaması aşamasındaki desteklerinden ötürü Abdulkahar Alkan'a, Kadınlar Pazarı esnaf ve müşteri kitlesine ve burada adımı anımsayamadığım herkese çok teşekkür ederim.

Ayrıca yorucu tez çalışması süresince desteğini bir an olsun esirgemeyen eşime ve neşe kaynağım Nida'ya çok şey borçlu olduğumu ifade etmek istiyorum.

Bu çalışma Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından 2007-SOB-D100 numaralı proje olarak desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİL, HARİTA, GRAFİK ve TABLOLAR DİZİNİ	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KENT ve YERLEŞME ÖRÜNTÜLERİ	12
1.1. Kuramsal Çerçeve	12
1.2. Kent İçi Sosyo-Ekonomik Örgütlenmeler	31
1.2.1. Mukim Bir Sosyo-Ekonomik Örgütlenme: Çarşı	37
1.2.2. Mobil Bir Sosyo-Ekonomik Örgütlenme: Pazar	45
1.2.3. Portatif Bir Sosyo-Ekonomik Örgütlenme: Semt Pazarı	49
2.BÖLÜM: KENT KİMLİĞİ ve KENT YÖNETİMİ	52
2.1. İstanbul'un Yerleşim Dizgesi ve Ekonomik Bölgeler	52
2.2. Fatih İlçesinin Sosyo-Ekonomik Profili	63
2.3. Fatih Kadınlar Pazarı'nın Mekân Biyografisi	72
2.4. Fatih Kadınlar Pazarı'nın Sosyolojik Profili	88
2.5. Fatih Kadınlar Pazarı'nın Kent Kimliği	108
2.6. Kentin Mekansal Ve Toplumsal Örüntülerinin Şekillenmesinde Kent Yönetimi	122
3. BÖLÜM: TOPLUMSAL İLİŞKİLER	132
3.1. Kente Taş(ın)an Nüfus: Göç ve Kentteki Yörüngesi	132
3.2. Kent(t)e Tutunma Siyaseti: Hemşehrilik ve Homojen Kümelenmeler	146
3.3. Tüketime Sürekliliği: Göçle Taşınan Tüketim Alışkanlıkları ve Kentteki Arz Alanları	159
3.4. Kente Tutunma Arayışında ve Homojenleşme Eğilimlerinde Dinsel Öğeler ve Muhafazakar Tutumlar	173
3.5. Kent Güvensizliğinde Homojen Alanlar ve İşlevleri	180
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	186
KAYNAKÇA	191
EKLER	218
ÖZGEÇMİŞ	269

ŞEKİL, HARİTA, GRAFİK ve TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Fatih Kadınlar Pazarı Çevresinin Yıllara Göre İmar Durumu	83
Tablo 2: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Doğum Yerlerine Göre Dağılımı	96
Tablo 3: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Göç Öncesi İş Profili	100
Tablo 4: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının İş Deneyimleri.....	101
Tablo 5: Fatih Kadınlar Pazarı İşyeri Kompozisyonu	102
Tablo 6: İstanbul, Eminönü Ve Fatih Belediye Başkanlıkları	128
Tablo 7: İstanbul Nüfus Kompozisyonunda Bölgelere Göre Dağılım Oranları	139
Tablo 8: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Göç Profili.....	143
Tablo 9: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Göç Etme Nedenleri	144
Tablo 10: Fatih, Eminönü Ve Zeytinburnu'nda Faaliyet Gösteren Pazarcıların Doğum Yerlerine Göre Dağılımı	151
Tablo 11: İstanbul Sebze Ve Meyve Halleri Esnafının Doğum Yerlerine Göre Dağılımı.....	152
Tablo 12: Fatih Kadınlar Pazarı'nın Bulunduğu Bölgenin Demografik Yapısı.....	154
Tablo 13: Müşterilere Göre Fatih Kadınlar Pazarı'nın En Önemli Özelliği.....	184
Tablo 14: Esnafa Göre Kadınlar Pazarı'nın Güvenli Alan Olma Özelliği	185
Tablo 15: Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşterilerin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı.....	219
Tablo 16: Fatih Kadınlar Pazarını Nereye Benziyor?.....	220
Tablo 17: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafına Göre Kadın Müşterilerin Sık Gelmemesi Nedenleri	221
Tablo 18: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Hemşehrilik Algısı	221
Tablo 19: Neden Fatih Kadınlar Pazarı'nda İş Kurdunuz?	221
Tablo 20: Fatih Kadınlar Pazarı'nda İş Kurmanıza Kimler Yardımcı Oldu?	222
Tablo 21: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının İkamet Alanı Tercihleri	222
Tablo 22: Bulduğunuz Konut Bölgesini Niçin Tercih Ettiniz?	223
Tablo 23: Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşterinin Tüketim Tercihleri	224
Tablo 24: Fatih Kadınlar Pazarı'nda Veresiye Alış Veriş İmkânı	225
Tablo 25: Fatih Kadınlar Pazarı'nda Pazarlık Yapma Durumu	225
Tablo 26: Esnafa Göre Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşteri Profili.....	225
Tablo 27: Müşteri Grubunun Pazarı Tercih Etme Nedeni	226
Tablo 28: Fatih Kadınlar Pazarı'nın Çok İşlevli Özelliği	226
Tablo 29: Müşterilerin Kadınlar Pazarı'na Geliş Sıklığı	226
Tablo 30: Müşterilerin Kadınlar Pazarı'na Geliş Amaçları	227
Tablo 31: İstanbul'daki Siirtli Pazarcı Esnafın Konut Tercihleri.....	227
Tablo 32: Pazarcı Ve Komisyoncuların İkamet Yerlerine Göre Dağılımı.....	228
Tablo 33: Fatih Kadınlar Pazarında Çalışanların Doğum Yerlerine Göre Dağılımı	229
Tablo 34: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Kentle İlişkisi	229
Tablo 35: Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki Alış Verişinizi Kim Yapar?	230
Harita 1: İlkçağlarda İstanbul	53
Harita 2: 6.-15. Yüzyıllar Arasında İstanbul	54
Harita 3: 17. Yüzyıl'da İstanbul'da Pazar Yerleri	62

Harita 4: Fatih Kadınlar Pazarı'nın İstanbul Kent Sınırları İçindeki Konumu	72
Harita 5: Fatih Kadınlar Pazarı'nın İçinde Yer Aldığı Tarihi-Merkezi Doku	74
Harita 6: Fatih Kadınlar Pazarı'nın Mekan Biyografisi.....	80
Harita 7: Fatih Kadınlar Pazarı Hüsambey Ve Kırkçeşme Mahallesi Sınırları.....	153
Harita 8: Fatih Kadınlar Pazarı Bölgesi Mülkiyet Durumu (İllere Göre).....	155
Harita 9: Fatih Kadınlar Pazarı Bölgesi Mülkiyet Durumu(Bölgelere Göre)	156
Şekil 1 : Kentsel Birimlerin Şekillenışı	22
Grafik 1:Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Eğitim Durumu	105
Grafik 2: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Yaş Dağılımları	105
Grafik 3: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Doğum Yerlerine Göre Dağılımı	106
Grafik 4: Fatih Kadınlar Pazarı İş Kompozisyonun Sektörel Dağılımı.....	106
Grafik 5: Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşterilerin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı	230
Grafik 6 : Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşterilerin İkamet Bölgeleri	231
Grafik 7: Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşterilerin Yaş Dağılımları.....	231
Grafik 8: Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşteri Kitlesinin Eğitim Durumu	232

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	:	Anavatan Partisi
AKP	:	Adalet ve Kalkınma Partisi
Bkz	:	Bakınız
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
DBİA	:	Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DTM	:	Dayanıklı Tüketim Malları
FP	:	Fazilet Partisi
İBB	:	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İMÇ	:	İstanbul Manifaturacılar Çarşısı
İSMH	:	İstanbul Sebze ve Meyve Hali
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MİA	:	Merkezi İş Alanı
MYO	:	Meslek Yüksek Okulu
RP	:	Refah Partisi
SHP	:	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SİİYAD:		Siirt İli ve İlçeleri Kültür Eğitim ve Yardımlaşma Derneği
SSK	:	Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşu
TL	:	Türk Lirası
YTL	:	Yeni Türk Lirası
Vb	:	Ve benzerleri
Yay	:	Yayınları

GİRİŞ

Kentleşme deneyiminde önemli bir olgu olan göç, aktörlerin ya da grupların yer değiştirmelerinin ötesinde farklı yaşam biçimlerini karşı karşıya getirerek toplumsal planda yeni yapılanmalara yol açan girift bir ilişkiler ağıdır. Göçe sevk eden sebepler dizisi, göçle taşınan sosyal, kültürel ve ekonomik bagajın yarattığı etkiler, göçün başladığı ve son bulduğu yerleşim noktalarında yaşanan değişim gibi davranışsal ve normatif düzlemde cereyan eden ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan gelişmeler ve sorunlar bir bütün olarak göç olgusunun sosyolojik sınırlarını oluşturmaktadır.

Sosyolojik açıdan geniş bir yelpazeyi barındıran göç hareketinin yönü, güzergahı ve etkileri göç eden grupların yaşam biçimlerine yerleşmiş ilişki kalıpları ile birlikte göç edilen yerde varlığını sürdüren toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapının biçimlendirdiği bütünün etkileşimiyle şekillenmektedir. Farklılık gösteren yaşam biçimlerinin bileşenlerini karşı karşıya getiren göç pratiğinin söz konusu tesirlerini kentsel yaşamın mekansal, kültürel, sosyal ve ekonomik ünitelerinde bariz olarak müşahade etmek mümkündür.

Türkiye’de Cumhuriyet’in kurulmasıyla başlayan ve 1950’lerde ivme kazanan, yönü kırdan kente doğru olan göç hareketinin taşıdığı demografik yoğunluk başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerin toplumsal ve mekansal peyzajında derin yapısal problemlere yol açmıştır. Göç eden grupların özellikle konut ve iş arayışlarıyla başlayan girişim ve uygulamaları beraberinde bu alanlarda önemli ve kalıcı sorunlar doğurmuştur.

Bu bağlamda araştırmamızın konusu 1950’li yıllarda kente yönelen göç dalgalarıyla kurulmuş ve bugün İstanbul’un Fatih ilçesi sınırları içinde yer alan Kadınlar Pazarı’dır. Araştırmamız Fatih Kadınlar Pazarı’nın yapısını ve oluşum dinamiklerini önceleyen sosyolojik bir çalışmadır.

1950 öncesinde İstanbul kent merkezine yönelen göçlerin bir sonucu olarak kurulmuş Kadınlar Pazarı'nın kentsel alanda yerleşme hareketini konu edinen bu çalışmanın amacı, İstanbul gibi portföyünde yaygın ve farklı iş alternatifleri sunarak, uzun süreli ve kalıcı değişimler yaratan yatay nüfus hareketlerinin yönelmelerine zemin hazırlayan metropoliten bir kent bağlamı içinde enformel tarzda örgütlenmiş, yoğun emek ve küçük sermaye ile mahalli tecimsel ürünlerin bütünleşmiş yapısı üzerinde yerleşik bir yapı olarak şekillenmiş bir pazar alanını tarihsel bağlamı içinde irdelemektir.

Fatih Kadınlar Pazarı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gelen göçmen kitlelere ait işyerlerinin yoğun bir biçimde bulunduğu bir pazardır. Kadınlar Pazarı'nın sadece esnaf kitlesi değil müşteri kesimi de genel olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç etmiş gruplardan oluşmaktadır. Kent yerleşim düzeni içindeki konumu, Pazar'ın esnaf ve tüketici/müşteri profili, Pazar'da arz edilen ürünlerin nevi ve tüketici grupların Pazar'la kurduğu ilişki biçimi gibi düzlemlerin bir bütün olarak kendisini çevreleyen kentsel birimlere göre görece homojen nitelikler göstermesi Fatih Kadınlar Pazarı'nı bu çalışmanın merkezine iten faktörlerden birini oluşturmaktadır.

İstikameti kırdan kente doğru olan söz konusu demografik hareketliliğin yarattığı problemler hem tarihi kent merkezlerinde hem de kentin genişleyen sınırlarında ortaya çıkmıştır. Fakat kent çalışmalarının odağına daha çok çeperlerdeki oluşumlar ve gelişmeler yerleşirken, bu eğilim tarihi ve merkezi kent bölgelerindeki gelişmeleri bilimsel çalışmaların gündeminden düşürmüştür. Başta İstanbul'un olmak üzere tarihi kent merkezlerinde meydana gelen değişimler gözden kaçmış, kent merkezinde ve kentin tarihi dokusunda ortaya çıkan gelişmeler ve yaşanan dönüşümler, kentin sınırlarında olup bitenler kadar ilgi çekici olmamış, söz konusu konular bilimsel araştırmaların ve yerel yöneticilerin problematiği dışında kalmıştır (TUNA, 2004:2). İstanbul'un tarihi yerleşim alanı içinde konumlanan Fatih Kadınlar Pazarı bu açıdan da önem arz etmektedir. İstanbul'un tarihi kent kimliğini simgeleyen yapıların yer aldığı Tarihi Yarımada sınırları içindeki önemli bir noktasına göçle gelerek yerleşen grupların kentte tutunma arayışlarının bir sonucu

olarak oluşturdukları Kadınlar Pazarı'nın bu çerçevede etüt edilmesi kent tarihi ve kent dokusu açısından ehemmiyet arz eden bir çalışma olacaktır.

İstanbul'un makro kent formu içinde bir tarih koleksiyonuna sahip eski kent merkezinde yer bulan Kadınlar Pazarı'nın oluşum sürecinin araştırılması, irdelenmesi bu açıdan sosyolojik bir zorunluluk olarak değerdendirilebilir. Kadınlar Pazarı'nın esnaf ve müşteri kitlesinin sosyolojik arka planını ortaya koymaya yönelik amaçla kıyaslandığında bunun daha spesifik bir hedef oluşturduğunu belirtmek gerekir. Çünkü bu çalışma, Eski İstanbul yada Tarihi Yarımada içinde oluşan sosyal, kültürel, ekonomik, demografik ve mekansal değışim ve dönüşümlere söz konusu tarihi alan içinde konumlanmış Kadınlar Pazarı'nın yer aldığı kesit aracılığıyla kısmi de olsa açıklık getirmektedir. Merkezi kent alanının gelişim ve dönüşüm çizgileri içinde değışkenlik gösteren unsurların trafiğini vurgulamak ve resmetmek hem kent merkezlerinin tarihi açısından hem de söz konusu bölgelere yerleşen grupların kent şemasındaki yerlerini anlamak açısından önem arz etmektedir.

Kent toplumbilimcisinin ana sorunu çok sayıda türdeş olmayan insanı barındıran, yoğun nüfuslu yerleşim yerlerinde gördeli olarak sürekli bir biçimde gözlenen toplumsal eylemlerin ve örgütlenmelerin biçimlerini keşfetmek olmalıdır (WIRTH, 2002:86). İstanbul bu açıdan yapıları, genişlikleri ve nitelikleri farklılık gösteren çok sayıda ekonomik, sosyal, dinsel ve kültürel bileşenli yapıların temerküz ettiği bir yerdir (KEYDER, 2000:233).

Fatih Kadınlar Pazarı, mekansal yapı ve sosyal örüntü itibariyle farklı bir kümelenme örneği göstermektedir. Bu açıdan Kadınlar Pazarı'nın araştırma nesnesi olarak seçilmesi başlıca üç önemli nedene/özelliğe dayanmaktadır. Bunlardan birincisi Pazar'ın göçün kent çeperinde oluşturduğı yığılmalardan farklı olarak tarihi kent merkezi içinde oluşturduğı bir iş alanı olması, ikincisi söz konusu tarihi ve merkezi alanda kurulan Kadınlar Pazarı'nın nevi şahsına münhasır homojen yapısı, üçüncüsü ise Pazar'ın söz konusu homojen yapısıyla çevre yerleşim birimlerinden ve genel olarak kent bütününden ayrıışan ve farklılaşan eğilimlere sahip bulunmasıdır.

Türkiye’de inceleme birimi olarak kent fenomenini tercih etmiş bilimsel çalışmaların oluşturduğu envantere bakıldığında, kırdan kente göç olgusunu analiz konusu olarak belirleyen araştırmalarda tematik yoğunlaşmaların daha çok göçün kent deseninde ortaya çıkardığı konut ve gecekondü sorunlarını merkezde tutan bir konu dizini üzerinde olduğunu söylemek mümkündür (TUNA, 2004:2; ARLI, 2005:283-352; TÜMERTEKİN, 1973:20-21; DANIŞ;KAYAALP, 2005:291).

Göç olgusunun kent yaşamında yarattığı etkileri ve bıraktığı derin izleri anlamada göç eden grupların kentteki iş organizasyonları, iş türleri ve çalışma tarzları da en az göçün yol açtığı gecekondü ve konut problemi kadar önemli ve üzerinde durulması gereken bir alandır. Kent ekonomisinin kapı açtığı farklı iş mekanlarının oluşumu, tasfiyesine yol açtığı yada işlevsiz kıldığı çalışma kalıpları kentin ekonomi havzasında önemli başlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal nüfusun kente taşıdığı iş birikimi, kentin sunduğu iş biçimleriyle birlikte kentin doğasıyla örtüşen tür ve biçim açısından geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Fakat buna rağmen göç eden grupların iş yaşamı, iş kurma biçimleri, örgütlenme tarzları ve dinamikleri Türkiye’deki kent çalışmaları tablosunda ağırlık oluşturmadığı gibi genellikle farklı çalışma metinlerinde müstemilat bir unsur olarak incelendiği görülmektedir.

Fatih Kadınlar Pazarı kent, göç ve iş gibi farklı değişkenleri bir arada bağımsız bir çalışma alanı olarak incelemeye olanak veren bir yer özelliği taşıması nedeniyle araştırmamıza ayrı bir boyut katmıştır. Bu çalışma bu yönüyle kent sosyolojisi yazınında modernleşme, sanayileşme, teknolojik gelişme ve nüfus artışı parametreleriyle bağıntısal olarak açılanan göç olgusunun kent iş alanı içindeki örgütlenmesini ve kent içinde oluşan bu tip alanların kentsel işlevlerini açıklamaya dönük çalışmalara katkı sunmayı da amaçlamaktadır.

Modernleşme göstergeleri arasında yer alan kentleşme ve kırdan kopuş süreci toplumsal açıdan sorunlu bir aşama olduğu kadar toplumsal dönüşüm açısından da zorunlu bir evreye tekabül etmektedir. Gecekondü, işportacılık, köylüleşen kentler olgu ve söylemleri toplumsal dönüşüm sürecinin sorunlu olduğu kadar zorunlu iki

farklı yüzünü göstermektedir. Kadınlar Pazarı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden göç etmiş olan bir nüfusun iş ve davranış kodlarına referans bulduğu bir geçiş bölgesi özelliği göstermektedir. Toplumsal dönüşüm sürecinde Kadınlar Pazarı, kent yaşamından homojen bir varlık olarak ayrışan yapısına rağmen gecikmeli de olsa kente eklenme ya da kentlileşme pratiklerine zemin hazırlaması gibi kentsel işlevleri bulunmakta ve bu açıdan kent çalışmalarında önemli bir figür olarak ön plana çıkmaktadır.

Kadınlar Pazarı, Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan göç hareketinin büyük kentlerde sanayi tarafından mas edilemeyen kitlelerin iş yaşamı çizgisi ve buna bağlı olarak şekillenen örgütlenme biçimleri kadar; kırsalın şekillendirdiği yaşam biçiminin ve iş pratiklerinin kentsel alana geçişle birlikte değişen, süreklilik arz eden yada karşılıklı etkileşimin bir sonucu olarak yeni bir hat üzerinde kendini gösteren çok yönlü bir sosyal değişimin izlerini ortaya koyması açısından farklı bir kent motifi olarak değerlendirilebilir.

Gündelik yaşamın aktif ve yoğun akışının büyük bir kesitine sahne olan çarşı ve pazar gibi oluşumları salt ekonomik işleviyle tanımlamak, söz konusu alanlarda alış veriş dışında kalan ilişki türlerini dışlayan bir yanılsamaya yol açacaktır. Çünkü ekonomik etkenler dizisi yapının oluşumunda belirleyici dinamikleri bazen kamufle edebilmektedir. Bundan dolayı çarşı, pazar gibi çok sayıda bileşenin yer aldığı ünitelerde şekillendirici fenomenler noktası yanıltıcı olabilir (LABATUT, 1989:73). Dolayısıyla ekonomik faktörlere indirgenerek dar ve sınırlı bir çerçeve içinde yorumlanması yerine çarşı ve pazar türü örgütlenmelerin daha geniş bir anlam konsepti içinde sosyo-ekonomik yapılar olarak değerlendirilmesi hem yapıyı anlamak hem de bu alanlarda farklı saiklerle gerçekleşen ilişki türlerini anlamlandırmak açısından daha yerinde bir tanımlama olacaktır.

Fatih Kadınlar Pazarı bu anlamda fonksiyonel açıdan salt alışveriş eylemiyle sınırlı bir mekan değildir. Kadınlar Pazarı, ekonomik faaliyetin ötesine geçen bir merkez rolünü üstlenmiştir. Pazar müşterilerine/müdavimlerine çok işlevli bir hizmet alanı olarak servis yapmaktadır. Cemaat örüntülerinin hakim olduğu, biz

temelli birincil grup ilişkilerin devam ettiği, hemşerilik ilişkilerinin belirleyici, mahalli yemek ve gıdaların ağırlıklı olduğu Kadınlar Pazarı cenaze merasimi, taziye, zekat, kurban ve adak gibi dini ritüellere, toplantı ve buluşmalara ev sahipliği yapan ve bu açıdan ekonomik alana indirgenemeyecek bir fonksiyonelliğe sahiptir.

Teori ya da kavram setleri, araştırma konusu edilen toplumsal gerçeklikten mülhem epistemolojik zeminlerdir (TUNA, 1993). Bunun da ötesinde teorik çerçeve hiçbir dışsal zorlama olmaksızın gerçekliğe ve gerçekliğin sınırlı bir sunumuna sahip bir menzile kılavuzluk yapmaktadır (ÇİĞDEM, 2006:15). Kuramsal çerçeveler ve kavramlar epistemolojik ve metodolojik açıdan inceleme biriminin anlaşılmasında vazgeçilmez araçlardır. Fakat bilginin özelde ise kent sosyolojisi disiplinin teorik çerçeveleri kent denilen fenomenin içinde geliştiği tarihsel ve toplumsal şartların izlerini ve kodlarını taşımaktadır.

Bu bağlamda Türkiye’deki kentleşme hareketlerini, kent evreni içinde vuku bulan mekansal ve sosyal nitelikli değişim ve dönüşümleri bu alandaki hakim teorik çerçevelerin referanslarıyla çözümlemek kent gerçeğini tam olarak açıklayamadığı gibi Türkiye’deki kentleşme pratiklerinde yaşanan gelişmelerin anlaşılması çabalarını yörüngeden çıkaracak bir durum oluşturacaktır (IŞIK, 1999: 42-43). İstanbul kenti bu anlamda batı kentlerini anlamak için geliştirilmiş modellerle izahı güç bir toplumsal ve mekansal topografyaya sahiptir (GÜVENÇ;IŞIK, 1996: 54-55). Başka bir ifadeyle İstanbul kent alanının oluşumuna ışık tutan teorik çerçevelerin süreci açıklamada kapsayıcı olmadıkları, morfolojik-yapısal analizlerle kısmi bir açıklamayla yetindikleri söylenebilir (KURTULUŞ, 2000:322).

Modernleşme algısı içinde, Fatih Kadınlar Pazarı ve benzeri homojen kesitsel yaşam alanları kent sosyolojisinin kavram setleri ve kuramsal çerçevelerine müracaat edilerek adlandırıldığında söz konusu alanlara kent yaşamından izole edilmiş, salt etnik, kültürel ve dinsel kümelenmeleri formüle etmede kullanılan getto, slum ve enklav türü kavramlarla kent bağlamı içinde bir kimlik biçilmektedir. Batı kent tarihinde daha çok konut alanları için kullanılan getto, slum ve enklav kavramsallaştırması Kadınlar Pazarı gibi iş ve yaşam yerleri için kullanıldığında

tarihsel tünelde görülebildiği kadarıyla Doğu'nun kent tarihi içinde çok sayıda örnekleri olan ve kentlerin lokomotif gücünü oluşturan çarşı ve pazarların değerlendirilmesi bu çizgide akamete uğramaktadır*. Kentlerin ve kentsel yaşam alanlarının benzerlikler ve farklılıklar taşıyıp taşımadığı temelinde değerlendirmeler kaçınılmazdır. Fakat hakim teorik formülasyonlarla sınırlı kent analizleri incelenen gerçekliğin kısmi bir değerlendirmesini içerecektir.

Analiz birimi olarak seçilen Fatih Kadınlar Pazarı'nın kent bütünü içindeki yayılım çizgileri küçük ölçekli bir alan yada oluşuma tekabül etmektedir. İncelenen gerçekliğin sınırları beraberinde sosyolojik çalışmalarda hakim makro yada mikro araştırmalar tartışmasını getirmektedir. Klasik sosyolojinin makro ve mikro alan ayırımında makro sosyolojik düzlem toplumsal yapıların ve toplumsal ilişki ağlarının geniş ölçekli özelliklerini etüt amacı taşırken, mikro sosyolojik bakış açısı eylem, etkileşim ve anlamın sınırlı evrenini konu edinmektedir (WALLACE;WOLF, 2004:6).

İşlevselcilik, çatışma ve sistem kuramları gibi teorik modeller makro sosyolojik blokta yer alırken; sembolik etkileşimcilik, mübadele kuramı ve etnometodoloji gibi teoriler mikro sosyolojik kuramsal setler olarak değerlendirilmektedir (MARSHALL, 1999:466). George Simmel'in çalışmalarında görüldüğü gibi kent incelemelerinde kentin sosyal ve kültürel yaşamına ilişkin yada küçük grupları hedef alan mikro analizlerde kentin sosyal yaşamının mikro tabanını sorunsallaştırılırken; Weber, Marx ve Durkheim gibi toplumbilimciler tarafından yapılan makro çözümlemelerde ise kent olgusu bütünün bir parçası olarak ele alınmıştır (THORNS, 2004:97-98).

* Çalışmamızın adında yer alan “getto” kavramı, siyasal ve toplumsal dinamikler tarafından dışlanan, tecrit edilen toplulukları ve bu çerçevede yaşanan tarihsel deneyimleri yansıtan bir bağlama değil, homojenlik gösteren nevi şahsına münhasır bir yapıya sahip, aynı sosyal ve coğrafi bölgeden gelen toplulukların yoğunlaşmasına işaret etmektedir. Başlıkta kullanılan ghetto nitelemesi bu vurguyu güçlendirmek amacıyla kullanılmıştır. İleride de açıklanacağı gibi aynı yerleşim noktasında benzer sosyo-kültürel yakınlıkların oluşturduğu kümelenmeler ve bu yapılarda sürdürülen pratikler ghetto kavramının genişleyen anlam kalıpları içinde yer almaktadır.

Bu kategorik ayrımın sınırlarını net olarak çizmek anlamlı olmayabilir. Sosyal olaylar ve olgular yapılarının taşıdığı özelliklerden dolayı makro ve mikro düzlemin her iki alanında da değerlendirilebilir. Aslında en önemli soru makro ve mikro kuramlar sentez haline getirilemeyen, üstesinden gelinemeyecek derece birbirinden özerk olan analiz düzeyleri midir? (MARSHALL,1999:466-467). Bu bağlamda “sosyal gerçeklik bağıntısal bir konfigürasyon niteliği taşıyır önermesi” (BOURDİEU, 1995:17) makro ve mikro gibi yöntembilimsel tekçilik biçimlerinin dayandığı kabulleri devre dışı bırakmaktadır. Bu yaklaşımda incelenen gerçekliğin ilintili olduğu bağlam önem kazanırken makro ve mikro ölçekli tasnif önemini kaybetmektedir (BOURDİEU;WACQUANT, 2003: 24-30).

Kent dünyasının derin ve geniş tablosu içinde farklı bir renk ve figür olan söz konusu mikro yapıların varlığı kaçınılmaz bir vakiyadır. Araştırma tasarımı makro yada mikro vurgular yerine kesitsel incelemeleri cüzi’den külliye, külliden cüziye ve bütünden soyutlamadan ele almanın metodolojik imkanları tesis edildiğinde hem kent bütünü ve mikro alanlar açısından hem de bütün ve parça arasındaki rabıtalara önemi merkezi bir nokta oluşturacaktır. Özellikle İstanbul gibi yerleşme ve kültür tarihi çok eskilere dayanan bir dünya kenti vasfına haiz yerleşim alanlarının, söz konusu parça bütün bağıntısı kurularak incelenmesi kaçınılmazdır (GÖNEY, 2006:1).

Fatih Kadınlar Pazarı araştırması nitelik açısından değerlendirildiğinde, araştırma evrenindeki ilişkilerin bağıntısal vurgularını merkeze alan sosyolojik bir analiz anlamına gelmektedir. İstanbul’un bir gerçeği olarak karşımıza çıkan Kadınlar Pazarı örgütlenmesi üzerine yürütülen bu çalışmada sosyolojik değerlendirmeler ve sondajlar, Pazar’ın tarihsel, sosyal ve mekansal biyografisi, Pazar’ın oluşumunda başat rol oynayan değişken kategorileri ve Pazar’ın modern kent sistemi içindeki algılanma ve adlandırılma stratejileri üzerinde durulmaktadır.

Kent düzeninde değişim ve dönüşüme yol açan göç olgusunun tesirlerini ve yol açtığı oluşumları göçün gerçekleştiği tarihsel dönemin kentleşme politikaları, kentlerin yapısal olanakları ve göç eden grupları karşılayan, onlara lojistik destek

sağlayarak yabancısı oldukları çok bilinmeyenli kent denklemi içinde kentsel hizmetlerden yararlanmalarına zemin hazırlayan toplumsal ilişki kalıpları ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Bu açıdan çalışmamızda Fatih Kadınlar Pazarı'nın oluşumu genel hatlarıyla kent kimliği, kent yönetimi ve kent toplumsal ilişkiler etkileşimi içinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kentsel olanın doğasına ilişkin teorik bir çerçeve içinde kent yerleşimlerinin nasıl ve ne yönde hareket ettikleri ortaya konulmuştur. Konut ve iş alanlarının oluşması, ayrışması ve farklılaşması kent yerleşimlerinde önemli bir düzlemdir. Kentin inşasında ve kentsel yaşamın devamında stratejik bir önemi olan sosyo-ekonomik oluşumların başında çarşı, pazar ve semt pazarı örgütlenmeleri gelmektedir. Bu bölümde söz konusu yapıların temel nitelikleri ve kentle ilişkileri de değerlendirilmeye alınmıştır.

İkinci bölümde İstanbul'un mekansal yapısının tarihsel evrimi içinde iş alanlarının temel nitelikleri ve bunun yol açtığı ayrışmanın izleri sürülmektedir. Bu bölümde tarihsel süreç içinde ekonomik kimliği ile kent sisteminde aktif bir rol oynayan Eminönü ve çevresinin genel yapısı ve Kadınlar Pazarı örgütlenmesi ile ilişkisi incelenmektedir. Buna ek olarak Fatih Kadınlar Pazarı'nın içinde yer aldığı İstanbul'un en eski yerleşim noktalarından biri olan ve Tarihi Yarımada'nın önemli bir kısmını oluşturan Fatih ilçesinin belirginleşen ve ön plana çıkan kent kimliğinin yerleşme örüntüleri üzerindeki etkisi Fatih Kadınlar Pazarı örneği üzerinden irdelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Fatih Kadınlar Pazarı'nın mekansal gelişim evreleri, sosyolojik nitelikleri ve kent sosyolojisi bağlamı içinde kent kimliği, göç öncesi sosyolojik dinamikler ve göç sonrası İstanbul kent düzeni dikkate alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca kent yönetiminin yerleşme kalıpları üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise Fatih Kadınlar Pazarı'nın oluşumuna kaynaklık eden toplumsal ilişkiler üzerinden yapılan bir değerlendirme yer almaktadır. Saha araştırması verileri eşliğinde biçimlendirici faktörler olarak göç, hemşehrilik, tüketim

alışkanlıkları, dinsel ve muhafazakar tutumlar ve güvenlik arayışı parametrelerini esas alan bir çerçeve bulunmaktadır.

Çalışmamızın metodolojik çerçevesine ilişkin olarak ana hatlarıyla şunlar söylenebilir. Fatih Kadınlar Pazarı araştırmasında katılımlı gözlem, derinlemesine mülakat, anket, arşiv taraması ve materyal analizi teknikleri kullanılmıştır. Bu tür çalışmalarda özel veri toplama teknikleri önemlidir (LABATUT,1989:73). Pazar'ın esnaf ve müşteri profilini ortaya koymak amacıyla iki tür anket yapılmıştır (bkz. Ekler bölümüne). Pazarcı esnafa uygulanan anket tam örneklem biçiminde 01 Temmuz 2007 ile 21 Temmuz 2007 tarihleri arasında toplam 138 kişiye uygulanmıştır. Pazar'ın devamında belirleyici bir etkiye sahip müşteri kitlesinin pazarla olan ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan anket ise 183 kişiyle yapılmıştır. Müşteriyle yapılan anket çalışmasında amaca yönelik rastlantısal olmayan örneklem türü (NEUMAN, 2007:323) kullanılmıştır.

Pazardaki sosyolojik fotoğrafın yakalanmasında kullanılan materyal analiz tekniği de önemli açılımlar getirmiştir. Materyal analizi genel olarak tamamlayıcı bilgiler sunan bir konsepte sahiptir. Toplumsal olanı anlamaya yönelik olarak anket ve mülakat bilgi toplama kanallarından sadece biridir. Bu kanallarla yani anket ve mülakatla sağlanan bilgiler mekan, tüketim malları, tercih edilen giyim kuşam, mekandaki fotoğraf, harita, takvim gibi görsel ve yazılı materyaller ile desteklendiği ve örtüştüğü oranda anlam ifade eder (DOUGLAS; ISHERWOOD, 1999:80). Bu açıdan Fatih Kadınlar Pazarı'nda beğeni, aidiyet ve kimlik vurgularını ön plana çıkaran takvim, kartvizit, fotoğraf, imsakiye, broşür, iş yeri tabelası gibi materyaller üzerindeki sembol ve anlam dünyaları analiz edilmiş ve çalışmada destekleyici unsurlar olarak kullanılmıştır.

Fatih Kadınlar Pazarı'yla ilgili yazılı bilgilerin önemli bir kısmı Fatih Belediyesi Harita Emlak ve İstimlak Müdürlüğü arşivinde kayıtlı dosyalar taranarak elde edilmiştir. Yazılı materyal öncesi dönem yani belediye öncesi Eminönü ve Unkapanı bölgelerinde faaliyet göstermiş Kadınlar Pazarı'nın söz konusu

dönemlerine ait tarihsel ve toplumsal soy kütüğünü belirlemede esnaf, mahalle muhtarı ve din görevlisi gibi kaynak kişilerle görüşmeler yapılmıştır.

Fatih Kadınlar Pazarı'nın da içinde yer aldığı 1941- 1942- 1943- 1944- 1945- 1947- 1950- 1951- 1955- 2155- 2156- 2157- 2405- 2406- 2960- 2961- 2962 numaralı adaların mekan açısından türü, imar tarihi ve yer aldığı yerleşim birimi Fatih Belediyesi İmar Müdürlüğü arşivinde yapılan çalışma sonucunda belirlenerek Fatih Kadınlar Pazarı bölgesinin mekan kimliği netleştirilmeye çalışılmıştır.

Kadınlar Pazarı bölgesinin mülkiyet durumları üzerinden hemşehrilik ilişkilerini belirlemek amacıyla yukarıda belirtilen adalarda bulunan yedi yüze yakın mekanın mülkiyet sahipliği dağılımları Fatih 3. Bölge Tapu ve Sicil Müdürlüğü arşivinde yapılmış bir aylık bir çalışma sonucunda elde edilen veriler ışığında araştırma alanın hem özel mülkiyet durumları hem de hemşerilik ağları tespit edilmiştir.

Bir diğer arşiv çalışması da Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki Siirtli pazarcı yoğunlaşmasının İstanbul'un merkezi kent yerleşimlerinde görülüp görülmediğini tespit etmek amacıyla Eminönü, Zeytinburnu ve Fatih Belediyeleri Zabıta Müdürlüklerinde yapılmıştır. Eminönü, Zeytinburnu ve Fatih'te faaliyet gösteren semt pazarcılarına ait bilgilerin elde edilmesi bir taraftan Kadınlar Pazarı'ndaki sosyolojik çözümlemeye bir katkı sağlarken diğer taraftan İstanbul sur içi alanda ve çevresinde faaliyet gösteren pazarcı esnafın genel dağılımlarını ortaya koyan fotoğrafı tabetmeye imkan vermiştir.

Fatih Kadınlar Pazarı'nın oluşumu Eminönü'nde bulunan Sebze ve Meyve Hali(İSMH) içinde başlamıştır. Kadınlar Pazarı'nın İSMH içinde oluşmasında Siirtli komisyoncu nüfusun büyük bir etkisi olmuştur. İstanbul'a göçle gelen Siirtlilerin pazarcılık ve İSMH içindeki nüfuzu ve oransal ağırlığı bugün de devam ediyor mu? Bu amaçla İstanbul Büyükşehir Belediyesi Haller Müdürlüğü İşletmeler Şefliği'nde Bayrampaşa ve Kadıköy Sebze ve Meyve Hallerinin kabzımal/komisyoncu ya da esnaf profili çıkartılarak bu tablodaki kareler tamamlanmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM: KENT ve YERLEŞME ÖRÜNTÜLERİ

1.1. Kuramsal Çerçeve

Kent ya da kentsel örgütlenme biçimi karakteristik açıdan toplumsal yaşamın farklı bir biçim ve evresine tekabül etmektedir. Kırsal yaşam tarzının bünyesinde barındırdığı ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal nitelikli tanımlayıcı unsurlarından biçim ve öz itibarıyla ayrılan kent formülasyonu tarihsel süreçte çeşitlenerek artan terminolojik bir silsile içinde adlandırılmıştır. Balık, belde, il, vilayet, şehir ve kent kavramları ve söz konusu kavram kümesinin türevleri bu bağlamdaki isimlendirmelerdir (ZÜLFİKAR, 2005). Sosyolojik kullanımları çerçevesinde şehir ya da muadili olarak işlev gören kent kavramlarının etimolojik kökenleri ve terminolojik çerçevedeki kullanımlarının himaye ettiği anlam bloğu sosyo-ekonomik çeşitliliğe ve farklılığa vurgu yapan bir konsepte sahiptir.

Kent sisteminin mufassal ve devingen kimliği içinde kentin sosyo-ekonomik çizgilerini tarif etmek ya da temel özelliklerini içeren bir tanımlama tablosu oluşturmak için yapılan değerlendirmeler demografik, ekonomik, toplumsal, mekansal, idari ve siyasal parametreler etrafında yapılmaktadır (WEBER, 2000:101-129; WIRTH, 2002:78,81; MARTINDALE, 2000:35-100; ÖZDEŞ,1985; SİMMELE, 1991).

Tarihselliğinin başlangıcı hususunda değişik varsayım ve temellendirmelere sahip kent formu, kenti tanımlamaya ya da kentin neliğine ilişkin olarak yapılan değerlendirmeler konusunda da kentselliğin ihtiva ettiği yapısal özelliklerden kaynaklanan birbirinden farklı vurguları içeren geniş bir tasvir kataloguna sahiptir (PIRENNE, 2005:148; ERDOĞAN, 1991:15; ASLAN, 2004:30,31; ASLANOĞLU, 1995:88; WIRTH, 2002:78,81; BRAUDEL, 2004b:162; KIRAY, 1998:28; KELEŞ, 1998:75). Hiçbir tanımlama çerçevesinin nötr bir anlam taşımadığını, her tanımlama girişiminin tanımlanan kentin tarihi ve toplumsal yapısal özelliklerini ön plana

ıkararak bir sözcük takımına ve dolayısıyla sınırlı bir kapsayıcılığa sahip olduğunu belirtmek gerekir (ARMAĞAN, 1999).

Kent çalışmalarının ana ekseninde hareket noktası çok boyutlu ve çok bileşenli kentsel temerküzü anlama ve anlamlandırma çabaları yer almaktadır. Kentlerin tarih sahnesine ıkışları (TUNA,1987; MUMFORD,2007; KIRAY, 1998:153) tarihsel gelişim evreleri (MUMFORD, 2007) kırsal yaşam biçiminden ayrışan yönleri (UYGUR,1996), demografik büyüklüğün kent içi alanlarda homojen öbekler halinde dağılımı (şENYAPILI, 1978:37) kentsel ayrışma (TÜRKÜN;KURTULUş, 2005) farklı yaşam kalıplarının bir aradalığı (WİRTH, 2002:83), göç ve gecekondular (HART, 1969) gibi düzlemler kentin anatomik yapısına tarihsel gelişmeler ve mevcut toplumsal gerçekliklerin sunduğu doneler etrafında açıklık getirmeyi hedefleyen çalışmalardır.

Genelde kent araştırmalarının özelde ise kent sosyolojisi çalışmalarının kent fenomenini etüt etme tarzına bakıldığında birbirinden oldukça farklı alanlara odaklandığı görülmektedir. Söz konusu çalışmaların konu, yaklaşım ve temellendirme biçimleri açısından yelpazesi geniş bir blok oluşturması inceleme nesnesi olarak seçilen kent fenomeninin çok yönlü ve çok boyutlu özelliğinden kaynaklanmaktadır (DURU; AKLAN, 2002:8). Gerek kentin özgül dolaşık toplumsal dokusu ve gerekse kent merkezli çalışmaların çoğulcu niteliği kentin yekpare bir teşekkül olmadığını, karakteristik özellikleri farklı değişik varyasyonlardan müteşekkil bir bütün olduğunu teyit etmektedir.

Kentlerin tarihsel gelişim çizgileri toplumsal, ekonomik, demografik ve mekansal düzlemde büyüme, genişleme, yoğunlaşma ve heterojenleşme temayüllerinin arttığını (WİRTH, 2002:88-98) ve söz konusu evsafın kent kimliğinin teşekkülünde biçimlendirici işlevlere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kentsel alanların heterojenlik derecelerinde ve demografik yoğunluklarında artışa yol açan temel belirleyici ekonomik, kültürel, siyasal ve eğitim gibi düzlemlerde kentin sunduğu imkan ve olanakların çeşitlilik göstermesidir. Kentin yaşamsal açıdan fırsat ya da avantaj yaratan geniş yelpazesi nüfus grupları için davetkar talepler

yaratmaktadır. Kent, yaşam standartlarını yükselten her türlü aktivitenin kaynağına yakın olmak isteyenlerle dolup taşmaktadır (SENNETT 2006:82).

Kent dışı yerleşim birimlerinden ve görece az gelişmiş kentlerden, çekim merkezi oluşturan kentlere yönelen demografik akış, kentsel yaşam alanlarında birbirinden farklılık arz eden toplumsal aktörleri bir araya getirmekte, toplumsal hayatın karmaşıklığını yoğunlaştırmaktadır. Bu karşılaşmanın içeriği biyolojik varlıkların ya da yığın kategorilerinin karşılaşmalarından daha geniş bir anlama sahiptir. Aktörlerin toplumsal ve zihinsel evrenlerinde taşıdıkları farklı yaşam biçimlerinin şekillendirdiği mekansal, kültürel ve toplumsal örüntülerin koalisyonu ya da kompozisyonuna olanak tanıyan kent deneyiminin farklılık, karmaşıklık, yabancılaşma sunan karakterinin (SENNETT 2006:120,147) oluşumunda çok sayıda değişken kategorisinin tesirinden söz etmek mümkündür.

Kentler bir taraftan farklı yaşam kalıplarını temsil eden sembol, simge, yapı ve ritüelleri bakımından zengin bir toplumsal yaşam ve deneyim alanına diğer taraftan tezatlık oluşturan yapısal unsurların birlikteliklerine imkan veren toplumsal bir referansa sahiptir(ÖNCÜ;WEYLAND, 2005:26-27). Bu yapısal karakter aslında kent denilen fenomenin özdeşleştiği bir özelliktir. Çünkü tarihsel ve toplumsal deneyimlerde mutlak eşitliliğe sahip, sınıfsız bir kent olgusuna işaret eden argüman ve bulgular yer almamaktadır. Kent tarihi sınıfların, farklılıkların bir anlamda da tezatlıkların tarihidir. Farklılıkların ya da benzerliklerin derecesi ve yoğunluğu tarihsel bağlamı içinde kentleşme biçim ve politikalarına bağlı olarak şekillenmiştir.

Bu bağlamda kentleşme biçimine bağlı olarak sanayileşme dinamiklerinin massedemediği tazyikli nüfus akışının kentlere göçü ile başlayan süreçte yoksulluk kozalarıyla örülmüş bir mahallenin yanı başında gökdelenleri, görkemli villaların çeperinde gecekonduları eş zamanlı olarak aynı kent kesitlerinde görmek mümkündür. Bu durumun ortaya çıkışı, yani bir taraftan pastoral unsurlar diğer yandan modern figürlerin yan yana olması, genel olarak kentlerin özellikle de modern kent yapısının farklı toplumsal tabakaların tercih, beğeni ve imkanlarıyla bir

arada yaşadığı çelişkilerin mekanı olmasından kaynaklanmaktadır (ASLAN, 2004:30).

Toplumsal yaşamın devingen, kesif ve girift ilişki kesitiyle özdeşleştirilen kent yaşamı, farklı yaşam tarzlarının barınağı temelinde bir bütün olarak değerlendirildiğinde panoramanın kaotik, amorf ve düzensiz bir yapılar manzumesi biçiminde bir envantere sahip olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır. Fakat sosyolojik, ekonomik, kültürel ve siyasal anlamda çarpıcı kontrastların bir aradalığına imkan veren kent yaşamının kompleks morfolojisinin yarattığı kaotik algılamaların aksine uygun çözümleme araçlarıyla teşrih edildiğinde kentsel yapıyı oluşturan katmanları ayırıştırmanın yada kümelenmelere kaynaklık eden dip akıntıları ortaya koymanın olanaklı olduğu görülmektedir (GÜVENÇ, 1996:14-15).

Kentin homojen olmayan yapısının ve bu yapı içinde benzerlik ve yakınlıklar temelinde gelişen öbikleşmelerin oluşum süreçlerini irdelemek kent sistemini anlamak açısından önemli bir düzlem oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle sınıfsal, kültürel, siyasal ve toplumsal parametreler çerçevesinde bir dizi insan aktörlüklerini, sosyo-ekonomik alanları ve bunların türevlerini himaye eden bir kimlikle mücehhez kent yapılanmalarında (THORNS, 2004:93) konut ve iş gibi alanların oluşum öyküleri kent tarihini anlamak açısından tamamlayıcı unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede mekansal tercih, yerleşme örüntüsü ya da kent coğrafyasında mekana yayılma pratikleri irdelenmesi gereken önemli bir sosyolojik olgudur. Başka bir deyişle kent parselasyonunda konut bölgesi, iş sahası ya da eğlence merkezlerinin teşekkülüne kaynaklık eden dinamikler kentin değişim grafiğini, kentsel dokuyu ve bu doku içinde şekillenen ilişki tarzlarını, dolayısıyla kent tarihini anlamak açısından önemli açılımlar sağlamaktadır.

Bir kategori olarak mekan ya da alan, insanların organize olma, hayatlarına anlam katma ve kim olduklarını belirlemede multi-fonksiyonel açıdan işlev görmektedir. Bundan dolayı mekan olgusu kent ekonomisi, kent tarihi, kent sosyolojisi açısından önemli bir kategoridir. Mekan salt varlıkbilimsel bir kategori değil, aynı zamanda insanı biçimlendiren ve insan tarafından biçimlendirilen

toplumsal bir boyuttur (HARVEY, 2003a:11). Kent silüetinde baskın bir unsur oluşturan ve toplumsal dokuya ilişkin tanımlayıcı kodlar taşıyan mekansal düzlem kent bütünüünün barındırdığı ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal ve bunların iç içe geçmiş varyantlarıyla şekillenen bir oluşum özelliği göstermektedir (OCAK, 1996:32).

Sermaye ve nüfus hareketlerinin, tüketim ve kültür ürünlerinin dolaşımının ve akışkanlığının büyüyen bir hızla artması ve çeşitlenmesi bağlamında dile getirilen “zaman-mekan sıkışması”(Harvey), “zaman-mekan ayrışması”(Giddens), “mekan kesişmesi” (Appadurai) gibi kavramsallaştırmaların hepsinde “mekan” kilit bir sözcük olarak karşımıza çıkmaktadır (ÖNCÜ; WEYLAND, 2005:14). Yaşamsal pratiklere ev sahipliği yapmanın yanı sıra mekansal birimler aktörlerin, grupların ve sınıfların değerlerini, beklentilerini, yaşam çizgilerini, tüketim biçimlerini ve bilinç durumlarını önemli ölçüde etkileyen özel toplumsal etkileşim ortamları olmaktadır (HARVEY, 2002:161).

Yaşamsal serüvenin bir parçası olan mekan, toplumsal pratiklerin yarattığı etkileşim neticesinde lokalleşir, başka bir ifadeyle yere dönüşür. Kent, kasaba, köy, mahalle ve sokak gibi mekansal kesitler kültürel, dinsel, ekonomik ve sosyal bileşenlerin etkileşim süreçlerine bağlı olarak kendine özgü yaşam biçimleri üreten mekanizmalardır. Bu yapıların her biri burada yaşayan aktörleri birbirine benzetmeye çalışırken diğer taraftan diğerlerinden de farklılaştırır. Kentsel olanın dinamik gücü beğeni, yaşam biçimi ve sosyo-ekonomik nitelikleri ayrıştıran bir elek yada distribütör işlevi görmektedir (ERDER,2002:28). Mekan, mekana ilişkin düzenleme, mekan üzerinde inisiyatif kullanma, mekana biçim ve renk katma anlamında bir dizi faaliyet ve tercihler çevreden farklılaşmaya yol açmakta ve bu ayrışma ya da farklılaşma bir kimlik mekanı olmaya başlamaktadır (THORNS, 2004:99,103). Bu çerçevede ev, sokak, mahalle, semt, ilçe, kasaba, köy, kent gibi mekansal düzlemler farklı yaşam biçimleriyle karşılıklı etkileşim içinde şekillenen ve aynı zamanda söz konusu yaşam kalıplarını şekillendiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşme pratiği genel olarak, aktörlerin ve grupların sosyal bileşenleri ve sosyal yakınlıkları temelinde barınmak, korunmak, yaşamını sürdürmek gayesiyle belli bir mekândaki kümelenmelerini ifade eder. Yerleşme en genel anlamıyla doğa, insan ve insan ilişkileriyle müteşekkil bir mekan parçasıdır (AYDIN, 1964:4-15). Kent bütünü içinde yerleşme dizgesinin analizi, karmaşık ve çözümlemesi güç toplumsal yapıyı anlamada önemli bir kanal oluşturmaktadır. Çünkü toplumsal yaşam kaçınılmaz bir şekilde mekanda bağlantılar oluşturan birey ve grupların bileşimlerinden oluşur. Kentlerin fizik düzeninin kentli nüfusun davranış ve ortak bilinçleri tarafından belirlendiği görülmektedir. Bu bağlamda yerleşme süreçleri, yerleşme dizgelerinde farklılaşan tercihler, yerleşilen çevrenin sırtladığı sosyo-ekonomik özellikler; genelde mekan-insan ilişkilerini özelde ise mekana yerleşen topluluğun ekonomik, kültürel ve toplumsal niteliklerini belirlemede işlevsel bir pozisyona sahiptir (PIORO, 1984: 72-79). Mekansal biçim ve düzenlemeler sosyo-ekonomik yapının karakteristiklerini yansıtan ve bu bağlamda söz konusu alanların çözümlemelerinde kullanılan bir enstrüman olarak değerlendirilmektedir (ŞENYAPILI, 1978:36).

Tarih boyunca insanların mekana yayılış çizgileri tercihler ve zorunluluklara bağlı olarak farklı rotalar izlemiştir. Mekana yerleşme tarzı biçimsel açıdan genellikle zeytinyağı lekesi şeklinde değil de mercanlar gibi yani bazı insan yerleşimlerinin taban oluşturduğu noktaların üzerinde birbirini izleyen tabakalar halinde olmuştur (BRAUDEL, 2004a:50). Bir mantık üzerine kurulan yerleşme alanları genellikle hiç değişmez, eski merkezler kolay kolay terk edilmez (BRAUDEL, 2004a:452).

Kentlerin mekansal evrimlerinde yönetim, konut ve iş merkezlerinin oluşturduğu ilk yerleşim şablonu (ORTAYLI, 1977) planlama ve yerleşme dizgelerinde belirleyici bir faktör oluşturmaktadır. Yerleşme, iskan ve imar türü sosyo-ekonomik oluşumlar söz konusu şablonun elverdiği yörünge içinde gelişmektedir. Kentte grupların, sınıfların ve siyasal otoritenin iş ve konut alanı tercihleri genel olarak kentin tarihsel birikimleriyle şekillenen görece durağan tarihi kent merkezlerinde ve gelişmeye, genişlemeye açık kent çeperlerinde

yoğunlaşmaktadır*. Dolayısıyla kentsel büyüme ve farklılaşma sadece kentin yerleşime ya da ekonomik faaliyetlere görece daha açık çeperlerinde değil, kentin tarihi merkezlerinde de görülebilmektedir.

Bu bağlamda kentin hem merkezi alanlarında hem de genişleme gösteren sınırlarında konut yada iş alanı gibi büyük ölçekli yerleşimlerle birlikte saat kulesi, park, otorite mekanı (SENNETT,1999 :49), kuş evi, alış-veriş merkezi, futbol sahası, pazar yeri, eğlence merkezi, dinsel yapılar, kültür alanları gibi küçük mekansal oluşumların da dahil olduğu kent sisteminin özgün ve ayrıntılı bir yerleşim haritasından söz etmek gerekir.

Kentsel alanların işlevlerini, yapısal özelliklerini, değişim ve dönüşüm süreçlerini ve gelişme yörüngelerini mercek altına alan teorik çerçeveler ana hatlarıyla kentlerin üzerine kurulduğu alanların nasıl ve hangi faktörlerin etkisiyle farklılaşma gösterdiğini, söz konusu mekanda belirginleşen sosyo-ekonomik tercihleri, mekansal katmanlaşmayla toplumsal katmanlaşma arasındaki ilişki düzeyini, sınıfsal mekan tercihleri ile toplumsal kimliklerin örtüşen ya da farklılaşan yönlerini (ERDER,2002:26) merkeze alan bir zemine sahiptir. Kentsel alanların işlevsel kimliklerini belirginleştirmeye çalışan ve kentin fiziksel ve onunla bütünleşen toplumsal yapısının ana hatlarına ilişkin önermeler ortaya koyan belli başlı kuramsal yaklaşımlar olarak şunlardan söz edilebilir:

1. Ortak Özekli Bölgeler Kuramı
2. Daire Dilimleri Kuramı
3. Birden Fazla Özek Kuramı

Ortak Özekli Bölgeler Kuramı, kentin kullanım alanını iç içe geçmiş beş halka biçiminde sembolize eden teorik bir çerçeveye sahiptir. Kentsel alanın çekirdek

* Kentin tarihi merkezlerinde ve kent çevresinde mekansal oluşumların yayılma biçimlerini etkileyen faktörler benzer olmakla birlikte konut, alış-veriş, okul, dini yapı ve rekreasyon alanlarının organizasyonu ya da yerleşme örüntüleri farklılık gösterebilmektedir. Kent tasarımı açısından kent çevresinin modern oluşum çizgileri ile geleneksel yerleşme kalıpları arasında belirginleşen farklılıklar için ayrıntılı olarak bkz. ÖZDEMİR;GÜLERSOY, 2006:209-221.

bölgesini ekonomik, kültürel ve toplumsal gereksinimlerin karşılandığı bir merkez ve kentsel yaşama özgü gündelik aktivitelerin yer aldığı (tarihi ya da yeni) *iş ve ticaret bölgesi* oluşturur. Bunu sarmalayan halkada kentsel yaşama tam uyum sağlayamamış birey yada grupların yerleşim yeri olarak kullandığı *geçiş bölgesi* yer almaktadır. Geçiş bölgesinin çevresinde ise kentin endüstriyel ekonomisinde istihdam olanağı bulmuş işçilerin çalışma yerine olan yakınlığı baz alınarak oluş(turul)an *işçi ikamet bölgesi* bulunmaktadır. Son halka ile işçi ailelerin oturduğu bölge arasında kalan koridor ise apartman, villa, sayfiye türü kent gürültüsünden uzak bir yaşama hizmet veren *üst sınıf yerleşimlerinin* yer aldığı bir bölgedir. Ortak özekli bölgeler teorisinin kent krokisine ilişkin yapılandığı haritanın son halkasında ise *alt kentleşmenin/banliyönün* tipik özelliklerini yansıtan bir bölge yer almaktadır (HARRİS vd., 2002:65-67).

Dilimler kuramına göre kent, merkezi kent bölgesi ve merkezi kent bölgesinden çevreye doğru yayılan yerleşim hatlarından oluşmaktadır. Homer Hoyt'un temellendirdiği dilimler kuramında kentsel yerleşim alanlarının gelişme yönü, merkezle bir şekilde bağlantılı ulaşım kanallarının etrafında sosyo-ekonomik farklılıklara göre dışa doğru kümelenmeler gösteren iş ve konut bölgeleri şeklinde olmaktadır (HARRİS vd., 2002:68). Kentin merkezi iş ve ticaret mıntıkasının doğusunda alt sınıfların konutları yer alırken, kent merkezinin batısında toptancılık, hafif imalat sanayi bölgesi yer alabilmektedir. Dilimler kuramında kentin mekansal iç yapısı ortak merkezli bölgeler kuramından farklı olarak yerleşim alanları dairesel değil kentin merkeziyle bağlantılı hatlar şeklinde formüle edilmiştir.

Ortak özekli bölgeler kuramında alan kullanma modelleri tek bir merkezin etrafında gelişen konut ve iş alanlarının yerleşimi şeklinde bir dağılım göstermekteydi. Birden fazla özekli kuramsal modelde kent birden fazla çekirdeğin etrafında gelişmektedir. Kentsel büyüme, gelişme ve farklılaşmaya yön veren merkezi noktaların oluşumu kentin tarihsel kökeninde olabileceği gibi kentin büyümesine paralel olarak sonradan da ortaya çıkmış olabilir (HARRİS vd., 2002:68).

Kentin mekansal yapısını ve gelişme yönünü irdeleyen söz konusu kuramsal modellerin ortaya koyduğu kent şeması ve onunla bütünleşen sosyolojik gerçekliklerin, incelenen kent ya da kentlerin tarihsel ve toplumsal geçmişiyle şekillenmiş sınırlı bir çerçeveyi yansıttığının altını çizmek gerekir. Ayrıca ortaya çıkan kentsel şemayı genel geçer bir model olarak kavramsallaştırmak hem kentin doğasına aykırı, hem de farklı tarihsel ve toplumsal deneyimlerle şekillenmiş kent sistemleri açısından yanlış mantıksal yürütmeler barındıracağı ortadadır.

“[Kentle] ilgili zengin literatüre, [kenti] toplumsal bir antite olarak ele alan mevcut bilgiyi sistematik tarzda sunacak bir [kentleşme] kuramı için boşuna bakıyoruz. Şu bir gerçek ki, tarihsel bir eğilim ve yeniden ortaya çıkan bir süreç şeklinde görülen kentsel büyüme gibi özel sorunlarla ilgili mükemmel derecede özlü kuramlara, sosyolojik ilişkilere dair çeşitli kavrayışlar sunan zengin bir literatür zenginliğine ve kent yaşamının belirli yönlerine ilişkin ayrıntılı bilgiler kazandıran ampirik çalışmalara sahibiz. Fakat [kentle] ilgili araştırma ve metinlerin katlanarak artmasına rağmen, sosyolojik bir [kent] tanımında üstü örtülü olarak mevcut olan bir postullar kümesinden ve ampirik araştırmalar yoluyla kanıtlanabilecek genel sosyoloji bilgimizden türetilebilecek kapsamlı ve özlü bir varsayımlar bütününe sahip değiliz”(WiRTH, 1938: 8 akt. Martindale, 2000: 58)

Bunun yanında kentin iç hatlarını irdeleyen söz konusu kuramsal yaklaşımlar bize sadece kent bütünüünün işlevsel olarak ayrılmış alanlarının tabedilmiş bir fotoğrafını vermektedir. Bu çerçeve söz konusu ayrışma ya da kümelenmelere yol açan tarihsel mirası ve aktüel gelişmeleri perdelemektedir. Çünkü coğrafi, siyasi, toplumsal ve tarihsel çok sayıda faktörün etkilediği kent yerleşim düzeni haritası ortak bir geçmişe referans vermektedir. Dolayısıyla kuramsal modellerin ortaya koyduğu kent fotoğrafını baz alarak yapılacak çalışmalarda kritik edilecek, araştırma nesnesi olan kent ve kentin özgünlüğü değil, modelle olan benzerlik ve yakınlık olacaktır.

Kentlerin mekansal biçimlenişleri toplumların tarihsel tecrübe, nüfus hareketleri, yerleşme biçimi, kültürler arası etkileşim düzeyi, coğrafya, inanç gibi çok sayıda faktörün oluşturduğu bir ortaklığın sonucunda oluşmaktadır. Dolayısıyla kentlerin tarihsel ve toplumsal arka planları, devralınan miras ve bunlara bağlı olarak

şekillenen mekansal yapının gelişim biçimi ve yörüngesi farklı olacaktır. Bu, kentler arasında benzerliklerin olmadığı anlamına gelmemektedir. Burada vurgulamak istediğimiz nokta kentlerin yapıcı moleküllerini oluşturan faktör ve dinamiklerin tarihsel ve toplumsal arka plan içinde bir bütün olarak kentleri vücuda getirdiği ve bunun toplumdan topluma hatta aynı toplum içinde farklı dönemlerde farklı biçim ve gelişme izleyebileceği gerçeğinin altını çizmektir. İslam kenti (CANATAN, 2007), Selçuklu kenti (ÖZCAN, 2007), Osmanlı kenti (ARMAĞAN, 1999) ya da Anadolu Türk kentleri (KUBAN, 1968) üzerine yapılan tahliller bu gerçeğe işaret etmektedir.

Kentlerin yerleşme dizgelerini inceleyen teorik modellerin analiz ve açıklama biçimlerinde kentin mekansal örgütlenmesi ve bununla bağlantılı olarak mekanla bütünleşen sosyo-ekonomik yapıların nasıl ve hangi gerçeklikler tarafından şekillendirildiği teması sorgulanmaktadır. Konut alanlarının oluşumu, farklı nitelikli iş sahalarının teşekkülü, gecekondu bölgeleri, sayfiye yerleşimleri, sanat, eğlence ve dini yapılar gibi bütün bu mekansal oluşumların kent coğrafyası içindeki koordinatlarının belirlenmesinde üç temel tayin edici faktörün etkileşimini ön plana çıkarmaktadır.

Araştırmamızın teorik çatısını oluşturan *kent kimliği*, *kent yönetimi* ve *toplumsal ilişkiler* olarak formüle ettiğimiz dinamikler aynı zamanda çalışmamızın dayandığı savları içeren genel bir çerçeve oluşturmaktadır(Bkz. Şekil-1). Şekil-1’de kentsel birimlerin oluşumunu belirleyen başka bir ifadeyle kentsel yerleşme hareketlerine kaynaklık eden faktörlerin etkisi bağımsız bir değişken şeklinde olmaktan ziyade bir etkileşim düzeni içinde verilmektedir. Şimdi söz konusu dinamikleri ana hatlarıyla açıklamaya çalışalım.

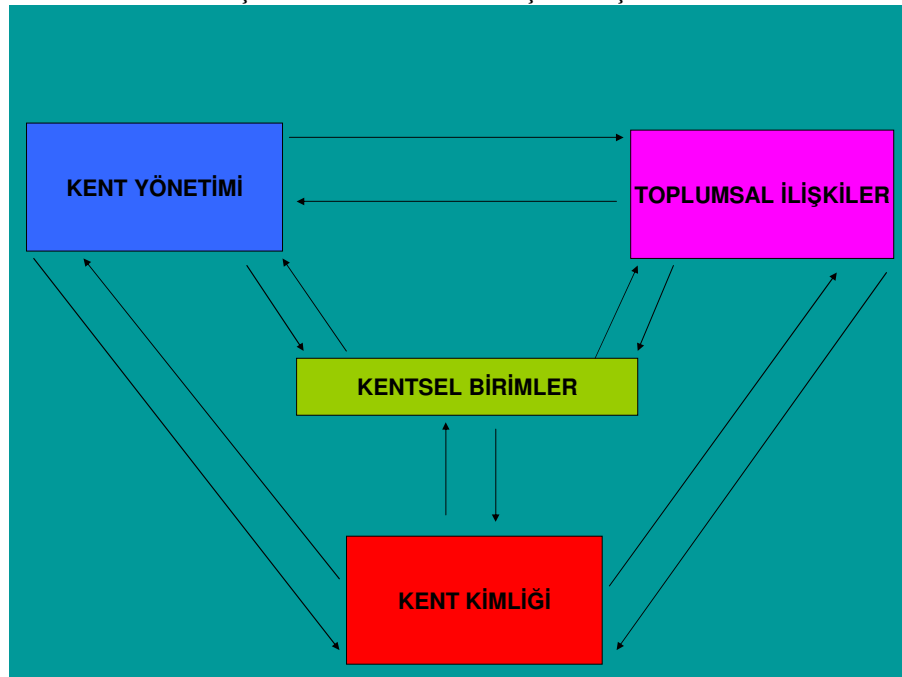
Kent kimliği, kentin ya da semt, mahalle, ilçe gibi kentsel birimlerin tarihsel süreçte şekillenmiş toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik anlamdaki ayırt edici niteliklerini belirginleştiren, konut ya da iş alanı gibi fonksiyonel kimliğini ön plana çıkaran ve söz konusu işleve bağlı olarak kentsel yerleşmeleri yönlendiren, kent mirası ve kent bakiyesi olarak da kavramsallaştırabileceğimiz bir gerçekliğe işaret etmektedir (KELEŞ, 1998:77-78).

Yerleşim birimlerinin biyografik deneyimleri kolektif hafızada bir kent kimliği, kent imgesi inşa etmektedir. Kentsel imgenin barındırdığı kimliklendirici öğeler mekânın tarihsel ve toplumsal serüveni tarafından belirlendiği gibi söz konusu öğeler aynı zamanda tarihsel ve toplumsal gelişmeleri belirleyen bir etki alanına da sahiptirler. Bu anlamda mekânın belirlenen ve belirleyen imgesi, yerleşim noktasının düşünsel ve pratik düzlemdeki konumunu şekillendiren güçlü bir faktör olmaktadır.

Kent yaşamında altyapı hizmetleri, planlama, düzenleme ve koordinasyon erkini temsil eden *kent yönetimi* yapısı ve işleyişi itibariyle kamu gücünü ve sivil toplum katkısını içine alarak genişleyen bir yapıya sahiptir. Kent yönetimi ulaşım, sağlık, eğitim, kültür gibi konular kadar kentin bir bütün olarak düzenlenmesini çevrenin zenginleşmesini, kentleşme politikalarını sağlayan ya da bu yönde güçlü bir iradeye sahip bir dinamiktir (BUMİN, 1990).

Kentsel şemayı etkileyen üçüncü değişken, kentsel yaşamın hareketli temposu içinde ekonomik, siyasal, kültürel, dinsel ve toplumsal nitelikte cereyan eden küresel yada yerel orijinli *toplumsal ilişki* kalıplarıdır (ERAYDIN, 2006:56-59).

Şekil 1:Kentsel Birimlerin Şekillenışı

“Yaşamımızı bedenlerimiz aracılığıyla yerler içinde mekanlarda sürdürürüz, ama insanın yaşadığı çevreyle, yerle ilişkisi diğer canlıların yerle ilişkisinden çok farklıdır. Diğer canlılar yaşadığı yere uyum sağlamaya çalışır, uyum gösteremiyorsa yer değiştirmek, uyum sağlayabileceği yeni bir çevre bulmaya çalışır. Oysa insan sadece yaşadığı çevreye uyum sağlamaz, onu kendi yaşamına uygun hale getirecek biçimde değiştirir. İnsanın çevreyi değiştirmesi sadece yaşamını sürdürmesi için gerekli kaynakları sağlaması bakımından değildir, aynı zamanda yaşadığı çevreyi yaşamında anlamlı hale getirmek içindir. O çevreyi yaşamından bıraktığı işaretlerle, sembollerle anlamlı hale getirir, [yere] dönüştürür (TEKELİ, 2000:351).

Çevrenin sosyo-ekonomik yaşamın bir parçasına dönüşmesinde (MAI, 2005:112) yukarıda dile getirilen kent yaşamının belirleyici özneleri etkili olmaktadır. Kentin mekansal biçimlenmeleri genellikle kentlerin tarihsel kimliklerinin devrettiği mirasın yol açtığı alansal özellik, merkezi ve yerel kent otoritesi ve kentsel yaşamın aktif özneleri olan aktör ya da grupların oluşturduğu toplumsal ilişkilerinin kurduğu ağ içinde oluşmaktadır. Bu üçlü ayağın kenti şekillendirmedeki vektörel etkileri ve dereceleri değişmekle birlikte kent kimliği, kent otoritesi ve kentsel toplumsal ilişkilerinin oluşturduğu güçlü bir etkileşimden söz etmek mümkündür.

Kentlerin ve kentsel birimlerin tarihi süreçte şekillenen karakteristik yapısı kent kimliği, kent profili ve kent imgesi kavramlarıyla açıklanmaktadır. Kent kimliği uzun bir zaman dilimi içinde, coğrafi ve klimatolojik özellikler, kültürel birikim, mimari doku, yerel gelenekler ve yaşam biçimi gibi kent unsurlarının etkileşimiyle biçimlenir (SUHER, 1995:3-12). Kent kimliğinin yerleşik bir özellik kazanmasında kent tarihinin sıfır noktasında başlayan ve salınımlarla oluşmuş yapısal çizgileri, süreç içinde yaşanan toplumsal deneyimler, doğal şartlar (OCAK, 1994) ve bunların karşılıklı etkileşimleri belirleyici olmaktadır.

Kentlerin ya da kentsel birimlerin tarihsel akışta kazandığı kimlikle özdeşleşen yapıları, ekonomik, demografik ya da mekansal nitelikli büyüme ve gelişmeleri kabaca içine çekme ya da dışlama tepkileri göstererek gerek kendi merkezi alanını gerekse hinterlandını biçimlendirecek şekilde kentsel yerleşmelerin

yörüngelerini belirleyen önemli bir aktör olmaktadır. Teşekkülünden itibaren konut ya da iş alanı özelliği gösteren mahalle, semt ya da bölge türü kentsel kesitler çok radikal dönüşümler dışında söz konusu kentsel niteliklerini ve fonksiyonlarını sürdürmüşlerdir. Kentteki konut ve iş ya da eğlence alanlarının bir bölgede yoğunlaşması ve yayılması kent kimliğinin kristalleşmiş nitelikleri çerçevesinde elverişlilik, benzerlik ve yatkınlık kriterlerine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu anlamda kentlerde iş yerleri, konutlar ve fabrikalar karmaşık bir halde bulunmaz, mekan kimliğine bağlı dizgisel bir farklılaşma söz konusudur (TÜMERTEKİN, 2006:206)

Kentsel iş ve konut alanlarını kapsayan yerleşme tercihleri sosyolojik anlamda nötr değildir (HELLE, 1996:72). Mekansal tercihler ve yerleşme kalıpları sosyo-ekonomik referansların yönlendirdiği anlamlarla yüklü bir eylem kategorisidir (DOUGLAS; ISHERWOOD, 1999:82-83; HARVEY, 2002:163). Örnek olarak İstanbul'da Anadolu ve Avrupa yakalarının ya da Avrupa yakasının Eminönü ve Galata mntıkalarının kent bütünü içindeki fonksiyonları ve yerleşim kalıpları temelde farklılıklar göstermektedir. Anadolu yakası konut ve sermaye yoğunluklu endüstriyel iş aksı oluştururken, Avrupa yakası küçük sanayi ve ticaret merkezi olma işlevini üstlenmiştir. Avrupa yakasında Eminönü toptan ve perakende ticaretin yoğunluk kazandığı bir bölge konumundayken aynı coğrafi bölgede bulunan Beyoğlu'nda ise uluslar arası ticaret, bankacılık, finansman, liman ve limana bağlı üretici hizmetler yer almaktadır (GÜVENÇ, 2007:29).

Kent formunun çok bileşenli değişken kategorileri tarafından biçimlendirilmesi hem kent çeperleri hem de tarihi kent merkezleri için varit bir gerçekliktir. Bir bütün olarak çağdaş kentlerin ya da çağdaş kentin ünitelerinin (mahalle, semt, çarşı, pazar, konut bölgesi gibi) teşekkülü ve gelişimi tarihi kent merkezlerini sarmalayan bir güzergah üzerinde olmuştur (ÜLKEN, 1954:208). Kentin gelişmesi ve büyümesine paralel olarak kent nüfusunun kent içinde konut yada iş alanları açma ve bu yöndeki pratiklerini sürdürmeleri kent kimliğinin imkan verdiği ölçüler içinde olabilmektedir.

Bu çerçevede kent kimliğinin etkisini belirginleştirmek anlamında “kentin mekansal ve toplumsal yaşam tablosunun şekillenmesinde kent mirasının rolü var mıdır varsa bu nasıl formüle edilebilir? Gecekondu alanları, konut bölgeleri, çöküntü mahalleleri, pazar alanları gibi mekansal yapıların ya da oluşumların kent kimliği değişkeni ile ilişkisi nasıl açıklanabilir? gibi soruları kent bağlamında sorunsallaştırmak kenti ve yerleşim düzenini anlamada, açıklamada önemli bir doğrultu oluşturmaktadır.

Kentsel yerleşmeler sosyolojik anlamda salt bir mekana yerleşme anlamıyla sınırlı değildir. Kentsel yerleşmeler fiziksel, ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve ideolojik boyutlarıyla ele alınması gereken bir boyuta sahiptir (TÜRKÜN;KURTULUŞ, 2005:20). İnsanın mekana yerleşme eyleminde biyolojik, toplumsal, ekonomik, ideolojik ve kültürel amaçlar bir etkileşim düzlemi içinde yönlendirici distribütörler olabilmektedir. Aktörlerin ya da grupların yer tercihi, etkileşim ortamı sağlamak ve etkileşim bağlamlarının imkanlarını artırmak (GİDDENS, 1999:171-172) amacıyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla yer kişiye özgüllük katar bu nedenle de kimliklendiricidir. Kişi yaşadığı yerden dolayım lanarak kendini tarif eder. Kişinin mekanla bağlantısı ortak bir geçmiş olabileceği gibi ortak bir gelecek tahayyülü de olabilir (ŞENOL;CANTEK, 1998:126).

Kent tipi örgütlenmenin teşekkülünden itibaren sınırlı bir yetki ve basit bir organizasyon kademesi olarak başlayan ve zamanla özerk ve farklı bir temsil hüviyetine kavuşan kent yönetiminin, yerleşme kalıpları üzerindeki etkisi her dönem söz konusu olmuştur. Kentin biçimlenişinde belirleyici bir aktör konumunda bulunan kent yönetim heyetinin organizasyon yapısı, yetki menzili, gelir kaynakları ve merkezi otorite ile ilişkilerini içeren politik şekli değişmekle birlikte, kent tasarımı ve kentin biçimlenmesinde varlığını sürdüren merkezi ya da mahalli ölçekte kurumsal bir güç olmuştur.

Kent yönetim organı planlama, alt yapı hizmetleri, ulaşım, çevre, imar, iskan gibi düzlemlerde, kentsel formun dizaynında ve biçimlenmesindeki yetki sınırlarının dönemsel olarak değiştiğini belirtmek gerekir. Yerel otorite özerk bir nitelik

gösterdiği gibi merkezi otoritenin politikalarını uygulayan bir irade olarak da görülebilmektedir. Onun için merkezi ve yerel otorite uygulamaları bir bütün olarak kentin tüm bileşenleri üzerinde tayin edici bir role sahip olmuştur(OCAK, 1999:33; BUMİN, 1990).

Kentin nüvesinde, filizlenmesinde, gelişim ve büyüme evrelerinde konut, iş ve güvenlik alanlarının teşekkülünde ve yönetim hizmetlerinin sürdürülmesinde kent yönetiminin etkilerini görmek mümkündür. Embriyodan sınırları ve iç yapısı belirginleşen bir statü elde etmesine kadar ki süreçte mülk, alan kullanımı, güvenlik gibi kentin sosyal ve coğrafi niteliklerini şekillendirici bir role sahip kent yönetim organının bu konudaki hizmet ve yetki alanları genişleyerek ve farklılaşarak devam etmiştir. Doren Massey'in önerdiği iktidar geometrisi kavramı (ÖNCÜ; WEYLAND, 2005:14) mekanda gerçekleşen hareketliliğin ve dolaşımın aynı zamanda bir güç ilişkileri haritası olduğunu vurgulayan yaklaşımında kent idaresinin bu bağlamdaki etkisini daha net görmek mümkündür.

Kent sistemi ekonomik, siyasal, kültürel, demografik yapı ve unsurların ilişki ve etkileşimine dayanan yoğun ve çok boyutlu toplumsal ilişkilerin yaşandığı bir agoradır. Toplumsal ilişkilerden kastımız aktörlerin bir anlam etrafında karşılıklı vaziyet alarak birbirlerine göre uyarlanmış ve söz konusu manaya yönelmiş davranışlar sergilemesidir (WEBER, 2002:49). Kent yaşam alanı içinde aktörlerin ve grupların birbiriyle, kentin coğrafi ve tarihsel mirasıyla, kentin dinamik ve güncel unsurlarıyla ilişki ve etkileşim düzlemi kenti dönüştüren ve yeni yapılanmalara yol açan sürecin şekillendirici öznelerinden birini oluşturmaktadır.

Kent arenası için söz konusu toplumsal ilişkilerin envanteri göç, gecekondu, hemşerilik, tüketim kalıpları, yaşam tarzları, kent içi iş ve konut alanında gerçekleşen yerleşme örüntüleri, sınıfsal ayrışma ya da kümelenme eğilimleri, siyasal tercihler gibi listesi oldukça uzun tutulabilecek bir genişliğe sahiptir. Heterojenliğin barındırdığı özgürlük atmosferi toplumsal ilişkilerin yoğun bir şekilde ve farklı düzlemlerde gerçekleşmesine olanak tanımaktadır. Kentin heterojen yapısı aynı

zamanda toplumsal ilişkilerin hem bir sonucu hem de nedeni olan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal münasebetlerin kent içindeki faaliyet alanı kent yönetimi ve kent kimliğinin tanıdığı olanaklar içinde, yasal olmayan pratikleri devre dışı tutarsak, bir yayılım ve gelişme gösterebilmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere kentin yapısal temayülü heterojen bir karakter kazanma yönünde evrilmektedir. Kentin heterojen kimliğinin oluşumunda toplumsal ilişki boyutu güçlü bir etki yaratmaktadır. Kent içinde konumlanan ve kentin yaşam alanlarına sonradan göç yoluyla dahil olan demografik yapıların ve bu yapıların barındırdığı yaşam tarzlarının yarattığı atmosfer, kent kimliğinin belirleyici bir unsuru olmaktadır. Kentin sabiteleri olarak kent yönetimi ve kent kimliği, toplumsal ilişkileri kontrol, düzenleme ve idare etme açısından sınırlarken kendisi de toplumsal ilişkilerin yoğunluğu karşısında kısmi dönüşümler geçirmektedir. Karşılıklı etkileşimde dönemsel olarak etkilerin yönü ve derecesi değişmektedir.

Örnek olarak Türkiye’de yirminci yüzyılın ikinci yarısında baş gösteren gecekondu olgusunun kentlerin merkezi bölgelerinde ve çevre arazilerinde yasal bir çerçeveye oturmayan mantar gibi türemeleri toplumsal tazyikin kent kimliği ve kent yönetimi karşısında daha belirleyici bir etkiye sahip olduğunu; 1980 sonrası neo-liberal politikaların merkezi ve yerel iktidar tarafından icrasının kentsel biçimlenme üzerindeki etkisi açısından toplumsal ilişkileri ve kentin tarihsel mirasına kıyasla daha baskın bir eğilim yarattığını söyleyebiliriz.

Dolayısıyla kentteki yerleşme kalıplarına ilişkin olarak yukarıda ortaya attığımız kent kimliği, kent yönetimi ve kent toplumsal ilişkileri çerçevesinde gelişen savımızın önemli bir ayağını toplumsal ilişkiler oluşturmaktadır. Toplumsal ilişkilerin geniş ve çok boyutlu yapısı yanında yerel ve küresel niteliğini de vurgulamak gerekmektedir. Kentin özellikle iş alanları küresel ya da yerel etkiye daha açık bir alan olmaktadır.

Örnek olarak İstanbul’un Laleli bölgesinde bunu daha açık görmek mümkündür. Bugün küçük ve orta ölçekli girişimciliğin bavul ticareti düzeyinde

yapıldığı Laleli bölgesi (YÜKSEKER, 2003) evveliyatında merkezi işyerlerine yakın olduğu için bürokrat, akademisyen ve esnafların konut alanı olarak rağbet ettiği bir semt kimliğine sahipken, dünyada patlak veren petrol krizi Laleli 'nin sosyal ve mekansal dokusunda yapısal değişimlere yol açmıştır. Laleli 1970'li yılların sonuyla 1980'lerin başında Arap turizminin tüketim kalıplarına hizmet veren bir ticari semt özelliği kazanmıştır. Petrol fiyatlarının düşmesiyle bölgede azalan Arap turist dalgası yerini Laleli'de esnaf levhaları dahil olmak üzere toptan ve perakende bavul ticaretinin yerleştiği Doğu Avrupalı, Rus, Moldovalı, Ukraynalıların ticaret yaptığı bir semt kimliğine bürünmüştür (KEYDER, 2000c:210-211).

Dönemsel olarak Lale'nin biçimlenişinde ve dönüşümünde kent kimliğinin olanaklarına bağlı olarak semtin ticari iş alanlarına yakınlığı, merkezi ve yerel otoritenin tavrı ve küresel ölçekli toplumsal ilişki kalıplarının yarattığı etkileşimin izlerini görmek mümkündür. Laleli örneğinde ön plana çıkan belirleyici gelişme küresel ölçekli ekonomik gelişmelerin doğrudan Laleli ve çevresi üzerinde dolaylı olarak da kent bütünü üzerindeki etkisi olmuştur.

Kıyaslama yapmak amacıyla yerel ölçekli gelişmelerin yol açtığı başka bir alan olarak İstanbul Çağlayan semtindeki iş örgütlenmesini (DUBEN, 2002:23-37) ya da Ümraniye bölgesinin oluşum biçimini (ERDER, 2001) örnek vermek mümkündür. Söz konusu yerleşim alanlarının teşekkülünde iç göç, enformel ilişkilerin yer aldığı yerel toplumsal gelişmeler önemli derecede rol oynamıştır. Bütün bu örneklerde görüldüğü gibi kentin biçimlenişine ilişkin olarak ortaya koyduğumuz kent kimliği, kent yönetimi ve kent toplumsal ilişkileri çerçevesi bize kent içi oluşumları açıklamada teorik bir bağlam oluşturmaktadır.

Modernleşme projesinin kent tanımı, sanayi üretimin şekillendirdiği düzenli ve kontrollü fiziksel mekanlar organizasyonu biçiminde ideolojik bir tasvire ve öngörüye dayanmaktadır (TEKELİ, 1987:akt. TÜRKÜN;KURTULUŞ, 2005:11). Modernleşme genişleyen kapitalist pazarın itici gücü ve sanayi hamleleriyle ivme kazanan kentleşme sürecini ve bunun bir yansıması olan kültürel biçimlenme sürecini dönüştürme amacını taşımaktadır (ASLANOĞLU, 1994:95-98). Kentsel

biçimlenme hem toplumsal düzenin kurulmasında hem de projeye uygun birey tipinin ortaya çıkmasında belirleyici bir aktör olarak varsayılmaktadır. Modernleşme kuramlarında kentleşme pratiği geleneksel yapının kodlarını taşıyan davranış ve yaşam kalıplarının kente özgü rasyonel ve sistematik bir düzen içinde eriyeceği bir pota işlevi demektir (ÖNCÜ; WEYLAND, 2005:19 ; KIRAY, 1998:92; WIRTH, 2002:89).

Söz konusu yaklaşım, mevcut kentlerin toplumsal ve mekansal yerleşme hareketlerini, kent tanımlarını ve kent çözümleme modellerini ya da bu yöndeki ön kabullerini sorgulamamız gerektiği su yüzeyine çıkarırken; kenti anlama noktasında kent kimliği, kent idaresi ve kent toplumsal ilişkilerine referans vermenin kaçınılmaz bir boyut oluşturduğunu gözler önüne sermektedir. Kent çalışmalarında dolaşan modernleşme miti olarak adlandırabileceğimiz bütünleşmemiş kentli nüfusun (KURTULUŞ, 2005b:164) işaret ettiği algılama, adlandırma ve kent içi pozisyonları kenti anlamak açısından sorgulamak zaruri bir durum teşkil etmektedir. Başka bir ifadeyle her kent ve kentin içindeki her bir mekan birer metin gibi farklı okumalarla anlaşılabilir. Bir kent, bir mekan ya da bir sosyo-ekonomik örgütlenme biçimi başka bir kentin grameriyle okunduğunda yanıltıcı sonuçlar doğurabilir (ŞENOL;CANTEK, 1998:126-127).

Söz konusu İstanbul kenti olunca durum daha çetrefilli bir hal almaktadır. Farklı üretim türleri ve yaşam tarzlarının yan yana gelerek oluşturdukları bir kolaj metaforunun daha ötesinde İstanbul'un süperpozisyon şeklinde bir adlandırmaya sahip olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü farklı özellikler gösteren yapıların aynı mekanda yer alması İstanbul'un en önemli özelliğini oluşturmaktadır. İstanbul'un batı metropollerinden farklılığı bu noktada tebarüz etmektedir. Batı kentlerinde farklılaşma ve ayrışma mekanda açıkça gözlemlenebilen bir olgudur. Farklı kültür ve gelir gruplarının ayrı mekanlarda yaşadıkları bilinen bir olgudur. Getto yada enklav mekanda açık seçik ve belirgindir. Ancak bütün dünya kentlerinde mekansal ve kültürel ayrışma bu denli yüksek değildir (GÜVENÇ;IŞIK, 1996: 14).

Bu kuramsal izahtan sonra çalışmamızın ana konusunu oluşturan Fatih Kadınlar Pazarı'nın oluşum öyküsünü bu çerçeve içinde değerlendirebiliriz. Sosyo-ekonomik bir alan özelliği gösteren Kadınlar Pazarı'nın oluşum öyküsünü aydınlatarak kent içi sosyo-ekonomik örgütlenmeler hakkında genel bir bilgi vermek konunun anlaşılmasına hizmet edecek bir yaklaşım olacaktır. Bundan sonraki bölümde kent içi sosyo-ekonomik örgütlenmeler hakkında etraflıca bir değerlendirme yaptıktan sonra, Kadınlar Pazarı'nı şekillendiren dinamikleri ve Kadınlar Pazarı'nın sosyolojik profilini kent kimliği, kent yönetimi ve kent toplumsal ilişkilerini baz alarak açıklamaya çalışacağız.

Kentsel sistemin biçimlenmesine tesir eden dinamiklerin kent bütünü içinde şekillendirdiği oluşum, ağ, birlik ve yapıların nitelikleri de önem arz etmektedir. Başka bir ifadeyle tarihsel kent kimliği, kent yönetimi ve toplumsal ilişkilerin etkileşimiyle şekillenen ya da oluşumuna sebebiyet verdikleri kent unsuru nasıl bir özellik göstermektedir? Kentlerin yerleşim düzeni analizinde şekillendiren ve şekillenen unsurları birlikte değerlendirmek yapıyı anlamak açısından tamamlayıcı bir unsurdur.

1.2. Kent İçi Sosyo-Ekonomik Örgütlenmeler

Bu bölümde önce kentlerin ekonomik yapısı içinde belirginleşen formel-enformel sektör ayrımının dayandığı temelleri incelemeye çalışacağız. Daha sonra tarihsel süreçte kentin merkezi noktalarını mesken tutan, kent yaşamının ana gövdesini oluşturan ve bugün enformel sektör şemsiyesi altına itilmeye çalışılan çarşı, pazar ve semt pazarı örgütlenmelerinin sosyo-ekonomik karakterlerini ve kentsel işlevlerini değerlendirmeye çalışacağız.

Dünya iktisat tarihi, ticari faaliyetlerin ve piyasa ekonomisinin ihtiyaç duyduğu pazar görevini kentlerin üstlendiğini göstermektedir (AKGÜNGÖR vd, 1998:1). Kentler tarihsel süreçte merkez teşkilatı, çevresi ve hinterlandıyla bölgesel, ulusal ve uluslar arası etkileri olan çok boyutlu ekonomik bir aktör olmuştur (TATLIDİL, 1992a:28-30). Hatta kentsel yapıyı vurgulamak için kullanılan kelimelerle ticari faaliyetleri ifade eden kelimelerin özdeş olduğunu yansıtan kayıtlara rastlamak da mümkündür (ALPARSLAN, 2003:30). Kentlerin söz konusu ekonomik yapısı ve rolü mekansal ve toplumsal dönüşümlerde belirleyici bir dinamik oluşturmaktadır. Kentsel yaşam biçiminin ve kentsel alanın oluşumunda ticari örgütlenme biçimlerinin bu anlamda büyük bir etkisi söz konusudur (PİRENNE, 2005:47-98).

Kent içi ya da merkezi iş alanı^e olarak sınırları çizilen bölgede sürdürülen ticari etkinlikler çeşitlilik göstermektedir. Arasta, bedesten, dükkan, han, kapan, panayır, pazar, çarşı ve son dönemde bunlara ilave olan süpermarket, hipermarket, büyük alış veriş ve yaşam merkezleri (TOKOL, 1996) alış veriş eyleminin merkezi kent alanı içinde gerçekleştiği ticari faaliyetlerin iki ayrı zeminini göstermektedir. Alan kullanımı, iş türü, sürdürülen ilişki biçimi, kentle ilişkisi gibi noktalarda

^e Literatürde Central Business District olarak geçen merkezi iş alanı(MİA) kentin merkezine karşılık gelmektedir. MİA, büroların, ticaret yapılarının yoğun biçimde bulunduğu, arazi değerlerinin yüksek olduğu, kentin diğer noktalarına göre daha yoğun buna bağlı olarak istihdam yaratan, konut ve endüstriden arınma yolundaki bölgeyi ifade etmektedir (BEYGO, 1993:8-10). Kent merkezindeki faaliyetler için ayrıca bkz. TEKELİ, GÜLÖKSÜZ, TARIK ,1976:33-63.

farklılıklar gösteren söz konusu yapılar arasındaki ayrım genel olarak modern ve geleneksel ayrımına dayanmaktadır.

Kent çalışmalarında, kentin örgütlü işgücü dışında kalan ve marjinal ya da enformel* gibi endüstri dışı terminolojik bir çerçeveye içinde ifade bulan kesim, formel iş türü ve örgütlenmesi kadar incelenen bir konu olmamıştır. Bu ilgisizliğin genel olarak iki nedeninden söz etmek mümkündür. Birinci neden olarak, 1950 ve 1960 sonrası dönemin toplumsal ve ekonomik değişmelerini inceleyen bilimsel çalışmalarında öne çıkan yaklaşım tarzını görmek mümkündür. Modernleşme ile gelişmenin eş anlamlı algılanması ve buna bağlı olarak modernleşme pratiği içinde yer al(a)mayan unsurların zıt bir kutupta negatif yüklenimler ve çağrışımlarla özdeşleşmiş ve geleneksel olana yönelik genelleşici tutumun bu noktada önemli bir etken olduğu söylenebilir.

Bu paradigma kısmen sosyal bilimlere egemen olan seçkinci yaklaşımdan, kısmen de sosyo-ekonomik dönüşüm ve modernleşme pratiği içinde birdenbire ortaya çıkan ve geçicilik vasfı biçilen toplumsal grupları yeni şema içinde bir yere yerleştirme ve incelemenin güçlüğünden kaynaklanmıştır. Modernleşme hedefinde geleneksel olan veya gelenekseli çağrıştıran sosyal ve ekonomik yapıların er ya da geç ortadan kalkacağı düşüncesiyle bu alanların göz ardı edildiği de söylenebilir (KARPAT, 2003:28; DÖKÜMCÜ,1984:6-7; BOZKULAK,2005:262; KANDİYOTİ, 2005:16).

* Kentteki modern ve örgütlenmiş iş alanının dışında kalan iş türlerini betimleyici bir kavram olan enformel sektör kavramının kullanımı oldukça yenidir. Kavramın konsepti Keith Hart tarafından Gana üzerine olan bir çalışma ile ön plana çıkmıştır. Formel ve enformel sektör ayrımı iş türü, iş yeri büyüklüğü, işçi sayısı, modernleşme derecesi, organizasyon tipi gibi noktalar üzerinden yapılmaktadır (LABATUT, 1989:73-75). Yazında formel ve enformel örgütlenmeler olarak ifade bulan iş türleri Tansı Şenyapılı tarafında “merkez” ve “çevre” şeklinde tasnif edilmektedir. İstihdam sorunları açısından tartışılan formel-enformel ayrımından farklı olarak Şenyapılı’nın kategorileştirmesinde farklı bir tema bulunmaktadır. Formel-enformel ayrımı emeğin türünü vurgulamaktan çok işletmenin ekonomi ile ilişkilerinin türü ve kurumsallaşma derecesini vurgulamaktadır. Şenyapılı’ya göre merkez işler örgütlü, beceri düzeyi yüksek, eğitilmiş, uzmanlaşmış, örgütlenmiş ve süreklilik gösteren bir çerçeveye sahiptir. Çevre işler ise uzmanlaşmamış, küçük çaplı, örgütsüz, çalışma şartları standartlaşmamış, işçi devingenliği yüksek, basit teknoloji bir iş profiline işaret etmektedir (1981:17-18). Bu açıdan formel-enformel ayrımı modern ve geleneksel olarak tasnif edilen sistemlerin genel özelliklerini açıklamaya dönük teorik zeminin ifadesi olarak değerlendirilebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. AKGEYİK vd, 2004 ; ŞENYAPILI, 1981:26-27 ; DÖKÜMCÜ s:14-15 ; ERDER; 2002:42

İkinci olarak enformel yada marjinal sektör olarak adlandırılan geleneksel iş kalıpları konusunda yeterli istatistiksel verinin bulunmayışı ve endüstrileşme olayının yol açtığı gelişmeleri konu edinen yaklaşımların ve istatistiksel yöntemlerin gelişmekte olan ülkelerden model olarak alınması bu alandaki bilimsel faaliyetleri sınırlamıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde bu dönemdeki çalışmaların veri kaynaklarının merkezinde modern yada formel sektörler yer aldığı için bu kategorinin dışında yer alan iş biçimleri ve çalışma koşulları ile birlikte bu ekonomik etkinliklerin gömülü olduğu sosyo-ekonomik zemin göz ardı edilmiştir (DÖKÜMCÜ, 1984:6-7).

Modernleşme ve kalkınma modellerinde temel hedef makro ölçekli yapısal büyümelerdir. Geniş ölçekli değişim ve büyüme projelerinde geleneksel unsurların endüstrileşme ve kalkınma politikası içinde modern bir işlev ve niteliğe kavuşması yönünde dönüşüme uğraması kaçınılmaz görülmektedir. Özellikle iş alanında endüstrileşmenin aynı zamanda yoksulluğu minimize etme, sosyo-ekonomik çıtayı yükseltme ve en önemlisi istihdam üzerinde olumlu etkiler yaratacağı düşüncesi diğer iş alanlarının tali bir düzlemde görülmesine yol açmıştır. Gerek modernleşme düşüncesinin ön kestirimi gerekse makro kalkınma modellerindeki ön devilerin aksine kentlerin özgül tarihi serüveni içinde varolan iş alanları ve örgütlenmeler büyüyen nüfusun istihdam edildiği yapılar olarak kent ekonomisinde farklı bir kategori olarak varlığını devam ettirmiştir.

Kent ekonomisi, kent planlaması ve kent gelişimini irdeleyen makro yaklaşımların yanında özellikle 1960'lar sonrasında göçlerin kentlerde yarattığı değişimler ve özellikle endüstriyel sahanın dışında kalan enformel, kırsal çalışma biçimleri üzerindeki kayıtsızlık yerini sınırlı da olsa bir ilgiye bırakmıştır. Kent gerçekliğinin bir parçası haline gelen ve ekonomik bir çerçevede incelenen ikili ekonomik yapılar, 1960 sonrasında antropolojik ve sosyolojik düzlemde ve daha geniş bir açıdan incelenmeye başlanmış ekonomik boyutunun yanı sıra bu tür ekonomik yapıların kentsel haritadaki oluşumlarına zemin hazırlayan arka plan ve bu ekonomik etkinliklerin yürütücüsü pozisyonundaki bireylerin aile yapısı, gelir

düzeyi, siyasal eğilimleri, eğitim durumu ve yaş gibi sosyo-ekonomik değişkenlerle birlikte analiz birimi olarak incelenmeye başlanmıştır (DÖKÜMCÜ,1984:16).

Özellikle hızlı göç süreci yaşayan toplumların iş piyasası üzerinde yapılan tartışmalar, daha çok “enformel sektör” kavramıyla ele alınmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar az kurumlaşmış, esnek örgüt yapısına ve esnek emek ilişkilerine sahip, küçük mülkiyete dayanan iş yapısının özelliklerini kavramaya yöneliktir (ERDER, 2001:16).

Göç hareketinin kent merkezlerine taşıdığı demografik kitlenin büyük bir kısmı sanayileşme dinamikleriyle yaratılan iş alanlarına nitel ve nicel donanımlarından dolayı dahil olamadılar. Göç eden aktörlerin yada göç eden kitlenin büyük bir oranının beraberinde getirdiği sosyal ve kültürel birikimin kent alanı içinde endüstriyel nitelikli formel ve örgütlenmiş iş yaşamının dışında kalması kaçınılmaz olmuştur. Endüstrileşme olgusunun mevzi kazandıramadığı ve gerek sosyal bilimciler tarafından gerekse yerel idareciler tarafından teğet geçilen, görmezden gelinen kentin yeni sakinleri kırsal yaşamda şekillenen iş pratiklerini kent içinde yeni bir cephede sürdürme eğilimi oluşturdular. Yakın döneme kadar kent sisteminin ana bileşenlerini oluşturan çarşı, pazar ve semt pazarları bu girişimlerin odağı haline gelmiştir. Nitel ve nicel açıdan dönüşen söz konusu yapıların yol açtığı bu durum kentin ekonomik dekorunda modern ve geleneksel kalıplarla şekillenmiş iş alanlarının bir aradaki varlığına yol açmıştır.

Kent ekonomik örgütlenmesinde geleneksel ve modern olarak kategorileştirebileceğimiz ikili yapıların varlığı, farklı kavramsallaştırmalarla birlikte genel olarak endüstrileşmenin yol açtığı bir daire içinde yer alan ve bu dairenin sahip olduğu üretim ve pazar koşullarına sahip olamayan ekonomik türlerin ayrımına dayanmaktadır. Kentin ekonomik örgütlenmesi içinde yer alan modellerin mutlak ve belirlenmiş kalıplar olmadığını, farklı iş tipleri arasında hareketli bir akışkanlığın olduğunu belirtmek gerekir. Kavramsal şemalarda vurgulanmayan ara ekonomik faaliyetlerin varlığı da dikkate alındığında söz konusu modellerin kuşatıcı olmadıklarını söylemek mümkündür. Kentin doğasıyla özdeşleşen heterojenlik kentte

tek bir ekonomik yapının değil farklı özellikleri olan ekonomik yapıların bir arada bulunmasını olağan kılmaktadır. Endüstrileşme olayının ortaya çıkardığı bu durum düşünce dünyamızda ikili modeller oluştururken geleneksel olana buharlaşacağı ve ortadan kalkacağı şeklinde bir varlık biçmektedir.

Endüstri devriminin dünya toplumları üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak yarattığı etkinin yansıma bulduğu alanların başında kent ekonomileri gelmektedir. Gerek yukarıda ortaya çıkan kent ekonomik ve toplumsal modellerinin ikili tasniflerinin gerekse bu bağlamda bugün kent dekoru içinde taşıdığı geleneksel kodlarla olumsuzlanan ve geri plana itilen artizanal yapıların konumu, endüstrileşme hareketi içinde değerlendirildiğinde anlamlı bir yere oturmaktadır. Endüstrileşmenin toplumsal ve ekonomik girdilerinin toplum ve kent organizasyonunda yarattığı düzen, hedeflediği çizgiler olabildiğince geleneksel yaşam biçimine ilişkin tüm departmanları endüstrileşmenin yarattığı kavisin dışına itmeye bu çerçevede içinde kalıcı bir algılamaya zemin hazırlamıştır (SEZER, 1997). Bu durum çarşı ve pazar türü yapılar söz konusu olduğunda kentle bütünleşmiş, kentle özdeşleşmiş bir konumdan kentin marjinali konumuna sürüklenme anlamına gelmektedir.

Çarşı, pazar, semt pazarı türü örgütlenmeler istihdam, demografik hareketlilik, tüketim kalıpları, ekonomik gelişme, mal ve hizmet akışı, mekan biçimlenmesi gibi noktalarda kentin sosyolojik ve morfolojik yapısında etkili olan bir bağlam oluşturmaya rağmen söz konusu örgütlenmeler ve bu yapılarda sürdürülen iş organizasyonları ve ilişkiler endüstrileşme eksenli paradigmlar tarafından kentle varolan bağları ve tarihte kent için taşıdığı işlevler devre dışı bırakılarak eklenti unsurlar ya da enformel yapılar olarak anlamlandırılmaya çalışılmaktadır (ERTÜRK;OKAN, 2001:55 ; KARPAT, 2003:64).

Algısal olarak ötelenen çarşı ve pazarlar göçlerle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Çünkü göçlerin istihdam olanağı bulduğu alanların başında çarşı ve pazarlar gelmektedir. Göçler neticesinde çarşı ve pazarların nitel ve nicel açıdan farklılaşması hem kentsel yapıyı hem çarşı ve pazarların kentsel işlevini etkilemiştir. Kent sistemi içindeki yerine ilişkin tartışmalarda irtifa kaybeden çarşı ve pazarlar

Türkiye’de kentsel yapılarda belirginleşen modern ve geleneksel ya da formel enformel ayrımında(VERGİN, 1986:31) kullanılan sosyo-ekonomik örgütlenmelerin başında gelmektedir.

1.2.1. Mukim Bir Sosyo-Ekonomik Örgütlenme: Çarşı

Etimolojik kökeni itibariyle Farsça *çehar* (dört) ve *sü* (taraf) sözcüklerinin birleştirilmesiyle oluşan *çarşı* kavramı (ERGİN, 1993:360) işyeri anlamında kullanılan dükkanların toplu olarak bulunduğu, üretim faaliyetleriyle birlikte mal ve hizmet arzının gerçekleştirildiği kent kütüğü içinde mütalaa edilen bir yer ve anlam konseptine sahiptir. Kentsel muadili olarak *sük* biçiminde resmi kayıtlarda geçen fakat halk diline yerleşmeyen bir kullanım kalıbına da sahip ve belirgin örneklerini daha çok Doğu'nun kent yaşamında gördüğümüz *çarşı** yapılanması kentsel yaşamın inşasında nirengi bir nokta işleviyle biçimlendirici bir rol üstlenmiştir.

Gerek *çarşı* gerekse pazar ve bu bağlamdaki *arasta*, *bedesten* adlandırmaları yüzyıllar boyu ticaret alanlarının sınırlarını ve bu sınırlar içinde sağlanan faaliyetlerin genel karakterlerine gönderme yapan kavramlar olarak kullanılmıştır. Kent yaşamının düzenli, oturmuş ve süreklilik gösteren ticari yaşamın özgün örgütlenme biçimlerini temsil eden söz konusu ticaret alanlarını ifade eden kavramlardan özellikle XVI. Yüzyıl sonlarına kadar *bazar* sözcüğüne daha çok yer verildiği, daha sonra da *çarşı* sözcüğünün öne geçtiği söylenebilir. Bazar kavramının

* Çarşı konusunda sınırlı bir literatür bulunmaktadır. Bu konuda yapılmış akademik çalışmaların büyük çoğunluğu aşağıda görüldüğü *çarşı* ve pazarların fiziksel şartlarını ve tarihsel serüvenlerini konu edinen bir yaklaşıma sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tonguç Tokol, **Alış-Veriş Merkezleri, Çevre ve Mekan İlişkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996. Nursel Gülenaz, **İstanbul'daki 19. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Ticaret Han ve Pasajlarının Stil ve Fonksiyon Bakımından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1998. İhsan İlze, **Alış-Veriş Caddeleri ile Alış-Veriş Merkezlerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi: Örnek Alanlar: Capitol, Akmerkez ve Rumeli Caddesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1996. Seda Bildik, **Değişen Alışveriş Alışkanlıkları ve Kapalı Çarşı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1998. Cem Eriş, **İstanbul'da Merkezi Ticaret Bölgesi Ticaret Yapılarının Gelişimi ve Tahtakale Halil Ağa Hanı(Cinci Han)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1992. Hülya Berkmen, **İstanbul'da Semt Pazarları Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1991. Fulya Altınkeser, **Kadıköy Çarşı Bölgesi'nin Kentsel Analizi ve Sıhhileştirme Önerileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2000. Cem Beygo, **An Analytic Approach To The Shopping Centers In İstanbul, Metropolitan Area Case Study; Etiler District, Akmerkez Shopping Center**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Teknoloji ve Bilim Enstitüsü, İstanbul, 2001. Cem Beygo, **Kent Dışı Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1993.

çarşı kavramı ile aynı anlamda ve birlikte kullanıldığı da olmuştur. Farsça'dan dilimize giren *bazar* sözcüğü uzun yüzyıllar boyunca çoğunlukla bazar şeklinde yazılmakla beraber, Türk dilinin yapısal özelliği baştaki (b)'yi (p)'ye çevirmiş ve pazar olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu açıdan “bazar” ve “pazar” olarak farklı yazılma biçimleri bulunmaktadır. Sözelimi, Osmanlı tarihçilerinden biri olan Aşıkpaşazade bazar yerine Pazar demeyi tercih etmektedir (CEZAR:1985: 5-14).

Farsça'da süslü anlamına gelen *arasta*, Osmanlılarda XV. yüzyılın ikinci yarısında kullanılan bir kavramdır. Osmanlı mimarisinde bir eksen üzerinde dizilmiş dükkan sırasından oluşan, üstü açık yada kapalı çarşı yapısı olarak karşımıza çıkan ticari yapıların *arasta* olarak adlandırılmasına XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlandığı ileri sürülmektedir. Bu tarihten önce yapılmış arastalara ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Arastalar bağımsız inşa edildiği gibi gelir sağlamak amacıyla bir vakfa bağlı yada bir külliye'nin bir bölümü olarak da kurulabilirdi. Bu yapıların bazısı karşılıklı iki sıra dükkandan yada tek sıra dükkandan oluşur. Kagir olanların yanı sıra ahşap arastalar da inşa edilmiş, ama ahşap arastalardan günümüze pek azı ulaşmıştır. Kagir *arasta* dükkanlarında genellikle tonoz örtü kullanılmışsa da yer yer kubbe örtüye de rastlanır. Günümüzde özgün yapısını koruyarak ayakta kalabilmiş XVII. yüzyılın sonunda yapılmış Mısır Çarşısı(1662-63) gibi bir çok arastaya rastlamak mümkündür (ANA BRİTANNİCA, 1994:6).

Osmanlı kent örgütlenmesinde ticaret ve iş bölgeleri olarak bedestenler, hanlar, çarşılar ve pazarlar zengin bir tablo oluşturmaktadır. Bedesten sınırları dar, üstü kapalı bez satmak amacıyla oluşturulmuş fakat daha sonra kıymetli mallar ile antika eşyaların alım-satımına tahsis edilmiş olan kapalı çarşılar verilen addır (DEMİREL 1999:504). Bezciiler, kumaşçılar çarşısı anlamındaki *beziztan/bezzazistan* (ticari faaliyetlerin büyük bir kısmının gerçekleştiği bedesten; bezzazistan veya bezistandan bozma bir kelimedir) daha çok XVII. yüzyılda bedesten şeklinde hem çarşının bir bölümü hem de bağımsız bir ticari yapı için kullanılan bir sözcük olmuştur. Ayrıca müstakil özelliklerinden dolayı debbağhane, tahmishane, boyahane, değirmen ve mumhaneleri de kent ekonomisinin üretken, dinamik ve işlevsel noktaları olarak bu yapı içinde değerlendirmek gerekir (CEZAR:1985: 5-14).

Fiziksel sınırlarının genişliğiyle orantılı olarak kültürel, ekonomik ve sosyal ilişkilere imkan tanıyan özelliğiyle çarşının kent düzeni içinde bir sosyo-ekonomik örgütlenme biçimi, bir kent ekosistemi oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çarşı, ihtiva ettiği sosyolojik yapısı ve kentin şekillenmesinde yarattığı güç açısından çağrışımlarının yarattığı ekonomik sınırların (İNAN, 2003:264-268) ötesinde geniş bir katalog sunmaktadır. Çarşı örgütlenme biçiminin sosyolojik arka planı bugünkü ticari faaliyetlerin yürütüldüğü üniteler açısından farklılaşma, benzerlik ve süreklilik düzleminde bir karşılaştırma yapmak için mihenk taşı konumundadır.

Modern kentin söz dağarcığında silik ve nostaljik bir algılamaya maruz kalan çarşı, tarihsel süreçte barındırdığı ekonomik ve sosyal ilişkiler ağıyla kent tarihi ve toplum yaşamı için büyük bir merkez olmuştur. Çarşı sadece ekonomik nitelikli faaliyetlerle sınırlı bir iş alanı değildir (CEZAR, 1985:159). Günümüz kent planlaması ve kent dekoru içinde zayıflayan ve modern alışveriş ünitelerinin yaygınlaşmasıyla birlikte ötelenen ve geleneksel bir referans çerçevesi içinde değerlendirilen çarşı, tarihsel mirasın taşıyıcı unsuru, kent yaşamındaki hareketliliğin muharrik gücü, ekonomik, kültürel, dinsel ve sosyal yaşamın bütün canlılığıyla yaşandığı bir alan olmuştur.

Genelde ticari yapıların özelde çarşıların kent coğrafyası içindeki koordinatlarının oluşmasında genellikle iskele, liman, kale ve sur kapısı gibi ticari sirkülasyona elverişli ve güvenliğin kolayca sağlanacağı alanlar tercih edilmiştir. Selçuklular döneminde kenti kuşatan dış surların yapılması ile birlikte kentin mekansal yapısı değişikliğe uğramış ve bunun neticesinde ticari faaliyetler sur kapılarında yoğunlaşmıştır. Kale ile çarşının yan yana olmasının nedeni tehlike karşısında çarşıdaki ticaret mallarının kale sayesinde kolaylıkla güvence altına alınması düşüncesinin yanında, kent halkının güvenle bakabileceği bir çekirdek bölümün yakınında şehirlinin hareket alanını oluşturmak gibi bir amacın gözetildiği de söylenebilir (CEZAR, 1985:26). Selçuklular döneminde yürütülen ticaret ve sanat faaliyetlerinin gerçekleştiği çarşı ve hanların bir kısmı Osmanlılara kadar ulaşmış, bir kısmı fonksiyonunu yitirdiğinden ortadan kalkmış bulunmaktadır. Osmanlı

döneminde merkezi otoritenin sağlanması nedeniyle surlar eski önemini kaybetmiş, kentlerin giriş çıkışında sur kapıları sanat ve ticaret merkezi olmuştur (TER vd, 2006:2-3).

İslam kenti tipolojisine hakim ekonomik aktivite merkezlerinden biri olan çarşı formu, ekonomik açıdan üretim ve alış veriş eylemlerine sahne olmaktadır. Kent yaşamının büyüyen ve gereksinim kalemleri artan nüfusuna temel ihtiyaç maddelerini servis yapan pazar yerleri ise alış veriş eylemiyle sınırlı bir etkinlik alanı olmuştur. Ekonomik karakteri ve ardbölgenin genişliği açısından farklılıklar oluşturan çarşı ve pazar tipi ekonomik alanlar kent yerleşim düzenine bağlı olarak bazen iç içe geçmiş bir görüntü verebilmektedirler. Kent yerleşim düzeninde çarşı ve pazarın ortak özelliği olarak cami ve mescitlerle temas kurulabilen noktalara yerleşmiş olmalarının altını çizmek gerekir. Caminin yarattığı satın alma gücü çarşı ve pazarların ekonomik yaşam dizgesini oluşturan dinamik bir unsurdur (TUNA, 1987:162; SJOBERG, 2002:41; DEMİREL, 1999:504; BRAUDEL, 2004a:459; CEZAR, 1985:21; TSURUTA, 1997: 99-100).

Gerek Batı'da gerekse Doğu'da sanayileşme olgusundan önce kent merkezlerinde dinsel yapılar ve pazarlar iç içe iken fabrikaların kurulmasıyla ekonomik örgütlenme tarzındaki radikal dönüşüm söz konusu birlikteliği bozmuştur. Dinsel olanın kent merkezindeki sembol ve anlamları ilk kez kentle mesafe oluşturmaya başlamıştır (TATAR, 1999:133). Kentlerin baskın görüntüsü fabrikalar ve fabrikanın oluşturduğu mekansal ve sosyal alanlar olmuştur (ERTÜRK;OKAN, 2001:55).

Bu çerçevede Osmanlı'da dinsel yaşantıyı simgeleyen cami sembolü ile ekonomik yaşamın devamlılığını sağlayan çarşı figürü aynı mekansal koordinatlar içinde, iç içe gündelik hayatın bütünlüğünü koruyacak şekilde bir yaşam alanı olarak XIX. yüzyıla kadar büyük ölçüde devam etmiştir. Fakat XIX. yüzyıldan sonra gündelik hayatın farklılaşan ihtiyaç kalemleri çarşı yapılanmasını aşındırmaya başlamıştır

Küçük yerleşim yerlerinde birkaç dükkanın sıralandığı dar bir sokaktan, İstanbul gibi büyük kentlerde bir ada oluşturacak genişlikte ve uzunluktaki sokak yada pasajlardan oluşan farklı örneklerine rastlanılan çarşı örgütlenmesi gündüz saatlerinde yoğun nüfus ve hareketli havasıyla kentin bağımsız ve ayrı bir birimini oluşturur. Geleneksel anlamda konut alanı dışındaki kent kesitini yada ünitesini vurgulamak amacıyla kullanılan çarşı bölgesi kentsel hareketliliği sağlayan, kentin fiziksel ve demografik sınırlarının büyümesine etki eden ve Sennett'in ifadesiyle kentin midesi işlevini üstlenen (2006:18) fonksiyonel yapısı başta demografik ve mekansal düzlemler olmak üzere kent sistemi üzerinde etki yaratan güçlü bir kent ögesi olmuştur.

Çarşı, yapısını korumak ve sürdürmek amacıyla normlar ve kriterler eşliğinde bugünkü anlamda gevşek olmayan bir idari ve denetim mekanizmasıyla özdeş bir ticari alan olarak gelişme göstermiştir (KAZANCI, 1998:80-84). Osmanlı dönemi çarşılarında esnafın sanatını icra etme yetkisi anlamındaki gedik, kefillik (aynı meslekten birinin kefilliği) ve taahhüt (vergi vermeyi, iş dışı uğraşlara katılmamayı kabul) gibi kıstas ve yaptırımlar içeren kurumların varlığı ehil olmayan esnaf türemesine blokaj oluşturduğu gibi kaliteli, sağlam ve güvenilir mal ve hizmet akışını da sağlayan bir mekanizmanın yerleşmesini sağlamıştır (SAKAOĞLU, 1997: 83-86; DEMİREL, 1999).

Kent düzeni içinde konut ve iş alanlarının ayrışmasının belirgin olduğu Osmanlı döneminde mahalle içinde çok fazla dükkan yada atölyenin olmasından pek hoşlanılmasa da günlük gereksinimler sadece kent merkezinde değil, mahalle arasından da karşılanabilirdi. Günlük zaruri ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak fırın ve çabuk bozulan yiyeceklerin satıldığı dükkanlar konut alanlarında, mahalle aralarında, müşteriye yakın yerlerde olması kaçınılmazdı. Aynı şey sık sık gidilen hamamlar için de geçerliydi (FAROQHI: 2005: 166-167).

Kent toprağının sosyo-ekonomik niteliğini analize odaklanmış kuramsal modellerde vurgulandığı gibi mekanın ana gövdesine yerleşen yapılar söz konusu alanın gelişme çizgilerini belirlemektedir. Yani etrafında bir çarşı yada pazar varsa

evre ona göre bir dokuya bürünür (WIRTH, 2002:94). Kentin toplumsal ve mekansal topografyasının biçimlenmesinde ve ekonomik yaşamın devamlılığında etkin bir aktör olan arşı, mekansal yayılım sonucu kentin kılcal damarlarını oluşturan sokaklara yeni iş türlerinin, yeni iş yerlerinin taşınması ile kentsel mekanın şekillenmesinde güçlü bir özne rolü oluşturur. arşıda gerçekleşen faaliyet türlerinin genişliğini sırtlayan, çarşıya görsellik kazandıran sokaklar, arşı tipi sosyo-ekonomik birleşimlerde ve kent kataloglarında önemli bir yer tutmaktadır (HOş, 2002:245). Çünkü salt sokak saldırgan bir sahipleniciliğin izlerini taşır. arşı tarafından, ekonomik bir mekan olarak işlevselleştirilen, ekonomik yapılara vitrin olan sokaklar çarşının sınırlarını zenginleştirirken, kente ve arşıların müşteri kitlesine mihmandarlık yapan aktif ekonomik platformlar olarak anlam kazanmaktadır (SENNETT 2006:173).

Çarşının, kentin fiziksel mekanlarına kazandırdığı kimlik ile belirginleşen biçimlendirici gücü toplumsal yaşamda yarattığı değişim ile daha geniş bir alana yayılmaktadır. Heterojenliğin baskın bir karakter olarak tanımlandığı kent sisteminde homojen biçimlenmelerin çözülmesinde arşı konfigürasyonu barındırdığı tek düze olmayan ilişki ve iş örgütlenmesiyle, başta arşı esnafı olmak üzere bu hat üzerinde yer alan kitleleri değişime sevk etmektedir. Kentin müşterek hayat şekli ortak bir iş alanının veya iş dilinin doğmasına sebep olmaktadır. zgnlkleri, farklılıkları muhafaza eden mahalle ve ev gibi yaşam alanlarındaki ritüeller, davranış kalıpları, yaşam normları arşı ve pazarda ortak bir dil ve ortak normatif bir zemine kavuşmaktadır (ÜLKEN, 1959:1).

arşı, kent yaşamının tasvirinde ve kent kimliğinin şekillenmesinde nevi şahsına münhasır yapısı ile kentsel sistemin toplumsal veçhesini yansıtan, kentin agorası olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'daki arşı ve pazarların bu yüzü ürün ve esnaf kitlesi açısından zengin bir tablo oluşturmaktadır(CRAWFORD, 2007:30). Tanpınar'ın İstanbul'daki çarşılarda gördüğü insan kompozisyonuna ilişkin ifadeleri sadece pittoresque/resimsel bir unsur yada terkip değildir. İstanbul'un ekonomik imkanlarına dayanan aşağıdaki toplumsal tablo çarşının zengin ve hareketli gövdesine işaret etmektedir.

“Bu çarşılarda çok değişik kıyafetlerin aralarındaki mezhep, dil, ırk hattâ kıt’a ayrılıklarını ilk bakışta kavranacak hale getirdiği rengarenk bir insan kalabalığı akardı. Bütün eski şark bu sokaklarda idi. Seyrek, çember sakallı, çıkık elmacık kemikli, yüzleri riyazet ve takvâ ile süzölmüş, elleri uzun kollu şal hırkalarında kilitli Türkistanlılar, kim bilir kaç senenin hac kervanından-tıpkı sürüsünden ayrılmış hasta bir leylek gibi- bu şehrin bir köşesinde kalıvermiş. Ayvansaray’da veya Hırka-i Şerif’te evlenmiş çoluk çocuk sahibi olmuş, bizim kıyafetimizi uzviyetlerinin itiyadı hâlâ yadırgayan Çin Müslömanları, siyah kalpaklı, belleri gümüş tokalı kemerlerle sıkılı Kafkasyalılar, beyaz harmanilerine bürönmüş endamlarıyla eski hacılara Arafat’ı hatırlatan Yemenliler, nihayet biz yaştakilerin çoğunun hayatına bir ikisinin şefkatli ve esirliğinin acıklı masalı behemehal girmiş bir yığın zenci... Çocukların “gündüz feneri” diye uzaktan alay ettikleri fakat garip bir tezatla evlerde en fazla bağlandıkları kalfalar, harem ağaları, lalalar, hulasa, kimi yarım yamalak öğrendiği her kelimeyi genzinin mengenesinde ezip büzdükten sonra iplik iplik ortaya atan kimisi memleketinin dilinden başka hiçbir dil bilmeden sadece büyük şehirlerin verdiğı o acayip imkanla aramızda geçinip giden, çoğunun hakiki hemşerisine ancak [çarşılarda] yahut o zamanın kuşçu dükkanlarında tesadöf edilen bir kalabalık(TANPINAR, 2004:123-124).

Selçöklölar ve Osmanlılar döneminde kent yaşamının merkezi yerlerinden biri olan çarşılar Buğday Pazarı, Kasaplar Çarşısı, Kavaflar Çarşısı, Kuyumcölar Çarşısı, Pamukçölar Çarşısı, Şekerciler Çarşısı, Ayakkabıcılar (Haffaflar) Çarşısı olarak adlandırılmakta XIII. yüzyılın sonuna doğru Odun Pazarı, Külahçılar, At Pazarı, Attarlar Çarşısı da bu dizi içindeki yerini almaktadır (TER; GÖNDÖZ, 2005:2). Çarşıların genel bir özelliğı olarak görölen benzer iş türlerinin bir arada toplanması (KIRAY, 1998:42) esnaf kadar tüketici kitle için de kolaylıklar sağılayan bir düzenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bugün varlıklarını sürdüren Beşiktaş Çarşısı, Malta Çarşısı, Beyoğlu Balık Pazarı, İzmir Kemeraltı Çarşısı, Hatay Uzun Çarşı, Antalya Halk Pazarı, Adana Melekgirmez Çarşısı, Ankara Ulus Hali ve Tire Çarşıları gibi belli başlı semt çarşılarına baktığımızda söz konusu çarşıların et ve et ürünleri, balık, şarküteri, manav, fırın, süt ve süt ürünleri, sebze-meyve ve zahire türünden ürönlere dönök bir kümelenme şeması içinde olduğunu söylemek mümkündür. Benzer etkinlik ve faaliyeti gösteren zanaatkar ve esnafın tek bir merkezde yada çarşı bölgesinde

toplanma eğilimi Müslüman kentlerdeki iş örgütlenmesinin gelenekselleşmiş bir yönüdür ki sonunda kanuni bir mecburiyet gibi algılanmaya başlanmıştır. Osmanlı kentlerinde çarşı ve pazarlar bütün İslam kentlerinde belirginleşen bir dizgeye sahip olmuştur(KAZANCI, 1998:81).

Osmanlı'da mahalleler etnik ve dinsel temelde bir özellik gösterirken Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte sınıfsal özellikleri de barındıran daha heterojen bir karakter göstermeye başladı. Çarşı ve pazarlar etnik, dinsel ve kültürel anlamda daha heterojen bir nitelik taşıırken (ASLAN, 2004:28; CEZAR, 1985:37-38) bugünkü çarşı ve iş alanları sınıfsal, etnik yada kültürel anlamda homojen eğilimler göstermeye doğru giden bir grafik göstermeye başladığı söylenebilir.

1.2.2. Mobil Bir Sosyo-Ekonomik Örgütlenme: Pazar

Sanayi öncesi kentler varlıklarını dışarıdan aldıkları gıda mallarına ve hammaddelere dayandırdıklarından birer pazar merkeziydiler. Kentin yaşam kaynaklarını kent nüfusuna taşıyan pazarlar kent yaşamında bugün olduğu gibi tarihsel süreçte de çok önemli bir yer tutmuştur. Mahalli, bölgesel yada ulusal nitelikli pazarlara ev sahipliği yapmayan kent yoktur (BRAUDEL, 2004a:435-453).

Müslüman kentlerine özgü olan çarşı/suk, çoğu zaman pazar olarak tercüme edilmektedir. Oysa suk, iki tarafında dükkanların yer aldığı bir yada birkaç sokaktan ibaret bir iş alanı özelliğine sahiptir. Karşılıklı dükkanların yer aldığı çarşı tek bir iş kolunda yada bir alanda toplanmış iş türlerinin yoğunlaştığı kent içinde muhkem bir alan üzerinde yayılan bir tür uzmanlaşmış pazar olarak da değerlendirilmektedir (BRAUDEL, 2004b:46). Çarşı ile karşılaştırıldığında pazar görece sabit olmayan bir alan üzerinde faaliyet türü ve ürün yelpazesi açısından daha geniş fakat alım satımla sınırlı, sosyolojik açıdan daha heterojen bir kompozisyona sahiptir.

Kentlerle özdeşleşen pazarların gelişimi konusunda basit ve doğrusal bir tarihten söz etmek mümkün değildir. Kent yaşamının hareketli alanlarından birini oluşturan pazarlar mahalli, bölgesel ve ulusal ölçekli bir tasnif içinde eş zamanlı olarak aynı kent ortamlarında kentsel sistemin barındırdığı demografik, sosyal, kültürel yapıların deruhte ettiği geleneksel, köhne, modern ve çok modern pazarlar şeklinde yan yana yer alabilmektedirler (BRAUDEL, 2004b:14).

Kentlerin vazgeçilmezi olan pazarlar, tarihsel süreç içinde kesintili yada daimi statülerine bakılmaksızın kırsal ile kentsel, biz ile öteki, satıcı ile alıcı, tanıdık ile yabancı türünden kategorileri karşılaştıran ve bu buluşmanın yarattığı girift ilişki ağları, davranış kalıpları, tüketim alışkanlıkları ve alış veriş biçimleri gibi çok bileşenli sosyal, kültürel, dinsel ve ekonomik bir konsepti kentte taşıyan bir mekanizma yaratmaktadır.

Çarşının denetim, idare ve fiziksel koşullarına göre pazarlar daha esnek bir denetime maruz kalmaktadır. Kent sınırları içine dahil olan her oluşum kentin normatif düzenine uymaya zorlanır. Kent ekonomisi ve toplumsal yaşamı açısından önem arz eden ve kentsel birimlere servis yapan söz konusu pazarlar da kentin normatif denetimine uymak ve tabii olmak zorundadırlar. Fakat pazarların bu noktada kent kurallarına riayet etmekte zorlandığı, bazen kentin yasal çerçevesine ve toplumsal silüetine uymayan davranışlar barındırdığı ve genişlemeler gösterdiği söylenebilir. Bunun nedeni, ilişkilerin yoğun yaşandığı söz konusu pazar alanlarının toplumsal yaşamın doğal bir havzası olarak işlev görmesidir. Pazarlar, insanların ürünlerini satmak için birbirleriyle kıyasıya rekabet ettikleri, bağırma ve gürültülerle yankılanan, sosyo-ekonomik temelde farklılıkların bir aradalığını sağlayan bir merkez niteliği taşımaktadır. Fakat her şeye rağmen kent buna müdahale edecektir. Normatif bir düzene sahip kent yaşamı pazar türü örgütlenmeyi de kendi çarklarından biri haline getirmektedir (BRAUDEL, 2004b:16).

Bugünkü anlamda pazarlar et, meyve sebze ve peynir türünden her çeşit tarımsal ve hayvansal gıda çeşidinin satıldığı bir mekan olması hasebiyle görüntü ve hijyen açısından negatif çağrışımlar oluşturmaktadır. Bu görüntülere ürünlerini pazar için biçilen kısa zaman aralığında bağırma-çağırma şeklinde pazarlama ve satış tekniğiyle sunan davranış setlerini de eklediğiniz zaman ortaya modern kent dekoruyla bağdaşmayan bir tablo çıkmaktadır. Kent deseninde farklı bir renk tonu oluşturan pazarın bu özelliği kent sakini olan ve temel gereksinimlerini sürekli bu alanlarda karşılayan tüketici kitlenin tüketim davranışlarını yansıtan bir grafiği gözler önüne sermektedir.

Bölgesel ve mahalli pazarlarda örfi yükümlülükler pazarın organizasyon ve ürün şemasında etkili bir düzenleyici olmaktadır. Üreticiler tarafından pazarlarda arz edilen ürünlerin türü, üretici grupların mensup oldukları toplulukların devam ettirdikleri geleneksel iş kodlarında şekillenir. Pazarın üretici takımı, zanaat ürünleri için birbirlerine bağımlı olduklarından mümkün olan kârlarını azamileştirmek için kendi arzu ve iradeleriyle bir ürünün üretiminden diğerine kolay kolay geçiş

yapmazlar. Karşılıklı bağımlılık onları kendi ihtisas alanlarında uzunca bir süre devam etmeye zorlamaktadır (WOLF, 2000:75).

Pazarda tutunmanın ve pazar piyasası içinde yer edinmenin çetin mücadelelerle sağlandığı bir mekanizma içinde iş alanı değiştirmek zorunlu olmadıkça tercih edilmemektedir. Pazarın bu şartları ürün türünü pazarcı esnafın sıfatı haline getirmekte, kişiye yürüttüğü iş alanında ihtisas kazandırmakta ve uzun erimli bir alıcı satıcı ilişkisi ihdas etmektedir. Pazar içinde gerçekleşen bu ilişki biçiminde tüketici gruplar, kimin hangi konuda ihtisas sahibi olduğunu ve ucuz ürünü nerede alacağını bilmekte ve ona göre ihtiyaç maddeleri satın almaktadır (WOLF, 2000:77). İlk elden satışın yapıldığı pazarların tercih edilmesindeki başlıca neden ucuzluk ve aldatmalara karşı korunaklı bir alan özelliği göstermesidir (BRAUDEL, 2004b:17). Bu bağlamda bölgesel ve mahalli pazarların her birinin kent düzeni içinde özerk coğrafi bir hat ve her birinin ayrı birer cemaat örgütlenmesi içinde oldukları söylenebilir (WOLF, 2000:74).

Alış veriş eylemi, görelî olarak birbirlerinin kişisel ve sosyal evreninden habersiz iki kişi arasında vuku bulan sınırlı bir eylemdir. Alış veriş pratiğinin gerçekleştiği süre zarfında alıcı ve satıcı konumundaki aktörlerin hayat sahaları temas etmekte fakat bu kontak bir teğet halinde gerçekleşmektedir. İlişkinin teğet biçiminde gerçekleşmesi mübadeleye katılanlar arasında müşterek bir zeminin sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat geniş katılımlı pazarlar bu grupların bir araya gelmesini sağlayarak, mübadele ağı içinde her bir kesimi diğeriyle ilişkiye zorlamaktadır (WOLF, 2000:73-75).

Alış veriş eyleminin gerçekleştiği zeminin sosyal dokusu bu eylemi farklılaştırabilmektedir. Modern bir alışveriş merkezinde sizi yabancı bir özne kılan ve size sosyal bir mesafe biçen “beyefendi, hanımefendi” ifadeleri, bir pazar ortamında aile içi bir dil konseptine kavuşmaktadır. Yakınlığı çağrıştıran bu dil alanın içinde aynı zamanda ticari yaşamın kazandırdığı bütün oyunlar mevcuttur ve müşteriye göre muamele esastır. Pazar’da, her gün gelen müşteriyle sene de bir gelen yada bir daha geleceği meçhul müşteriye aynı şekilde davranılmaz.

Çarşının sabit bir nokta etrafında suya atılan bir taşın hareketlendirdiği dalga ritminde ve düzenliliğinde oluşan yayılma faaliyetinin izdüşümüne pazarlarda usulsüz ve düzensiz genişleme şeklinde bir yörünge karşılık gelmektedir (KAYABAL;NUR, 1997:93). Bunun arka planında pazarların hakim demografik unsurunu teşkil eden köylünün yada kırsaldan gelen grupların araziyi kullanma biçimleri, birincil grup dayanışması içinde her şeye biz temelinde yaklaşma ve kırsalın gevşek normatif düzeninin beraberinde getirdiği serbestilik gibi etkenler yatmaktadır.

1.2.3. Portatif Bir Sosyo-Ekonomik Örgütlenme: Semt Pazarı

Alış veriş, çarşı gibi anlamlara sahip Bâzâr sözcüğünden gelen, periyodik aralıklarla kurulan ve çok sayıda tezgahın kentin çeşitli semtlerinde bir araya gelmesiyle oluşan pazar tiplerine semt pazarı adı verilmektedir. Çeşitlilik, ucuzluk, standart dışı üretim, yöresel taze sebze-meyve imkanları barındırması gibi perakende alış veriş kanalının önemli bir ayağını temsil eden semt pazarları kent ekonomisi ve toplumsal formasyonunda önemli bir figürdür (UZUNÇARŞILI; ERSUN, 2004:3). Pazarların tarihi gelişim çizgileri farklılık göstermekle birlikte oluşumları ve süreklilikleri kent kimliği, kent yönetimi ve kent toplumsal ilişkiler arasında vuku bulan bir zeminde varlık kazanmıştır.

Tarihsel süreçte semt pazarlarının ilk örnekleri, surlarla çevrilmiş kentlerde sur içinde tarım ürünlerinin satılması uygun görülmediğinden çevreden gelen ürünlerin sur kapılarında tüketime sunulmasıyla kent dışın alanda oluşmuştur (GÖKTAŞ, 1994:521). Kentin genişleyen ihtiyaçları doğrultusunda semt pazarlarının kent içindeki yeri ve işlevi değişmiştir. İlk uygulamalarını kent dışında sergileyen semt pazarları büyüyen kent sisteminin talepleri doğrultusunda kent içi alanlarda hizmet vermeye başlamıştır. Perakende ticaretin yapıldığı semt pazarları, dünyanın en eski alış veriş geleneğinin bir uzantısı olarak bugün de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde varlığını devam ettirmektedir.

Kentleşme pratiği içinde kentin yatay gelişimi bir taraftan kentin merkezi konumunu devre dışı bırakırken, diğer taraftan konut ve çarşı-pazar alanı ayrımını ortadan kaldırmış dolayısıyla da kentin genişleyen uç sınırlarına yerleşen kitleler için merkezi çarşı bölgelerine ulaşım imkanı zayıflamış ya da zorlaşmıştır. Kent merkezlerinde mukim bir pozisyona sahip çarşı bölgesinin ve büyük pazarların mevcut durumları kentin büyüyen ve farklılaşan nüfusunun ihtiyaçlarına cevap verme kapasitesi ya da imkanı azalınca, kentsel akıl kentin bu bölgelerine, tarihte büyük organizasyonlar şeklinde gördüğü pazarlardan esinlenerek kent açısından fonksiyonel olan, periyodik zaman aralıklarıyla işleyen küçük, taşınabilir semt pazarları düzeneğini yerleştirmiştir. Bu tablo kent tarihinde konuttan çarşı yada

pazara olan hareketliliğin yönünü tersine çevirmiş ve bundan böyle pazar düzeneği konut alanlarına doğru bir devingenliğe yol açmıştır.

Osmanlı'da semt pazarlarının kurulacağı yerler merkezi hükümetçe belirlenir. Pazarlar için ayrılmış özerk ve sabit yerler olduğu gibi merkezi hükümet bazen de konut bölgelerinde ek yerler de açabiliyordu (ORTAYLI, 1977: 86). Söz konusu semt pazarları genellikle kuruldukları gün ya da yer isimleriyle adlandırılmıştır. Bunlara örnek olarak Çarşamba Pazarı, Perşembe Pazarı, Aksaray Pazarı, Fatih Pazarı, Vefa Pazarı, Balat-Yenibahçe Pazarı; Avrupa yakasında ise Salı Pazarı gibi pazar yerleri gösterilebilir.

Ekonomik gelişme açısından katma değerde sınırlı bir kapasiteye sahip olan fakat emeğin yoğun olarak kullanıldığı semt pazarları daha çok ekonomik sistemin ana gövdesini oluşturan sektörler tarafından emilmeyen iş gücü için bir istihdam alanı olmuştur. Bunun yanında söz konusu pazarlar, ekonomik bir örgütlenmenin yanı sıra sosyo-kültürel bir toplumsal uzam olarak kendini göstermektedir (GEERTZ, 1963: 30 akt. DÖKÜMCÜ, 1984:14-15).

Kentlerin büyümesiyle yaygınlaşan ve sayıları artan semt pazarları kamu ve sanayi sektörünün istihdam kriterlerine sahip olmayan kent sakinleri ve göçün kentlere taşıdığı nüfuslar için bugün de geniş bir istihdam alanı oluşturmaktadır. Özellikle kentlere göç eden, ekonomik ve kültürel sermayeleri sınırlı gruplar kente tutunmak amacıyla kendi yetenek, beceri ve iş pratiklerine uygun alanlara yönelmektedirler. Bu anlamda elinde küçük çaplı sermayesi olan gruplar, mahalle arasında küçük bir bakkaliye, işportacılık (AKGEYİK vd, 2004:67-70) ya da semt pazarlarında pazarcılık (DÖKÜMCÜ, 1984:106) gibi emek-sermaye yoğunluklu iş alanlarına daha kolay girebilmektedir.

Bugün kent düzeni oturmuş yerleşim noktalarında, kentsel gelişme dinamiklerinin izin vermediği, kent planlamasında kamu ve özel teşebbüs tarafından merkezi alanlarda tercih edilmeyen çarşının yarattığı boşluğu semt pazarları doldurmaya çalışmaktadır. Semt pazarları, büyüyen kentin kaybolan yada

belirsizleşen merkezi alış veriş noktalarına karşı kentsel aklın, kent merkezine yönelen nüfus hareketliliğinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yerel yönetimlerin denetiminde kentsel ortamda yer almasına olanak tanıdığı stepne bir organizasyon olarak işlev görmektedir. Bunun yanında özellikle Batı'da etnik, kültürel ve dini grupların bazen bir arada bazen etnik ve kültürel sınırlarıyla paralel semt pazarları kurdukları görülmektedir (CHAMBERS, 2005:26).

Daimi ve geçici statüde olmak iki tip semt pazarı bulunmaktadır. Haftanın belli günlerinde portatif tezgahlarla kurulan pazarlar geçici statüde pazarlar olurken, süre olarak süreklilik gösterenler ise daima statüde pazarlar olmaktadır(DÖKÜMCÜ, 1984:92). Daimi ya da geçici olsun semt pazarlarının biçimlenişi, pazar içi faaliyetler ve organizasyon şeması kültürel etkileşimler temelinde bir ayrışma göstermekte ve bu düzlemde dilimlere ayrılmaktadır (CHANEY, 1999:38).

Semt pazarı türü örgütlenmelerin bir işlevi de esnaf ile müşteri arasında bir bilgi akışını sağlamasıdır. Ürünlerin mahalli özellikler taşıması, satılan malların kentin dışındaki köy, bahçe ya da göç ettikleri kentlerden gelmesi, semt pazarlarına söz konusu yerlere ait bilgilerin de konuşulduğu mekan özellikleri kazandırmaktadır. Böylece günlük küçük ticari ilişkilerle birlikte hem kent içi hem de kent dışına ait bilgilerin dolaştığı semt pazarları dolaylı da olsa kentle bütünleşmeye olumlu ya da olumsuz yönde katkıda yapma işlevini sürdürmektedir.

Osmanlı ekonomik sistemi içinde merkezi otoritenin sistemli denetimine tabi olan semt pazarları (GÖKTAŞ, 1994:522) pazarcı esnaf açısından heterojen bir tablo göstermektedir. İran, Tunus, Ermeni, Arnavut kökenli pazarcı esnafların, semt pazarları sistemi içinde ağırlıklı bir tablo oluşturdukları görülmektedir. Bu heterojenlik bile semt pazarlarındaki bağırma, çağırma arasında gidip gelen bazen de argo kelimeler ihtiva eden bir iletişim dilinin varlığına engel olamamaktadır (ALUS, 1957:298-300).

2.BÖLÜM: KENT KİMLİĞİ ve KENT YÖNETİMİ

2.1. İstanbul'un Yerleşim Dizgesi ve Ekonomik Bölgeler

Bu başlıkta İstanbul'un erken dönemde kazandığı kent yerleşim düzeninde tarihsel süreçte siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal gelişmelerle birlikte yaşanan farklılaşmaları ve süregelen devamlılıkları değerlendirerek kent ekonomisinin bir parçası olarak araştırma alanımız olan Fatih Kadınlar Pazarı'nın söz konusu yapı ile olan ilişkisini irdelemeye ve bu yapı içindeki anlamını sorgulamaya çalışacağız.

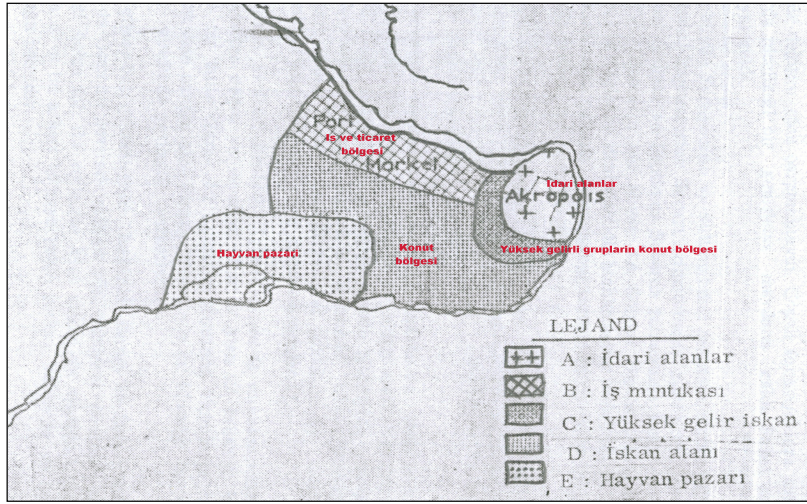
Buradaki amacımız bir taraftan İstanbul'un kent olma süreciyle belirginleşen daha sonra gelişerek ve genişleyerek devam eden iş ve konut alanlarının canlı bir organizma refleksi göstererek kentin bu alanlardaki büyüme ve genişleme hamlelerini kabul yada ret ederek kentin yapısal çizgilerini devam ettirdiğinin altını çizmek diğer taraftan mevcut haliyle İstanbul'un tarihi kent merkezi alanı içinde yerleşik bir pozisyona sahip Fatih Kadınlar Pazarı bölgesinin oluşum ve devamında kentin tarihsel süreçte şekillenmiş yerleşim örüntüsünün etkisini yada yerleşim kalıplarıyla ilişkisini ortaya koymak olacaktır. Başka bir ifadeyle ekonomik alanlar tarihsel süreçte kazandıkları kent kimliklerine uygun olarak yeni ekonomik oluşumların yanı başlarında komşu olma taleplerini kabul ederken diğer alanları örtük olarak dışlama eğilimi göstermektedirler. Benzer bir önermeyi konut alanları için de kullanmak mümkündür.

Bugün milli gelir içindeki oransal ağırlığı, dış ticaret hacmindeki payı, işgücü istihdam rakamları (MURAT, 2007), üretim, yatırım gibi ekonomik parametreler açısından Türkiye ekonomisinde merkezi ağırlığa ve bunlara bağlı olarak geniş bir hinterlanda sahip olan İstanbul'un (TURHAN, 2004:337-360) ekonomik ve sosyal yaşam alanlarının organizasyonu, mekandaki yansıması ve semtlerin yapısal karakterlerinin şekillenmesi antik dönemde başlayan tarihi ve toplumsal bir geçmişe dayanmaktadır. Kent yönetim bölgesi, merkezi ticaret ve iş alanları, konut

mıntıkları gibi kentin mekansal örgütlenmesinin ilk biçimi İlkçağlarda Sarayburnu ve çevresinde şekillenmeye başlamıştır*.

İstanbul'un antik çağlarda biçimlenen yerleşim dilimlerinin yapısal karakterinde XVIII. yüzyıla kadar derin farklılaşmaların olmadığını, nitel anlamda alansal özelliklerini muhafaza ettiğini sadece niceliksel bir değişme geçirdiğini belirtmek gerekir (ORTAYLI, 1977:77). İlkçağlardan XVII. ve XVIII. yüzyıllara kadar İstanbul Tarihi yarımadasının ticari yerleşim kompozisyonunda gıda ve gıda ürünlerine bağlı perakende ticaret biçiminin yaygınlık gösterdiği söz konusu dönemde faaliyet gösteren iş kolları ve iş türü sayısı açısından zengin bir tabloya sahip olduğu görülmektedir (KAZANCI, 1998:92-98).

Harita 1:İlkçağlarda İstanbul

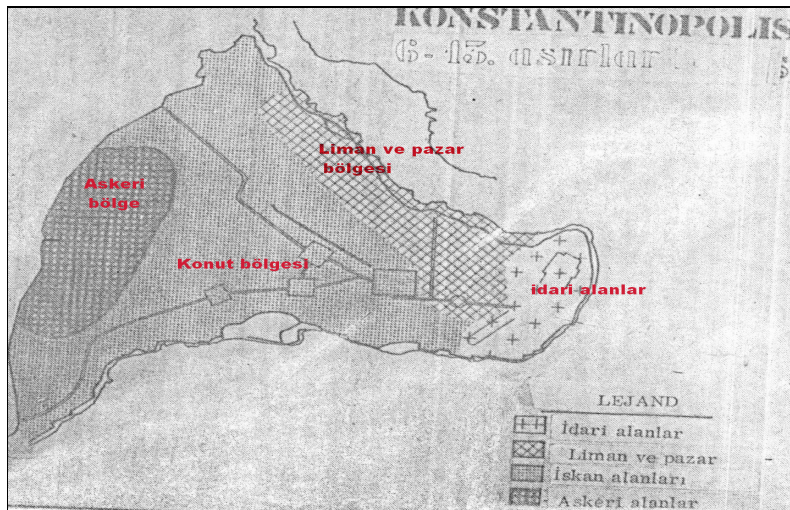
Kaynak: ORTAYLI, 1977:79.

* İstanbul'un coğrafi konumu, Eminönü bölgesinin ve Haliç limanının biçimlenmesinde belirleyici bir etken olmuştur. Kentin ticaret, ulaşım, depolama, güvenlik ve yönetsel faaliyetlerin yoğunlaştığı söz konusu bölge İstanbul'un ilk çekirdeğini oluşturmaktadır. Sarayburnu yönetim, Sarayburnu-Unkapanı arası ticaret, ticaret bölgesini çevreleyen (Cağaloğlu, Vefa, Süleymaniye) bölgede sosyo-ekonomik açıdan hiyerarşik bir düzenlemeye göre yerleşmiş konut bölgeleri ve son olarak kentin uç sınırlarında(takriben Sultanahmet'e doğru olan alanda) ise hayvan pazarı yer almaktadır(Bkz: Harita-1). IV. Asırda İstanbul'un artan nüfusuna rağmen kentin mekansal hiyerarşisi temel niteliklerini koruyarak gerek iş gerekse konut alanında batıya doğru bir genişleme göstermiştir. Bu dönemde İstanbul, bugünkü Langa ve Davutpaşa civarında askeri kışlaların da yer aldığı bir kent planına sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ORTAYLI, 1977:77-97.

İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle başlayan ve kent tarihinde önemli bir evre olan süreci göz ardı etmemek gerekir. XV. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen İstanbul'un fethi, doğrudan yada dolaylı hem dünya genelinde hem de İstanbul kent özelinde, kalıcı izler bırakan bir gelişme olmakla beraber, bu süreçle birlikte İstanbul kentinde referanslarını Türk-İslam kimliğinden alarak yapılan bir dizi uygulamanın kentin toplumsal ve kültürel çehresini değiştirdiği görülmektedir. Bu uygulamaların kentin kimliğinde belirgin yapısal bir dönüşüm yarattığını fakat söz konusu imar ve iskan politikalarını içeren kentleşme faaliyetlerinin hem kentin ilk yerleşim planında hem de bunun devamı niteliğindeki klasik Bizans döneminde devam eden kent yerleşim şablonu üzerinden gerçekleştirilen kent tasarımında ekleme ve düzenleme içeren, mevcut kent tablosunun genişlemesinden ibaret politikalar olduğu vurgulanmaktadır(Bkz: Harita-2).

Bu dönemde ticari aktivite merkezleri Mısır Çarşısı, büyük bedesten gibi yapılar Beyazıt bölgesine kadar bir genişleme göstermektedir. Limandaki ekonomik hareketliliğin alanı ise İstanbul'a Kırım, Tuna ve Karadeniz taraflarından gelen bal, yağ ve diğer zahire türü gıdalar Yemiş İskelesi, Unkapanı, Yağ Kapanı, Odun Pazarı İskelesi ve Balat hattında boşaltım ve dağıtım işleri yapıldığı için Sirkeci-Haliç arasında bir yayılım göstermeye başlamıştır (ORTAYLI,1977:84-85).

Harita 2:6.-15. Yüzyıllar arasında İstanbul

Kaynak: ORTAYLI, 1977:80

Kentin konut bölgesi dönemin ulaşım şartları, konut işyeri yakınlığı gibi pragmatik nedenlerden dolayı iş ve ticaret bölgesinin yakınında tercih edilmiştir. Bu dönemde orta sınıf ailelerin konut alanları olarak sur içinde Laleli, Aksaray, Vefa, Horhor, Zeyrek, Çarşamba, Atikali, Edirnekapı bölgelerini tercih ettikleri; yüksek düzey bürokrat ve ulemanın ise Beyazıt, Şehzadebaşı ve Fatih bölgelerinde yoğunlaştıkları görülmektedir (ERSES, 2002:61-63)

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılan ilk nüfus sayımında 359.000 olarak tespit edilen İstanbul nüfusu toplu göçler, yaygınlaşan demiryolu ulaşım ağı, Akdeniz limanlarında yaşanan gelişmeler ve İstanbul'un merkezileşen ekonomik kimliği gibi faktörlerin etkisiyle 1918 yılında yaklaşık iki kat bir artışla 700.000'ü bulmuştur. Merkezi yönetim bölgesinin tarihi kent merkezinin dışına yayılması, merkezi iş ve ticaret bölgesinin genişlemesi, modern anlamda uzmanlaşma ve dış ticaretin yoğunluk kazandığı Galata ve Beyoğlu bölgesinde ticarethane, büyük mağaza ve banka gibi yeni iş alanlarının yerleşmeye başlaması bu dönemin kent tasarımında gerçekleşen işlemler olarak ön plana çıkmaktadır.

Konut alanlarında ise gayrimüslimlerden sosyo-ekonomik açıdan üst sınıflarda yer alanların Balat, Fener ve Samatya'yı terk ederek Beyoğlu'na yerleşmeleri bu bölgedeki konut alanlarında bir genişlemeye yol açmıştır. Bu gelişmeler Sarayburnu ve çevresinde başlayan tek merkezli kent yapısını çift merkezli bir kent formuna dönüştürmüştür. Bu dönemde Karagümrük, Haseki, Fener, Balat ve surların çevresindeki yerleşim alanlarında kol gücüne dayanan ayak esnaflığı ve hamallık gibi işlerde çalışan alt gelir grubundan aileler yerleşmeye ve söz konusu yerleşim noktaları slumlaşmaya doğru giden bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu çemberin dışında yer alan Kadıköy, Yeşilköy ve Bakırköy, kentin banliyö merkezlerine dönüşmüş, bunun yanında yine bu dönemde Anadolu ve Rumeli'den gelen nüfus kitlesi Eyüp, Hasköy, Kasımpaşa ve Üsküdar semtlerinde gecekondulaşmaya yol açan bir kent deneyimine sebebiyet vermişlerdir (ORTAYLI, 1977: 94-96). Genel olarak bakıldığında XIX. yüzyılın sonlarında Sirkeci, Galata, Kapalı Çarşı bölgeleri İstanbul'un ekonomik yükünü sırtlayan önemli iş merkezleri olarak görülmektedir (CRAWFORD, 2007:54).

XIX. yüzyılda İstanbul'un kent yerleşim sahasını çevreleyen il sınırları içindeki diğer alanlarına baktığımızda Tarihi yarımada'nın dış sınırlarını oluşturan surların dışından başlayarak geniş bir alana yerleşmiş çiftliklerin* yada çiftlik arazilerinin yer aldığı görülmektedir. Osmanlı toprak düzeninde XVI. yüzyılda karşılaşılan ve İstanbul'un tarihi kent merkezinin çeperinde yer alan çiftlikler, İstanbul'un kentsel alanının oluşumunda, konut alanlarının gelişiminde etkin bir rol oynamıştır. İstanbul'un kentleşme sürecinde otogar, küçük sanayi siteleri gibi yapıların kent dışına taşınmasına; kentsel sanayilerin merkez dışına atılabilmesi için kurulan organize sanayi bölgelerine, iş merkezlerine, kentin dışında geniş ölçekli toplu konut, alt kent ve kapalı lüks konut yerleşmeleri için arazi imkanı sağlayan söz konusu çiftliklerde İstanbul'un sebze ve meyve ihtiyacını karşılamaya dönük tarımsal üretimin de yapıldığı görülmektedir (KURTULUŞ, 2000; KURTULUŞ, 2005a:92; ÖZDEMİR, 2005:191).

Dolayısıyla gerek çiftliklerde istihdam edilen işgücünün gerekse bu çiftliklerde üretilen tarımsal ürünlerin 1950'li yıllara kadar İstanbul Sebze ve Meyve Hali başta olmak üzere semt pazarlarında sunulması kırsal işgücünün istihdamında işlevsel bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çiftliklerin kentin işgücü piyasasında ve iş türü örgütlenmesinde dolaylı olarak tarımsal yapıların devamını sağlamaya dönük fonksiyonel bir yönü de olduğu söylenebilir.

Antikçağlardan başlayarak niteliksel anlamda özelliklerini muhafaza eden İstanbul kent tasarımı ilk derin dönüşüm, XIX. yüzyılda sanayi kapitalizminin toplumsal, mekansal, idari ve ideolojik tezahürü olarak ortaya çıkan modernleşme, ulus devletin oluşumu ve kentleşme süreçlerinin eş zamanlı ve birbirini destekleyen unsurlar olarak ortaya çıktığı dönemde yaşanmıştır. İstanbul'un kent yapısında deformasyona yol açan diğer bir dönem ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan göç dalgası ve orta sınıflara yeni bir yaşam ortamı sunan alt kentleşmelerin başladığı dönemdir. Tarımsal yapıların çözülmeye başlamasıyla büyük çaplı göç hareketleri başlamış ve kentler ciddi nüfus baskılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde

* İstanbul çiftlikleri hakkında ve çiftliklerin kentleşme sürecindeki rol ve işlevleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. KURTULUŞ,1999.

özellikle orta sınıfların boşalttığı eski kent merkezleri sosyo-ekonomik açıdan daha dar gelirli grupların, göçmen aktörlerin kümelenmelerine yol açmıştır. Bu hızlı kentleşme süreci politik iktidar eliyle sürdürülen planlama ve mekansal modernleşmenin kalıplarını aşarak kontrolsüz ve kendine özgü bir kentleşme süreci yaratmış ve yoğun göç alan kentlerde özellikle ekonomik alanlarda modern ve geleneksel sektörler ikili bir yapı oluşturmuşlardır (TÜRKÜN; KURTULUŞ, 2005:12-13).

Kent yapılanmasına tesir eden diğer bir gelişme kapitalizmin 1970'lerden itibaren içine girdiği krize bağlı olarak bütün dünyada üretimin ve mekansal yapıların radikal olarak yeniden ölçeklendirildiği ve yapılandırıldığı küreselleşme dönemidir*. Bu dönemde kapitalizmin krizini aşmak üzere bulunan çözümler çerçevesinde yoğunlaşan küreselleşme sürecinde neo-liberal ekonomi politikalarının dünyada yaygınlık kazanması, mekansal yapılarda doğrudan ve dolaylı olarak bir dizi dönüşümle mümkün olmuştur. Bu dönem modern kentin dönüşümü olarak da adlandırılmakta ve alt kentleşme nedeniyle rağbet ve cazibesini kaybeden kent merkezleri yeniden yapılanma ve yeni kentsel dönüşüm evresinin boyutlarından biri haline gelmektedir (TÜRKÜN; KURTULUŞ, 2005:12-13).

XX. yüzyılın başında İstanbul kent coğrafyasında işyeri-konut ayrışmasının belirginleşme eğilimi göstermesi bu dönemin temel özelliği olarak görülmektedir. Voyvoda ve Demirkapı Caddelerinden Kapalı Çarşı'ya uzanan bölge içinde kalan konut alanlarının yerini ticaret merkezleri almaya başlamıştır. İstanbul'un işyeri coğrafyasının şekillenmesinde bu yüzyılın başına kadar "işlevsel bağdaşırlık" ve "merkez yönelimi" yaklaşımları etkili olmuştur. Merkezi kent alanında benzer iş türlerinin kümelenmesi şeklinde de ifade edebileceğimiz bu yaklaşım neticesinde Kapalı Çarşı ve çevresinde seyrek(arızı) perakendecilik, Balık Pazarı civarında da balık, sebze, meyve vb. çürüyebilir emtia toptan ve perakendeciliği yoğunlaşırken; Sirkeci ve Babıali kesiminde ticari faaliyetlerin yanında idari hizmetler, matbaa ve kırtasiyecilik hizmetleri yaygınlaşmaya başlamıştır (GÜVENÇ, 2007:29).

* İstanbul'un kentsel dönüşüm sürecinde küresel söylemin rolü ve kent ölçeğinde yönlendirdiği gelişmeler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. ÖKTEM, 2005:25-76.

Merkezi iş alanının Beyoğlu yakasında kalan bölümünde ise uzun mesafe ticareti, liman işlemleri, bankacılık, sigortacılık, komisyonculuk, borsacılık vb. kurum hizmetleri yoğunluk kazanırken, rıhtıma paralel noktalarda deniz nakliyat acenteleri, liman gerisinde de Galata, Cadde-i Kebiri ve bu caddeye bağlanan sokaklarda denizden gelen ve denize çıkacak gemi mürettebatına ve yolculara yönelik restoran, kahve, otel, hamam, berber vb kişisel hizmet alanları gelişmiştir*.

Perşembe Pazarı'nın Karaköy Meydanı'na yakın kısmında borsa ve borsa ile ilgili etkinlikler, kuzey cephesinde makine ve ara malı ithalatçıları, sahil kesiminde de yelken, makara, demir döküm, kazan imalatı gibi mekanik işlerde uzmanlaşmış işyerleri bulunmaktadır. Batı cephesi de günümüzde olduğu gibi tersaneyle sınırlanmıştı. Bu bölge içinde yer alan Voyvoda Caddesi bankacılık ve sigortacılık işlerinin merkezi konumundadır. En genel ifadeyle bu yüzyılın kent fotoğrafında Tarihi yarımada erişilebilirliğe bağımlı seyrek ve gündelik perakende ticaret yaygın iken; Beyoğlu yakasında ise uluslararası ticaret, bankacılık ve finansman, liman ve limana bağlı etkinliklerin işerlik kazandığı üretici bir iş alanı yoğunluk kazanmıştır (GÜVENÇ, 2007:29).

İstanbul'un Eminönü cephesinin kent yerleşim çizgilerini incelediğimizde her şeyden önce kentin tarihi mirasının zenginlik oluşturduğu bu bölgede söz konusu mirasın kent yerleşim kalıplarında ve gelişim yönünde derin izler bıraktığını ve bu anlamda tesirini devam ettirdiğini belirtmek gerekir. Eminönü bölgesi ve yakın çevresi tarihsel süreçte İstanbul kentinin temel ihtiyaç maddelerini karşılamaya dönük toptan ve perakende ticaretin yaygınlaştığı bir bölge olma özelliğine sahip olmuştur. Bu konumu tarihi yarımada'nın iş kompozisyonunun^ε şekillenmesinde başat bir rol oynamıştır. Bugün de İstanbul'un iş ve ticaret merkezi olmak işlevini sürdüren Eminönü ilçesi kent kurulduğundan bu yana Grek, Roma ve Türk dönemlerinde bu özelliğini hiç kaybetmeden devam ettirmiştir. Eminönü kıyı şeridi ve Haliç limanı

* Beyoğlu bölgesinde faaliyet gösteren perakende ticaret merkezleri iş yeri isimleri, iş yeri sahipleri açısından farklılıklar göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ÜSDİKEN, 1991a; 1991b; 1991c.

^ε Yakın dönem İstanbul Tarihi Yarımada'daki ticaret, hane halkı ve müşteri profili için bkz. İBB, 2004a; İBB, 2004b.

tarihi ticaret alanı olma işlevinden(GÖNCÜOĞLU, 2003:7-8) ötürü kent yaşamında başından beri transit bir ticaret bölgesi, bir liman ve yük aktarma yeri olduğu gibi 1950'lerde başlayan ve endüstriyel sektörün istihdam edemediği göç hareketine iş imkanı sağlayan bir bölge olmuştur.

Göçle başlayan iş yoğunlaşması neticesinde 1955 yılına kadar nüfusu artan Eminönü bu tarihten itibaren nüfusu azalmaya başlamış konut alanı olma özelliğini kaybederek tümüyle ticaret bölgesi hüviyeti kazanmaya başlamıştır. Bugün Yeşildirek, Mercan, Sultanhamam ve Tahtakale bölgelerini içine alan Mahmutpaşa semti toptan ve perakende ticaretin merkezi durumundadır (TABAKOĞLU, 2007:1,3).

Bu bölgenin ekonomik anlamda canlı bir başka noktası Unkapanı bölgesidir. Bizans döneminden başlayarak buğday pazarı işleviyle kent ekonomisinde önemli bir nokta olan Unkapanı bölgesinin iş ve ticaret kimliği Haliç ve Eminönü gibi kentin güçlü ekonomik hattının yakın çevresinde yer alması ile birlikte pekişmiştir. İstanbul'a kara ve deniz yoluyla gelen yiyecek ve ihtiyaç kalemlerinin ekspertiz, ölçüm, narh, dağıtım ve stoklama işlemlerinin yapıldığı un, pamuk, bal gibi isimlerle anılan kapanlar bu bölgenin şekillenmesinde belirleyici faktörler olmuştur. Unkapanı semti 1970'li yılların başına kadar iş ve konut alanı olma özelliğini bu yılların başından itibaren kaybetmeye başlamıştır (ORAL, 2003:5-8).

İstanbul'un tarihi kent sınırları içindeki Eminönü ve Unkapanı bölgelerinde değişimin kırılma noktasını 1950 öncesinde başlayan ve sonrasında da hızlanarak artmaya devam eden kırdan kente göç olgusu oluşturmaktadır. Aslında İstanbul bütün bir kent olarak bu yıllar sonrasında üstesinden gelinemeyecek gelişmelere sahne olmuştur (TUNA, 2004:1). Fakat özellikle Eminönü ve Unkapanı bölgesinin tarihsel sürecin birikimsel bir tarzda tevarüs ettirdiği kol gücüne dayalı iş türü, göçmenleri bu alana çekmiştir. Eminönü ve Unkapanı bölgesinin barındırdığı iş yapısının istihdam ettiği kitle dönemin ulaşım koşulları dikkate alındığında işyeri konut mesafesini ekonomik imkanları ölçüsünde yakın tutma eğilim ve arayışına girmiş, dolayısıyla göçmen kitlenin iş alanı konut bölgesinin de şekillenmesine

doğrudan etki etmiş ve bunun bir sonucu konut alanı olarak göçmen grupların Vefa ve Fatih semtlerini tercih ettikleri görülmüştür.

Bu evrede kentin merkezi, göçün yarattığı iş ve konut tercihleri için açık bir alan haline gelmeye uygun bir ortam olmuştur. Çünkü 1950 sonrası İstanbul'daki sanayileşmeye dayalı kapitalistleşme, ekonomide özel sermaye yatırımlarının yanı sıra devletin her türlü kamusal yatırımlarını da artırmıştır. Bu gelişmelerle birlikte söz konusu alanlarda faaliyet gösteren orta sınıflar ekonomik anlamda güçlenmiştir. Böyle olunca kentin gelişme yönü eski kent içi alanlarındaki sınıfsal ve kültürel heterojen yapıdan yeni kurulmuş ve sınıfsal anlamda homojen yapılara kaymıştır (ŞEN, 2005:149).

1960'lı yıllarda İstanbul'un merkezi iş alanı haritası Eminönü, Karaköy, Tünel-Taksim arası, Kadıköy, Osmanbey, Beşiktaş, Aksaray, Mecidiyeköy ve Üsküdar bölgelerini de içine alan geniş bir alana işaret etmektedir. Bu alanda istihdam imkanı bulan ve dönemin iş gücü kompozisyonu vermesi anlamında İstanbul'da 1960 ve 1970'li yıllar içinde toplanan ampirik veriler kentin işgücü dağılımı açısından en büyük işverenin sanayi değil hizmet kesimi olduğunu ortaya koymaktadır (ŞENYAPILI, 1978:14). Eminönü yerleşik hale gelmiş ekonomik işlevini bu evrede de korumuş, İstanbul'un en önemli merkezi iş alanı özelliğini giyim, gıda, küçük inşaat malzemeleri, otel, iş hanları, bankalar gibi iş türlerinin yer almasıyla genişleterek sürdürmüştür (TÜMERTEKİN, 2006:209-215).

1960'lı yıllardan başlayarak ticaret faaliyetlerinde çeşitlilik ve yoğunluluk farklılaşması hız kazanmış, bu durum Eminönü ve Kapalı Çarşı bölgesinde yaşayan kent nüfusunun azalmasına yol açmıştır. Karaköy-Tünel-Taksim sıçramasını takiben ortaya çıkan Şişli, Beşiktaş, Barbaros Bulvarı saçaklanmaları, Zincirlikuyu'da birleşerek, Maslak yönüne uzanmıştır. Bu gelişmelere rağmen Eminönü bölgesi bu dönemde de merkezi iş alanı olma özelliğini kısmi kayıplar olsa da sürdürmüştür (BEYGO, 1993:1).

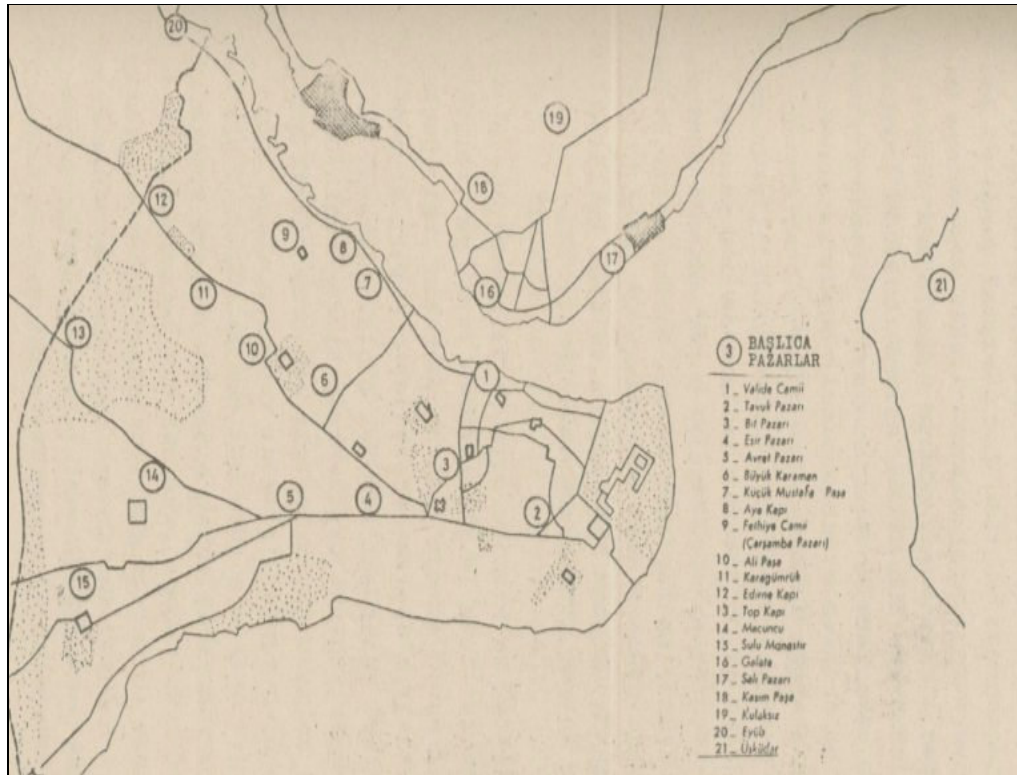
Ayrıca şunu da eklemek gerekir ki, 1950’li yıllarda ve özellikle 1960 sonrasında devlet eliyle gerçekleştirilen sanayileşme hareketinde göç eden yoğun bir nüfusa rağmen sanayi sektöründe işçi istikrarsızlığı bir problem olarak devam etmiştir. Çünkü mevsimlik çalışma dönemlerinde enformel işlerin getirisi daha fazladır ve enformel alandaki işsizlik durumunda sanayi sektörü yedekte tutulan bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bunların yanında fabrika iş yeri uzaklığı, işçi ailelerini barındıracak bir iskan politikasının yokluğu gibi faktörler göç eden grupları sanayileşme hareketinin içine dahil edememiştir (EKİN, 1968). İstanbul’daki ilk sanayileşme alanlarının Bomonti, Kağıthane, Rami, Kurtköy, Küçükköy civarında yoğunlaştığı gerçeği (TÜMERTEKİN, 2006:75-77) kabul edilecek olursa söz konusu problemin ana hatları ortaya çıkmaktadır.

1980’li yılların siyasi ve ekonomik konjonktüründe, geçmişin görkemli İstanbul’unu geleceğe taşımak tasavvuru, geniş kapsamlı bir dizi yıkma yenileme projesine ivme katmıştır. Sur içi yarımada bir açık hava müzesi olarak tasarılanıp, gözü rahatsız edici her türlü küçük üretim faaliyeti ve çalışanlarından arındırılmıştır. Bu bağlamda Haliç’in kıyılarını çevreleyen 30.000 bina yıkılmış, sahil şeridi ağaçlandırılmıştır. Kentin XIX. yüzyıl dokusunda büyük çaplı yıkımlara yol açan yenileştirme hareketleri, 1990’ların başında İstanbul dışı açılan Türkiye ekonomisinin vitrini, küresel kültür turizmine sunulmak üzere yeniden dekore edilmişti. Bu dönemin diğer önemli bir gelişmesi de İstanbul’un üst orta sınıfının, liberal politikaların da etkisiyle, kentin çeperlerinde yeni alt kentler/banliyöler oluşturmak üzere harekete geçmiş olmalarıdır (ÖNCÜ, 2005:86-88).

Bugün İstanbul metropoliten alanını oluşturan ve tarihsel süreç içinde yerleşik hale gelmiş alanların ekonomik peyzajlarının farklılık göstermesi farklı iş ve üretim örüntüleri ve buna bağlı farklı yaşam tarzlarını şekillendirmektedir.

“Anadolu yakasında yoğunlaşan fordist sanayi kuruluşları genellikle kararlı pazarlara yönelik üretim yapan, işçisinde düzenlilik, istikrar, sebat, disiplin, disiplin vb. gibi özellikler arayan çoğunlukla sigortalı işçi kullanan ve düzenli ücret ödeyebilen kuruluşlardır. Buna karşılık İstanbul yakasında yoğunlaşan esnek iş kollarında nihai ürünün kalitesi, yararlanılan emeğin becerisine büyük ölçüde bağlıdır. Bu iş kollarında üretim düzeyinde müzmin devrevi dalgalanmalar vardır. Zaten bu iş kollarının küçük ölçekli iş yerlerinin oluşturduğu kompleksler şeklinde örgütlenmiş olması da bu talep yapısının bir sonucudur.” (GÜVENÇ;IŞIK, 1996: 27)

Harita 3: 17. Yüzyıl'da İstanbul'da Pazar Yerleri

Kaynak: MANTRAN, 1962 akt:KILINÇASLAN, 1981:143.

Sonuç olarak, Eminönü bölgesinin perakende ticaret kimliği bu bölgede çok sayıda pazar yerinin yoğunlaşmasına yol açmıştır. XVII. yüzyılda İstanbul'daki pazar yerlerini gösteren haritada (bkz. Harita 3) görüldüğü gibi belli başlı 21 pazarın 17'si Eminönü ve çevresinde yer almaktadır. İstanbul'un ilkçağlardan başlayarak günümüze kadar devam eden kol gücüne dayalı emek türüne istihdam olanağı veren Eminönü bölgesinin belirginleşen kent kimliğinin araştırma birimimiz olan Kadınlar Pazarı'nın oluşumuna kaynaklık ettiğini söylemek mümkündür.

2.2. Fatih İlçesinin Sosyo-Ekonomik Profili

İstanbul'un yerleşim haritasının tarihsel akış içerisinde kazanmış olduğu yerleşik kalıplarını, özellikle ekonomik yoğunlaşmanın arttığı bölgelerin temel özelliklerini içeren tabloyu ortaya koyduktan sonra, Kadınlar Pazarı'nın bugün içinde yer aldığı muhitin, Fatih bölgesinin, hem İstanbul'un yerleşim dizgesiyle olan ilişkisini hem de bu bölgenin tarihsel ve toplumsal gelişim çizgilerini belirlemek kent kimliğinin Kadınlar Pazarı özelinde yerleşme örüntülerini belirlemedeki etkisini vurgulamaya dönük tamamlayıcı bir çaba olacaktır.

Araştırma alanımızı oluşturan Kadınlar Pazarı kent coğrafyasının nasıl bir kesitinde yer almaktadır? Kadınlar Pazarı'nın sosyolojik özellikleriyle, içinde yer aldığı yerleşim alanının sosyolojik çizgileri hangi anlamda örtüşmektedir? Bu ve bu çerçevedeki sorulara yanıt oluşturmak amacıyla Fatih Kadınlar Pazarı'nın dahili iç sınırlarında yer aldığı İstanbul'un Fatih ilçesinin* (AKSEL, 1994:264-265) ve Fatih semtinin^λ (KUBAN, 1994:261-263) tarihi ve toplumsal yapısını etraflıca değerlendirmek gerekir.

Kentlerin merkezi mntıkalarında sürdürülen sosyal ve ekonomik faaliyetler, idari ve kontrol mekanizmaları kümülatif bir güç olarak gerek kent bütününde gerekse mücavir alanların şekillenmesinde belirleyici bir fonksiyona sahiptir (KIRAY, 1998: 11). Geleneksel kent merkezleri, kentin varoluşunun özünü

*Fatih İlçesi, kuzeyde Eyüp, kuzeydoğuda Beyoğlu, doğuda Eminönü, batıda Zeytinburnu ve güneyde Marmara Denizi ile sınırları olan, Tarihi Yarımada sınırlarının üçte ikilik kısmını oluşturan, İstanbul'un merkezi yerleşim noktalarından biridir. Bugün on üç kilometre karelik bir alana yayılan İstanbul'un en eski yerleşim alanlarından biri olan Fatih ilçesi cumhuriyetin kuruluşundan kısa bir süre sonraya kadar merkez ilçe statüsünde olmuştur. 1928 yılında alınan bir kararla Fatih ve Eminönü İstanbul kentine bağlı birer ilçe merkezi statüsüne kavuşmuştur. Fatih semti, Cumhuriyet döneminde Fatih Camii Nahiyesi olarak idare ediliyordu. 1928'den sonra Fatih Maliye Şubesinin bir mahallesi oldu. 1928'de alınan bir kararla ilçe statüsünü kazandı (YILMAZ, 2003:10). Fatih'in tarihsel ve toplumsal yapısı için ayrıca bkz. FATİH BELEDİYE BAŞKANLIĞI, 2007 ; FATİH BELEDİYE BAŞKANLIĞI, 2006a.

^λ Fatih ilçesinin merkezi çekirdek noktası olan Fatih semti, fetihten sonra ilk büyük cami ve imaretin çevresinde oluşan ve Fatih Sultan Mehmet'in adını taşıyan bir semttir. Fatih Semti, güneybatıda Bayrampaşa vadisine uzanan yamaçlarla Atıkali, Yeni Odalar ve Horhor semtleriyle Aksaray'a, doğuda Saraçhane'den başlayarak, Şehzadebaşı, Zeyrek, Haliç, Çarşamba, Yavuz Selim, Edirnekapi ve Karagümrük semtleriyle sınırları olan bir semttir. Semtin bulunduğu bölge dinsel mimari açısından zengin bir anıtsal çevreye sahiptir.

simgeleyen, geçmişinden kültürel izler taşıyan, kent yaşamına ait zembereğin kurulduğu ve dolayısıyla kent kimliğini yansıtan bir alan özelliği göstermektedir. Bu açıdan kent merkezlerinin yapısal dönüşümleri, ekonomik yapıları, mekansal formları, demografik yoğunlukları ve sosyo-ekonomik profilleri önem arz etmektedir. Bu önemine rağmen günümüzde eski kent merkezleri, iş alanı olarak kullanımlarının yoğunlaşması, yeni merkezlerle bütünleşememe, artan ulaşım talebini karşılayamama gibi nedenlerden dolayı görsel ve çevresel açıdan yaşam kalitesi düşük mekanlara dönüşme eğilimi göstermektedir (TER; GÜNDÜZ, 2005:1).

Fatih ilçesi, İstanbul kent coğrafyası ve kent kimliği içindeki pozisyonu ve fonksiyonu açısından tarihi ve merkezi kent alanı kimliğiyle ön plana çıkan önemli bir bölgedir. Fatih yerleşim alanı Roma, Bizans ve Osmanlı'nın merkez teşkilatlarının yanı sıra, dini ve kültürel öğeleri imtizaç eden, sembol haline gelmiş görkemli dinsel mimarilerle zengin anıtsal bir dokuya ve Haliç kıyılarıyla hayatiyet bulan ticari yaşam alanına sahiptir. Söz konusu unsurlar Fatih ilçesinin kimliğinde başat unsurlar olduğu gibi tarihsel süreçte Fatih'in demografik, ekonomik ve toplumsal niteliğini de belirleyen dinamikler olmuştur. Çünkü kentsel üniteler toplumsal politik, demografik, idari boyutları olan tarihsel bir süreçte şekillenir (GÜVENÇ; IŞIK, 1996: 15).

Merkezi konumu ve İstanbul'un iş merkezleriyle olan coğrafi yakınlığı, Fatih'in demografik ve toplumsal kimliğini biçimlendiren önemli bir boyut olmuştur. Kentin yönetim bölgesine ve iş merkezine olan bitişik konumu, Fatih'e bir taraftan konut alanı diğer taraftan dinsel yapılarla özdeşleşen bir konum kazandırmıştır. Fatih'in bu anlamda dini simge statüsünü kentin kuruluşundan bu yana koruduğu söylenebilir (YILMAZ, 2003:5). Dolayısıyla tarihsel süreçte zengin dinsel mimari ve konut alanı özelliği Fatih'in kent profilinde öne çıkan unsurlar olarak belirginlik kazanmaktadır.

İstanbul'un fethi sırasında Fatih, Hristiyan Rum nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir yerleşim noktasıydı. İstanbul, Osmanlılar tarafından fethedildiğinde Ayasofya'nın yanında yer alan Ortodoks Patrikhanesi'nin daha sonra Fener'e

taşınması Fatih'in dinsel dokusunu daha belirgin bir hale getirmiştir. Fethin akabinde Fatih bölgesinin dini, kültürel ve sosyal kimlik alanları muhafaza edilirken, kentin Müslüman-Türk kimliğini belirginleştirme girişimi olarak Anadolu'nun değişik yerlerinden Fatih'e Müslüman-Türk nüfus kaydırılmıştır (FAROQHI, 2005:39; MERİÇ YAZAN, 1997:210). Dolayısıyla Fatih'in bugünkü muhafazakar ya da dinselliği yoğun bir semt kimliğiyle özdeşleşen yapısının oluşumunda ve sürdürülmesinde fetihle başlayan söz konusu iskan politikalarının etkili olduğu söylenebilir (DİRİMTEKİN, 1953:5).

Fetihle birlikte başlayan iskan politikalarını, hem kentin Müslüman-Türk kimliğini belirginleştirmek hem de Fatih'teki dini oluşumlar karşısında demografik bir denge arayışı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu bağlamda Aksaray'dan getirilen Müslüman-Türk nüfus Fatih-Aksaray'a, Karadeniz Çarşamba'dan getirilenler de Fatih-Çarşamba'ya yerleştirilmiştir. Dolayısıyla muhafazakar bir nüfus kitlesinin Fatih'te yoğunlaşmasında Fener Balat civarında yerleşmiş gayri Müslim nüfusun ve Fener Rum Patrikhanesinin önemli bir etkisi olmuştur (ÖNEŞ vd., 2003:7).

Osmanlılarda konut bölgeleri sınıfsal olmaktan ziyade etnik ve dini temelde bir ayrışma göstermekteydi. Bu dönemde İstanbul'da yaşayan Müslüman halkın oturduğu yerler arasında Aksaray, Laleli, Şehzadebaşı, Süleymaniye, Vefa, Zeyrek, Çarşamba, Fatih, Atikali ve Dızdariye bölgeleri ön plana çıkmaktadır (ORTAYLI, 1977: 85). Özellikle Fatih, saray bürokrasisi ve iktidar seçkinleri tarafından tercih edilen bir konut alanı olmuştur (KURTULUŞb, 2005:176). Fatih'in konut alanı olması muhafazakar kimliğini güçlendiren bir unsur olmuştur. Çünkü iş alanının kozmopolit, hareketli ve değişken ritmi karşısında konut bölgesi daha homojen, durağan, korunaklı ve özel bir alandır. Dolayısıyla konut bölgesi daha özel bir alan olduğu için bu bölgelerdeki değişim ve dönüşümler daha yavaştır.

İstanbul'un fethinden sonra gerçekleştirilen iskan politikalarının genelde kent düzeninde (ORTAYLI, 1977:84) özelde Fatih'in sosyal dokusunda oluşturduğu değişim kadar; Fatih'te imar edilen dinsel ve kültürel anlamları sembolleşmiş mimari

dokunun karakteri de sosyal yapının biçimlenmesinde etkili olmuştur. Aslında nüfus politikalarının bir benzeri mimari alanda kendini göstermiştir. İstanbul'un tarihsel ve kültürel mirasının büyük bir kısmına mihmandarlık yapan Fatih'te Ermeni, Rum Ortodoks ve Katolik kiliseleri, Musevi yapıtları, güneş saatleri, sarnıçlar, su yolları, sur ve tarihi kapılar, saraylar, dikili taşlar, kuş evleri, çeşmeler, sebiller, tekkeler, hamamlar, kütüphaneler, medreseler, Sıbyan mektepleri, padişah türbeleri ile birlikte iki yüze yakın tarihi cami ve bir o kadar mescit, yüz otuz kadar tekke bulunmaktadır. Nicel açıdan büyük bir yekun oluşturan dini yapılar, bu yapıların etrafında şekillenen yaşam tarzı ve bunu sürdüren sekenesi bir bütün olarak Fatih'in kent kimliğini yansıtan öğeler olmaktadır (AYDIN; İSTEKLİ vd, 2004; GÖNCÜOĞLU vd., 2003).

Bu bağlamda aslında bir bakıma XV. ve XVI. yüzyıllarda inşa edilen dini yapılar Fatih'in bugünkü profilinin imar edildiği bir dönem olmuştur (MERİÇ YAZAN,1997:210; YILMAZ,2003:7-8). Bu gelişmelerden sonra Fatih, her dönemde muhafazakar Müslüman-Türk kimliğini muhafaza eden bir bölge olarak anılmıştır (YILMAZ, 2003:8; FATİH BELEDİYESİ, 1998:51).

Bugün Türkiye'deki kimlik tartışmalarında kullanılan geleneksel, muhafazakar ve dinsel kodların şekillendirdiği yaşam biçimi ile modern ya da batılı yaşam tarzı arasındaki simgesel karşıtlık genellikle Fatih-Harbiye düalitesi üzerinden yürütülmektedir (BORA, 2000:66-71; SAFA, 2005). İstikrarlı ve nispeten mütecanis bir nüfusu barındıran Fatih (KIRAY, 1998:14) İstanbul'un iki farklı yüzünü vurgulamak için kullanılan analogilerde geleneksel ve muhafazakar zemini temsil eden sosyolojik bir bağlam olarak kullanılmaktadır (BAYDAR, 1997:79).

Cumhuriyetin kuruluşuyla ivme kazanan düşünsel, siyasal ve toplumsal referansları netleşen ulus devlet modelindeki yeni siyasal projede Ankara'nın başkent olarak tercih edilmesi, genç cumhuriyetin kültürel ve fiziksel yatırımının önemli bir bölümünün İstanbul dışına yönelmesi anlamına gelmektedir. Osmanlı'ya başkentlik yapmış, Osmanlı ve İslam sembolleriyle kent kimliği tebarüz etmiş, Doğu-Batı ikilemini taşıdığı için İstanbul'un yeni devlet oluşumunda resmi ve aktif bir yönelim alanı olarak yeğlenmemesi, kentsel yaşamın her alanında gelişme ve ilerlemenin

nadasa bırakılması yada yavaşlaması anlamını taşımaktadır. Politik merkez rolünün yanında kozmopolit kimliğinin de aşıldığı bu evrede İstanbul, İkinci Dünya Savaşı'na kadar bu gözden düşmüş konumunu sürdürecektir (KEYDER, 2000b:18-20).

1950 sonrasında Anadolu'dan gelen içgöç dalgası İstanbul'un tarihi ve toplumsal yapısında kalıcı asimetrik bozulmalara yol açmıştır. İstanbul'un merkezi noktalarından biri olan Fatih'in demografik ve toplumsal dokusu da bu gelişmelerden varest kalmamıştır. Özellikle Fener-Balat ve Haydar mahallesini içine alan bölge, bu dönemde kırdan kente göç hareketinde önemli bir durak olmuştur. Zeyrek bölgesinde bulunan mahalleler geçiş bölgesi olarak adlandırılmıştır (ŞENYAPILI, 1981:5).

Kent merkezine yönelen göç hareketleri için manyetik çekim alanını kentin iş olanakları oluşturmaktadır. Bu potansiyeli barındıran tarihi liman özelliğine sahip Haliç* (BRAUDEL, 2004a:452) ve Eminönü ilçesindeki iş kompozisyonu hem çekim merkezi olmuş hem de bu bölgenin dokusunu şekillendirmiştir. Özellikle Haliç çevresine yerleşen fabrika, depo, atölye ve antrepoları içine alan sanayileşme olanakları göç eden gruplar için Fatih'te yeni bir hareket alanı oluşturmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken diğer taraftan Fatih'in sekeneyi asliyesi Adalar, Şişli, Kadıköy gibi yerleşim bölgelerine kaymaya başlamıştır (FATİH BELEDİYESİ, 1998:18-25). Yine bu dönemde Adnan Menderes'in imar faaliyetlerinden(1954-1960) etkilenen Fatih'in tarihi, fiziki ve sosyal çehresi değişmeye ve buna bağlı olarak alt ticaret bölgeleri gelişmeye başlamıştır (YILMAZ, 2003:10).

Modern standartlara uygun alt kentlerin gelişmesi genel olarak kentsel ekolojide, kent oturma düzeninde belirgin farklılaşmalar yaratmıştır. Özellikle İstanbul'un Fatih, Laleli gibi eski merkezi bölgelerinde yaşayanlar alt kentlere yerleşirken, bu bölgeler sosyo-ekonomik açıdan yoksul olan bir kesimin yerleşim mekanları haline gelmiştir (KEYDER, 2000a:183; KURTULUŞ, 2005:125).

* Haliç bölgesinin tarihi,ekonomik ve toplumsal yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. GÖNCÜOĞLU, 2004.

Bu açıdan bu bölgeden taşınanlar evlerinin içinde yer aldığı muhitin işyerlerine dönüşme olasılığı olmadığı için maliki oldukları konutları ya boş bırakırlar yada kiraya verirler. Bu düşüncenin arka planında kent merkezindeki mülkiyetin değişim değerinin uzun vadede değerini katlayacağı düşüncesi yatmaktadır. Merkezi alanlardaki gayri menkulün kıymetleneyeceği düşüncesiyle örülü ekonomik düşünce kent platformunda yıllar geçtikçe kalitesi düşük konut, metruk yapı, kiraların düşmesiyle istikrarlı aileler yerine sürekli değişen bir nüfusun barınağı haline gelen bir doku yaratmaktadır (KIRAY, 1998 :13)

Sanayisizleşme (THORNS, 2004:57) olarak kabul edilecek bir gelişmenin sonunda, 1984 yılında, Haliç kıyısındaki sanayi tesislerinin kaldırılması bu merkezde farklı iş kollarının yerleşmesine olanak sağlamıştır. Özellikle gemi yapım ve sanayi tesislerinin İstanbul'un doğu yakasına kaydırılması bölgenin hakim iş türünü ve bu iş türüne bağlı çok sayıda sosyal örüntüyü değiştirmiştir. Haliç'in sanayiden arındırılması özellikle Fatih'in Fener-Balat bölgesinde derin dönüşümler yaratmıştır. Bu bölgede yapılan bir saha çalışmasında hakim iş türünün % 49'unu zanaatsal faaliyetler (demirci, fırıncı, marangoz v.s) ve hizmete yönelik faaliyetler (lokanta, berber, tamirci v.s) oluşturmakta, geriye kalan % 51'ini ise ürün ve mal satışı yapan ticarethaneler teşkil etmektedir (FATİH BELEDİYESİ, 1998:39).

1990 sonrası yaşanan göç hareketinin temel özelliği ekonomik bir birikimi olmayan kitlelerin, şartların zorlaması ile kentlere yönelmiş olmasıdır. Bu dönemde gelen göçmen aktörler ucuz konut bulma arayışında önceki göç hareketlerinin alternatiflerine sahip değildi. Çünkü daha önce kentin çevresindeki gecekondu alanlarının yasal kısıtlamaların gevşemesiyle apartmanlaşması bu yerlerin rantını artırmış ve buradaki gecekondululara ekonomik açıdan avantajlar sağlamıştı. Yeni gelen göçmenler için bu tür bir durumdan söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla 1980 özellikle 1990 sonrası göç eden gruplar için nüfusu azalmış ve dönemin ekonomik koşulları sonucu yoksullaşmış olan kent merkezleri, Fatih'in bazı bölgeleri, Beyoğlu, Kurtuluş ve Feriköy'ün bazı mahalleleri yerleşim seçeneği olmuştur (ŞEN, 2005:151).

Fatih'in konut alanı ve dinsel yapılarla bütünleşen yapısının yanında ekonomik karakterinden de kısaca söz etmek gerekir. Fatih ilçesi sınırları içinde yer alan Saraçhane semtinin ismi İstanbul'un kent ekonomisinde büyük bir değer yaratmış bir çarşı örgütlenmesinden gelmektedir. Saraçhane çarşısı İstanbul'da eyer, at takımları, araba koşumları başta olmak üzere deri ve meşinden yapılan her türlü eşyanın üretildiği ve satıldığı saraçlık sektörünün merkezi olmuştur. Söz konusu dericiler çarşısında 1084 dükkan, 5000 usta ve işçi çalıştığını ortaya koyan tablo (BİLGİLİ, 2003) bu pazarın büyük bir ekonomik güç oluşturduğunu resmetmektedir. Saraçhane Çarşısı ile bu bölgede ekonomik canlılık yaratan Atpazarı'nın aynı muhitte bulunması ekonomik üniteler arasında birbirini tamamlayan bir işlevsel bağdaşırılık örneği oluşturmuştur (CRAWFORD, 2007:62).

Tarihi Yarımada'nın perakende ve toptan ticaretle özdeşleşen ekonomik kimliğinin çok güçlü olmazsa da yansımalarını Fatih'te görmek mümkündür (GÜVENÇ;IŞIK, 1996: 42). 2000 yılı itibariyle Fatih nüfusunun iktisadi faaliyet dallarına göre dağılımında en büyük pay sırasıyla imalat sanayi, toptan ve perakende ticaret, toplum hizmetleri ile sosyal ve kişisel hizmetler şeklinde oluşmaktadır. İstanbul'un bütün ilçeleri arasında iş türü olarak toptan ve perakende ticaretin Eminönü'nden (% 38.9) sonra en yüksek orana sahip olduğu ilçe Fatih (% 27.2) olarak görülmektedir (AYDIN, vd; 2004:51-55).

Bugün Aksaray Yer Altı Çarşısı, Malta Çarşısı, Fevzipaşa ve Macar Kardeşler Caddelerinde yürütülen ekonomik faaliyetler bu geleneğin ve iş türünün bir uzantısını oluşturmaktadır. İlçelerin gelişmişlik düzeyini yoksul, orta ve gelişmiş olmak üzere üç kategori içinde ele alan ve DİE tarafından yaptırılan bir çalışma Fatih'in gelişmişlik düzeyi açısından orta düzeyde (1,483) bir ilçe kimliğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır (SÖNMEZ, 1999:99).

İstanbul'da konut-statü farklılaşması üzerine Murat Güvenç ve Oğuz Işık tarafından yürütülen bir çalışmada Fatih'in sosyo-ekonomik yapısına ilişkin önemli bulgular yer almaktadır. Bu çalışmanın bulgularına göre ücretli çalışan ve iş

verenlerin beklenenden az olduğu, kendi hesabına çalışıp bir, iki konut sahibi olanlarla, kendi hesabına çalışıp konut sahibi olmayan nüfusun hem Avrupa yakasında hem de İstanbul genelinde en yüksek oranlara sahip olduğu ilçe Fatih'tir. Fatih, kendi hesabına çalışanlar için bir tür enklav özelliği taşımaktadır. Konut sahibi olmayanların yoğunlaştığı bölge ile emek yoğun bölgeler örtüşmektedir. Toplumsal dinamikler coğrafi olarak farklılaşmış örüntüler yaratmaktadır (1996: 31-32, 42).

Altmış dokuz mahalleden müteşekkil Fatih ilçesinin nüfus grafiklerinde 1935 yılından 1975 yılına kadar artış gözlenmiştir. 1975-1985 arasında inişli çıkışlı olan nüfus eğrileri, 1985-2000 sonrasında azalan bir eğilim göstermiştir (AYDIN vd, 2004:212). İstanbul'un mevcut ilçeleri arasında nüfus yoğunluğu bakımından 10. sırada olan Fatih 1990'dan sonra nüfus kaybeden ilçeler arasında yer almıştır (İTO, 2006:10).

Fatih ilçesi nüfusun yaş dağılımlarına bakıldığında, genç nüfusu ihata eden 0-14 ve 15-24 yaş gruplarında Türkiye ve İstanbul ortalamasının altında bir orana sahipken, yetişkin ve yaşlı nüfus aralığını gösteren 25-64 ve 65 ve üstü yaş oranlarında İstanbul ve Türkiye ortalamasının hayli üzerinde bir orana sahip olduğu görülmektedir (DİE:2000). 2000 yılı itibariyle Fatih'in nüfus kompozisyonuna bakıldığında başka ilde doğanların oranı % 51,7 olarak görülmektedir. Bu oran içinde Kastamonu (% 4,1), Malatya (% 3,4), **Siirt (% 2,9)**, Trabzon (% 2,4), Rize (% 1,7) Sivas (% 1,4) ve Mardin (% 1,3) doğumluların en büyük paylara sahip olduğu görülmektedir (AYDIN vd; 2004:33).

Tarihi kent merkezi olma pozisyonunu bugün de sürdüren Fatih ilçesi İstanbul'un ulaşım ağında büyük bir yükü sırtlayan E-5 ve E-6 ulaşım arterlerinin devamı niteliğindeki Millet ve Vatan Caddelerine ev sahipliği yapmaktadır. Kent içi ulaşımında Edirnekapı'dan Saraçhane'ye uzanan Macar Kardeşler Caddesi, Haliç hattında Eyüp'ten Eminönü'ne uzanan Ayvansaray, Demirhisar ve Adülezelpaşa Caddeleri de Fatih İlçesi hanesinde bulunan kara ulaşım ağının geniş ve işlek hatları olarak görülmektedir. Bunun yanında kentin batı kıyısında banliyö ulaşım hizmeti veren demiryolunun bir kısmı Fatih sınırlarından geçmektedir. Ulaşım ağı açısından

önemli olan ve merkezilik konumuna işaret eden Metro ve hızlı tramway bağlantısının önemli bir ayağı Fatih'te bulunmaktadır (FATİH BELEDİYE BAŞKANLIĞI, 2006b).

Fatih'in tarihsel kimliği, toplumsal yapısı, nüfus profili, mekansal ve mimari dokusu ve merkezi konumu gibi ortak bileşenler muhafazakar eğilimleri belirgin bir yerleşim alanı yaratmıştır. Muhafazakar kimliği ve merkezi konumundan dolayı bu ilçenin gönüllü bir yoğunlaşma alanı özelliği taşıdığı söylenebilir. Fatih'i yaşam alanı olarak tercih edenlerin konut mülkiyeti, statü profilini yakalayan Güvenç, bu bölgenin tercih edilmesinde politik seçim ve yaşam biçiminin farklılığına dikkat çekmektedir (1996: 44).

Genel olarak değerlendirildiğinde Fatih'in Eminönü ve Unkapanı ekonomik bölgesinin bitişinde yer alan konumu, konut alanı özelliği gösteren yapısı, perakende ticaretin küçük çaplı oluşumlarına imkan tanıyan potansiyeli ve muhafazakar kent kimliği ileriki bölümlerde detaylı olarak anlatılacağı gibi Fatih Kadınlar Pazarı'nın oluşumunda önemli bir dinamik oluşturmuştur.

2.3. Fatih Kadınlar Pazarı'nın Mekân Biyografisi

Bugün İstanbul'un Fatih ilçesi Hüsambey ve Kırkçeşme Mahallelerinin sınırlarını birbirinden ayıran İtfaiye Caddesi üzerinde kurulmuş sürekli bir pazar niteliği gösteren Fatih Kadınlar Pazarı'nın kuruluş ve yerleşme tarihçesi devingen bir mekânsal süreç ile birlikte toplumsal, kültürel ve demografik açıdan dönemsel olarak farklılaşan bir oluşumun hikayesini barındırmaktadır.

Harita 4: Fatih Kadınlar Pazarı'nın İstanbul Kent Sınırları İçindeki Konumu*

Fatih Kadınlar Pazarı güneyinde Atatürk Bulvarı, İMÇ ve Unkapanı; doğusunda Zeyrek, Balat; batısında Saraçhane, Aksaray; kuzeyinde ise Fatih Camii ve Çarşamba semti bulunan coğrafi bir koordinat içinde yer almaktadır. Pazar'ın ana gövdesi İtfaiye Caddesi ile İtfaiye Caddesi'nin kuzey tarafında bulunan Hüsambey

* Fatih Kadınlar Pazarı'nın merkezi kent sınırlarını gösteren harita (Harita-4) Fatih Belediyesi Bilgi İşlem Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

Mahallesi sınırları içinde yer alan Serdap, Refah, Tezgahçılar, İmam Niyazi, Kırbacı, Ömer Efendi, Hacı Ömer Paşa, Ferhat Paşa sokakları ile ve pazarın güneyinde bulunan Kırkçeşme Mahallesi Kovacılar, Hüsambey, Piri ve Kendir sokakları üzerinde kurulmuştur (bkz. Harita 4). Pazar alanının coğrafi sınırları, kent tarihi esas alınarak tercüme edildiğinde söz konusu alanın eski İstanbul olarak bilinen tarihi yarımadaının içinde bir yerleşim noktasına tekabül ettiği görülmektedir.

Fatih Kadınlar Pazarı, tarihi yarımada hudutları içinde olmanın yanı sıra Roma İmparatoru Valens tarafından kent silüetine eklenen Bozdoğan Kemerli, Mimar Sinan tarafından XV. yüzyılın ortalarında Barbaros Hayrettin Paşa'ya hayrat olarak yaptırılan tarihi Çinili Hamamı, Gazanfer Ağa Medresesi ve tarihi Tezgahçılar Camii gibi tarihsel dokunun önemli anıtsal öğeleriyle iç içe geçmiş bir coğrafyanın parçası olarak karşımıza çıkmaktadır (bkz. Harita 5). Tarihi ve kültürel mimarinin benzersiz öğelerinden birini oluşturan Zeyrek evleri ve söz konusu evlerle birlikte zengin bir tarihsel envanteri barındıran Zeyrek Sırtı de Kadınlar Pazarı'yla bitişik sayılabilecek bir çevrede yer almaktadır. Fakat tarihi kent merkezi içinde anıtsal açıdan zengin bir ekoloji içinde yer alan Fatih Kadınlar Pazarı söz konusu tarihi coğrafyanın oldukça yeni sayılabilecek bir seknesidir.

Eminönü ve Fatih bölgesinin tek tiyatro perdesi olan Reşat Nuri Sahnesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Fatih Belediyesi hizmet binaları, Karikatür Müzesi, İstanbul Mefruşatçılar Çarşısı ve Unkapanı bölgesi Fatih Kadınlar Pazarı'nın yakın çevresinde yer alan kentsel birimlerden sadece bir kaçıdır. Fener Rum Patrikhanesi, Fatih Camii gibi dini merkezler de Fatih Kadınlar Pazarı'nın çevre sayılabilecek menzili içinde yer almaktadır. İstanbul Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi'ne bağlı İstanbul Tıp ve Cerrahpaşa Tıp Fakülteleri, Aksaray Metrosu, Kapalı Çarşı gibi kentin önemli merkezlerine bu noktadan ulaşmak yakın olduğundan oldukça kolaydır. Fatih Kadınlar Pazarı'nın ulaşım, idari, sağlık ve kültürel hizmet birimleriyle olan yakınlığı kent haritasında pazar alanının merkeziliğini ön plana çıkarmaktadır. Bir bütün olarak bakıldığında Fatih Kadınlar Pazarı'nın içinde bulunduğu yerin mekânsal çizgileri, bir taraftan tarihsel mirasın abidevi unsurlarıyla olan bitişik konumu diğer taraftan da kentin merkezi hizmet

alanlarına olan yakınlığı, pazarın içinde bulunduğu mevkiinin merkezi ve tarihi niteliğini netleştirmektedir.

Harita 5 Fatih Kadınlar Pazarı'nın İçinde Yer Aldığı Tarihi-Merkezi Doku*

1-Bozdoğan Kemer: Belgrat Ormanları'ndaki suyu kente getirmek amacıyla yapılan Bozdoğan Kemer, Roma İmparatoru Valens tarafından M.Ö 375 yılında yaptırılmıştır. Bozdoğan Kemer Beyazıt Kulesi'nin bulunduğu üçüncü tepeyle Fatih Camisi'nin bulunduğu dördüncü tepe arasında Unkapanı'ndan Yenikapı'ya kadar uzanan derin vadinin üstünden Büyük Saray çevresine su taşımak amacıyla yapılmış önemli kemerlerden biridir(BELGE, 2007:157).

2-Gazanfer Ağa Külliyesi: Fatih İlçesi Kırkçeşme Mahallesi'nde, Bozdoğan Kemer'i'ne bitişik bir şekilde Atatürk Bulvarı üzerinde yer alan medrese, türbe ve sebilden müteşekkil Gazanfer Ağa Külliyesi 1004/1596 tarihli vakfiyesine göre 16. yüzyılın sonlarında yapılmıştır. 1943-44'te esaslı bir restorasyondan sonra Belediye Müzesi olarak kullanılan tarihi yapı 1989 yılından beri Karikatür ve Mizah Müzesi olarak kullanılmaktadır(ÇOBANOĞLU, 1994:375-377).

* Fatih Kadınlar Pazarı'nın içinde yer aldığı tarihi-merkezi dokuyu gösteren harita (Harita-5) Fatih Belediyesi Bilgi İşlem Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

3-Hüsambey Tezgahçılar Camii(Sun'ullah Efendi Camii): 1612 yılında Şeyhülislam Sun'ullah Efendi adına yaptırılmıştır. Sun'ullah Efendi'ye ait mezar taşı da cami haziresinde yer almaktadır. Büyük bir yangın geçiren camii 1911 yılında Halil Efendi tarafından yeniden inşa edilmiştir(AYDIN vd., 2004:77).

4-Çinili Hamam: Barbaros Hayreddin Paşa tarafından 1540-1546 yılları arasında Beşiktaş'taki medresesine(şimdi mevcut olmayan) gelir sağlamak amacıyla Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. "Hayreddin Paşa", "Kaptan Paşa", "Tezgahçılar" yada "Zeyrek Çinili Hamamı" olarak da bilinen tarihi hamam 1728 ve 1838'deki Cibali-Fatih yangınlarında büyük zarar görmüş ve onarılmıştır. Kadın ve erkek hamamı olarak iki kısımdan oluşan yapı bugün de hamam olarak işlev görmektedir(YETKİN, 1994:516).

5-Ümmü Gülsüm Camii(Civizade Mescidi): Banisi Şeyhülislam Çivizade Mehmet Efendi(öl:1587) olan Ümmü Gülsüm Camii 1952'den günümüze kadar yapılan tamir ve ilavelerle yenilediğinden özgün görünümünü kaybetmiştir(AYDIN vd., 2004:107).

6-Zeyrek: Geleneksel yolları, dinsel anıt ve mimarisi, cumbalı ahşap konut tipiyle Fatih ilçesi sınırları içinde yer alan Zeyrek Semti, fetih öncesinde Hristiyan, fetih sonrasında Müslüman-Türk karakterlere bürünmüş dinsel karakteri baskın tarihi bir konut alanı özelliği göstermiştir. 1960 sonrasında başlayan göçlerin derinden etkilediği alanlardan birisi olan Zeyrek'te bu tarihten sonra tarihi ahşap evlerin yerini kâğıt binalar almaya başlamıştır(BULUT, 2003).

7-29 Mayıs İlköğretim Okulu

8-Fatih Belediye Başkanlığı Binası: Birinci Ulusal Mimarlık dönemine ait kamu binası 1913 yılında mimar Y. Terziyan tarafından yaptırılmıştır. Klasik Osmanlı mimarisinden mukarnas, kabara gibi öğeler taşıyan yapı bugün Fatih Belediye Başkanlığı binası olarak kullanılmaktadır(KUTUN, 1994:263-264).

9-İtfaiye Müzesi:Üç yüz yıllık bir geçmişe sahip itfaiye teşkilatında kullanılan malzemeleri bir araya getiren itfaiye müzesi 1932 yılında kurulmuştur. Bu tarihten sonra bazı dönemlerde depo haline dönüşen müze, 1989 yılından sonra restore edilerek tam anlamıyla müze olarak kullanılmaya başlanmıştır(ÇELEBİ, 1994:307-308).

10-Fatih İtfaiye Grup Amirliği

11-Reşat Nuri Sahnesi: 1961 yılında hizmete açılan Reşat Nuri Sahnesi, tarihi yarımadanın en önemli kültürel merkezlerinden biridir.

12-İstanbul Mefruşatçılar Çarşısı(İMC): Unkapanı bölgesinin önemli iş alanlarından birini oluşturan ve geleneksel Türk çarşı mimarisinden esinlenerek tasarlanan İstanbul Mefruşatçılar Çarşısı(KATİPOĞLU, 2001:251)mefruşat ve müzik piyasası için 1960 sonrasında itibaren önemli bir istihdam alanı olarak işlev görmektedir.

13-Atatürk Bulvarı: İstanbul ulaşım sisteminin önemli arterlerinden birini oluşturan Atatürk Bulvarı'nın yapımına Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlanmıştır. Yenikapı-Aksaray, Aksaray-Saraçhanebaşı ve Saraçhanebaşı-Unkapanı etapları olmak üzere üç kısımdan oluşan bulvar Beyoğlu, Eminönü, Unkapanı ve Aksaray yerleşim noktaları arasında bağlantı kuran önemli bir güzergahtır(DBİA, 1993:382-383).

Tarihi kent deseninde farklı bir örüntü oluşturan Fatih Kadınlar Pazarı'nın soy kütüğü Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına kadar geri gitmektedir. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda toplumun demografik tablosunda hakim ağırlığı köy/kır nüfusu oluşturmaktaydı (ERTÜRK, 1997:58). Kırsal yapıda sanayileşme ve nüfus artışı Türkiye'de göç olgusunu ve buna bağlı olarak kentleşme hareketlerini şekillendiren önemli dinamikler olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra başlayan ve 1950'li yıllarda yoğunluk kazanan göçler, kırsal nüfusun yatay hareketliliğine yol açarken kent ve kır nüfus oranlarını ve bununla ilintili gelişmeleri etkilemiştir. Kentleşmenin ve modernleşmenin ön aşamalarından biri olarak gösterilen göç pratiğinin, göçün başladığı nokta ile son bulduğu yer arasında sergilediği ilişkiler ağı kentin mekânsal, toplumsal ve normatif yapısında farklı oluşum ve biçimlenmelere yol açmıştır (SARAN, 1986:61).

Kente yönelen söz konusu demografik akımın aktörlerin, daha önce kırsalda ritmik tarzlarda deneyimlediği transhüman hareketlilikten (BRAUDEL, 1993:103-106) farklı olarak, kırsal yaşamın barındırdığı niteliklerden ayrışan kentsel yapıya doğru gerçekleştirdiği ve dikey hareketlilik imkanlarını da taşıyan göç hareketinde ilk hedefi iş ve konut arayışına odaklanmak olmuştur. Göç eden nüfus, göç ettiği kentin geniş, heterojen ve anomik yapısı içinde iş alanı ve konut bölgesi tercihini ulaşım kolaylığı, kentle mücadelede lojistik destek imkanı sağlama ihtimali yüksek akraba ve hemşerilerle bir arada bulunma isteği ve ev-iş yeri yakınlığı gibi pragmatik hedefleri maksimum düzeyde bir arada sağlayacak kent kesitlerinde kullanmak yönünde bir zorunlulukla karşılaşmaktadır. Bütün bu olanakları bir arada yakalama güçlüğü karşısında göçmen aktörler bunlar arasında bir tercih sıralaması yapacaksa ilk sırayı konut ve iş imkanları yakınlığı alacaktır (GÜNEŞ-AYATA, 1991:100 ; ERDER, 2001:51).

Konut işyeri yakınlığı eğilimi ya da zorunluluğu sonucu göçler kent sisteminde bir dizi problem alanlarına yol açmıştır. 1938-1949 yılları arasında İstanbul Valisi ve Belediye Başkanlığı yapmış olan Lütü Kırdar (DBİA, 1994a:140) İstanbul'da toplumsal bir sorun olarak gecekondu olgusunun büyük bir problem oluşturduğunu, kentteki gecekondu sayısının beş bini aştığını ve gecekondu

yoğunlaşmalarının ekseriyetle Eminönü, Fatih, Beşiktaş, Beyoğlu Bakırköy, Eyüp, Kadıköy ve Üsküdar gibi eski yerleşim yerlerinde olduğunu dile getirmektedir (ŞENYAPILI, 1978:54; KAZGAN, 1999). Gecekondu oluşumlarının kentin merkezi kent alanlarında özellikle merkezi iş alanlarının çevrelerinde yer aldıkları dikkat çekici bir nokta oluşturmaktadır.

Tarihsel süreçte ekonomik olanaklar ve özellikle iş türü açısından geniş bir envantere sahip olan İstanbul, Cumhuriyet sonrasında Türkiye’de yaşanan göç dalgasının iş taleplerine kucak açan en önemli duraklardan birini oluşturmuştur. Göçün kentlere taşıdığı aktörlerin göç öncesi iş birikimleri göz önüne alındığında göç eden kitlelerin yoğun ekonomik sermaye ve teknik bilgi gerektirmeyen kol gücüne dayalı iş istihdamı sağlayan merkezi iş alanlarına yöneldiği görülmektedir. Bunun yanında kırdan gelen göç hareketlerinin diğer belirgin bir eğilimi de kırsal yaşamın ekonomik ve tarımsal yetersizliklerinin yol açtığı problemleri hisseden nüfusun göç ettiği kentlerde ilk etapta geçimlik ekonomi imkanı sağlayan iş alanlarına yönelmiş olmasıdır.

Eminönü bölgesinin tarihsel süreçte biçimlenmiş küçük ölçekli toptan ve perakende iş merkezi kimliği, özellikle tarihi yarımadada yerleşim hatlarının şekillenmesinde belirleyici bir dinamik ol(uştur)muştur. Kentin embriyosunda yer alan Eminönü tarihsel süreçte iş, konut ve idari oluşumların hareketliliğine ve gereksinimlerine cevap veren bir bölge niteliği kazanmıştır. Eminönü’nün coğrafi konumunun da belirleyici olduğu bu merkezi ve fonksiyonel kent kimliği, yaş sebze ve meyve hali, bostan sergileri ve balık satışı gibi kentin temel ihtiyaç kalemlerinin arz edildiği noktaların bu bölgede istihdamını sağlamıştır.

Hallerin* özellikle daha geniş bir kitleye hitap eden Sebze ve Meyve Hallerinin kent sistemi üzerindeki etkisi yadsınamaz boyutlardır. Hallerin, kentin merkezi noktalarında ya da merkezi bölgenin hemen yanında yer alması istihdam ettiği işgücü kitlesi, kabzımal, madrabaz, hamal, seyyar satıcı, manav ve tüketici gruplar arasında gerçekleşen ilişki ağı, kent içinde yarattığı nüfus hareketliliği, nakliye, trafik, temizlik, hal çalışanlarının çalışma saatleri bir bütün olarak kentin yerleşim sistemini, iş ve konut dağılımını, kentin günlük akışını derinden etkileyen ve biçimlendiren bir iş sahası olmuştur (TEKELİ vd, 1976:175-176).

Bizans ve Osmanlı dönemlerinde kentin Haliç kıyılarında yer alan Yemiş İskeleyi ve çevresi İstanbul'daki hal oluşumunun çekirdek bölgesini oluşturmuştur (DBİA, 1994b:532). İSMH, Yemiş İskeleyi'nden sonra Eminönü ile Unkapanı arasındaki (Unkapanı yangınıyla ortadan kalkan) bölgeye taşınmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar kentin bu yöndeki ihtiyacını karşılayan Sebze ve Meyve Hali 1935'ten sonra merkez halin Unkapanı'nda kurulmasıyla hizmetini burada sürdürmüştür. Unkapanı'nda yer alan İSMH, 1986 yılından itibaren Bayrampaşa'da kurulan merkez hale nakledilmiştir (GÜNGÖR, 1988:16). Konumuz açısından nirengi öneme sahip nokta Sebze ve Meyve Hali'nin Eminönü bölgesi içinde yer aldığı evrelerde barındırdığı iş türü göçmenlere iş istihdamı sağlarken, diğer taraftan başta Eminönü ve Fatih olmak üzere kentin yerleşim çizgilerinin ve sosyolojik yapısının değişiminde göz ardı edilemez gelişmelere yol açan bir faktör oluşturmasıdır.

Eminönü ilçesi sınırlarında faaliyet gösterdiği süre zarfında Sebze ve Meyve Hali hem kentin temel tüketim gereksinimlerine cevap veren, hem de istihdam ettiği işgücü açısından kent formunda önemli bir aktörel alan olmuştur. 1904 yılında Sirkeci'deki sebze pazarından başlayan (KETENCİ, 1972d:5) ve bugün Bayrampaşa'da büyük bir gıda kompleksi olarak devam eden İSMH biyografik

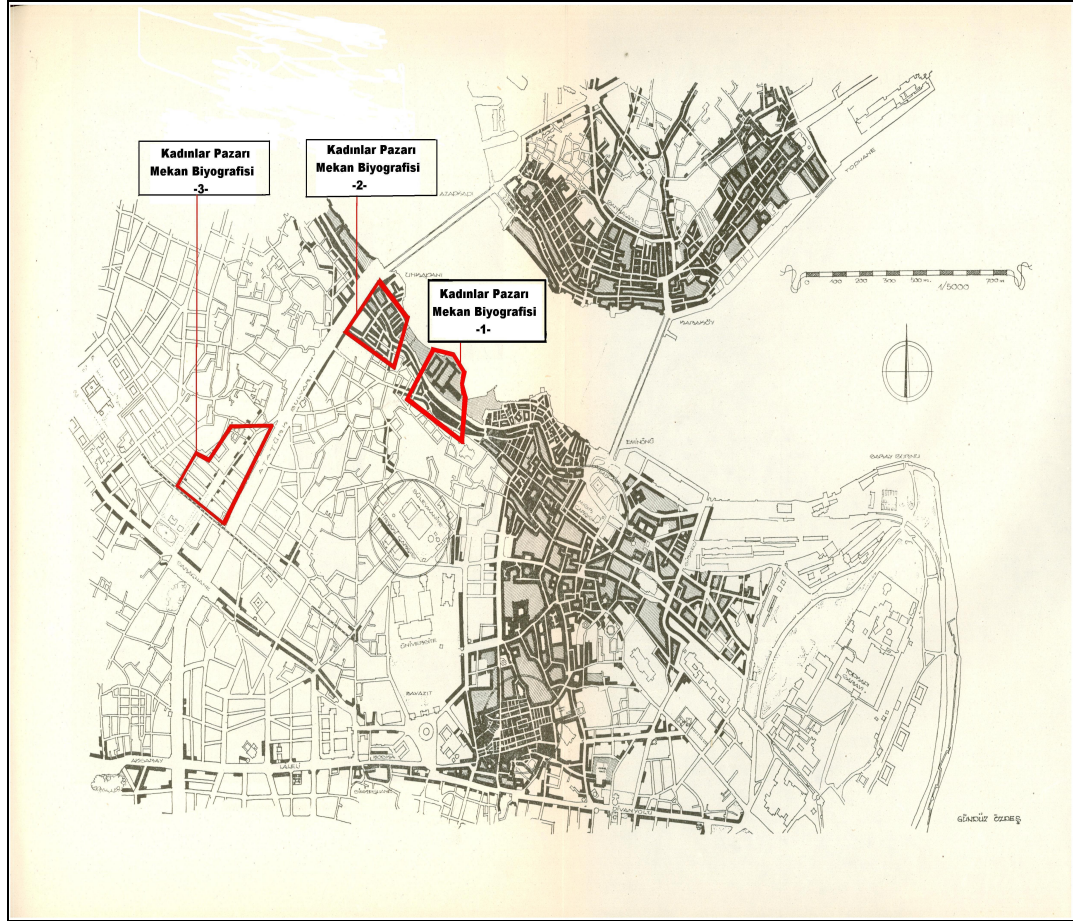
* Hal(halle) kavramı batıda üstü kapalı sürekli ve uzmanlaşmış çarşı ve kumaş, buğday, balık, şarap, deri, kürk, boya gibi ürünlerin arz edildiği alanlar için kullanılırken (BRAUDEL, 2004b:21-22) Türkiye'de hal kavramı genellikle sebze, meyve ve su ürünlerinin toptan olarak satıldığı mekânlar için kullanılmaktadır. Osmanlı ekonomik sisteminde söz konusu ürünlerin satıldığı, hallerle eş fonksiyonlu sayılabilecek alanlar için pazar, iskele, çardak gibi isimler kullanılmıştır (DBİA, 1994b:532).

geçmişinin bütün evrelerinde doğrudan ya da dolaylı olarak İstanbul'un mekânsal ve toplumsal yapısını etkilemiş bir iş alanı olma özelliği taşımıştır*. 1960'lı yıllar sonrasında özellikle 1970'li yıllarda 14.772'si kayıtlı olmak üzere 30.000 civarında seyyar satıcı (KETENCİ, 1972a:5), 4000'e yakın manavın ve günlük olarak on bin civarında kişinin giriş çıkış yaptığı gerçeği (KETENCİ, 1972c:5) Sebze ve Meyve Hali'nin kent sistemi üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir.

Fatih Kadınlar Pazarı'nın oluşumu Eminönü'nde yer alan eski sebze ve meyve halinin içinde başlamıştır. İSMH sosyo-ekonomik açıdan düşük ve iş donanımı itibariyle sanayi sektörünün istihdam edemediği göçmen gruplar için bir çekim alanı olmuştur (ER, 2006). Sebze ve meyve hallerinin bulunduğu yerleşim birimleri göçmen gruplar için hem iş hem de konut açısından bir tercih noktası olmaya bugün de devam etmektedir (ÖZGEN, 1999:14). Haliç'in kıyısında bulunan sebze ve meyve hali, kent yaşamının gündelik ihtiyaçlarını karşılamamanın yanında yoksul kesimler için de ihtiyaçlarını düşük fiyattan karşılamaya yönelik alternatifler barındırması yönüyle bir çekim alanı oluşturmuştur.

* İstanbul Sebze ve Meyve Hali(İSMH) Osmanlı döneminde 1904 yılına kadar Sirkeci sebze pazarında devam etmiştir. 1912 yılında Eminönü-Sirkeci arasındaki alanda bugünkü anlamda halin ilk biçimi şekillenmeye başlamıştır. 1924 yılında Eminönü köprü başında meyve, Yağkapanı civarında ise sebze satışları için tahta barakalar yaptırılmış ve satışların kapalı mekânlar içinde gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. 1926 yılında Eminönü bölgesindeki sebze ve meyve hali *Meyvahoş* adıyla 40 kadar baraka türü komisyon evi ve çok sayıda kabzımallı Kerestecilerin bulunduğu bölgede toptan ve perakende satışlar yapmaya başlamıştır. 1927 yılında Kadıköy Hali inşa edilmiştir. 1927 yılında nüfusu 800.000'e yaklaşan İstanbul nüfusunun talepleri doğrultusunda Belediye Başkanı Cemil Topuzlu kalıcı ve yerleşkesi belli bir hal için İSMH'nin ilk temellerini atmış ve 1935 yılında inşaatı tamamlanan (KETENCİ, 1972d:5;DBİA, 1994a:532;GÜNGÖR, 1988:16). İSMH daha sonra kent içinde hizmetini bu bölgeden sürdürmeye devam etmiştir. İSMH 1986 yılında Bayrampaşa'ya taşınırken bu tarihte Eminönü Yemiş'e uzanan zahire ve gıda toptancıları ise Rami'ye taşınmıştır. Tarihi süreçte İSMH'nin çalışma düzeni ve ilişkiler ağı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. TEKELİ vd, 1976:173-186; KETENCİ, 1972b:5 ve KETENCİ, 1972a:5.

Harita 6:Fatih Kadınlar Pazarı'nın Mekan Biyografisi*

Eminönü sebze ve meyve halindeki yoğun iş temposu ve halin darlığı ana bina dışında uygun fiyata yöresel gıda ve ürünlerin satıldığı küçük çaplı iş noktalarının oluşmasına yol açmıştır. Kadınlar Pazarı, İSMH'nin merkez binası dışında Karatoprak adı verilen yerde Karadeniz'den ve Güneydoğu Anadolu'dan göç eden birkaç ailenin yoksul kitlelere düşük fiyatlı kuru gıda, sebze ve meyve alternatifleri sunan ve kalabalık hal şartları içinde kadınlara uygun alış verişi ortamı sağlamak amacıyla 1940'lı yıllarda kurduğu ve aralarında kadın satıcıların da bulunduğu bir iş alanı olarak oluşmaya başlamıştır (bkz. Harita 6: Kadınlar Pazarı'nın Mekan Biyografisi-1). Muhafazakar eğilimler taşıyan ve yoksul kitlelere

* Fatih Kadınlar Pazarı'nın mekansal hareketliliğini yansıtan harita Gündüz Özdeş'in Türk Çarşıları adlı çalışmasından 1950'li yıllarda İstanbul'un ticaret merkezlerini göstermek amacıyla kullandığı haritadan alınmıştır. Bkz. ÖZDEŞ, 1953.

hitap eden özellikleri Kadınlar Pazarı'na yönelen tüketici kitlenin büyümesine yol açmıştır. Kadınlar Pazarı'na olan rağbet Pazar'ın günlük işlem hacmini arttırmış ve yoğun bir sirkülasyona yol açmıştır. Tüketici grupların yoğunluğu halin iş düzenini aksatır duruma gelmiştir. Fotoğraf-1'de de görüldüğü gibi İSMH'nin trafiği aksatan boyutuna (KETENCİ, 1972a:5) Kadınlar Pazarı etrafında oluşan yoğunluk da eklenince Kadınlar Pazarı'nın başka bir bölgeye nakledilmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır.

Fotoğraf 1 :İstanbul Eminönü Hali ve Çevresi*

Menderes Hükümeti'nin 1956 yılında gündeme getirdiği sur içi ya da tarihi yarımada'yı derinden etkileyen imar faaliyetleri (ORTAYLI, 2006:8) dolaylı olarak bu dönemdeki kentsel düzenlemeleri de etkilemiştir. Merkezi hükümetin İstanbul'u yeniden biçimlendirme politikaları kapsamında genişletmeye çalıştığı Sirkeci-Florya sahil yolu (ŞENYAPILI, 1978:61) dahil olmak üzere bu bölgede köklü düzenlemeler

* Fotoğraf ve İSMH konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Tekeli vd, 1976:169.

başlatılmıştır. Kentin en önemli ulaşım arterlerinden biri olan Eminönü kıyı şeridi özellikle Ragıp Gümüşpala Caddesi'ndeki yoğunlaşma nedeniyle geniş hacimli bir alış veriş mekânı haline gelen Kadınlar Pazarı'nın mekânsal yer değişikliğinin yeni adresi bugün İstanbul Mefruşatçılar Çarşısı (İMÇ) bloklarının bulunduğu Unkapanı Değirmeni Sokak civarındaki bölge olmuştur (bkz. Harita 6: Kadınlar Pazarı'nın Mekan Biyografisi-2). Kadınlar Pazarı'nın yeni yerleşkesi Eminönü'ndeki eski yerleşim yerine yakın olduğu için ticari canlılık fazla düşüş göstermeden devam etmiş ve pazar 1960'lı yılların başına kadar kent nüfusu için servis hizmetini bu bölgede sürdürmüştür.

Planlama ve arazi tahsisi 1955 yılında İstanbul belediye başkanı ve valisi Fahrettin Kerim Gökay tarafından yapılan İstanbul Mefruşatçılar Çarşısı'nın (KATIPOĞLU, 2001:249-251) temeli 15 Mart 1961 tarihinde dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olan general Refik Tulga tarafından atılmış, hizmete açılışı ise 22 Nisan 1967 tarihinde dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından yapılmıştır. Eminönü Sebze ve Meyve Hali bölgesindeki yerinden sonra taşındığı yeni bölge formal iş sahasına dönüşünce hem mevcut iş dinamikleri hem de yerel politikalar bu bölgede bulunan Kadınlar Pazarı'nın kaldırılmasını zorunlu kılmıştır. Kentsel refleksler açısından bakıldığında İMÇ Bloklarının yarattığı formal iş alanı enformel bir iş alanı özelliği gösteren Kadınlar Pazarı'nı ötelemek durumunda bırakmıştır. Bu gelişmeler sonucunda 1962 yılından sonra dönemin İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan tarafından Fatih İlçesi sınırları içinde yer alan İtfaiye Caddesi üzerinde tespit edilen yer Kadınlar Pazarı'nın mekânsal yer değişikliğinin son durağı olmuştur (bkz. Harita 6: Kadınlar Pazarı'nın Mekan Biyografisi-3).

Kadınlar Pazarı'nın son ikametgahı ya da yeni yerleşkesi olan İtfaiye Caddesi'ni çevreleyen alan tarihsel süreçte genel olarak yüksek düzey bürokrat, iş adamı, ulema ve gayri Müslimlerin oturduğu kozmopolit bir konut yerleşimi özelliği göstermiştir. Bu dönemde ise İtfaiye Caddesi çok canlı olmamakla birlikte ticari faaliyetlerin yürütüldüğü bir alan kimliği taşımaktadır. Tarihi ve doğal unsurların iç içe geçtiği bir ekolojiye sahip olan İtfaiye Caddesi üzerinde inşa edilen dört metre karelik önlü arkalı tek katlı 127 adet baraka dükkan İstanbul Belediyesi

tarafından İMÇ Bloklarından taşınan Kadınlar Pazarı esnafına tahsis edilmiştir. Bu dönemde belediyenin gelir sağlamak amacıyla baraka türü satış noktaları yaptırdığı ve kiraya verdiği görülmektedir (YENİ İSTANBUL, 1961:2). Kadınlar Pazarı, Unkapanı'ndan sonra ikinci kez sebze ve meyve halinden uzaklaşmanın bir sonucu olarak ticari canlılığını ve yoğunluğunu kaybetmeye başlamıştır. Pazar esnafının özellikle Siirtli olanları yeni muhite uyum sağlarken geri kalanlar dükkanlarını küçük ölçekli imalatçılara bırakarak Kadınlar Pazarı'nı terk etmişlerdir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç ederek başlangıçta Eminönü'ndeki sebze ve meyve halinde emek gücüne dayalı işlerden (hamallık, nakliyecilik) sermaye ağırlıklı iş türüne geçiş yapan göçmen grupları Kadınlar Pazarı'nda hakim unsur olmaya başlamıştır. Dolayısıyla Kadınlar Pazarı'nın esnaf profili büyük oranda değişmeye başlamıştır.

Bu tarihten sonra Fatih Kadınlar Pazarı artık belediye tarafından tahsis edilen baraka iş yerlerinden müteşekkil küçük bir pazar olmaktan çıkarak, çevresinde mukim işyeri ve konut alanlarının oluştuğu yerleşik çarşı hüviyeti kazanan bir yapıya doğru gelişim göstermektedir.

Tablo 1: Kadınlar Pazarı Çevresinin Yıllara Göre İmar Durumu

İmarın Yapıldığı Yıllar	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
1940-1950	2	1.5
1951-1960	6	4.4
1961-1970	29	21.3
1971-1980	47	34.6
1981-1990	40	29.4
1991-2000	11	8.1
2001-2007	1	0.7
Toplam	136	100

Kadınlar Pazarının içinde yer aldığı muhitin yapı/imar durumlarına bakıldığı zaman 1940-1950 arası % 1.5, 1951-1960 arası % 4.4, 1961-1970 arası % 21.3, 1971-1980 % 34.6, 1981-1990 arası % 29.4, 1991-2000 arası % 8.1, 2001-2007 arası % 0.7 oranında bir yapılaşma olmuştur (bkz. Tablo-1). Kadınlar Pazarı'nın bu bölgeye taşınması 1960 ve sonrası döneme rast gelmektedir. Kadınlar Pazarı'nın

bölgeye yerleşmesi tek etken olmamakla birlikte ileriki bölümlerde anlatılacağı gibi hemşeriliğe dayalı homojen bir iş yeri ve konut artışı getirdiğinden bölgedeki imar faaliyetlerini artırıcı bir unsur oluşturduğunu söylemek mümkündür.

1980 askeri darbesiyle ana kent belediye yönetimine atanan Süleyman Tırtıl Paşa, daha evvel yerel yönetimce yapılmış baraka tarzında iş yerlerini yıktırarak Kadınlar Pazarı'nın buradaki varlığının önemli bir kısmına son vermiştir. 1984-89 yılları arasında Fatih ilçesinin ANAP'lı belediye başkanı Yetkin Gündüz, askeri yönetimce yıktırılan bölgeyi park alanına dönüştürerek modern kent dekoruna uygun bir dizayn yapmıştır. Fakat 1960 sonrasında buraya yerleşen esnafın davranış kalıpları, kültür örüntüleri, ilişki biçimleri, mekânla bütünleştirdikleri iş yaşamı kent desenindeki yeni park alanını yadırgamış, park alanı kahvehanelerin iskemlelerini attığı, kaçak kesilen etlerin satıldığı çok işlevli enformel bir iş sahasına dönüşmüştür. Bu tür enformel girişimler ve bu doğrultuda oluşan talepler sonucu belediye tarafından hazırlanan bir şartname ile park alanının yeniden Pazar alanı olması düşüncesi şekillenmeye başlamıştır. 1989-1994 tarihlerinde Fatih'in belediye başkanlığını yapmış CHP'li Yusuf Günaydın döneminde oluşmaya başlayan bu düşünceye ve bu yöndeki ilk girişimlere rağmen bu dönemde fiili olarak herhangi bir faaliyet yapılmamıştır.

Kadınlar Pazarı'nın mekansal devingenliği, 1994 yılından sonra yeni bir boyut kazanmıştır. Fatih Belediyesi tarafından 27.01.1994 tarihinde yapımına başlanan işyerleri 27.02.1994 tarihinde 78.344.583 TL ihale bedeli ile otuz gün içinde tamamlanmıştır. İtfaiye Caddesi üzerinde inşa edilen prefabrik dükkanların 2886 sayılı yasanın 45. maddesi gereğince ihale yoluyla kiraya verilmesi belediye kurullarınca uygun görülmüştür (FATİH BELEDİYESİ, 1994a:2534). Fakat ilk ihalede yeteri kadar talep olmadığı gerekçesiyle (FATİH BELEDİYESİ, 1994b:3244) dükkanların kiraya verilmesi için ikinci bir ihale açılmıştır (FATİH BELEDİYESİ, 1994a:2534). Fatih Belediyesi tarafından yaptırılan 36 adet tek katlı prefabrik dükkanlar tesisi 3 Aralık 1994 tarihinde dönemin Fatih Belediye Başkanı Saadettin Tantan tarafından ihale yoluyla kiraya verilmiştir (YENİ GÜNAYDIN, 1994:13). Her dükkan için ilk ihalede muhammen bedeli 9.000.000 TL (9 YTL)

olarak belirlenen aylık kiraların son ihalede 5.500.000 TL'ye indirildiği görülmüştür (FATİH BELEDİYESİ, 1994a:2534).

1994-2005 yılları arasında pazar alanının fiziki portresinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. 2005 yılından itibaren ise Kadınlar Pazarı'ndaki belediye ait işyerlerinde görülen düzensizliğin yarattığı problemler belediyeyi kentsel yenileme projeleri kapsamında yeni bir düzenlemeye itmiştir. Bu bağlamda belediye ait dükkanların yer aldığı alanda yeni bir proje çalışması yapılacağından, kira sürelerinin uzatılmaması, sözleşmelerin iptal edilmesi proje sonuçlanıncaya kadar işyerlerinin tespit edilen kullanım bedeli üzerinden kullanılmasını uygun gören belediye kararına (FATİH BELEDİYESİ, 2004:3479) rağmen sözleşmesi biten bazı dükkanların tahliye edilememesi üzerine tahliye işleminin ertelendiği belirtilmektedir (FATİH BELEDİYESİ, 2005:8043).

Fatih Belediye Meclisinin 5. seçim dönemi 3. toplantı yılı 2006 yılı Eylül ayı toplantısının 07 Eylül 2006 tarihindeki 2. Birleşim 1. oturumunda Hüsambey Mahallesi ile Kırk çeşme Mahallesi arasında kalan Fatih Belediyesi'ne ait 38 adet* bir katlı dükkanların İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bedelsiz devri talep edilmiştir (FATİH BELEDİYESİ, 2006:338). Bütün denetim ve kontrollere rağmen özellikle hijyenik açıdan gerekli standardı sağlamakta yetersiz ve isteksiz görünen Fatih Kadınlar Pazarı'nın İtfaiye Caddesi üzerinde bulunan belediyeye ait işyerleri kaldırılmıştır^λ.

Kadınlar Pazarı'nın mekansal hareketliğinde belirgin olarak ön plana çıkan üç nokta bulunmaktadır.

* İhale açılan dükkan sayısı resmi kaynaklarda 36 adet olarak geçmektedir. Yine resmi kaynaklara göre yıktırılan dükkan sayısı 38 olarak kayıtlara geçmektedir. Bu durum pazar alanındaki enformel genişlemeyi göstermektedir.

^λ Belediyeye ait iş yerleri kaldırılmış bu bölgeye gastronomi meydanı inşa edilmiştir. Araştırmamızın saha çalışmasından sonra gerçekleşen bu durum Fatih Kadınlar Pazarı'nda yeni bir dönem anlamına gelmektedir. Yeni mekansal düzenleme Fatih Kadınlar Pazarı'nda nasıl bir dönüşüme yol açar bunu belirlemek bilahare yapılacak çalışmalarla sağlanacaktır. Fakat genel olarak ilk gözlemlere dayanarak şunlar söylenebilir: Belediye tarafından kaldırılan iş yeri sahipleri, Kadınlar Pazarı alanı içinde yeni yerler kiralarak işlerini devam ettirmektedirler. Dolayısıyla bu düzenleme Kadınlar Pazarı'ndaki iş hacmi açısından bir daralma yaratmamıştır.

1. Kent veya kentsel dinamikler, yapısal benzerlikler taşıyan oluşumları filtreledikten sonra distribütör işleviyle doku uyumsuzluğu yaratmayacak merkezlere doğru kaydırmakta ya da istihdam etmekte belirleyici bir rol üstlenmektedir. Fatih Kadınlar Pazarı'nın mekânsal hareketliliğine bakıldığında tarihsel süreçte İstanbul'un toptan ve perakende ticaret merkezi niteliğini kazanmış ve bu yönde bir fonksiyon icra eden Eminönü, Unkapanı ve İtfaiye Caddesi noktaları bu yapının oluşumunda ve varlığını sürdürmesinde belirleyici ve kucaklayıcı bir zemin oluşturmuştur.
2. Kadınlar Pazarı sürekli olarak ticaretin canlı olduğu merkezlere yakın kent kesitlerinde kendine yaşama alanı bulmuştur. Bu yaşam alanlarının da belirgin ortak özelliği hepsinin kol gücüne dayalı küçük ölçekli iş ya da ticaret alanı kodları taşımasıdır (bkz.Harita 6).
3. Kentsel yenileme adı altında yürütülen iktidar geometrisi insani çeşitliliği zayıflatmaktadır. Kenti daha düzenli hale getirme proje ve politikaları kentin kasap, bakkal, balıkçı gibi modern kent dekoruyla uyum yaratmayan unsurlarını bulundukları ve bütünleştikleri mekanlarından kaldırarak kent merkezini modern bürokrasinin mekan ve iş gücüne bırakmaktadır. Planlamacılık, bu anlamda çeşitliliği ortadan kaldırmaya, kentin kesif kütesini çentilecek kaya olarak görmeye, kamu yararı da bu çerçevede kenti parçalara ayırmaya dayanmaktadır (SENNETT, 2006:99-100,327). “Eski komşuluk bağlarını çözerek yeniden iskan edilenleri damgalayarak ve ayrıca onları fiziksel olarak ayırarak modern özneler oluşturma amacı güden yeniden iskan projesi paradoksal bir biçimde kendi içine kapalı kolektif bir kimliğe zemin hazırlayan birbirine rakip yerel kimlikler üretmektedir (GANNAM, 2005:188; CANATAN, 1990:25).

Bugünkü kent tablosu içinde görüntü, ilişki ve düzen açısından sorunlu bir alan olarak gösterilen Fatih Kadınlar Pazarı'nın kentleşme süreci mekansal biyografide görüldüğü gibi her seferinde kentsel yenileme projeleriyle kesilmiş, her mekansal hareketlilik sonrasında kapalı ve homojen karakterli yerel kimlik örüntüleri yeniden canlan(dırıl)mıştır.

2.4. Fatih Kadınlar Pazarı'nın Sosyolojik Profili

Bu bölümde Kadınlar Pazarı adlandırmasının ihtiva ettiği örgütlenme biçiminin tarihsel ve toplumsal plandaki varlığının anlamını, araştırma birimimiz olan Fatih Kadınlar Pazarı'nın bu silsile içindeki yerini ve Fatih Kadınlar Pazarı sosyo-ekonomik örgütlenmesinin kent sistemi içinde oluşturduğu görece homojen niteliklerinden ya da bu yöndeki ayrışma ve farklılaşma ortaya koyan göstergeleri üzerinden yapının oluşumunun sosyolojik bir çözümlemesini yapmaya çalışacağız.

Tarihsel akışta ekonomik yaşam sahasının aktif öznelerini sergileyen cinsiyetçi tabloda erillik belirgin bir biçimde baskın bir kategori olmuştur. Bu erillik çizgisinin oluşmasında ve sürdürülmesinde ekonomik yaşamın ağır iş koşulları, ekonomik alanların istihdam istiap hadleri, belirlenmiş toplumsal cinsiyetçi iş bölümü algılamaları, biyo-kültürel tutumlar, gelenek ve görenekler (THOMPSON, 2006:13-28) dinsel, siyasal tercih ve tutumlar gibi faktörler belirleyici olmuştur. Değer ve statü kaynağı ekonomik uğraşın (BAUMAN, 1999:13) erillik karakterinden sıyrılması ya da kadın lehine dönüşmesi batıda on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal gelişmelerinden sonra başlamıştır. Endüstrileşmenin toplum yaşamına dönük genel etkisi dolaylı olarak kadının ev ve ev dışı hayat örüntüsünde de değişikliklere yol açmıştır.

Batıda kadının yaşam kalıplarında dönüşüme yol açan ekonomik gelişmelerin ilk etkisi, bugün proto-endüstrileşme olarak adlandırılan daha geniş pazarlara yönelik satış amaçlı üretimin yapıldığı “dışarıya/eve iş verme” biçimindeki endüstrilerde gözlenen çarpıcı büyüme olmuştur. Fakat ev endüstrileri kadın ve erkek işleri arasındaki geleneksel farklılıkların belli ölçülerde aşınmasını, aile yapısında ve stratejisinde bir dönüşüm ve avantaj sağlamasına rağmen, sistem hane ile hane dışındaki üretimi birleştiren bir mekanizma içinde yürütüldüğünden kadının konumunda önemli sayılabilecek bir değişikliğe yol açmamıştır. Endüstrileşmenin kadın iş yaşamı üzerindeki ikinci önemli etkisi, XIX. yüzyılın sonlarına doğru proto-endüstriler ve el sanatları gibi kadın eksenli çalışma imkanlarının büyük ölçekli imalatlar tarafından tasfiyesi olmuştur. Bu süreç, dönemin ekonomik sisteminin

verimli bir uygulaması olarak yaygınlaşan hane-iş yeri birlikteliğini bozarak, haneyi işyerinden ayırarak, kadını ekonomik tablonun dışına itmiş ve iş yaşamında kadınların erkekler karşısındaki geleneksel aşağı konumlarını eril ekonomik sistem içinde yeni bir ekonomik bağımlılıkla bütünleştirmiştir (HOBSEBAWN, 1999:215-217).

Batıda ekonomik ilişkiler ağı içinde şekillenen toplumsal cinsiyetçi politikaların evrilmesinde ya da kadın lehine tablonun değişmesinde sanayi devrimi ve dünya savaşları sıçrama dönemleri olmuştur. Reform ve Rönesans hareketleriyle başlayan bütünselci toplumsal projede kadının siyasal, kültürel ve ekonomik alandaki özgürleşme ve kazanımları özellikle ekonomik girdilerdeki payı on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra pozitif göstergeler taşımaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin toplumsal ve ekonomik sisteminde kadının hem birey olarak hem de aile kurumu ve sosyal yaşam içinde ekonomik, kültürel ve siyasal alanlardaki varlığını simgeleyen kadın stereotipine ilişkin değerlendirme ve tartışmalar son dönem bilimsel çalışmalarda üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bu çalışmalarda Osmanlı'da kadının bireysel ve toplumsal yaşam sahasındaki aktörlük menziline dar veya sınırlı olduğu yönündeki yaklaşımlara karşın, kadının ekonomik, eğitim, kültür ve sosyal yaşam etkinliklerindeki güçlü ve belirleyici özneler olduğu gerçeğinin göz ardı edilemeyecek bir çizgide olduğu yaklaşımı ön plana çıkmaktadır*. Konumuz açısından özellikle kadının sosyo-ekonomik pozisyonu ve ekonomik süreçlerdeki yeri, rolü ve yarattığı artı değer niteliği önem arz etmektedir.

Kadı sicilleri verileri esas alınarak, kadının Osmanlı toplumsal tarihi içindeki yerini ve hareket alanını tespit etmeye dönük çalışmalarda, terfi sisteminin (meritokratik) cinsiyetçi yapısı içinde kadınların mülkiyet sahipliğinden yönetim ve gelir getiren el sanatlarına, seyyar satıcılıktan uluslar arası ticarete kadar Osmanlı ekonomisinin belli başlı çoğu sektöründe etkin olduğu, aktif olarak yer aldığı ve bu

*XVI. ve XVII. yüzyıl Osmanlı toplumunda kadının sosyo-ekonomik konumunu sorgulayan akademik çalışmalar için bkz. Jennings, 1975; Gerber, 1980 akt. KURT, 1999.

alanın büyümesinde önemli roller oynadıkları gerçeği ortaya koyulmaktadır (RODED, 1999).

XVI. ve XVII. yüzyıllarda ekonomik alanın değer yaratıcı öznesi olarak kadın girişimciliğin İstanbul, Bursa, Musul, Halep gibi Osmanlı'nın büyük kentlerinde (YILDIRIM, 2006:25) şekillendirdiği ve sürdürdüğü ekonomik etkinlikler arasında zirai üretim, emlak alım satımı, çamaşırhane işletmesi, halı ve kilim üretimi gibi dokumacılık faaliyetleri, tekstil işleri, vakıf, eğitim-kültür hizmetlerinin idaresi ve ev içi alanda üretilen ürünleri pazarda satmak gibi geniş bir dizi faaliyet yer almaktadır (KURT, 1999:434-440). Söz konusu ekonomik pratikler arasında kent merkezlerinde yaygın olarak yer alan üretici, satıcı ve tüketicilerini kadınların oluşturduğu avrat pazarı ya da bugünkü adıyla Kadınlar Pazarı olarak süregelen özerk alış veriş mekanları önemli bir yer tutmaktadır. XVII. yüzyılda İstanbul'da yaygınlaşmış olan “ehl-i kâr-ı avret pazarları” başka bir ifadeyle kadınlar pazarı ekonomik oluşumlarının genişliği hakkında üç yüze yakın kadın pazarcının seyyar sayılabilecek çalışma tezgahlarıyla dolaştıkları şeklinde ifadeler kullanılmaktadır (SAKAOĞLU, 1993:430).

Osmanlı idari örgütlenmesinin önemli ünitelerinden biri olan mahalle adlandırılmalarında Mahalle-i Cebecibaşı Kurb-ı Çarşamba Pazarı, Mahalle-i Hüseyin Ağa Kurb-ı Tavuk Pazarı, Mahalle-i Molla Ahaveyn Kurb-ı Cumartesi Pazarı, Mahalle-i Mimar Hayreddin Kurb-ı Irgat Pazarı gibi pazar isimleri pekiştirici ifadeler olarak kullanılmıştır. Bu tanımlayıcı şema içinde “Mahalle-i Ahmed Kethüda Kurb-ı Avrat Pazarı, Mahalle-i Cambaziye Kurb-ı Avrat Pazarı (İŞLİ, 2002:74-77) gibi yer tariflerinde ve mahalle isimlendirmelerinde kadınlar pazarı adının kullanılmış olması bu tür örgütlenmelerin yerleşik hal almış, yaygın ve geniş kitleler tarafından bilinen alış veriş mekânları olduğu gerçeğine işaret etmektedir.

Satıcı ve alıcılarını kadınların oluşturduğu, genellikle tüketim mallarının arz edildiği ve periyodik aralıklarla, ekseriyetle haftada bir gün kurulan kadın eksenli pazar tiplerinin daha çok İstanbul'un Üsküdar, Fatih, Aksaray ve Akseki gibi merkezi kent bölgelerinde faaliyette bulundukları görülmektedir. Alış veriş

eyleminin tüketici cephesi içinde belirginleşen ve yaygınlaşan konumunun aksine kadın, Kadınlar Pazarı örgütlenmesi içinde ekonomik alanın rekabetçi ve erkek egemen ortamında üretim yapmakta, artı değer üretmekte, maiyetinde istihdam yaratmakta ve bir bütün olarak özerk ekonomik bir alanın oluşumunda ve devamında belirleyici bir güç oluşturarak ekonomik ilişkiler ağında önemli bir yer açmaktadır (YILDIRIM, 2006:24-29; SAKAOĞLU, 1993:430; KAZANCI, 1998:90).

Kadın merkezli ekonomik örgütlenmelerin tipik bir örneğini sergileyen Kadınlar Pazarı uygulamasının nevi şahsına münhasır adı, toplumsal cinsiyetçi yapısı ve ekonomik çerçevesinin ve bu yapıda cereyan eden ilişki biçimlerinin teşekkülünde Osmanlı toplumunun ekonomik ve toplumsal kodlarının biçimlendirici etkisi görülmektedir. Osmanlı kent ekonomik sisteminin temel alış veriş merkezleri olan çarşı, pazar ve semt pazarları genellikle yer, gün ya da söz konusu ekonomik alanlarda arz edilen ürün isimleriyle adlandırılmıştır. Çarşamba Pazarı, Mısır Çarşısı, Buğday Pazarı, Tavuk Pazarı, At pazarı, Malta Çarşısı, Kapalı Çarşı, Kadıköy Çarşısı gibi. Avrat pazarı ya da bugünkü adıyla Kadınlar Pazarı örgütlenmesi her şeyden önce cinsiyete vurgu yapan bir ekonomik alan olması açısından kentin diğer ekonomik yapılarından niteliksel bir ayrışma göstermektedir.

Bunun yanında Avrat Pazarı/Kadınlar Pazarı isimlendirmesinin barındırdığı sosyo-ekonomik yapı, örtük olarak toplumsal, kültürel, dinsel, siyasal yaklaşım ve tutumların kadına yaşam evreni içinde biçtiği korunaklı, özerk bir alan hüviyeti taşımaktadır. Kadına özgü kadınlar hamamı (YUMUL, 2005:89-91), kadınlar hapisanesi, kadınlar günü türünden salt feminen etkinlik ve yaşam alanları her toplumda karşılaşılabilen düzenlemelerdir. Fakat Osmanlı toplumunun siyasal, ekonomik, dinsel, toplumsal ve kültürel bileşenlerinin kamusal yaşamda kadına tüketici rolü dışında açtığı ekonomik bir alan olan Kadınlar Pazarı örgütlenmesi toplumsal ve kültürel reflekslerin sınırlarını çizdiği özgün, özerk bir ekonomik alana işaret etmektedir.

Kuşkusuz, kadının ekonomik sahadaki faaliyet alanı ve bu alanda sürdürdüğü faaliyetler geniş bir kavis oluşturmaktadır. Tarımsal ya da ticari mal alım-satımına

dayanan pazarcılık iş kolu da kadın emeğinin yoğunlaştığı iş biçimlerinden birini oluşturmaktadır. Bu iş kolunda çalışma imkanı bulan ve literatürde “pazarcı kadınlar”^β olarak kullanılan tanımlama biçimi özünde pazarcılık iş kolunda faaliyet gösteren kadınları işaret etmektedir. Bu biçimiyle kadınların ekonomik bir uğraş olarak sürdürdükleri iş pratiği farklı toplumsal yapılarda karşılaşılan bir deneyim olmuştur. Bugün de Kenya, Peru, Zimbabwe, Nijerya, Gana, Mısır, Hindistan gibi ülkelerde pazarcı kadınların yer aldığı pazar tipleri görülmektedir. Bu pazarlarda kadın ve erkek pazarcılar bir arada bulunduğu gibi satıcıların kadın, müşterilerin bütünüyle erkek olduğu değişik varyasyonlu tipleri de bulunmaktadır (ALİEFENDİOĞLU, 2000:43-46).

Bu açıdan “Kadınlar Pazarı” örgütlenmesi ile “pazarcı kadınlar” alanı ve adlandırması temelde bazı farklılıkları ihtiva etmektedir. Pazarcılık yapan kadınlar, pazarcılık sektöründe kadının temsilini gösterirken, Kadınlar Pazarı örgütlenmesi pazar koşullarının olabildiğince bütün bileşenleriyle kadınlar tarafından belirlendiği bir yapıya işaret etmektedir. Pazarcı kadınlar, oranları değişmekle birlikte pazar alanında bütünün bir parçası iken, Kadınlar Pazarı oluşumunda pazarın belirleyici ve hakim unsuru kadınlardır. Bu açıdan Kadınlar Pazarı örgütlenmesi cinsiyetçi bir ekonomik girişimin farklı bir uygulamasını oluşturmaktadır.

Alıcısını ve satıcısını kadınların oluşturduğu Kadınlar Pazarı örgütlenmesinin tipik örneklerine Osmanlı’dan tevarüs etmiş bir geleneğin devamı olarak yakın döneme kadar Ereğli, Rize Çayeli (ALİEFENDİOĞLU, 2000:54), Konya, Sinop, Bartın, Trabzon Akçaabat ve Akşehir (YILDIRIM, 2006:28-29) gibi Türkiye’nin farklı yerleşim noktalarında rastlamak mümkündür.

Bugünkü Fatih Kadınlar Pazarı’nın oluşumu şecere, adlandırma, toplumsal cinsiyetçi yapı, refleks ve biçimlendirici dinamikler açısından Osmanlı’dan gelen söz konusu geleneğin kodlarını taşımaktadır. İstanbul’un yerleşim dizgesi içinde küçük ölçekli toptan ve perakende emtianın merkezi konumundaki Eminönü’nün

^β Pazarcı kadınlar üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. ALİEFENDİOĞLU, 2000.

barındırdığı iş kollarının bir türü olarak bu yapı içine yerleşen İSMH'nin komisyoncu, kabzımal kitlesi kozmopolit bir kompozisyona sahip olmuştur (KURŞUN, 2008).

Müslim ve gayri Müslim komisyonculardan müteşekkil* İSMH, başta seyyar satıcılar olmak üzere bütün pazarcılar ve kent halkı için bir çekim noktası olmuştur. Kadınlar Pazarı, kentin ev dışı ekonomik etkinliklerine katılma eğiliminde olan kadınlarına kent ekonomisi içinde bir alan açmak; kozmopolit İSMH yapısı içinde “Müslüman kadınların” iş ve tüketim tercihlerine imkan tanımak anlamında dinsel, kültürel ve toplumsal reflekslerle oluşturulmuş bir yapı özelliği göstermektedir.

Haller kentlerin yoğun ve canlı iş alanlarından biridir. Hallin hareketli ekonomik atmosferi, çevresini de söz konusu iş temposunun bir parçası haline getirmektedir (TEKELİ;vd., 1976:175-186). Bu açıdan İSMH ve çevresi istihdam ettiği işgücü potansiyeli açısından yoğun, hareketli ve canlı bir iş merkezi olmuştur. Kente göçle taşınan grupların sosyo-ekonomik nitelikleri, sanayileşme hareketinin büyüme hızına bağlı istihdam düzeyleri gibi etkenler işsizlik sorunuyla karşılaşan bütün kent sakinleri için İSMH'yi bir iş kaynağı deposu haline getirmiştir. Kentin sınırlı iş imkanları karşısında İSMH'nin çevresinde oluşturduğu iş potansiyeli kadınlar için de aile bütçesine katkı yapmak, ev dışı alanda ekonomik kimliğini sürdürmek gibi nedenlerden dolayı çekim noktası haline gelmiştir.

Kadının ekonomik alanda bir özne olarak belirişi, toplumsal gövde ve muhafazakar tutumların birlikteliği İstanbul kent ekonomisi ve kent ekolojisine Kadınlar Pazarı tipi bir figür eklemiştir.

İstanbul'daki Kadınlar Pazarı örgütlenmesinin geleneksel düzenleri XIX. yüzyılın ikinci yarısına doğru bozulma sürecine girmiştir. Bu dönemden sonra

* İstanbul Sebze ve Meyve Hali'nin kozmopolit yapısına ilişkin bilgiler, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra İstanbul'a göç etmiş Eminönü ve Unkapanı'nda bulunduğu süre zarfında İSMH'de kabzımallık yapmış Siirtli bir aileden (Bkz. Eklere İşyeri Ruhsatnamesi) gelen ve dış hekimi olmasına rağmen bugün halen Bayrampaşa Sebze ve Meyve Hali'nde komisyonculuk yapan Atıf Altınışık'la yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Altınışık'a göre 1945'te yaklaşık 312 komisyonevi bulunan İSMH'nin esnaf kitlesi içinde Arnavut, Ermeni ve Rum kökenli esnaflar bulunmaktaydı.

homojenliği ağır basan Kadınlar Pazarı tipi daha kozmopolit, her çeşit satıcının tezgah açabildiği, kadınlarla birlikte erkeklerin de alış veriş yaptıkları yerlere dönüşmüştür (SAKAOĞLU, 1993:431). Fatih Kadınlar Pazarı'nın mekansal biyografisinde çekirdek noktası olan Eminönü Sebze ve Meyve Hali karşısındaki ilk oluşum alanında (bkz. Harita 6) azımsanmayacak bir oranda kadının satıcı ve alıcı konumunda olduğu, bu yapının 1950'li yıllarla birlikte değışmeye, 1960 sonrasında ise kadının pazar yapısı içinde salt adıyla temsil edildiği* Kadınlar Pazarı ekonomisi bugün Fatih Kadınlar Pazarı örneğindeki mevcut haliyle üretici ve esnaf kimliğiyle kadınların yer al(a)madığı ve tüketici olarak da girmekte zorlandığı^λ bir yapıya dönüşmüştür. 1990 sonrası Fatih Belediyesi kayıtlarına göre (FATİH BELEDİYESİ, 2000:1303) Fatih Kadınlar Pazarı'nda bulunan belediyeye ait prefabrik işyerlerinde kiracı statüsünde faaliyet gösteren esnaf grubundan ikisi kadın olarak görülmesine rağmen fiiliyatta Fatih Kadınlar Pazarı'nın işyeri sahipleri ve aktif çalışanlarının tümünü erkek esnaflar oluşturmaktadır.

Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulması kadın lehine kamusal yaşamda görünürlük ve eylem kategorilerinde geniş açılımlar sağlarken, Kadınlar Pazarı örneğinde görüldüğü gibi küçük ölçekli de olsa kadının iş sahasından tasfiyesi ile sonuçlanan bu daralma nasıl açıklanabilir? Buradaki temel savımız şudur: Kırdan kente yönelen çok boyutlu göç olgusunun yarattığı türbölanslar başta toplumsal yapı olmak üzere kentin iş yapısını, çarşı ve pazarların kompozisyonunu derinden etkilemiştir. Kadınlar Pazarı'nın cinsiyetçi yapısının aşınmasında da Türkiye'de kırdan kente doğru gelişen göç akımları belirleyici bir etken olmuştur.

* Kadınlar Pazarı'nın Eminönü Sebze ve Meyve Hali'nde başlayan oluşum öyküsüne ve bugüne kadar ki serüvenine, bu süreçlerde yer alan, ailesi Kadınlar Pazarı Derneği başkanlığı yapmış olan ve bugün de Fatih Kadınlar Pazarı'nda iş yeri bulunan Karadenizli Hasan Ayaz'la yapılan görüşmeler kaynaklık etmiştir. Kadınlar Pazarı hakkında bilgilerini bizimle paylaşan Hasan Ayaz'a ve Yeni Hayat Eczanesi sahibi Hasan Orak'a bu vesileyle teşekkür ederim.

^λ Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki esnaf grubuyla bir şekilde akrabalık bağı bulunan kadın tüketicilerin pazara gir(e)mediği, onun dışında ise pazarda düşük yoğunlukta kadın müşteri kitlesi olduğunu belirtmek gerekir. Pazar esnafı, pazara gelen kadın akraba, eş ve dostlarıyla Bozdoğan Kemerinin batıya bakan tarafında Kırkçeşme Mahallesi sınırları içinde yer alan kamuya açık Fatih Anıt Parkı'nda görüş(ebil)mektedir. Özellikle hafta sonlarında söz konusu park alanı Doğu ve Güneydoğulu ailelerin çoğunlukla da kadınların piknik alanına dönüşmektedir.

Bu dönemdeki göç akımı içinde gelen öncü bir Siirtli Arap nüfusun İSMH içinde organize olması Kadınlar Pazarı'nın oluşum sürecinde ve Eminönü ve Unkapanı yerleşim noktalarında tayin edici bir unsur oluşturmuştur. İstanbul'a gelen ilk Siirtli grupların İSMH içinde oluşturduğu zemin sonradan gelen Siirtliler için hem iş hem de ilişki ve yaşam tarzları açısından dahil olduklarında yabancılık hissetmeyecekleri bir alan olmuştur. Siirtlilik ortak paydasının Kadınlar Pazarı'ndaki Siirtli halkayı genişletici uygulamaları kadınların bu yapı içindeki tasfiyesini getirmiştir.

Fatih'e taşınan Kadınlar Pazarı'nda 1970 ve 1980 arası dönemde söz konusu Siirtli demografik ağırlığın azalmadığı bilakis arttığı görülmektedir. Kadınlar Pazarı'ndaki Siirtli ağırlığı Kadınlar Pazarı ile ilgili her gelişmede belirleyici bir zemin olmuştur. Bu bağlamda 1990 sonrasında Fatih Belediyesi tarafından açılan Kadınlar Pazarı bölgesi prefabrik iş yeri ihalesine katılan ve ihaleyi kazananların* % 65.8'i Siirt, % 10.5'i Diyarbakır, % 18.4'ü Van, % 5.3'ü Bingöl doğumlu olduğu (FATİH BELEDİYESİ, 2000:1303) ve saha çalışmasında elde ettiğimiz bulgular (bkz. Tablo 2) Siirtli nüfusun bu yapıdaki ağırlığının devam ettiğini göstermektedir.

* İş yeri ihalesini kazananların ve muhtemelen ihale girenlerin bütününe Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden olması dikkat çekici bir noktadır. İhale süreci ve mevcut iş yapısı Fatih Kadınlar Pazarı'nda katı ve kapalı ilişkilerin imkan tanıdığı homojen bir iş alanının varlığını göstermektedir. Pazar'daki esnaf özellikle belediye kiracısı olan esnaf sosyal yaşamdaki enformel ilişki ağını belediye ile devam ettirme arayışı içindedir. Bu bağlamda iş yerleri şartnamedeki kullanım amacı dışında değiştirilmekte, izinsiz olarak birleştirilmekte ve devredebilmektedir (FATİH BELEDİYESİ, 2003:1765).

**Tablo 2:Fatih Kadınlar Pazarı'nda İş Yaşamlarını
Sürdüren Esnafın Doğum Yerlerine Göre Dağılımı (%)**

Doğum Yeri	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Batman	1	0.7
Bingöl	2	1.4
Bitlis	1	0.7
Çankırı	1	0.7
Diyarbakır	13	9.4
Elazığ	1	0.7
Gümüşhane	1	0.7
İstanbul	2	1.4
Kayseri	1	0.7
Malatya	1	0.7
Mardin	4	2.9
Rize	2	1.4
Siirt	88	63.8
Şanlıurfa	1	0.7
Tokat	1	0.7
Van	18	13.0
<i>Toplam</i>	<i>138</i>	<i>100</i>

Türkiye’de kentleşme teorilerinde göçün kent coğrafyasında yarattığı enformel iş alanı genişlemesinin, makro düzeyde ele alındığında, kentli nüfus oranındaki artış hızı ile sanayi sektörünün istihdam ettiği nüfus oranı arasındaki orantısız büyümeden kaynaklandığı, dolayısıyla kırsaldan gelen kitlenin kentsel faaliyetlere giremediği ve üretime belli bir katkısı bulunmayan dağınık küçük servis işlerde çalışmaya başladığı temellendirmesi genel bir varsayım olarak kabul edilmektedir (KIRAY, 1998: 21; KELEŞ, 1982:67-69). Fakat kente göç eden demografik kitlenin geldiği yerde edindiği iş ve yaşam tarzının nitel ve nicel karakteri ve buna bağlı eğilimleri söz konusu varsayımsal düşünce ile birlikte değerlendirilmediğinde göçün kent alanında ortaya yığıldığı enformel iş gerçekliği bütün boyutlarıyla kavranamaz.

Harvey’in sınıf yapılanması için kullandığı tortul ögeler kavramı toplumsal yapı ve ilişkilerin tarihsel akışta gösterdiği süreklilik, benzerlik ve farklılaşma eğrilerinin tespitinde, tözsel gerçekliklerin zamanla ortadan kaybolabileceği gibi dönüşüme uğrayarak yeni bir tarzda kendini yaratabileceğinin altını çizmektedir. Bunun yanında varlığını sürdürme olasılığı da bulunmaktadır. Bu anlamda dönüşüm

geçiren tortular ileri kapitalist toplum yapısıyla bütünleşene değin geçiş sınıflarının varlığını açıklamamıza yardımcı olurlar (HARVEY, 2002:153). Siirtli nüfusun göç öncesi sosyo-ekonomik yaşamına yerleşmiş, bir yaşam biçimi oluşturmuş birikim, tecrübe ve yaşam stratejileri Siirtlilerin neden İstanbul'da kabzımallık komisyonculuk, pazarcılık ve seyyar satıcılık tarzı iş alanlarına yöneldiğini açıklamada tortul öge işlevi görecektir

Cumhuriyet sonrasında Siirt'ten yayılan göçlerin önemli sebeplerinden birini ekonomik girişimcilik ruhu oluşturmuştur. Siirt'ten başlayan göç hareketinin güzergahında varış noktası sadece sanayi ve iş yoğunluklu Adana, İzmir, İstanbul ve Mersin gibi kentler değil bunların yanında istikamet bazen de Van, Hakkâri, Muş, Ağrı ve hatta bu yerleşim noktalarının ilçeleri olmuştur. Ticaret kültürünün son derece gelişmiş olduğu Siirt'in yerli halkı için düzenli iş imkanı ve ekonomik getiri sağlayacak her yer göçün hedefidir. Siirt'ten kalkarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun en ücra köylerine bazen at sırtında, bazen yürüyerek attariye türü ürünler satıp karşılığında köylülerden yün, peynir gibi hayvansal ürünler alan Siirtli teşebbüs ruhunun arketipleri 1970'li yıllara kadar bu bölgenin en yaygın figürlerinden birini oluşturmuştur. Halen Van, Muş, Hakkari, Ağrı, Yüksekova, Patnos gibi yerleşim yerlerinin en başarılı girişimcilerinin Siirt'ten bir iki nesil önce göç etmiş insanlar oldukları gerçeği bu ekonomik yayılmayı teyit etmektedir (AKTAY, 1999b:16).

Türkiye'de 1935 sonrasında başlayan iç göç örüntüleri üzerine detaylı değerlendirmeler içeren çalışmasında Erol Tümertekin, Aktay'ın vurguladığı Siirtlilerin çevre illere olan göçlerini doğrulayıcı bilgiler vermektedir. Tümertekin bu bağlamda örneğin Hakkari'de başka vilayette doğmuş nüfusun büyük bir kısmının Siirt'ten geldiği gerçeğinin altını çizmektedir (1968:61).

Siirtlilerin özellikle Siirtli Arapların ekonomik girişim kalıpları arasında çerçilik önemli bir yer tutmuştur*. Siirtlilerin bölgede çerçilikle başlayan ekonomik etkinlik ve başarılarında girişim ruhu kadar, çerçilerin Arap kökenli olmalarının ve muhafazakar/dindar tutumlarının bölgenin geleneksel toplumsal yapısı içinde onlara kazandırdığı dinsel bir itibar da etkili olmuştur. Dinselliğin kazandırdığı itibar ticari faaliyetlerde ve gündelik ilişkilerde güvene dayalı bir zemin tesis etmiş ve bu zemin de ekonomik ilişkileri kolaylaştırmıştır.

Bunun yanında çerçilik yapan Siirtlilerin başarılı olmalarında, ticari amaçlı gittikleri yerlerde üç-dört ay gibi uzun süreler kaldıkları için söz konusu yörelerin geleneklerini, göreneklerini, yaşam tarzlarını, refleks noktalarını iyi öğrenmiş onlardan biri gibi yaşamaya başlamış olmaları önemli bir etkidir. Çünkü aynı dönemlerde Kayseri'den bölgeye gelen seyyar satıcılar halkla bütünleşemedikleri için süreklilik göstermeyip geri dönmek zorunda kalmışlardır^λ.

Çerçiler, coğrafi şartların ve ekonomik canlılığın yetersiz olduğu kırsal yaşam alanlarına kasaba ya da kentlerden kesme şeker, peynirli şekerleme, bisküvi, kavun, nar, karpuz, elma, kuru üzüm, helva, pekmez türü kentsel yaşam alanlarında günlük tüketime sunulan ürünler ile basma, amerikan bezi, patiska, tülbent, pazen, yorgan ipi, yorgan iğnesi, firkete, makas, inci boncuk, çocuk oyuncakları gibi ihtiyaç kalemlerini taşıyan ekonomik bir rol üstlenmişlerdir. Trampa ekonomisinin izlerini taşıyan söz konusu ticari girişimde çerçiler sattıkları ürünler karşılığında yün, süt, hayvansal yağ, peynir, kitre gibi kırsal yaşamın temel tüketim maddeleriyle takas yapmaktadırlar.

Çerçiler ile kırsal yaşamın müdavim aktörleri arasında gerçekleşen alışveriş eylemi sanayi öncesi kent yaşamında standardize olamamanın araçsallığını üstlenen pazarlık (SJOBERG, 2002:43) esasına göre şekillenirken, bu alışveriş pratiğinde değişim aracı işlevi gören para yok gibidir. Satıcı konumundaki çerçilerin

* Siirt'te çerçilikte Bağtepe (Halenze), Dereyamaç (Fırsav), Çatlıköy (Sınıp), (Aydınlar) Tillo, İkizbağlar (Tom), Doluharman (Fıskın) köyleri ön plana çıkmaktadır.

^λ Siirtli çerçilerin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki faaliyetleri ve ilişkileri hakkında bize bilgiler sunan Ali Parin'e, Şemsettin Alkan'a ve Hayrettin Çiftçi'ye teşekkür ederim.

muhatapları ya da müşteri kitlesi genellikle kadınlar olmaktadır. Çerçilikte satıcı hareket ederken alıcı pasif bir pozisyonudadır (BEŞİKÇİ, 1985:252). Bir doğu alış veriş geleneği olan çerçilik (BRAUDEL, 2004a:493; BRAUDEL, 2004b:100-104) pazarın ilişki ağını ve ürünlerini köylere taşıyan bir ajan rolü üstlenmektedir. Çerçilik bu anlamda bir ticari geleneğin oluşması yönünde private market ya da seyyar bir mal deposu olarak bir deneyimin yerleşmesini sağlamıştır.

Fatih Kadınlar Pazarı'nda bugün faaliyet göstermekte olan esnaf kitlesi içinde kendisi dahil ailesinde çerçilik yapanların oranı % 12.3 olarak (yapmayanların oranı ise % 82.2, cevap vermeyenlerin oranı ise % 6.5) çıkmaktadır. Çerçilik yaptığını belirtenlerden sadece bir tanesi Diyarbakırlı doğumlu iken geriye kalanların bütünü Siirt doğumlu olduğu görülmektedir. 1930'lu 40'lı yıllarda gelen ilk kuşak Siirtli göçmen grupları içinde çerçilik yapmış ya da çerçilik yapılan bir sosyal çevrede yaşamış olanların oranının daha yüksek olabileceğini ileri sürmek mümkündür. Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki esnafın çerçilik dışında kalan kent öncesi sosyo-ekonomik bagajı da söz konusu yönelimi anlama noktasında önemli bir değişkendir.

Göç eden aktörlerin, toplumsal hareketlilik kanalı olarak ekonomik başarı yoluyla daha yüksek toplumsal konum elde etme yönündeki motivasyon ya da zorunlulukları, ekonomik arayışlarını ve girişimlerini hızlandırmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin mesleki yelpazesi bir sınıflandırmaya olanak tanımayacak derecede büyük bir çeşitlenme göstermektedir (KARPAT, 2003:75). Fatih Kadınlar Pazarı'nda iş yapan esnafın göç öncesi kırsal yaşamda edindiği iş pratiklerine bakıldığında kasaplık, çiftçilik, bakkallık/gıda ticareti, berberlik, lokantacılık, kahvecilik, hayvancılık gibi mesleki formasyonların ağırlıklı olduğu bir tablo ortaya çıkmaktadır. Göç öncesi iş dağılımlarını gösteren tabloda iki nokta dikkat çekmektedir. Birincisi göç öncesi işler daha çok gıda tüketimiyle ilgili alanlarda kümelenmiştir. İkincisi ise göç öncesinde % 21.7'lik gibi bir orana sahip işsizlerin oluşturduğu kategoridir (Bkz. Tablo 3).

Tablo 3:Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Göç Öncesi İş Profili (%)

Memlekette ne iş yapardınız?	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Kasaplık	19	13.8
Çiftçilik	14	10.1
Gıda Ticareti/Bakkal	13	9.4
Lokantacılık	9	6.5
Berberlik	8	5.8
Hayvancılık	6	4.3
Kahvecilik	4	2.9
Ayakkabıcılık	3	2.2
Çerçilik	2	1.4
Hamallık	2	1.4
İnşaat İşçiliği	2	1.4
Otobüs İşletmeciliği	2	1.4
Şoförlük	2	1.4
Dokumacılık*	2	1.4
Balcılık	1	0.7
Beyaz Eşya Satışı	1	0.7
Elektrik Malzeme Satış ve Tesisatçılık	1	0.7
Fırıncılık	1	0.7
Hurdacılık	1	0.7
Konfeksiyonculuk	1	0.7
Oto Lastik Tamircisi	1	0.7
Minibüsçülük	1	0.7
Mobilya Satışı	1	0.7
Nakliyecilik	1	0.7
Oto Elektrik Tamirciliği	1	0.7
Taksicilik	1	0.7
Ticaret	1	0.7
Serbest ^λ	30	21.7
Diğer ^ψ	7	5.1
Toplam	138	100

* Battaniye dokumacılığı.

^λ Serbest kategorisi belirli bir işi olmayanlar ile işsizleri kapsamaktadır.

^ψ Diğer kategorisi öğrenci ve memur cevaplarını kapsamaktadır.

Tablo 4: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Pazar’da İş Kurmadan Önceki İş Deneyimleri (%)

	Sayı Frekans	Yüzde (%)
Bakkallık	17	12.3
İşçilik*	28	20.3
Memur	1	0.7
Berberlik	4	2.9
Beyaz Eşya Satışı	2	1.4
Bisiklet Tamirciliği	1	0.7
Kebapçı/Dürümcü/ Ciğerci/Çiğköfteci	5	3.6
Kahvecilik	4	2.9
Lokantacılık	6	4.3
Fırıncılık	1	0.7
Halıcılık	1	0.7
Kasaplık	15	10.9
Komisyonculuk	1	0.7
Konfeksiyonculuk	2	1.4
Marketçilik	1	0.7
Muhasebecilik	1	0.7
Oto Elektrikçiliği	3	2.2
Oto Galerıcilik	2	1.4
Pazarcılık/Seyyar Satıcılık	15	10.9
Öğrenci	5	3.6
Taksicilik	4	2.9
Ticaret	2	1.4
Seyahat Acentesi İşletmeciliği	1	0.7
Züccariyecilik	1	0.7
Ticari Danışmanlık	1	0.7
Peynircilik	1	0.7
Balcı	2	1.4
Hep bu işi yaptım	11	8.0
Toplam	138	100

Göç eden grupların Kadınlar Pazarı’nda iş kuruncaya kadar kentte kaldıkları süre içinde yaptıkları işlere, göç öncesi iş tablosu paralelinde bakıldığında göçmen bireylerin değişken bir iş tablosu içinde hareket ettikleri görülmektedir. Göç eden gruplar için kentin zor yaşam koşulları karşısında bir iş yapmak en önemli gaye olmuştur. Dolayısıyla hem göç öncesi (bkz. Tablo 3) hem de Fatih Kadınlar

* İşçilik olarak kategorize edilen iş kolu inşaat, döşeme, fabrika, hamam, otel, tekstil, lokanta, kantin, gazete dağıtıcılığı gibi alanlarda çalışanları kapsamaktadır.

Pazarı’ndaki iş düzeni sağlanıncaya kadar ki süreçte yapılan iş türleri (bkz.Tablo 4) kitlenin statik bir iş yapısından ziyade değişime açık ve gıda sektöründeki pazarcılığa meyilli olduğu yönünde işaretler taşımaktadır.

Tablo 5: Fatih Kadınlar Pazarı’nda Bulunan İşyerlerinin İş Türü Açısından Dağılımı (%)

<i>İş Yeri Türü</i>	<i>Frekans (Sayı)</i>	<i>Yüzde (%)</i>
Gıda Ticareti	27	19.6
Kasap	22	15.9
Lokanta	18	13.0
Kahvehane	13	9.4
Berber	8	5.8
Beyaz Eşya Satışı	4	2.9
Balcı	3	2.2
Seyyar Satıcı *	3	2.2
Seyahat Acentesi	3	2.2
Oto Tamirci	3	2.2
Spot Eşya Satışı	3	2.2
Şarküteri	3	2.2
Dernek	2	1.4
Eczane	2	1.4
Elektrikçi	2	1.4
Cep Telefoncusu	2	1.4
Ayakkabı Boyacısı	1	0.7
Bayan Kuaförü	1	0.7
Büfe	1	0.7
Kuruyemiş	1	0.7
Çerçeveci	1	0.7
Çiğ Köfteci	1	0.7
Fırın	1	0.7
Hamam	1	0.7
Mini Müzik Market	1	0.7
Komisyoncu	1	0.7
Kömürcü	1	0.7
Market	1	0.7
Matbaa	1	0.7
Nakliyecisi	1	0.7
Oto Elektrikçi	1	0.7
Oto Yıkama	1	0.7
Petrol İstasyonu	1	0.7
Oto Park	1	0.7
Plastik Eşya Satışı	1	0.7
Tekstil Atölyesi	1	0.7
Toplam	138	100

* Seyyar satıcılık yapanların Pazar’da depoları bulunmaktadır

Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki iş kolları yoğunlaşmasını gösteren tablo (bkz. Tablo 5) ile esnafın göç öncesi iş deneyimlerini sergileyen tablo (bkz. Tablo 3) iş türleri açısından büyük oranda örtüşmektedir. Fatih Kadınlar Pazarı iş türü tablosunda gıda ticareti/bakkal, kasap, lokanta, kahvehane ve berber gibi meslekler oransal bir ağırlık oluşturmaktadır. Araştırma bulguları, göç öncesi iş profilinin bütünüyle devre dışı kalmadığını, kentin iş yapısı içinde kendine benzer alanlar bularak organize olduğunu ve arz talep dengesi içinde kendini değiştirmeden devam ettirdiğini göstermektedir. Bireyin mesleki pozisyonları modern toplum içinde toplumsal konumu belirleyen önemli bir kriterdir. Geleneksel toplumda ekonomik ve sosyal değerleri armonize eden bir statü göstergesi olarak fırıncı, kasap, terzi, berber olmak, esnaf olmak toplumun diğer kesitlerinden ayrıcalıklı bir pozisyonu olanaklı kılıyordu. Bu açıdan, kentleşme sürecinde aynı mesleki faaliyetlerin yürütülmesi kentin yarattığı bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Fatih Kadınlar Pazarı iş tablosundaki bir iki noktaya açıklık getirmek gerekir. Tablo 5'te görülen bayan kuaförü, matbaacılık, hamam işletmeciliği gibi formel kentsel işleri icra eden esnafın Doğu ve Güneydoğu'dan göç etmiş grup içinde yer almadığının altını çizmek gerekir. Daimi bir iş yeri bulunmadığından kendileriyle anket yapılmayan ve dolayısıyla iş tablosuna yansımayan, kamyon kasalarında yöresel yaş sebze ve meyve satışı yapan, açık alanda konfeksiyon ürünleri satan, seyyar tezgahlarda kavun-karpuz çekirdeği satan ve mevsime bağlı ürün satışı yapan çok sayıda seyyar satıcı ile ayakkabı boyacılığı yapan çocukların* da pazarın iş tablosu içinde yer aldığını belirtmek gerekir. Bütün bunlar bazı iş kollarının homojenleştirme yönünde işlev gördüğünü göstermektedir (ÖZGEN, 1999:9,15).

* Enformel işlerde çalışan birey ya da grupların düşük geliri erkek çocukları erken yaşta düşük ücretli ve vasıfsız işlere yönlendirmektedir. Çocuğun eğitim, iş ve yaşam koşullarını büyük bir oranda enformel çalışma koşulları belirlemektedir. Fatih Kadınlar Pazarı'nda tümü Doğu ve Güneydoğu'dan göç etmiş ailelerin, yaşları 8-13 arası değişen yirmiye yakın ayakkabı boyacısı çocukları bulunmaktadır. Çocuklarla yaptığımız kısa görüşmelerde kimisinin okulu bıraktığı, kimisinin ise okula devam ettiği; babaları düzensiz işlerde çalıştığı ya da işsiz olduğu için pazara boyacılık yapmaya geldikleri görülmüştür.

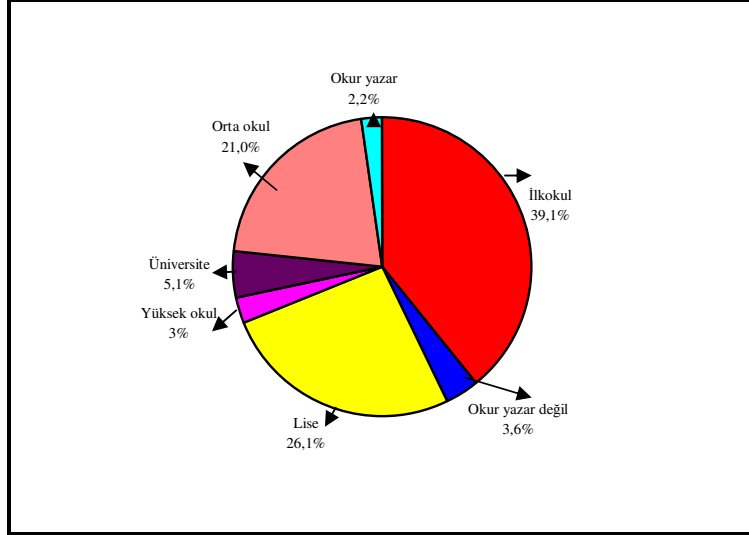
Gerek çerçilik deneyimi gerekse göç öncesi iş profili, İstanbul'a göç eden nüfusun özellikle Siirtli nüfusun kent ekonomisi içinde kentin ekonomik grameriyle uyumsuzluk yaratmayan, benzerlikler taşıyan iş alanlarında bilhassa pazarcılık iş kolunda yoğunlaşmasında pozitif transfer etkisi yaratmıştır. Kente taşınan değerler ve iş deneyimleri anlamında kullanılan tortul öğeler bireyi ya da grupları kentin iş olanakları dahilinde benzer iş türlerine zorlamaktadır.

İş türü, iş yerinin yapısı ve kullanımı, iş yeri edinme biçimi gibi süreçler sosyal profilin belirlediği düzlemlerdir. Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki iş yerleri büyüklük, iç dizayn, ürün arz etme biçimleri açısından sınıfsal anlamda alt sınıf kategorilerini andırmaktadır. Kadınlar Pazarı, iş türü ve özellikleri bakımından kırsal yaşamda sürdürülen işlerden izler taşıyan bir iş alanı özelliği göstermektedir. Kadınlar Pazarı'nın fiziksel koşullarına bakıldığında işyerlerinin ortalama büyüklüklerinin 50-100 metrekare arasında olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra belediye tarafından yaptırılan 16-20 metrekarelik prefabrik işyerleri, seyyar satıcılar, küçük baraka tarzı gibi iş yerlerinin yer aldığı Fatih Kadınlar Pazarı'nın bir bütün olarak fiziksel dokusunun ve panoramik yapısının kentlilik kodlarına sahip olmadığı söylenebilir. Emeğin olduğu mekanın küçüklüğü, kapitalizmin yabancılaştırıcı etkisini azaltırken dolayısıyla mekanın modern kimliğini bulanıklaştırmakta, yüz yüze, sıcak ve birincil ilişkilere zemin hazırlayan özelliğini ön plana çıkarmaktadır (SENNETT, 1999:41).

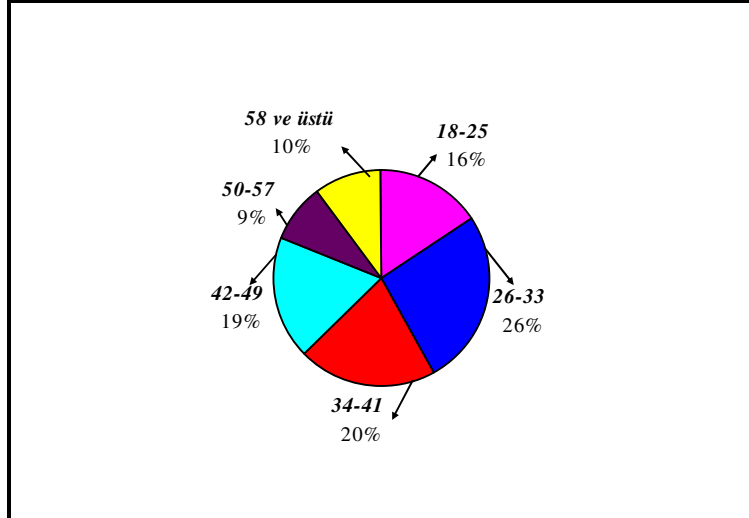
Kadınlar Pazarı'nda yaşayan bireylerin kümülatif bir tarzda edindikleri toplumsal rol ve biçimlenmelerden kaçınmalarının zor olduğunu dil yapılarına yerleşmiş yüklem biçimleri, zamirler, aksan, vurgu ve iletişimde tercih edilen kelimeler analiz edildiğinde görmek mümkündür. İş ritüellerinin bir parçası niteliğindeki müşteriyle selamlaşma, alış veriş süresince tüketiciyle kurulan kısa diyalog ve uğurlama repliklerinde yaygın olarak geçen "ağabey, yenge, abla, bacı, amca, dayı, hemşerim, toprak, kardeş" türü sosyal mesafeyi ortadan kaldıran kentlileşmemiş ilişki kalıpları Kadınlar Pazarı'ndaki esnaf ve müşteri ilişkisinin temel hatlarını ortaya koyan sözcüklerdir. Bununla birlikte esnafın kendi aralarında

ve tanıdık müşteriyle kurduğu iletişim de Türkçe, Arapça ve Kürtçe'yi kullandığı gözlenmektedir.

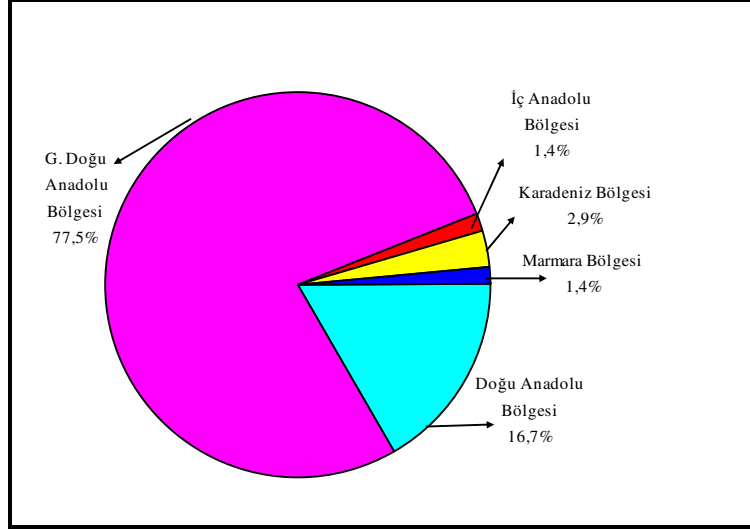
Grafik 1: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Eğitim Durumu (%)

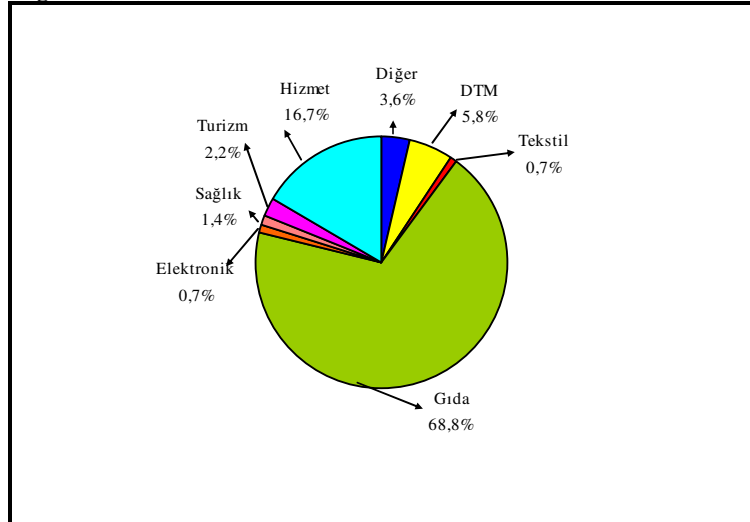
Grafik 2: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Yaş Dağılımları (%)

Grafik 3: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Doğum Yerlerine Göre Dağılımı (%)

Grafik 4: Fatih Kadınlar Pazarı İş Kompozisyonunun Sektörel Dağılımı (%)

Genel olarak Fatih Kadınlar Pazarı esnafının demografik niteliklerine bakıldığında eğitim durumları açısından Grafik-1’de görüldüğü gibi formel eğitim almamış olanların oranı % 5.8, zorunlu eğitimi tamamlamamış olanların oranı % 44.9 olarak ortaya çıkmıştır. Pazarıcı esnafın eğitim grafiğinde üniversite ve yüksek okul mezunlarının oransal toplamı ise % 8.1 olarak görülmektedir. Yaş açısından incelendiğinde Pazar’daki esnafın üçte ikisinden fazla bir oranın 25-50 yaş aralığında

olduğu görülmektedir. 50 ve üzeri yaŗ grubu genel tablo içinde oransal olarak zayıf bir kategori oluŗturmaktadır (Bkz. Grafik-2). Doğum yerleri açısından bakıldığında pazarcı esnafın % 95'e varan bir oranda Doğu ve Güneydoğu Anadolu doğumlu oldukları ortaya çıkmaktadır (Bkz. Grafik-3). % 94,2'si Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan g   etmiŗ esnafın iŗ türü açısından da özellikle gıda ve hizmet sektöründe bir yığılma oluŗturdukları görülmektedir (Bkz. Grafik-4).

Sonuc olarak esnaf profili, sürdürülen iŗ türü, hemŗehrilik iliŗkileri, iŗ yeri fiziksel nitelikleri, sosyal yaŗam kalıpları ve iliŗki biçimleri açısından Fatih Kadınlar Pazarı'nın oluŗturduđu sosyo-ekonomik tablonun, İstanbul tarihi kent merkezi içinde homojenliği ağır basan bir figür oluŗturduđunu söylemek mümkündür.

2.5. Fatih Kadınlar Pazarı'nın Kent Kimliği

Bu başlıkta araştırma konumuz olan Fatih Kadınlar Pazarı örgütlenmesinin sosyo-ekonomik niteliklerini yansıtan homojen gösterge ve eğilimlerinin işaret ettiği gerçekliği; kent sosyolojisi çalışmalarının başat problematik alanlarından biri olan dinsel, sosyal, ekonomik, etnik ve mekansal ayrışma tarzındaki kümelenmelerin teorik kent tartışmalarında temsil edildiği getto (ghetto), slum, enklav (enclave) gibi denetimsiz ya da sınırlı denetimin hakim olduğu* ayrışik kent yerleşimleriyle dolayısıyla toplumsal/kentsel izolasyonu kavramsallaştıran terminolojik aygıtların ihtiva ettiği anlam çerçeveleriyle mukayese ederek, araştırma birimimizin kent kimliği hususunda değerlendirmeler yapılacaktır.

Modern çağın en çarpıcı gelişmelerinden biri olan kentleşme olgusu, kentleşmeye bağlı olarak karşılaşılan problem alanları ve kent bütünüünün heterojen yapısal karakteri, toplum sorunları üzerinde uğraşanlarca büyük bir ilgi ve dikkatle incelenmekte, kent odaklı farklı desenlere sahip çalışmaların ortaya çıkmasına yol açmaktadır (TUNA, 1987:1). “Kentsel problemler esas olarak bütün toplumsal grupların günlük yaşamının temelinde yer alan konut, eğitim, kültür, ticaret ve ulaşım gibi ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi ile ilişkili bir bağlama sahiptir. Dolayısıyla konut, işyeri, ulaşım, mekansal farklılaşma gibi alanlardaki sorunlar büyük ölçüde kentleşme sürecinin biçimiyle ilgilidir ki bu da insan faaliyetinin toplumsal örgütlenmesi ile bu faaliyetin maddi temeli arasındaki ilişkinin bir sonucudur. Kentsel sorunlar ekoloji sorununun temelinde yer alan üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin ortaya çıkardığı daha genel bir krizin özel bir biçimidir” (CASTELLS, 1997:15).

Kent, barındırdığı demografik yoğunluğun yaşam kalıplarına yerleşmiş sosyolojik biçimlenme, eğilim ve tercihler açısından özdeşlik temelinde monolitik bir

* Denetimsiz yerleşim biçimlerini ve söz konusu yerleşimlerin kuruluş sürecinin özel koşullarını yansıtan farklı adlandırmalar da bulunmaktadır. Favela (Brezilya), Barriadas (Peru), Villas Miseria (Arjantin), Ciudades Asilas (Kolombiya), Colonia Proletarias (Meksika), Carralones, Pueblos Jovenes (Peru), Barriadas Brujas (Panama), Poblaciones Callampas (Şili), Cantegrilles (Uruguay), Rancheros or Conqueros (Venezuela), Barrios de los pobres (Ekvador), Sarija (Irak), Berraka , Noula (Fas), Bidonville (Cezayir- Fas), Goubivilles (Tunus). Ayrıntılı bilgi için bkz. KARPAT, 2003:34-39.

alt paydada birbirine indirgenemeyecek ölçüde geniş ve çeşitli ekonomik, dinsel, siyasal, kültürel ve toplumsal bileşenlere sahip bir birimdir. Kentin demografik yapısı aslında farklılıkların artışı olarak da okunabilir. Bunun da ötesinde karşılıklı etkileşim sürecine katılanların sayısının daha çok olması bunlar arasındaki gizil farklılıkların daha da artmasına yol açacaktır (WIRTH, 2002:87-89). Kentler bu anlamda farklı örgütlenme, üretim, yönetim ilişkilerinin sürdürülmesinde ve yeniden biçimlendirilmesinde zemin oluşturuca bir fonksiyona sahiptirler (TUNA,1987:9).

Kent dinamikleri, hanesinde barındırdığı farklılıklara yönelik yürüttüğü kucaklayıcı istihdam siyaseti ile grupların iş, konut ve sosyal yaşam alanı tercihlerinde öbekleşme, kümelenme ya da sosyal mesafeyi artırma/azaltma yönündeki eğilimlerine imkan tanımakta ve bu yönde bir deneyimin sergilenmesine ruhsat vermektedir. Bireyin ya da grupların kent ölçeğinde konut ve iş alanlarını belirleme ve yerleşme temayülleri sosyalleşme sürecinde edindikleri birikimle frekans uyumsuzluğu yaratmayacak bilakis işlerlik kazandıracak alanlara doğru kayması durumu kent çalışmalarında gecekondü, refah adacıkları, résidence, getto, varoş, slum, bidonville, enklav, formel ve enformel iş alanı, toplu konut, çöküntü yerleşimi, uydu kent ve alt kent gibi kavramlarla formüle edilmektedir.

Kırsal yaşam döngüsü içinde çok fazla karşılaşılan bir durum olmayan büyük ölçekli ekonomik, kültürel, toplumsal ve mekansal izolasyon yada ayrışma pratikleri daha çok kent yaşamının hareketli, karmaşık ve çok boyutlu yapısı içinde ortaya çıkan bir hadise olarak görülmektedir. Kent yaşam biçimini kırsal pratikten farklı kılan kentin söz konusu edilen heterojen kimliğidir. Fakat farklılıkları barındıran bir kimlikle özdeşleştirilen kent yaşamında, heterojenliğin beraberinde getirdiği diyalektik ilişkiler bazen hibrit yaşam biçimlerini (ÜLKEN, 1959:1) bazen de politik tutumlar, ideolojik tercihler, sosyo-ekonomik benzerlikler, dinsel yakınlaşmalar, kültürel ve etnik türdeşlikler, akrabalık ve hemşerilik bağları gibi homojen ilişki ağlarıyla örülmüş alanları (KURTULUŞ, 2005c) yaratmaktadır. Bu alanların teşekkülü farklılıkların baskın olduğu kent haritasında cereyan eden ilişkiler mantığının bir yansıması olarak bazen bir tercih, bazen bir zorunluluk bazen de bunların karşılıklı etkileşimleriyle biçimlenmektedir (WIRTH, 2002:94).

Pratik örnekleri daha çok batı kent toplumlarında görülen sorunlu, ayrış(tırıl)mış ve homojenlik gösteren yaşam üniteleri niteliğindeki getto, slum, enklav türü yerleşimlerin tipik özellikleri ve kentin diğer alanlarıyla ilişkileri her şeyden önce kent tanımlarında gizil bir formülasyon olarak yer almaktadır. Dünyanın hızla kentleşmekte olan bölgelerinde kent salt kendi başına değil, aynı zamanda endüstri toplumunun modeli olarak tanımlanmaktadır. Modern endüstri toplumunun ve onun içerdği kentin tanımı; sosyal dönüşümün hızlı bir tempoda gerçekleşmesi, gerek ekonomik gerekse bunun dışındaki mesleki iş bölümünde uzmanlaşma, değer ve dünya görüşü konusunda çoğulculuk, toplumsal ve mekansal dönüşüm, sosyal katmanlar arasında yüksek sosyal hareketlilik biçimini almaktadır (HELLE, 1996:72-73). Modernist pratik ve düşüncenin bir kanadı bütünüyle kentsel örgütlenme, yoksullaşma ve izdihamın yarattığı derin krize cevap olarak biçimlenmişti (HARVEY, 2003b:39). Dolayısıyla endüstriyel toplumu sembolize eden kent tanımlamaları içinde armoniyi bozan toplumsal farklılıklar “bütünleşmemiş nüfus”, ekonomik dekorla bağdaşmayan etkinlikler ise “örgütlü olmayan, enformel iş” türleri olarak çok boyutlu kent denklemi içine toplumsal düzenle örtüş(e)meyen eğreti unsurlar olarak yerleştirilmiştir.

Kent çalışmalarında “bütünleşmemiş” kent nüfus kesitlerini ifade eden önemli kavramlardan biri getto kavramıdır. Getto kavramı, kent içi alanlarda yaşayanların kendilerine özgü yaşam biçimleri ve kurumları olmasını ve genellikle bu yerleşmelerin oluşmasında, yerleşen grubun toplumun bütününe göre şiddetli bir ayrımcılığa uğramış olmasını içeren toplumsal olan ile mekansal olanın kesiştiği kent uygulamasını ifade etmektedir. 1928’de getto kavramını kent sosyolojisinde ilk kez teorik bir zemine oturtmaya çalışan Amerikalı kent bilimci Louis Wirth’e göre gettolaşmanın oluşabilmesinin ilk ön koşulu iç göçün ya da topluma sonradan katılan bir grubun olmasıdır. Gettolaşma pratiğinde kent toplumsal düzenine dahil olan grupların sosyo-ekonomik kodları ve davranış alanları cari siyasal ve toplumsal politikalarca ötekileştirilerek, toplumsal algıda ve gündelik yaşamda ayrışık ilişki ve mekanlara sürüklenmektedir. Zorunlu iskân alanları olan gettoların tipi ve çözülmesi süreci toplumsal koşullara bağlı olarak değişebilmektedir. Yahudi gettoları

Avrupa’da bin yıl yaşarken, Amerika’daki bazı getto yerleşimleri üç nesil içinde çözülebilmiştir (ERDER, 2006:2-3,47).

Tarihsel süreçte ilkin X. yüzyılda Venedik’te yaşayan, XX. yüzyılın başında ise Doğu Avrupa’dan Amerika’ya göç eden Yahudi yerleşimlerinin kent ve toplumsal alandaki ayrışık koordinatlarını, tecrit edilmiş ilişkilerini, kapalı yaşam tarzlarını ifade eden getto kavramının (ALTUNTAŞ, 2001:14-18; SENNETT 2006:194-230) zaman içinde karşılık bulduğu kent ve toplum kesitleri “konut kalitesinin düşük olduğu bölge” (ERDER, 2006:2-3), “kent ortamında yalıtılmış sığınaklar ve örgütlenme alanları” (SUBAŞI, 2005a:136), “aynı yer ya da bölgeden aynı mezhep ya da etnik kökenden, giderek benzer siyasal-ideolojik kimlikten olanların oluşturduğu düşünsel ve mekansal alan” (BAYDAR, 1991:78), “yerli halkın yabancı kabul ederek ve statülerinin ilelebet sürmesini isteyerek karışmayı reddettiği insanların ikametine ayrılmış ülkenin belli yöreleri yada alanları” (BAUMAN, 1998:73), “homojen yoğunlaşma havzaları” (ERDER; 2002:83), “tecrit edilmiş cemaat yaşamları” (SENNETT 2006:194) ve “etnik, dini ve ırksal azınlıkları” (ALTUNTAŞ, 2001:14) kapsayacak şekilde bir anlam gen(iş)leşmesine uğramıştır.

Yoksul yaşam koşullarının damgasını vurduğu kalabalık nüfuslu yerlere işaret eden slum* tipi yerleşimler ise sosyolojik anlamda “yoksulluk, köhne konutlar, alt sınıf insanların kalabalık şekilde yoğunlaşması, yüksek suç ve boşanma oranı, şiddet ve yabancılaşma, tecrit, normal kabul edilen dünya ile didişme, kent insanlarından kopma, düşük eğitim düzeyi, aile parçalanması, kimlik kaybı, çocuk suiistimali, cinsel hayasızlık, ırk ayrımı, çetecilik, kamu güvenlik güçlerinden nefret ve kent eşkıyalarının bir kaynağı” şeklinde görülen ve Amerika toplumundaki bölücü ve tahripkâr güçlerin bir ürünü olarak çerçevesi çizilen kentsel yaşam alanlarıdır (KARPAT, 2003:50-54). Batı kent merkezlerinde dar gelirli, yoksul kitlelerin geçici habitatı olan slumların (KELEŞ, 1984:352-355) düşük profilli, sınıfsal açıdan alt tabakada yer alan grupların fiziksel olarak sağlıksız sayılabilecek koşullara sahip

* Slum kavramı, yerleşim tipolojileri, ekolojik sınırları ve tarihsel süreç içindeki anlamsal düzeyde uğradığı değişiklikler için bkz. DAVIS, 2006.

metruk konutlarda yaşadığı, düzensiz, denetimsiz ve suçla özdeşleşmiş çöküntü yerleşimi (ÇAĞLAYANDERELİ, 2005:14-17) kimliğine sahip olduğu görülmektedir.

Kent yaşam kalıpları içinde ayrışık bir sınıra sahip kent pratiklerini ifade eden diğer bir kavram enklav(enclave) sözcüğüdür. Fransızca kökenli bir kelime olan enklav terimi sözlükte “başka bir arazi içinde bulunan toprak parçası” (HANSOY, 1984) olarak tanımlanmaktadır. Kavramın terminolojik içeriği kendi içinde normatif bir düzene sahip, dışa dönük yüzü kapalı, nevi şahsına münhasır yaşam biçimi ve davranış kalıplarını, oluşturdıkları sınırların dışına sarkıtmayan, gizleyen bir alanın aktörlerini ve gruplarını temsil eden yaşam tarzlarının oluşturduğu kapalı bir kümelenme anlamına gelmektedir (ÖZGEN, 1999:12,14). Kendi içine kapalı, homojen yoğunlaşma alanı olan ve kent içi alanda sosyolojik anlamda bir ada hüviyetine sahip enklav (DANIŞ; KAYAALP, 2005:289) tarzı yerleşimler, toplumsal ve siyasal aktörlerin ve dinamiklerin bilinçli ve doğrudan müdahalesiyle sınırları çizilmiş yerler olmayıp, daha çok sosyolojik benzerlik ve yakınlaşmaların kentleşme sürecinde kanalize olduğu alanlardır. Enklavlaşma kentsel ve sosyal bir kategori olmaktan ziyade, yerleşim noktaları arasındaki farklılıkları ortaya koyan, betimleyici, “başka bir yer” yer düşüncesini belirginleştiren bir sosyal tanımlanmaya denk düşmektedir (BEHAR, 1995).

Kent çalışmaları konseptinin birer çözümleme ve analiz araçları olarak ön plana çıkan söz konusu kavram dizisinin etimolojik özellikleri, göndermede bulundukları sosyo-ekonomik gerçekliğin yapısal karakterleri ve şemsiyesi altına aldığı oluşumların tarihsel ve toplumsal dinamikleri her kent deneyimi için farklılıklar göstermektedir. Adı geçen kent kavramsallaştırmaları yaşanmış toplumsal tecrübelerin imbiğinden süzülmüş adlandırmalardır. Dolayısıyla genelde toplum özelde kent araştırmalarında hazır anahtar kavramlar ya da şablonlar olarak başvuru söz konusu kavram setlerini merkeze alan yaklaşımlar her şeyden önce incelenen toplumsal gerçekliğin anlaşılmasında ve anlamlandırılmasında yanılgılara yol açacaktır. Bir ifadenin, bir kavramın nötr ve sağın olabilmesi demek, bir temsil tarzı olarak gösteren ile gösterilenin özdeş olduğunu iddia etmek demektir. Böyle bir

özdeşlik temelini biçimsel ve kategorik olmayan gerçekliklerde, sosyolojik olgularda aramak ve oluşturmak oldukça güçtür. Gösterenin gösterileni işaret etmesi, temsil etmesi uzlaşımalsal bir şeydir. Bu nedenle dışlama ve içerme süreçlerinin işlediği adlandırma toplumsal deneyimlerle örülmüş bir sınır çizme operasyonudur (ETÖZ, 2000:49-50).

Kent gerçekliğini, ontolojik yapısını, yerleşme örüntülerini, değişim ve dönüşüm çizgilerini kuramsal olarak tartışmaya açan teorilerin batı merkezli oldukları (MARSHALL, 1999:397-398) gerçeğinden hareketle analiz ve çözümlemelerde başvuru kent sosyolojisi disiplininin teori, kavram ve açıklama araçlarını bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Teori yada kavram setleri araştırma konusu edilen toplumsal gerçeğin epistemolojik zeminini oluşturur (TUNA, 1993:72).

Kuramsal modeller kuşkusuz önemlidir. Kuramsal çerçeveler ve kavramlar epistemolojik ve metodolojik alternatifler sunması, bağıntısal düzlemde karşılaştırmalı analizlere imkan vermesi anlamında bilimsel çalışmalarda vazgeçilmez araçlardır. Fakat farklı bir toplumsala ait kuramsal yaklaşımları ve terminolojik araçları evrenselci bir çizgide değerlendirerek geçerliliğini sınamak, kavramsal bir model uğruna incelenen gerçekliği çarpıtmak anlamına gelir.

Fatih Kadınlar Pazarı'nın merkezi kent şeması içinde sahip olduğu şu özellikler homojen bir alan olduğu gerçeğine işaret etmektedir. Pazar'da yer alan iş yeri isimleri*, pazarda arz edilen ürünler^α, pazarcı esnafın sosyolojik profili^φ, müşteri

* İtfaiye Caddesi üzerinden geçerek Bozdoğan Kemerinden içeri girildiğinde karşılaşılan pazardaki iş yeri isimleri İstanbul'a ait değil de sanki Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden bir pazar ya da çarşıya girildiği izlenimi vermektedir. Fatih Kadınlar Pazarı'nda faaliyet gösteren işyeri isimlerinden birkaçının vermek bu kanımızı güçlendirecektir: Star Diyarbakır Seyahat, Şark Aile Sofrası, Doğu Pazarı, Meva Müzik, Güneydoğu Sofrası, Karanfil Çayevi, Sur Ocakbaşı, Doğal Gıda, Yeşildal Gıda, İsmet Bahçevan Aile Yeri, Tillo Kebapçısı, Kurtalan Et, Siirt Batman Seyahat, Batman Petrol Kiraathanesi, Fatih Kiraathanesi, Nur Kuaför, Siirt Dayan Kardeşler Kiraathanesi, Siirt Gül Çayevi, Petrol Turizm, Siirt Pervari Bal ve Kuru Gıda, Hacıoğlu Et Pazarı, Doğudan Gelen Lezzet, Doğu Et Pazarı, Has Pervari Gıda, Cevizci Hocanın Yeri, Şark Sofrası, Has Et, Öz Diyarbakır Cigercisi, Öz Diyarbakır Sakatatçısı, Öz Van Et Pazarı, Van Gıda Pazarı, Siirt Fatih Gıda Pazarı, Van Gölü Et, Öz Pervari Gıda, Geylani Tavuk Pazarı, Öz Vanlılar Peynir Bal, Siirt Huzur Gıda Pazarı, Siirt Huzur Et, Siirt Botan Toptan Gıda Pazarı, Siirt Yörem Gıda Pazarı, Van Köylüm Gıda ve

kimliği^ψ, pazara hakim kentleşmemiş dil evreni, pazarlık yapmak, veresiye alış veriş imkanı gibi ilişkiler ağının varlığı, pazar alanın biçimsel özellikleri, pazarın işlevsel nitelikleri^β, pazardaki egemen iş türleri, hem iş sahiplerinin hem de müşteri kitlesinin pazarı zihinsel olarak konumlandıkları yer^ε itibariyle Fatih Kadınlar Pazarı'nın sosyo-ekonomik nitelikleri kentsel ortamda homojen bir alan oluşturduğu gerçeğini yansıtmaktadır.

Bir örnek olarak, Fatih Kadınlar Pazarı'nda bulunan Siirt İli İlçeleri Kültür Eğitim ve Yardımlaşma Derneği'nin hazırladığı bir takvimin^ν arka fonunda yer alan kareler göç eden Siirtli grupların genel olarak İstanbul'a özelde de Fatih Kadınlar Pazarı'na ilişkin zihinsel angajmanlarını ortaya koyması açısından önemli bazı gerçeklikleri yansıtmaktadır. Söz konusu yazılı materyalde İstanbul'u sembolize eden fotoğraf karesi Boğaziçi Köprüsü ile sınırlı kalırken, resmin geri kalanında Siirt'e ait yöresel yemekler, tarihi ve doğal güzellikleri içeren folklorik unsurlar yer almaktadır. Bu belgenin belki de en önemli noktası, İstanbul'da yer alan, İstanbul'un

Peynircilik, Van Gölü Bal Pazarı, Van Gölü Bal ve Peynir Pazarı, Siirt Huzur Çayevi, Doğruluk Toptan Gıda Pazarı, Mınar Çay Evi, Mardin-Siirt-Diyarbakır-Bitlis Yöresi Gıda, Hacı Şefik Gıda, Hacıoğlu Gıda, Kanaat Et, Van Gölü Toptan Gıda, Arınç Gıda Pazarlama Doğu Ürünleri, Dostlar Köftecisi, Baran Döner Kebap Salonu, Kardeşler Ciğercisi, Şeref Gıda Pazarı, Karanfil Gıda Pazarı, Gönül Et Pazarı, Dostlar Çayevi, Özgüven Ciğercisi, Çağan Et, Kasap Suat, Feti Et, Gül Büryan, Emek Gıda, Ziyafet Ocakbaşı, Fahri Baba Lokantası, Dilek Et, Balcı Nuri, Kamer Gıda, Keskin Gıda, Çelik Ticaret Spot Eşya, Büryançı Osman, Mınar Oto Park Oto Yıkama, Kasap Ümit, Kartal Hiper Market, Servet Büfe, Ayyıldız Kuaför, Gül Kasabı, Yaşar Et, Huzur Et, Kasap Hikmet, Umut Çayevi, Burak Kıraathanesi, Sami Erkek Kuaförü gibi iş yeri isimlerinin aldığı bir pazar. Yerleşimler, adlarını kullanım türünden almaktadır. Yöre adları aynı zamanda söz konusu mevkiinin kullanım şeklini de vermektedir(ERSES, 2002:60).

^α Fatih Kadınlar Pazarı'nda Bumar, İçli Köfte, Perde Pilav, Büryan, Mehir, Çiğ Köfte, Sur Kebabı, Kurutulmuş Van Balığı, Kurutulmuş Tandır Ekmeği, Otlı Peynir, Kesme Şeker, Kaçak Çay, Uşkun, İso, Zivzik Narı, Bittim Sabunu, Siirt Fıstığı, Botan Balığı, Sakatat, Sur Tatlısı, Kitel, Kavun Çekirdeği, Karpuz Çekirdeği, Açık Tütün, Çiriş, Mendı, Sirmo, Kelle-Paça, Pervari Balı, Çökelek, Kurut, Kenger gibi yöresel ürün ve yemekler arz edilmektedir.

^φ Bkz. Kadınlar Pazarı'nın Sosyolojik Profili'nin anlatıldığı bölüm.

^ψ Bkz. Ekler kısmında Tablo 15.

^β Fatih Kadınlar Pazarı salt bir alış veriş mekanı değildir. Kadınlar Pazarı, Doğu ve Güneydoğulu kitlelerin iştirak ettiği geniş katılımlı cuma ve cenaze namazlarının kılındığı, zekâtların dağıtıldığı, arkadaş ve iş görüşmesinin gerçekleştirildiği ve sosyolojik açıdan görsel tatmin sağlayan bir mekan işlevi de görmektedir.

^ε Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki müşteri ve esnaflara sorulan *Fatih Kadınlar Pazarı'nı Nereye Benzetiyorsunuz?* sorusu pazarın kimliği hakkında genel bir düşüncüyü ortaya koymaktadır. *Fatih Kadınlar Pazarı'nı Nereye Benzetiyorsunuz?* sorusuna deneklerin büyük bir kısmı yaşadıkları yere, Anadolu'nun kırsal yerleşim niteliği gösteren çarşı ve pazarlarına benzediğini dile getirmektedirler. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bkz. Ekler kısmında Tablo 16.

^ν Bkz. Ekler kısmına.

bir parçası olan Fatih Kadınlar Pazarı'nın kolektif hafızada *Küçük Siirt* olarak adlandırılmış olmasıdır.

Kentin merkezi ve tarihi ekolojisi içine kurulmuş fakat kendisine sınır komşuluğu bulunan kent kesitlerinden ve kentin hakim yaşam dizgesinden, yansıttığı ekonomik ve sosyal sınırlarla ayrışan kırsal kimlikli bir yerleşme örüntüsü gösteren Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki sosyolojik done, görüntü, yerleşim ve ilişki ağlarını getto olarak kavramsallaştırmak mümkün müdür? Her şeyden önce getto kavramının tarihsel süreçteki biyografisinde ön plana çıkan dışarıdan tecrit etme/edilme, izolasyon ve dışla(n)ma hareketlerinin Fatih Kadınlar Pazarı'nın oluşum hikayesinde karşılaşılan uygulamalar olmadığı bariz bir gerçekliktir. Bilakis etnik açıdan daha çok Arap ve Kürt kökenli Siirtli göçmen aktörlerin İstanbul kent yaşamında oluşturduğu görece homojen nitelikli enformel bir iş alanı özelliği gösteren Fatih Kadınlar Pazarı örüntüsünün oluşmasında ve devam ettirilmesinde toplumun ve politik aktörlerin rolü ve politikaları daha çok Pazar'ı kentin merkezi ve tarihi noktalarında istihdam etmekle özetlenebilecek içe çekme, kente eklemle(n)me, kentlileştirme amaçlarına yönelik uygulamalar içermektedir.

Tipolojik açıdan “Yahudi gettoları, sanayi toplumu gettoları, zenci gettoları ve Batı Avrupa'daki gettoların” (ERDER, 2006:47-61) örtüşme noktaları dışlanma ve içe kapanmanın hem mekansal hem de toplumsal düzlemde ayrıştırıcı bir yaşam alanı oluşturmasıdır. Dolayısıyla getto türü oluşumları, kentsel eşitsizliklere ve toplumsal farklılaşmalara bağlı olarak şekillenen tabakalaşma, kümelenme, sınıfsal ve mekansal ayrışma biçimlerinden ayrı değerlendirmek gerekmektedir^a. Bu bağlamdaki mekansal ya da ilişkisel düzlemde yoğunlaşma alanlarını egemen politikaların ve asli unsurların şiddetli bir ayrımcılık ve dışlayıcılıklarından ziyade sosyo-ekonomik yatkınlıkların yarattığı yakınlaşmalar olarak ortaya koymak gerekmektedir.

^a Getto ile ayrışma gösteren yerleşim noktaları arasındaki farklılıkları vurgulayan örnek bir değerlendirme için bkz. WACQUANT, 2003:45-55.

Bu çerçevede Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden göç etmiş bir nüfusun kente tutunma, kentte homojen bir iş alanı oluşturma çaba ve pratikleri ancak Louis Wirth'in kullandığı anlamda gönüllü getto olarak adlandırılabilir. Gönüllü gettolaşma kavramı hiçbir yasal ve toplumsal zorlama olmaksızın sosyo-ekonomik paydanın gönüllülük esasına dayalı oluşturduğu doğal ekolojik yaşam kesitleri anlamına gelmektedir (ERDER, 2006:49).

Bunun dışında dezavantajlı konumdaki grupların bir alanda yoğunlaşmasıyla içeriklendirilen getto (MARSHALL, 1999:260) yerleşimlerinin Türkiye'deki diğer kentlerde görülen, yaygın bir yapılanma olup olmadığını sorguladığımızda, en güç yaşam koşullarına sahip gecekondu bölgelerinde ve sosyo-ekonomik açıdan düşük yerleşimlerde yaşayanlar dahil olmak üzere bütün nüfusun yurttaşlık hukuku bakımından tüm haklara sahip olduklarını, dolayısıyla getto kavramının tarihsel ve toplumsal arkeolojisinin işaret ettiği anlamda getto türü kent yerleşimlerinin Türkiye'de olmadığını altını çizmek gerekir (ERDER, 2006:8).

Fatih Kadınlar Pazarı'nı slum tipi yerleşimlerle özdeşleştirmek mümkün müdür? Slum alanları, kentlerin merkezi bölgesinde ya da yakın çevresinde bulunan kentin tarihsel mirasını taşıyan fiziksel yapıların deforme olması sonucunda değişim ve kullanım değeri düşen mekanların düşük gelirli nüfusların iş ve ikâmet amaçlı kullanması neticesinde oluşmuş bölgelerdir. Slum bölgelerinin diğer bir özelliği ise kentle ilişkileri sınırlı ya da kopuk, suç alanları olmasıdır. Fatih Kadınlar Pazarı'nın içinde yer aldığı bölgenin tarihi dokusu, fiziksel şartları, pazardaki işyerlerinin ve onları çevreleyen konutların ekonomik kullanım ve değişim değerinin ve bu alanı iş amaçlı kullanan esnaf kitlesinin sosyo-ekonomik nitelikleri açısından bakıldığında slumvari bir bölge niteliği göstermediğini söylemek mümkündür.

İstanbul gibi büyük kentlerde merkeze uzak bölgelerdeki gecekondulaşmanın yanı sıra tarihi değeri olan semtlerde veya semtlerin ara sokaklarında oluş(turul)muş kenar yerleşim özelliği gösteren yerler de bulunmaktadır. Kenar mahalle yerleşimlerinde kentin genel yaşam karakterini yansıtan bir takım düzenleme ve uygulamalar var gibi görünse de mekanı kullananların kenar mahalleli kimliği söz

konusu alanlarda belirgin bir görsellik ve ilişki türü ihdas etmektedir. Söz konusu yerleşimler bir hissiyatı ön plana çıkarmaktadır. Kenar mahalle olgusu kentin diğer sakinleri için de dışlayıcı mekanlar olmaktadır. Bu açıdan kenar mahalle kimliği ekonomik/sınıfsal, dinsel, etnik, akrabalık ve hemşerilik bağlarıyla özdeşleşen alanlar yaratmaktadır. Enklav yerleşimleri özellikleri gösteren bu alanların oluşumunda etkin olan kimlik/ler diğerlerini içerebileceği gibi ayrı ayrı olarak da ön plana çıkabilir. İşçi siteleri, Alevi Mahallesi, Kürt Mahallesi, Erzurumlular Mahallesi, Sulukule, Bent Deresi, Zürefa Sokak vs. gibi en azından ismen bu özelliğe sahiptirler (ŞENOL; CANTEK, 1998:130-31).

Fatih Kadınlar Pazarı'nın kamuoyu tarafından Siirtlilerin yoğun yaşadığı ve iş yaşamlarını sürdürdüğü Siirtliler Pazarı olarak adlandırılması kenar mahalle düşüncesiyle benzerlikler kurulabilecek bazı özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Kadınlar Pazarı'nın bu anlamda kısmi olarak enclave özelliği gösterdiğini, kenar mahalle hissiyatı yarattığını söylemek mümkündür.

Kent sosyolojisi çalışmalarında kullanılan siyasal, toplumsal, etnik, ekonomik, kültürel ve dinsel içerimleri olan getto, slum ve enklav yerleşim tipleriyle doğal olarak örtüşmeyen Fatih Kadınlar Pazarı'nın “bütünleşmemiş”, “enformel”, “homojen” kimliğini tarihsel ve toplumsal süreklilik içinde hangi dinamik ve araçlarla izah etmek mümkündür? Evrensel bir olgu olan kentleşmenin nitelik ve ritmi her yerde aynı debiye sahip değildir (İNSEL, 1995:311). Bu çerçevede kentin sınırları dahilinde yüklendiği toplumsal yaşam biçimlerinin kentlilik düzeyinde eş değer bir profile sahip olması beklenemez. Her toplum yapısında dolayısıyla kent alanlarında heterojen bir nüfus ve bu nüfusla işlevi ve ilişkileri belirli olmayan “bütünleşmemiş” nüfus grupları vardır (KIRAY, 1998:150-151). Bütünleşmemiş olarak formüle edilen nüfusun ya da bunu karakterize eden marjinal yaşam biçimlerinin varlığı hem kent gerçekliğinin hem de toplum yapısının göz ardı edilemez bir realitesidir.

Modernleşme tasavvurunun kent ölçeğinde amorf, çıkıntı, sorunlu, kent düzeni ve görüntüsünü aksatan ve tehdit eden bir algı içine yerleştirdiği

bütünleşmemiş demografik kesitler toplumsalın bir parçası ve kent yaşamının da sonu gelmez unsurlarıdır. Çünkü kent yakın çevresinden başlayarak sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi farklı diğer kent, bölge ve devletlerin nüfusları için her zaman yöneleceği merkezler konumundadır. Kendi iç bütünlüğünü sosyo-ekonomik yaşam standartları açısından eşdeğer bir noktaya taşıdığı durumlarda bile periferiden gelebilecek nüfus akımları bütünleşmemiş bir nüfusu kent dekoruna monte edecek, kentin ilişki ağına katacaktır. Dolayısıyla modern düşüncenin kentin panoramik ve toplumsal yapısında görmeyi arzuladığı bütünleşmiş nüfus tipleştirmesi ideali kent sosyolojisi tartışmalarında ve kent gerçekliğinde bir mit olarak kalmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Bir akışlar uzamı olan kentin sahip olduğu demografik düzen nitel ve nicel açıdan geniş bir evrene sahiptir. Dünyada ve Türkiye’de tarihsel akışta oranı değişmekle birlikte daha doğrusu oransal bir düşüş göstermekle birlikte (GÜVENÇ, 1997) kentin geniş ve farklılıkları barındıran demografik evreni içinde her zaman kırsal nüfus değişkeni önemli bir yekun tutmuştur. Kırsal nüfusun dolayısıyla kırsal yaşam tarzının kent tablosundaki varlığının en önemli nedeni kentlerin kendi ihtiyaçları ölçüsünde kırsal olanı yaratmak, istihdam ve iskan etmek zorunluluğu olmaktadır. Çünkü kentler iş, eğitim, yaşam standartları ve sosyal imkanlar açısından yakın ve uzak çevresi için her zaman talep yaratan merkezler olmuştur. Kentle temasa geçen ve yerleşik bir pozisyon kazanan kırdan gelen göçmen kitleler yaşam biçimlerini paylaşılabilecekleri, iş deneyimlerini en az kayıpla transfer edebilecekleri, tüketim kalıplarına uygun ürün ve ilişki tarzları yakalayabilecekleri kısaca kendilerini yabancı hissetmeyecekleri sosyolojik evrenler bulmak, onlara yaklaşmak ve onları kendilerine çekmek amacıyla sürekli bir biçimde kırsal yaşam kalıplarını zorunlu olarak kentte var kılmakta ya da oluşması yönünde tayin edici bir rol oynamaktadır. Bu arayışlar dükkan ya da konut etrafında benzerlerin bir çekim alanı olarak sokağa, mahalleye, iş yerine han ya da pazara dönerek daha geniş birlikteliklerin oluşmasına yol açmaktadır. Söz konusu yaşam alanları sosyal benzerlikler taşıyan gruplar için kentin yabancılaştırıcı dolayısıyla tehditkar atmosferi içinde güvenli sığınaklar işlevi görmeye başlamaktadır. Bütün bunlar “perspektiflerin karşılıklılığı” teziyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Yani bu tür kırsal

yapılara izin veren yada ortaya çıkmasını sağlayan kenttir. Bu durum kentler için bir zorunluluktur (BRAUDEL, 2004a:438).

Kategorik olarak ayrışan kentler ve kırlar fiili olarak birbirlerinden hiçbir zaman ayrılmamaktadır. Ayrılma ve yakınlaşma, bölünme ve bir araya gelme kent ve kırsal aynı anda yaşadığı deneyimlerdir. Kent, kırsal olanı ötekileştirdikçe, dışladıkça kırsalın kendini yalnız hissetmesini, kent(t)e yeni kırsalların gelişlerini hızlandırmaktadır. Kentler her zaman değişmekle birlikte kırsala ait unsurları barındırmışlardır. Göçün kentlere taşıdığı köylüye ait pratiklerin, yaşam biçiminin şekilsiz ve düzensizliği kapitalist dünyanın bedeni içinde sorunlu ve amorf olarak görülebilir. Fakat kırsalın yada köylünün kendine has teşkilat biçimlerine sahip düzenli bir dünyası vardır. Kırdan gelen köylü daha büyük ve bileşik bir yaşam biçiminin, kentin, bir parçasını oluşturmaktadır. Teorik olarak kırsal yaşamın sembol, simge ve davranış kalıpları modern yaşam içinde gettolaşmak durumunda kalmıştır (WOLF, 2000:12-19)

II. Dünya Savaşı sonrasında göç hareketlerinin kent merkezlerine taşıdığı demografik kitleler, ülkenin ve göç edilen kentin ekonomik imkanlarına bağlı bir istihdam dağılımı göstermiştir. Formel sektöre dahil olamayan grupların büyük bir kısmı enformel alanda çalışmaya başlamıştır. Bu durum kent peyzajında modern ve geleneksel kalıplarla ifade bulan düalistik iş alanlarının varlığına yol açmıştır. Kentlerin ekonomik tablosunda özellikle emek-yoğun işler, pazarcılık ve işportacılık* türü küçük ekonomik işler göz ardı edilemeyecek boyutlar oluşturmuştur. Bu açıdan

* Türkçe'de seyyar satıcı, işportacı veya küçük satıcı, Fransızca'da colporteur, contre-porteur, porte-balle; İngilizce'de hawker, huckster, pette chapman; Almanca'da höcke, hucker, grempler, Bulgarca'da sergidzyja(Türkçe sergi 'den); Sırp-Hırvatça'da torbar (Türkçe torba'dan) veya torbar i srebar yada kramar/kramer(BRAUDEL, 2004b:61) olarak ifade bulan işportacılar kentlerin dağıtım devrelerinin iyi besleyemediği sanayileşmiş kentlerde dağıtım ağlarının boşluklarını dolduran sayı ve faaliyet türleri ile dikkat çeken bir sosyo-ekonomik gruptur. Seyyar satıcılık tarihsel süreçte yüzyıllarca normal ticaretin adıydı. Bugün ticaret yapanların çoğu bu tezgahdan geçmemiş midir? Modern kentleşme pratiği içinde ortadan kalkacağı umulan seyyar satıcılar XX. Yüzyılın Avrupa kentlerinde ve günümüz Türkiye'sinde varlığını sürdüren bir gerçeklik olarak görülmektedir. Seyyar satıcıların uyum yeteneği çoktur. Belli bir mekanları olmamasına rağmen bazen bir mekanı mesken tuttıkları söylenebilir. Yerleşik alış veriş merkezlerinin her anlamda rakibi, alternatifi olan seyyar satıcılık kent ekonomisinin stepne bir parçasını oluşturmaktadır. İşportacılık konusunda ayrıca bkz. AKGEYİK vd., 2004:51-56.

gelişmekte olan ülkelerde göç eden nüfusu üretici durumuna getirme kapasitesi düşük, mas etme gücü sınırlı ulusal ekonomiler için enformel sektör hem kent yaşamında hem de toplumsal düzenin devamında önemli bir işleve ve paya sahip olmuştur (AKGÜNGÖR vd., 1998:10).

Kentin örgütlü işgücü dışında kalan iş piyasasının genel nitelikleri, yayılma alanları, sürdürülmesinde etkili olan dinamikler ve yol açtığı sorunların yeterli oranda irdelendiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Bunun en somut nedenleri olarak enformel alanla ilgili yeterli bilimsel ilginin bulunmaması, merkezde başka çalışma konularının yer alması ve modernleşme hedefinin ve dolayısıyla kentleşmenin bu cephedeki iş biçimlerini ve koşullarını ortadan kaldıracığı düşüncesi gösterilebilir (DÖKÜMCÜ, 1984:6-7; BOZKULAK, 2005:262; KANDİYOTİ, 2005:16;ALTUN, 2002).

Fatih Kadınlar Pazarı kent düzeni içinde icra ettiği fonksiyonel görev alanı açısından tampon bir sosyo-ekonomik alan olarak da değerlendirilebilir. Bilindiği gibi tampon mekanizmalar modern, geleneksel, feodal, endüstriyel gibi ikili yapıların mevcut olduğu toplumlarda bütünlüğü bozmadan yapının devamını sağlayan mekanizmalar olarak varlık gösterirler (TEKELİ, 1968:23). Türkiye’deki kent yaşamında sanayinin ve hizmet sektörünün ve dolayısıyla tüm bireyleri formel çatısı altında bütünleştirecek bir iş bölümü ağının yetersizliği bireylerin para kazanma sorumluluğunu karşılayacak bazı tampon kurum niteliğinde mekanizmaların da gelişmesine neden olmuştur. Enformel sektördeki yoğunlaşma merkezlerini buna örnek göstermek mümkündür (ERDOĞAN, 1991:19).

Fatih Kadınlar Pazarı’nın kent kimliğini vuzuha kavuşturmada müracaat edebileceğimiz diğer bir düzlem kent içi sosyo-ekonomik örgütlenmeler olan çarşı, pazar ve semt pazarı oluşumlarının barındırdığı nitelikleri temel almak olacaktır. Fatih Kadınlar Pazarı’nın ortaya çıkışı, sürdürdüğü ekonomik etkinlikler ve kentsel işlevi açısından “semt pazarı” özelliği gösterdiği söylenebilir. Semt pazarı olarak belirginleşen kimliğine ilişkin özellikleri mekansal yer hareketliliğinin Eminönü ve Unkapanı bölgelerinde sürdürdüğü görülmektedir. Başka bir ifadeyle Kadınlar

Pazarı, Eminönü İSMH ve Unkapanı bölgesindeki evrelerde temel gıda ürünlerinin küçük mekansal yapılarda genellikle baraka ve seyyar tezgahlar üzerinde arz edildiği sürekli bir semt pazarı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1960 sonrası Fatih İtfaiye Caddesi üzerinde baraka tarzındaki oluşum evresinden sonra etrafında mukim, geniş ve kalıcı işyerleri oluşmaya başlamıştır. Tarihi kent merkezinde genişleyen ve yerleşik bir karakter kazanan Kadınlar Pazarı'nın gerek içine yerleştiği mekanın yapısı ve gerekse fonksiyonlarında görülen çeşitlilik Kadınlar Pazarı'nın semt pazarı kimliğinden sıyrılmaya başladığını göstermektedir. Bu tarihten sonra Tarihi Bozdoğan kemerine yaslanmış, içinde hamam ve cami birlikteliğini barındıran Fatih Kadınlar Pazarı, adı Kadınlar Pazarı da olsa, mekansal nitelik, işlevsel zemin, ekonomik alandaki süresi ve iş yeri türü açısından yapısal olarak çarşı* örgütlenmesinden unsurlar ve ilişkiler taşıdığı görülmektedir. Göçmenin kentte iş sahası oluşturmada seyyar tezgahlar, baraka ya da kulübe bir demirleme noktası (KARPAT, 2003:39) olmuş, akabinde de yerleşik binalar bu hizmeti vermeye başlamıştır. Dolayısıyla semt pazarından çarşı özelliğine doğru bir evrilme gösteren kent sisteminin tarihte çok sayıda işlevini üstlenmiş bir yapıyı getto ya da slum olarak adlandırmak doğru bir anlamlandırma olmayacaktır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Fatih Kadınlar Pazarı'nın soy kütüğü Osmanlı'dan gelen kadın eksenli özerk ve özgün bir ekonomik girişime dayanmakta, biçimsel nitelikleri kent yaşamının önemli organlarından olan çarşı ve semt pazarı özellikleri göstermekte, Pazar'ın tarihsel süreçteki farklılaşma çizgisi ise Türkiye'nin 1950'lerde başlayan kırdan kente göç hareketinin kentin merkezi iş alanı içinde yarattığı ilişkilerle şekillenmiş bulunmaktadır. Bu açıdan Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki homojenleşme işaretlerini, tecrit edici yaşam alanlarını karakterize eden getto, slum ve enklav olarak formüle etmek tarihsel ve toplumsal gerçekliklerle örtüşen bir değerlendirme olmayacaktır.

* Kent içi sosyo-ekonomik örgütlenme biçimi olarak çarşının tarihi gelişimi ve temel nitelikleri hakkında geniş bilgi için bkz. KÜÇÜKERMEN; MORTAN, 2007:12-63 ve ÖZDEŞ, 1953:54-58.

2.6. Kentin Mekansal Ve Toplumsal Örüntülerinin Şekillenmesinde Kent Yönetimi

Tarihsel süreçte devlet, kentin morfolojik ve toplumsal çehresi üzerinde merkezi ya da yerel otorite aracılığıyla her zaman biçimlendirici bir aktör olmuştur. Bu açıdan kentin oluşumunda, kenti oluşturan ünitelerin konut ve iş gibi alanlara ayrılmasında ve bu yönde bir kimliğe bürünmesinde dolayısıyla kentsel alanının şekillenmesinde merkezi ve yerel politik güçler en önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (ÖNCÜ;WEYLAND, 2005:29; GANNAM, 2005:172; BRAUDEL, 2004a:474)).

Kentteki kıt kaynakların dağılımında, kentin toplumsal, ekonomik ve mekansal organizasyonunda bürokratik-siyasal sistemin belirleyici etkisi bulunmaktadır (PAHL:1970 akt. ERDER, 2002:30). Bir bütün olarak ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal bileşenlerin iç içe geçerek oluşturdukları kent örgütlenmesi ve yerleşme örüntüleri bu ilişkilerin bir sonucu olarak biçimlenmektedir. Kentin fiziksel ve toplumsal örgütlenmesinde fiziksel mekanın içinde olduğu dönemin egemen ideolojik söylem ve pratiği belirleyici bir dinamik oluşturmaktadır (OCAK, 1999:32-33).

Yönetimsel çerçeve açısından kent olgusu, politik ve bürokratik süreçlerle tahsis edilip dağıtılan bir dizi kaynak olarak anlam kazanmaktadır. Yerel yönetimlerin kaynak listesi arazi, çeşitli türleriyle sermaye (insan, kültürel, sosyal), kurulu çevre (konut ve işyeri) ve sosyal kaynaklardan (ulaşım, eğitim, sağlık gibi) oluşmaktadır. Bu kaynaklar dizisinin merkezi ve yerel otorite tarafından kent mizanpajına nasıl yerleştirildiğini ve nasıl idare edildiklerini içeren tahsis uygulamaları, prosedür ve yasalar kent çalışmalarında sorgulanan önemli bir alan olmuştur. Bu alanda kentsel mekanın biçimlenişi ve dağılımı, sosyal eşitsizlik, yerel politik süreçlerin güç ilişkileri gibi parametreler analiz edilmektedir (THORNS, 2004:31).

Formel kentsel sistem, toplumsal tüketim amacıyla kamusal mal ve hizmetlerin üretimi, arz edilmesi, yönetimi ve düzenlenmesi anlamı taşımaktadır. Formel kentsel sistem, kent içine yerleşen mekansal gövdeyle birlikte bu fiziki mekanda cereyan eden toplumsal ilişkilerin de üretimini kapsayan bir genişlik anlamına gelmektedir. Fiziki mekanın sembolik anlamlarından arındırılmış boş bir mekan olmadığını, kentte yer alan bütün sosyal gruplar için çeşitli kültürel, siyasal ve ekonomik anlamlar taşıdığını (ÖNCÜ; WEYLAND, 2005:31) aynı zamanda bu alanlarda yaşayan yada iş yapan aktör ve grupların ilişki biçimlerini, çalışma tarzlarını, kentle entegrasyon düzeylerini doğrudan belirleyen bir süreç (ERDER, 2001:89-90) olduğunu belirtmek gerekir.

Kent yerleşim düzeninde siyasi otoritelerin belirleyici olduğu iki genel alan bulunmaktadır. Kamu kuruluşları kentleşme sürecinin planlama, tasarım, imar ve iskan politikalarında bileşke bir güç olarak özellikle konut ve işyerleri üzerinden mekansal farklılaşmanın ana hatlarını oluşturan belli kalıplar üretirler. Ana ulaşım arterlerinin ve metro ulaşım hattının geçeceği güzergahlar, toplu konut alanlarına yer tahsisi, iş sahası sınırlarının belirlenmesi gibi kentin yerleşim düzenini dolayısıyla kentin kimliğini ve gelişimini etkileyen süreçte yerel otoriteler etkili olmaktadır. İkinci olarak mekansal farklılaşma, tarihsel akışta şekillenmiş ya da yerel politik erkler tarafından üretilen bir konumda ise bireylerin tercihleri buna uyma yönünde etki altına alınmaktadır. Kentin yerleşik yapısı, ki bu yapının önemli bir kısmı kent yönetimince belirlenmiştir, karşısında bireyin ve grupların iş ve konut alanı tercihleri yerel otoritenin müsaade ettiği sınırlar içinde olmaktadır (HARVEY, 2002:166).

Fatih Kadınlar Pazarı'nın oluşumunda ve varlığını sürdürmesinde kent otoritesinin etkisini anlamak için öncelikle Türkiye'de yerel yönetimlerin yasalarca belirlenen mali ve idari açıdan yetki ve görev alanlarını vuzuha kavuşturmak yerinde bir girişim olacaktır. Türkiye'de yerel yönetimlerin yetki alanları ve kentleşme politikaları dönemsel olarak farklılaşmıştır. 1876 Kanun-u Esasi, 1924, 1961 ve bazı değişikliklerle birlikte 1982 Anayasalarında illerin ve belediyelerin yönetimi hakkında benzer kurallar ve düzenlemeler yer almaktadır. Tanzimat döneminde kent yönetimi bütünüyle merkezi otoritenin denetimindedir. Tanzimat'la özdeşleşen idari

ve mali eksendeki merkezîyetçilik anlayışı Cumhuriyet sonrasında da devam etmiştir. 1921 Anayasası ile geniş ve özerk bir yetkiyle donatılan yerel yönetimler için 1930’lu yıllar, radikal bir modernite projesinin uygulandığı, belediyelere yönelik yasal düzenlemelerin yapıldığı bir tarihe denk gelmektedir. Bu dönemde 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu ile belediyeler belediye başkanı, belediye meclisi ve belediye encümeni adı altında üç temel organdan müteşekkil kurumsal bir yapı hüviyeti kazanmıştır. 1930 tarihli söz konusu yasa “Ankara ve İstanbul belediye başkanları tayin yoluyla iş başına gelebilir” hükmü ve “belediye başkanlığı ve valiliğin aynı merci tarafından yürütülmesini” öngören farklı uygulamaları da içermekteydi (TEKİN, 1997:23-32; KELEŞ, 1999:126; TEKELİ, 1999:202).

1950’li yıllarda başlayan kentleşme ve siyasal yaşamda beliren demokratikleşme çabaları, kent yönetimleri açısından merkezi ve yerel otorite arasındaki idari ve mali ayrışmayı getirmemiştir. Kentsel projeler geliştirme, uygulama ve sorunları çözme noktasında belediyelerin olması gereken aktif rol, merkezi idarenin inhisarında kalmaya devam etmiştir. Bu dönemdeki kent belediyelerinin hareket menzili, planlayıcı olmaktan çok merkezi idare tarafından geliştirilen ve kente verilmek istenen formatı gerçekleştirmeye dönük uygulamalarla sınırlıdır (TEKİN, 1997:34).

Kamusal tüzel bir kişilik olarak yerel yönetimler yetki ve parasal kaynaklar açısından 1960 sonrası dönemde de merkezi otoritenin gölgesinde hareket eden bir kurum olmaya devam etmiştir (İSVAN, 1999 :97-104). Bu dönemde belediyelere icra ettiği görevlerle orantılı mali kaynak aktarılması kararlaştırılmış olmasına rağmen yerel idareler üzerindeki merkezîyetçi politikalar varlığını devam ettirmiştir. Merkezi ve yerel otorite arasında varolan patronaj nitelikli politik ilişkiyi sanayileşmenin getirdiği değişim ile beraber kentsel yaşam alanlarında karşılaşılan sorunlar aşındırmıştır.

Belediyeler özellikle 1970’li yıllarda kendilerini farklı işlevlerden sorumlu görmeye başlamışlardır. Kentte yeni işsiz ve ekonomik açıdan korunmasız kesimlerin artması “üretken belediyeçilik” gibi ekonomik sorumlulukların yer aldığı

yeni bir belediyeçilik anlayışının gündeme gelmesine yol açmıştır (ERAYDIN, 2006:35).

Kent merkezlerinin, sanayileşme ve göçün getirdiği nüfusun etkisiyle genişlemesi, toplumsal ve mekansal hareketliliğin artması ve bütün bu gelişmelere bağlı olarak alt yapı hizmetlerinin sağlanması zorunluluğu beraberinde 1980’li yıllarda kent yönetimlerine büyük şehir modelini dayatmıştır. 1956 tarih ve 6785 sayılı imar kanunu ile imar ve plan konusunda Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’na verilen yetkiler; 1985 tarih ve 3194 sayılı İmar ve 2942 sayılı kamulaştırma kanunlarıyla yetkiler belediye meclislerine devredilmiştir. Bu dönemde yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni de yerel otoritelere bırakılmıştır.

İstanbul özelinde kent yönetiminin genel çizgilerini ortaya koyduğumuzda Kadınlar Pazarı’nın kent idaresi ile ilişkisi daha da belirginleşecektir. İstanbul’un yönetimi Osmanlılar döneminde kadıların sorumluluğundaydı. Hızır Çelebi’yle başlayan İstanbul’u idare biçimi Tanzimat döneminde “şehremaneti”nin kurulmasıyla farklı bir döneme girmiştir. İstanbul’un ilk şehremini 13 Temmuz 1855’te göreve başlamıştır. Cumhuriyet ilan edildiğinde İstanbul’da yerel yönetici olarak Haydar bey (Yuluğ) görev yapıyordu. Haydar Bey 15 Nisan 1923’te göreve vali ve şehremini vekili unvanıyla devam etti. Valilikle İstanbul kent hizmetlerini birleştiren 1930 tarihli Belediye Kanunu ile şehremaneti son buldu ve şehremini tabiri de tarihe karışmış oldu. 14 Ekim 1930’da yerel seçimler yapıldı. İstanbul Umumi Meclisi, Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ tarafından 6 Kasım 1930’da açıldı. 1 Mart 1957’de valilik ile belediye, görev ve yetki alanları bir birinden ayrılan iki farklı birim olarak kent yönetiminde yerini aldı (DBİA, 1994a:140).

1950’li yıllarda merkezi siyasal iktidarın ekonomik ve modernleşmeci politikaları toplumsal bir kalkınma hedefinden ziyade her mahallede bir milyoner yaratma ülküsü başta İstanbul olmak üzere kent içi alanlarda farklı dayanışma ilişkilerini sürdüren yeni konut ve iş alanlarının da oluşumunu tetikleyen bir süreci hızlandırmıştır. Bütüncül bir kalkınma ve kentleşme politikasının yerine bu dönemde

kesitsel düzenlemeler yapılmış dolayısıyla vitrin düzenlenirken vitrinin arka kısmı oldukça ihmal edilmiştir. Türkiye’de kırdan kente göç ve ilk gecekondu oluşumlarının bu yıllara rast gelmesi tesadüf değildir. 1950’li yıllara kadar belediye ve valilik görevlerini birlikte yürüten idarenin gecekondu ve göç olgusu karşısında net bir tavır ve karşılama imkanının olmadığını söyleyebiliriz (ŞENYAPILI, 1978:64).

“27 Mayıs 1960 sonrası kentin yönetiminde bir süre istikrar sağlanamamıştır. 10 Haziran 1960 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile yeni seçimlere kadar belediye başkanlarının görevlerine son verilerek Belediye Kanununun 94. maddesi gereğince atama yoluyla başkanlar getirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu dönemde İstanbul’da üç yılda 7 kez belediye başkanı değişmiştir” (DBİA, 1994a:140).

1961 Anayasasına göre 27 Temmuz 1963 tarihinde çıkartılan yasa ile belediye başkanlarının seçiminde tek dereceli çoğunluk usulü getirilmiş ve 17 Kasım 1963’te yerel seçimler yapılmıştır. Yerel seçimler sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi’nden (CHP) Haşim İşcan, İstanbul’un seçimle belirlenen ilk belediye başkanı olmuştur (DBİA, 1994a:141). 1980 askeri darbesine kadar İstanbul kent yönetiminde (bkz. Tablo 6) CHP’nin belirgin bir iktidarı söz konusu olmuştur.

1980 askeri darbe sonrası gerçekleştirilen ilk genel seçimleri kazanarak iktidara gelen Anavatan Partisi’nin sağ blok içindeki ideolojik yada politik düzlemi liberal ve muhafazakar öğretileri sentezleyen bir paradigmaya dayanmaktadır. Anavatan Partisi’nin neo-liberal politikaları, uluslar arası finans kuruluşlarıyla kurulan ekonomik ilişkiler ve Türkiye’nin Ortadoğu, ABD ve AB politikalarında oluşturduğu yeni yönelimlerle kendini göstermeye başlamıştır.

1980 sonrası dönem, küreselleşmenin ve liberal ekonomi politikaları uygulamalarının tüm boyutlarıyla dünyadaki üretim ve emek örgütlenmelerine damgasını vurduğu, dünyada coğrafi-mekansal ölçeklerin ve hiyerarşilerin yeniden yapılandığı ve kentlerin bu yeni iş bölümü ve ölçekler çerçevesinde şekillendiği

yılları içermektedir (TÜRKÜN;KURTULUŞ, 2005:10; ŞEN, 2005:149-150; ERDER, 2002:38).

1980 sonrası seçimlerinden sonra kent yönetimine seçimle gelen politik kadroların kente ilişkin sorunları tanımlayışları eski kentliler için oldukça yeni bir olgu ve algıydı. Yeni politik kadrolar bu dönemde öncelikle kente yeni gelen kitlelerin sorunlarını çözmeyi birinci plana aldı. Bu dönemin bilançosunda göze çarpan unsur sınıfsal temelden çok kökene dayalı enformel örgütlenmelerin artmış olmasıdır (ERDER, 2000:193).

1984 yılında yapılan yerel seçimlerde İstanbul anakent belediye başkanlığını kazanan iktidar partisi, liberal ve muhafazakar çizgisini yerel politik düzlemde iki eksende uygulamaya koymuştur. Birinci ekseni, kentin dışa dönük yüzünü güçlendiren politikalar oluşturmuştur. 1980 sonrası yapılan yasal düzenlemelerle iktidar partisi olmanın kazandırdığı gücü birleştiren belediye yönetiminin, kentsel alanları ekonomik bir varlık olarak önemsemesi, turizmin geliştirilmesine dikkat çekmesi, metropol alanlara odaklanma ve serbest ticaret bölgelerinin gerekliliğine yaptığı vurgular Anavatan Partisi'nin bu dönemdeki başat politikaları olarak ön plana çıkmıştır. Neo-liberal politik hedefler içinde İstanbul'a biçilen konum, kenti uluslar arası ticaret, kültür ve finans merkezi yapmaktır. Dönemin İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Beyrut'un iç savaş nedeniyle Ortadoğu'da kaybettiği merkez rolünü, hinterlandı geniş bir coğrafyaya uzanan İstanbul'un dolduracağını belirterek İstanbul'a ilişkin uluslar arası kent söyleminin genel çerçevesini çizmiş olmaktadır (ÖKTEM, 2005:44-45).

Anavatan Partisi'nin İstanbul'a ilişkin kent politikalarının ikinci ekseninde; uluslar arası kent söylemine paralel olarak kent içi alanlarda özellikle tarihi yarımada da sanayi ve iş alanlarının azaltılarak turizm alanına dönüştürülmesi, uluslar arası iş merkezlerinin yaratılması, turistik amaçlı otellerin yapılması, alış veriş merkezlerinin inşasının ivme kazanması gerektiğini vurgulayan politikalar bulunmaktadır (ÖKTEM, 2005:46). Genel olarak değerlendirildiğinde ANAP dönemi politikalarının İstanbul'u dış kaynaklı sermaye için uygun bir hale getirmek, neo-liberal

politikaların vitrini yapmak, kenti modernleştirerek uluslar arası sermaye ile politik ortaklık ilişkisini yürütmek üzerine olduğu görülmektedir. Bu politikalarda İstanbul için global gelişmelerin lokal gelişme ve değişimlere oranla daha merkezi bir politik tercihin odak noktasını oluşturduğunu, Tarihi yarımada'daki kötü yaşam koşulları ve gecekondulaşmalarının bu kent politikaları içinde kaybolduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 6: İstanbul, Eminönü ve Fatih Belediye Başkanlıkları

Tarih/Yıllar	İstanbul Belediye Başkanlığı	Fatih Belediye Başkanlığı	Eminönü Belediye Başkanlığı
1960 öncesi	Bu dönemde Valilik ve Belediye aynı merci tarafından yürütülmektedir.		
1960-62	Refik Tulga/27 Mayıs İhtilali sonrası atama	-	-
1963-68	CHP/Haşim İŞCAN	AP	CHP
1968	Faruk Ilgaz/Vekaleten	-	-
1968-73	AP/Fahri Atabay	AP	CHP
1973-77	CHP/Ahmet İsvan	CHP	CHP
1977-80	CHP/Aytekin Kotil	CHP	CHP
1980-81	İsmail Hakkı Akansel/Askeri darbe sonrası atama ile	-	-
1982-84	Abdullah Tırtıl/ Askeri darbe sonrası atama ile	-	-
1984-89	ANAP/Bedrettin Dalan	ANAP/Yetkin Gündüz	ANAP/Tahir Aktaş
1989-94	SHP/Nurettin Sözen	SHP/Yusuf Günaydın	SHP/Ahmet Naci Akgün
1994-98	RP/R. Tayyip Erdoğan	ANAP/Saadettin Tantın	ANAP/Ahmet Çetinsaya
1998-99	RP/A. Müfit Gürtuna	-	-
1999-2004	FP/A. Müfit Gürtuna	FP/Eşref Albayrak	RP/Lütfi Kibiroğlu
2004-....	AKP/ Kadir Topbaş	AKP/Mustafa Demir	AKP/Nevzat ER

ANAP yönetiminden sonra gerçekleştirilen 1989 yerel seçimlerinde İstanbul Belediye Başkanlığı'nı Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) kazanmıştır. 1989-1994 yılları arasında kent iktidarını yürüten SHP, İstanbul'a ilişkin politikalarını ve söylemini ANAP'tan farklı bir çizgide devam ettirmiştir. SHP'nin amacı bu dönemde İstanbul'u hinterlandı geniş bir kent olarak Avrupa sistemine eklemek ve dünya kenti yapmaktır (ÖKTEM, 2005:51).

Bunun dışında SHP'nin İstanbul'a ilişkin kent politikalarında şu öneriler yer alıyordu: "İstanbul'da yeni mekansal düzenlemeler ve planlamalar yapmak yoluyla etnik ayrışmayı engellemek, yaşam kalitesini iyileştirmek, tarihi dokuyu muhafaza

etmek, göç eden nüfusun kentsel yaşama intibakını sağlamak ve kent yönetimine halkın katılımını sağlamak” (ÖKTEM, 2005:52-53).

Refah Partisi (RP) döneminde ise tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri korunarak İstanbul’un dünya kenti yapılması hedeflenmiştir. RP ve devamında gelen Fazilet Partisi (FP)’nin kentleşme politikalarında İstanbul’a özel bir yer verilmesi planlanmıştır. İstanbul’u ticaret, bilim ve teknoloji merkezi yapmak bu hedeflerin başında gelmektedir. Fakat bu yapılırken Türk, İslam, Osmanlı ve Anadolu kültürel değerleriyle tezatlık oluşturmayacak bir çerçevenin gerekliliği vurgulanmıştır (ÖKTEM, 2005:57).

Kentin açtığı yeni yaşam imkanları ve standartlarıyla tanışan göçmen aktörler için göç umut ile kaygının marjlarında gidip gelen bir olaydır. Bu aynı zamanda kente eklemleme ve eklemlememe ihtimallerinin de adıdır. Fakat göçlerin başladığı ve kent içinde yarattığı değişimlerin ve sorunların niteliğini dönemin mevcut politik ve ekonomik yaklaşımları içinde değerlendirmek söz konusu ihtimalleri anlamlı bir çerçeveye oturtur.

Sonuç olarak Fatih Kadınlar Pazarı’nın İstanbul kent coğrafyasında belirişi, kentin merkezi ve tarihi alanı içinde varlığını sürdürmesi sürecinde yerel otoritelerin etkisini değerlendirdiğimiz bu bölüm için şu neticelere varmak mümkündür.

- Fatih Kadınlar Pazarı’nın oluşumunda Cumhuriyet döneminde başlayan merkezi ve yerel otoritelerce yürütülen kentleşme politikaları belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle İstanbul belediye hizmetlerinin valilikle birlikte aynı merci tarafından yürütüldüğü 1960’lı yıllara kadar olan dönemdeki kentleşme politikalarının kenti tanıma, kentsel gelişmeleri yönlendirme ve kente hakimiyet açısından yetersiz olduğunu ve Fatih Kadınlar Pazarı’nın ortaya çıkışında söz konusu yetersiz politik çerçevenin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

- Bu yetki boşluğunu özellikle göç konusunda daha belirgin bir şekilde görmek mümkündür. Yerel yönetimler sadece müdahil oldukları süreçlerle değil kentsel alanlarda kayıtsız kaldığı durumlar* için de şekillendirici bir rol oynamaktadır. Düzenleyici mekanizmalar, kamusal donanım ve hizmetlerin yetersiz olduğu kentsel alanlarda enformel ilişkiler, kötü iş ve yaşam koşulları oluşmaktadır. Bu açıdan belediyeler söz konusu alanlarda yaşayanlar açısından yaşamsal öneme sahip bir kurum niteliği taşımaktadır (ERDER; 2002:98). 1950’lerde başlayan göçlerin kentte yayılması karşısında gerekli müdahaleleri devreye sokamayan belediye yönetimleri, Kadınlar Pazarı oluşumunu da geçici, göç eden kitleleri idare etmek şeklinde bir politik tutum içinde değerlendirmiştir.
- 1960 sonrası gerek kent belediyesi gerekse ilçe belediyeleri kentin ya da yetki alanlarına giren yerleşim bölgelerinin ana yüzleriyle ilgilenirken ara yüzler sürekli ihmal edilmiş ya da eğreti bir ömür biçilerek sürekli ötelenmiş, kentin makro hedefleri içinde mikro ölçekli sorun ve politikalar biteviye ıskalanmıştır. 1960 sonrasında başlamak üzere Kadınlar Pazarı’nın merkezi ve tarihi kent alanı içindeki hareketliliği ve devamlılığı bu düşünce ve uygulamalar içinde gerçekleşme imkanı bulmuştur.
- 1960’lı yıllara kadar İstanbul Valiliği ve Belediyesi, 1960 sonrasında ise ilçe belediyesi Kadınlar Pazarı üzerinde etkili bir güç oluşturmuştur. Kadınlar Pazarı’nda yeni bir dönemin başlangıcı olan 1960’lı yıllarda bu etkiyi daha bariz bir şekilde görmek mümkündür. Bu dönemin

* Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra siyasal gelişmeler doğrultusunda Anadolu’ya gelen göç trafiğini düzenlemek, iskânı sağlamak üzere birtakım kurumlar oluşturmuştur. 1859 yılına kadar göç ve göçmen işlerini şehremaneti adında bir komisyon iskan politikasını takip etmiştir. 1860 yılında idare-i umumiye-i muhacirin komisyonu kurulmuş ve komisyon göçmenlerin nihai yerleştirilmeleri görevini üstlenmiştir. 1877-1878’ten sonra göçlerin hızla artması üzerine her ilde bu komisyona bağlı olarak alt komisyonlar kurulmuştur. Özetle Osmanlı döneminde göçmenlere yönelik silikte olsa idari mekanizma tarafından oluşturulmuş kurumsal ölçekli politik düzenlemelerin varlığını görmek mümkündür (NARI, 1999:46-47). Fakat bugün büyük kentlerde yaşanan göç kamu denetimi ve öncülüğü dışında gerçekleştiğinden göç eden aktörlerin yada grupların kentteki bütün arayışlarında ve ihtiyaçlarını temin etme noktasında kayıt dışı ilişki ağlarının biçimlendirdiği mekanizmaları devre koydukları ve çözüme bu hat üzerinden ulaşmayı hedefledikleri görülmüştür (ERDER, 2002:43).

belirgin özelliği belediyenin göçmen ve işsiz nüfusa iş alanları açması ve baraka tipi iş mekanları tahsis etmiş olmasıdır. İMÇ'nin yapımından sonra Fatih Kadınlar Pazarı'nın taşındığı İtfaiye Caddesi üzerinde dönemin belediye yönetimi tarafından yaptırılan 127 adet baraka tarzı işyerleri bu gerçeği teyit etmektedir.

- Türkiye'de kentsel mekanın, kent hukuku ve açık piyasa şartları dışında üretilmesi bu alanlarda kendine özgü bir ilişkiler sisteminin ve yöneticilerin üretilmesi anlamına gelmektedir. Genellikle enformel kentleşme sürecinde kamu, özel girişim, kentsel yöneticiler, yerleşenler ve yaşayanlar arasındaki ilişkiler kompleks bir hal alır. Söz konusu ilişkiler kentsel mekanda yeni yapılanmalara yol açar (ERDER; 2002:42). 1990 sonrası dönemde Fatih belediyesi tarafından açılan Kadınlar Pazarı'ndaki iş yeri ihalesi ile başlayan süreçte pazarcı esnafla kent yönetimi arasında vuku bulan ilişkiler, pazardaki enformel ilişkileri ve genişlemeleri hızlandırmıştır.
- 1980 sonrası belediyelerin imar, kamulaştırma ve yapı ruhsatı yetkilerine kavuşması belediyelerin özerkliğini ve kenti şekillendirmedeki özne rolünü güçlendirmiştir. Fakat bu yetkilerin sınırlı bir belediye kadrosu tarafından icra edilebilirliği beraberinde önemli sorunlar da getirmiştir. 1990 sonrası Fatih belediyesi tarafından yaptırılan Kadınlar Pazarı prefabrik işyerleri de bu denetimsiz politik uygulamanın bir sonucu olarak yapılmıştır.
- Fatih Kadınlar Pazarı 1980 askeri darbesiyle belirlenen belediye yönetimi tarafından yıktırılmıştır. Bunun dışındaki bütün dönemlerde Kadınlar Pazarı örgütlenmesi yerel yönetimlerce yer tahsisi ve iş yeri yapımı noktasında sürekli olarak desteklenmiştir. Neo-liberal politikaların 1980 sonrası uygulamaları bu süreçte etkili olmuştur. Özellikle 1994 yılından sonra seçimle iş başına gelmiş ANAP, RP/FP ve AKP yerel yönetimleri bu yapımının devamında belirleyici olmuştur.

3. BÖLÜM: TOPLUMSAL İLİŞKİLER

3.1. Kente Taş(ın)an Nüfus: Göç ve Kentteki Yörüngesi

Tarihin bütün dönemlerinde boyutu, yönü ve yarattığı sorunların çapı değişmekle birlikte bir göç olgusundan söz etmek mümkündür. Toplumsal yaşamın ilk devirlerinden bu yana savaşlar, doğal afetler, etnik ve dinsel ayrımcılıklar, daha iyi bir yaşam hedefi, gruplar ya da toplumsal birimler arası çekişme ve sürtüşmeler, toplumsal ilerlemeler, bölgesel farklılıklar, ekonomik sınırlılıklar/imkanlar, yerleşimler arası sosyo-ekonomik yaşam düzeyi çeşitliliği gibi faktörler insanları bir yerden başka bir yere taşınmaya zorlamıştır. Bireysel ve toplumsal düzlemlerde yapısal farklılaşmalara yol açan göç, bireylerin ya da grupların ekonomik gelişmeler, coğrafi şartlar, siyasal süreçler, akrabalık ve toplumsal ilişkiler gibi daha geniş sorunların bir parçası olarak bulundukları yerden yeni yerleşim alanlarına ve toplumsal kesimlere doğru yaptıkları kalıcı hareketleri içerir (MARSHALL, 1999:685).

Göçler, köyden yaylaya uzanan kısa mesafeli göç biçiminden, kırdan kente, kentten kente, kentten kıra ve kıtalararası gerçekleşen göç hareketlerine kadar birbirinden farklı geniş bir dizi oluşturmaktadır. Göç hareketlerinin boyutu Kavimler Göçü gibi büyük çaplı olabileceği gibi iki küçük yerleşim birimi arasında cereyan etmiş minimal bir olay da olabilir. İstikameti, büyüklüğü ve gerçekleştiği tarihsel ve toplumsal koşullar ne olursa olsun her göç hareketi, göç alan ve göç veren mekansal ve toplumsal ortamlarda derin değişiklikler yaratmaktadır (ALTUNTAŞ, 2001:13). Göç olgusunun bilançosunu, tarihten ve mekandan bağımsız bir konseptte düşünmek mümkün değildir. Göçe yol açan itici ve çekici değişkenler, göç haritası, göçün başladığı ve son bulduğu mekansal ve toplumsal çevredeki yayılımı birlikte incelenmesi durumunda göçlerin neticeleri hakkında anlamsal bir bütünlük sağlanabilir (DANIŞ;KAYAALP, 2005:288).

İnsanlık tarihi çok sayıda göç hareketine tanıklık etmiştir. Fakat göç hareketlerinin XIX. yüzyılda oluşturduğu yoğunluk, hareketlilik ve buna bağlı olarak ortaya çıkan problemlerin boyutu tarihsel süreçte gerçekleşmiş diğer göçlerden farklı bir tablo oluşturmaktadır. Bu durum söz konusu göçlerin yaşandığı yüzyılın ekonomik ve toplumsal arka planından kaynaklanmaktadır. Batıdaki sanayileşme hareketinin yarattığı yeni ekonomik ve toplumsal yapılanmalar insan kitlelerinin sosyal, kültürel hafızalarını ve yaşam biçimlerini saklı tutarak mekandaki hareketlerini hızlandırmıştır. Toplumsal veya coğrafi hareketliliğin bu bağlamdaki yüksekliği modern dünyayı karakterize eden bir durumdur. Modernleşme projesi sanayileşme, kentleşme ve küreselleşme dinamikleriyle son iki yüz yıldır kitlelerin yatay düzlemde yaşam alanlarını sık sık değiştirmiştir (AKTAY, 1999c:7).

Bu bağlamda, belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşim alanından kendi iradeleriyle yaşadıkları alanın sınırları dışına taşınma göç olgusunun genel tanımı olarak kabul görmekte ve bu çerçevede değerlendirilen göç modernitenin ürettiği bir kavram olarak ele alınmaktadır. Genel olarak bireylerin ve grupların kendi bağımsız iradeleriyle yer değiştirmeleri daha çok modern sanayi toplumlarında görülen bir gelişme olarak değerlendirilmiştir (TEKELİ, 2007:447-448).

Kentli nüfusun toplam nüfus içindeki payının büyüklüğü modern toplumun önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kırsalın ekonomik ve toplumsal doneleriyle kimlik ve yaşam biçimi şekillenen nüfusun, kırdan kente çeşitli nedenlerle başlattığı göç akımı, göçe sahne olmuş yerleşim noktalarında fiziksel ve sosyo-ekonomik nitelikli sorunlara sebep olmuştur. Göçün kentte yarattığı söz konusu problemler toplumsal, ekonomik ve ekolojik alanlarda kalıcı bozulmalar getirmesine rağmen, bunlar tali sorunlar olarak görülmüştür. Çünkü XIX. yüzyıldaki göç hareketleri büyük bir toplumsal ve iktisadi dönüşümün hem bir vasıtası hem de somut bir gelişmesi olarak anlam kazanmıştır (KARPAT, 2003:16).

Türkiye’de gerçekleşen göç hareketlerine bakıldığında yol haritaları, yönleri, harekete geçirici dinamikleri, problem alanları, nitel ve nicel karakterleri birbirinden farklı göç dalgalarıyla karşılaşılmaktadır. Tekeli, Türkiye tarihindeki göç

hareketlerini dört kategoride toplamaktadır. İlki, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1860-1927 yılları arasında ulus devletlere bölünmesi sırasında siyasi nedenlerin belirleyici olduğu bir süreçte büyük nüfus kitlelerinin yer değiştirdiği Balkan Göçleridir. Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kaybıyla başlayan ve bu topraklarda yaşayan Müslüman nüfusun büyük kitleler halinde Anadolu'ya hareket etmesiyle neticelenen söz konusu göçün Anadolu'nun bugünkü toplumsal kompozisyonunda belirleyici olduğu vurgulanmaktadır. 1945-1980 arası dönemde kendini gösteren ve yönü kırdan kente doğru olan göç trafiği ise, hem kırsal yaşam biçiminin çözülmesini hem de kentleşmenin demografik geçiş sürecini içeren, çok sayıda sorun ile yapısal dönüşüme kapı aralayan bir nüfus hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Kırdan kentte doğru hız kazanan söz konusu göç hareketi özellikle büyük kentlerde tesirleri uzun vadede ortaya çıkan, kalıcı toplumsal ve mekansal problemlerle özdeşleşmiş göç olarak bilinmektedir. Üçüncü göç hareketi ise, 1975 sonrası ekonomik fırsatların mekansal dağılımının eşitsizliğinden kaynaklanan kentler arası bir eğilim ve nitelik kazanan göçlerdir. Söz konusu göç tasnifinde sonuncusu ise yaşam güzergahları arasında gerçekleşen bir hareketlilik biçimi olarak ifade bulan yer değiştirmelerdir (2007:449-473). Biçimsel açıdan birincisi dışarıdan içeriye göç (immigration), diğerleri ise ulusal sınırlar içinde vuku bulan iç göç hareketleridir. Türkiye'de yaşanan söz konusu iç göç hareketleri içinde kırsal menşeli göçlerin toplumsal yaşamın genel çizgilerinde ve kentleşme sürecinde diğer göç türlerine nazaran daha kalıcı izler bıraktıkları söylenebilir.

Kentsel nüfus artışı sağlayan kırsal göç hareketleri, tarihsel olarak on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başında gelişmekte olan ülkelerin iktisadi ve toplumsal yapısında meydana gelen temel değişimler tarafından hazırlanmıştır. Dış mali ve iktisadi merkezlere bağımlı ekonomik kalkınma, tarımda sınırlı bir makineleşme ve iyileşme meydana getirmiştir. Bu değişimler toprağı tasarruf biçimini, üretim ve mübadele sistemini ve bunların gömülü olduğu toplumsal yapıyı zayıflatmıştır (KARPAT, 2003:40,104). Modernleşmenin teknik aygıtlarının, kırsal yaşamın mevcut üretim ve işgücü düzeni içinde başat bir nitelik taşıyan emek faktörünün yanında belirmesi ve işe koyulması kırsalın başta üretim ve iş kompozisyonu olmak üzere toplumsal yaşam kalıplarında büyük değişikliklere kapı

aramıştır. Tarımsal yapının yeni aktörü makineler üretim sürecindeki emek girdisinin önemli bir kısmını sadece üretim sürecinin dışına kaydırmakla kalmamış aynı zamanda emeğin coğrafi alandaki hareketliliğini dolaylı olarak hızlandırmıştır. Türkiye’de gerçekleşen tarımsal mekanizasyon sonucunda çok sayıda tarım işçisi tarımsal hattın dışında iş ve yaşam alanları arayışlarına yönelmiştir (TEKŞEN, 2003:42; BOZKULAK, 2005:240; VERGİN, 1986:28 ; ŞENYAPILI, 1979:73-74).

Türkiye’de özellikle 1950 ve sonrasında başlayan göçlerin modernleşmenin temel göstergelerinden biri olan kentleşme ve kentlileşme konseptini tamamlamaya yönelik kaçınılmaz bir yer değiştirme olayına tekabül ettiği söylenebilir. Türkiye’de ve Dünyada İkinci Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen kitlesel göç hareketlerinin modernleşme hamleleriyle eş zamanlı olması sebep sonuç ilişkisi içinde değerlendirildiğinde bu gerçeği görmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de modernleşme dinamiklerinin ve araçlarının kırsal yaşamda yarattığı değişimler ve modernleşmenin bu tazyiki karşısında hayata tutunmada yeni arayışlara yönelen grupların göç süreci gecekondulu, işportacılık, aşırı kentleşme, mekan deformasyonu gibi sorunlarla özdeşleşmesine rağmen modernleşme projesinin kent ve kır yaşam biçimlerinde hedeflediği biçimsel tablonun şekillenmesinde önemli bir adım oluşturmuştur.

Siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal açıdan zor bir süreçten geçmiş ve güçlü mücadeleler sonucu kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti’nin temel hedefleri ekonomik, siyasal ve toplumsal planda kurumsallaşmış modern ulus devlet çizgilerini yakalamak olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede yapılan toplumsal, ekonomik, siyasal ve hukuksal reformlar modern devlet ve modern toplum ayarını yakalama gayreti olarak anlam kazanmaktadır. 1923 tarihinde gerçekleşen I.İzmir İktisat Kongresi’nde dışa bağımlı olmayan sanayi kuruluşlarının tesisi, el işçiliği ve küçük imalattan fabrika ve büyük işletmelere geçiş, bir aktör olarak devletin ekonomik alanda aktif rol alması gibi ekonomik yapının kurumsallaşmasına ve üretken bir aktivite alanı haline gelmesine dönük kararlar alınmıştır. Yönetici eliten karar alma mekanizmalarıyla topluma biçim verme arayışlarına rağmen bu girişimi yavaşlatan ekonomik ve toplumsal anlamda çok sayıda engel bulunmaktadır. Cumhuriyetin

kuruluş yıllarında genel olarak nüfusun nicel ve nitel karakteri (SHORTER, 1986) özel olarak da demografik kompozisyonda kırsal nüfusun ağırlığı, toplumsal düzenlemelerde süreci yavaşlatan önemli bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan ötürü Cumhuriyet sonrası başlayan göçlerin kentleşme ve kentlileşme süreci uzun sürmüştür.

Türkiye’de 1950’lerde başlayan iç göç dalgasının kentlere yaydığı nüfus grupları üzerine yapılan çalışmalarda kırsal yapıdaki gelişmelerin gizli işsiz yada işsiz kategorisine ittiği ve bunun neticesinde kentlere göç eden nüfusun yer değişikliği kararında kırsalın dar ekonomik koşulları ile kentin geniş istihdam ve iş olanaklarının oluşturduğu atmosfer içinde ekonomik arayışların belirleyici derecede büyük bir payı ve rolü olduğu gözlenen bir durum olmuştur (TEKŞEN, 2003:76; KAZGAN, 1999:15,44; ERDOĞAN, 1991:20,63; ŞENYAPILI, 1978:86; CANATAN, 1990; KURTOĞLU, 2004:91-92; AKGEYİK, 2004:75; ÖZTÜRK, 2007: 97; ÖZTÜRK, 2006:278). Dolayısıyla bu dönemdeki göçler bu anlamda hayat tarzı değiştirmekten, kentin pedagojik kazanımlarını edinmekten ziyade ekonomik kazanç sağlamak yada zirai gelirlerini tamamlayıcı ek kazançlar sağlamaya dönük bir arka plana sahip olmuştur (TÜMERTEKİN, 1973:3).

Türkiye’de kentleşme sürecini etkileyen ikinci iç göç dalgası 1980 ve sonrası yaşanan göç hareketleri olmuştur. 1950’li yıllarda başlayan göç hareketleri ile 1980 sonrası yaşanan göç hareketlerinin sosyolojik profilleri farklılıklar oluşturmaktadır. 1980 sonrasında özellikle de 1990’lı yıllarda belli bir yeteneği olmayan yetişkin yaştaki insanlar bazen bir köy, bazen bir aşiret yada bir aile olarak göç etmişlerdir (ALTUNTAŞ, 2001:19). Göçün kentlere terör, demografik, ekonomik, kentleşme ve modernleşme gibi sebeplerle (ÖZTÜRK, 2007:89; AKTAY, 1999a) naklettiği nüfus grupları büyük kentlerin gelişmiş yapısı içinde iş ve konut anlamında çeperde kalmak zorunda kalmışlardır. 1950 sonrası başlayan göçlerde kentin konut ve iş alanlarını denetim ve idaresinde gevşek olan yerel siyaset 1980 ve sonrasında görece daha sistemli olmaya başlamış ve göçün kentte 1950 sonrası bulduğu imkan ve şartlar bu dönemde zayıflamıştır. Dolayısıyla 1980 öncesi göçler kentte kalıcı kulplar bularak kentin yapısıyla bütünleşmeye çalışırken; 1980 sonrası göçler ise Türkiye’nin

gelişmiş ve oturmuş yapısı içinde göç eden grupların donanımları, göçün terör, güvenlik ve ekonomik gibi çok bileşenli ve çok boyutlu özellikleri gibi nedenlerle kent sistemine dahil olmada zorluklarla karşılaşmıştır. Bu açıdan kente eklemelenmede 1980 sonrası göçlerin 1950 göçleriyle aynı çizgiye sahip olduklarını söylemek mümkün değildir (ÖZGEN,1999:10).

1980 öncesi ve sonrası göçlerin farklı karakteristik özellikler göstermesi aralarında bir bağ ya da ilişki olmadığı anlamına gelmez. Göçlerin özellikle yeni bir yaşam umudu içinde iş ve konut temin etmede kullandıkları kanallar, iş ve yerleşim alanı yeri tercihinde benzer ilişki kodlarını kullandıkları söylenebilir. Kırsaldan kente göç edenlerin sıcak, ihtirassız aile ocağından çıkıp kalabalık, hummalı bir kentin rekabete dayalı iş ortamında yer edinme mücadelesi (SARAN,1986:167) içinde oldukları kabul edilirse, göçün tecrübe edilmiş kanallar üzerinden yürümesi göç eden aktörler için büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde kente yönelen aktörler, kentin yoğun mücadele gerektiren temposu karşısında güçlü bir dayanışma ve ilişki biçimi ararlar. Göç etmiş olmak dayanıksız ve zayıf kalan sosyal desteğin sağlanmasına yönelik olarak benzerlik paydası artan oluşumlara yakın ve dahil olma zarureti artırır. Sosyal aidiyet ve sosyal dayanışma bilincini canlandıran göç insanları birbirlerine ve nerede olduklarına özen göstermeye iter (SENNETT, 2006:317).

Göçlerin önemli bir kısmı, göç yörüngesinin başlangıç ve bitiş noktaları arasında tecrübe edilmiş göç kanalları üzerinden yürüyen, temelde karşılıklı güvene dayanan, enformel ilişki ağlarına sahip, iş-konut ve diğer problem alanlarında işlevsellik gösteren bir karakter taşımaktadır (ERDER, 2000:197; BERNER, 2005:148-149). Türkiye’de 1980 öncesi özellikle 1970’li yıllarda yaşanan iç göç akışı büyük bir oranda yerleşmiş kanal ve duraklar arasında gerçekleşmiştir. Zaman boyutunun ilerlemesi kanaldan geçen akımın hacmini arttırmış fakat göç yörüngesini değiştirmemiştir. Bunun arka planında kentin kalabalık nüfusunun sınırlı mekan üzerinde oluşturduğu yoğun fiziksel teması karşı insanlar arasında büyüme gösteren sosyal mesafenin (BAUMAN,1998:49) yarattığı boşluğu gideren bir kurumun ya da sosyal desteğin varlığı bulunmaktadır. Kente yerleşme, kentsel servislerden

yararlanma, sosyal güvenliği sağlamak gibi kentte rahatlatacak, yol gösterecek, ev ve iş temininde kolaylık sağlayacak tanıdık, akraba ve hemşerilik bağlarıyla şekillenmiş öncü toplulukların oluşturduğu bir mekanizmanın devrede olması göçün güzergahını büyük oranda değiştirmemiştir (ŞENYAPILI, 1978:31-32).

Göçün yarattığı kümelenme örnekleri konut ve iş alanlarında kendini bariz bir şekilde göstermektedir. Göç sonucu kentte ikamet etmeye başlayan ve sanayileşen bir ekonominin iş gücü özelliklerini taşımayan gruplar, bir yandan işsizlik diğer yandan kentin yoğun ekonomik rekabeti nedeniyle iş arayışlarını ve iş yaşamlarını kendilerine yakın gördükleri toplumsal, kültürel ilişkiler içinde devam ettirme eğilimi göstermektedirler. Göçmenler kent atmosferi içinde karşılaştıkları sorunların çözümünde hem kentin örgütsel yetersizliğinden hem de kendi beceri ve donanım düzeylerinden dolayı büyük ölçüde akraba ve hemşeriyle aynı kent, aynı semt hatta aynı mahallede oturma tercihine zorlanmaktadır (KONGAR, 1973:59). Kent içi alanlarda kümelenme ve buna bağlı olarak şekillenen homojen örgütlenmelerde içe kapanma ve farklı olanı dışlama yada ötekileştirme eğilimleri ağırlık kazanmaktadır. Bunun neticesinde etnik, dini, kültürel, toplumsal ve sınıfsal temelde bir sosyal örgü ile örülmüş alanlar teşekkül etmektedir (ERDER, 2000:203).

Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal, dinsel ve kültürel mirasına ev sahipliği yapmış İstanbul, her dönem sosyal hareketliliğin yoğun yaşandığı bir yer olmuştur. İstanbul'un ekonomik ve kültürel sınırlarının/imkanlarının genişliği Türkiye tarihindeki göç hareketlerine önemli bir mecra oluşturmıştır. Başka bir ifadeyle İstanbul bir şekilde bütün göç hareketlerine sahne olmuştur denilebilir. Cumhuriyet'in kuruluşunu takiben başlayan, 1950'lerde artan, 1970, 1980 ve sonrasında devam eden iç göçler sonucunda İstanbul'a yerleşen insanların konut edinme biçimleri, yaşam tarzları, iş alanları, tüketim kalıpları kentin yerlileriyle ilişkileri büyük sorunlar yaratmıştır (ŞATIROĞLU, 2003:97). 1950 ve sonrasında başlayan 1990'larda devam eden göçlerin önemli bir özelliği tarihsel olarak farklı fakat ilişkisel olarak bağıntılı göçler olmasıdır. Kent merkezlerini hedef belirleyen göç hareketlerinin kentsel mekana eş zamanlı girişleri kümelenmelere yol açmış (YANIK, 1993: 67-68) bu zemin ve kanallar sonraki göçler için tecrübe

edilmiş ve stoklanmış bir kent deneyimi sağlamıştır. Türkiye’deki iç göç hareketlerinde bu zincirleme ilişkileri ve sürekliliği görmek mümkündür.

Fatih Kadınlar Pazarı’nın mevcut yapısının şekillenmesine kaynaklık eden en önemli toplumsal faktörlerden biri göç olgusudur. Fatih Kadınlar Pazarı’nın bölgesel bazda Güneydoğu ve Doğu Anadolu’dan gelen, özellikle Siirtli nüfusun yoğun bir biçimde yer aldığı bir sosyo-ekonomik yapıya sahip olduğunu belirtmiştik. Bu çerçevede konumuz açısından özellikle Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu’dan özel de ise Siirt’ten gelen göçler önem arz etmektedir. Bu açıdan, Fatih Kadınlar Pazarı’nın biçimlenmesinde ve varlığını sürdürmesinde belirleyici bir dinamik oluşturan göç çizgisini Türkiye’de yaşanan göç hareketleri içinde değerlendirerek bir sonuca varabiliriz.

Tablo 7: İstanbul nüfus kompozisyonunda bölgelere göre dağılım oranları (%)

Bölgeler	1950	1955	1960	1975	1980	1985	1990	2000
Karadeniz Bölgesi	11.5	13.7	14.8	17.4	18.3	18.4	18.9	18.7
İç Anadolu Bölgesi	7.0	8.8	9.8	13.4	14.8	15.2	16.0	16.0
Doğu Anadolu Bölgesi	4.3	5.6	5.7	9.2	10.5	11.1	12.9	14.4
G.Doğu Anadolu Bölgesi	0.4	0.6	0.8	1.3	1.4	1.4	1.4	1.8
Marmara Bölgesi	5.1	5.6	5.7	4.9	4.7	4.2	3.6	3.0
Ege Bölgesi	4.1	5.0	4.4	3.4	3.1	2.7	2.3	2.0
Akdeniz Bölgesi	1.0	1.7	1.3	1.5	1.4	1.3	1.3	1.5

İstanbul’un 1950 ve sonrası göç istatistiklerine bakıldığında Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi’nden gelen göçlerin İstanbul demografik tablosunda (Tablo-7) oransal bir ağırlık oluşturduğu görülmektedir (İTO, 2006:146-147).

Bu tabloya göre Doğu ve Güneydoğu'dan gelen göç akımları 1950-2000 yılları arasında artarak devam etmiştir*. Kentsel yaşam alanlarına ulaşan söz konusu göçler konut ve iş yapıları, yaşam tarzları, tüketim kalıpları, kentte var olma biçimleri gibi nedenlerden ötürü kent araştırmalarının ve özellikle göç çalışmalarının nesnesi olmuştur (HART, 1969:133; ALTUNTAŞ, 2001:18; BAYDAR, 1997:78; ÖZGEN, 1999:13).

Türkiye'deki iç göç hareketlerine il bazında bakıldığında Kars, Tunceli, Gümüşhane, Siirt, Bayburt, Erzurum, Sivas, Muş, Artvin ve Ağrı illerinin en çok göç veren iller kategorisi içinde yer aldığı ve göç alan iller sıralamasında ise İstanbul ve Kocaeli'nin en çok göç alan merkezler olduğu görülmektedir (DİE, 1998:104 akt: ALTUNTAŞ, 2001). Siirt'ten dışarıya göçlerin olması ve İstanbul'a gelen göçler arasında Siirt'ten gelen göçlerin önemli bir oran oluşturması konumuz açısından önem arz eden bir noktadır. 1985-90 arasında İstanbul'a göç veren iller arasında %164 Kars, %154 Tunceli'den sonra %141'lik bir oranla Siirtlilerin (MERİÇ YAZAN,1997:212-213) bulunması Siirt'ten yayılan göçlerin İstanbul'da yüksek bir oran oluşturduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Siirtli nüfusun İstanbul nüfusu içindeki payının 1950'de % 0.34, 1960'ta % 0.30, 1975'te % 0.39, 1980'de % 0.43, 1985'te % 0.49, 1990'da % 0.57, 2000'de % 0.85 şeklinde tarihsel olarak da arttığı görülmektedir (İTO, 2006:142).

İstanbul'un Fatih ilçesi 1990 ve 2000 genel nüfus sayımlarına ait DİE'den aldığımız % 5'lik örneklem Fatih'teki Siirtli göçmen kümelenmesine ilişkin önemli argümanlar içermektedir. 1990 verilerine göre Fatih nüfusunda doğum yerleri açısından ilk beş sırayı % 43.3 İstanbul, % 4.8 Kastamonu, % 3.8 Malatya, % 2.8 Trabzon ve % 2.2 Siirt doğumlular oluşturmaktadır (DİE, 1990). 1990'da Fatih'in nüfusu 462.464 olarak belirlenmiştir. Buna göre Fatih'te ikamet eden Siirt

* Doğu ve G.Doğu Anadolu'nun yavaş kentleşmesi dışarı göç vermenin de temelinde yatan nedenlerin başında gelir. Sosyal göstergeler açısından okur yazarlık, sağlık, kitle iletişim araçları açısından standart gelişmenin çok altında bir alanda olduğunu gösteren doneler göçün en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Doğu Bölgesinin kentleşme oranları ise 1923 %10.2, 1935 % 9.3, 1940 % 11.5, 1945 % 11.0, 1950 % 10.6, 1955 % 12.3, 1960 % 14.3, 1965 % 17.2 şeklindedir (KELEŞ, 1966:18-28).

doğumluların sayısı yaklaşık olarak 10.175 kişidir. 1990 yılı itibariyle İstanbul'da bulunan Siirt doğumluların sayısı 41.495 olduğuna göre (İTO, 2006:142) bu tarihte İstanbul'daki Siirt doğumluların dörtte biri Fatih'te yaşamaktadır.

1990-2000 yılları arasında İstanbul'daki Siirt doğumlu nüfus iki kat artarak 85.275'e ulaşmıştır (İTO, 2006:142). Fakat bu dönemde Fatih ilçesi'nin nüfusu azalmış, 462.464'ten 403.508'e düşmüştür. 2000 genel nüfus verilerine göre Fatih ilçesinin nüfus kompozisyonunda büyüklüklerine göre ilk dört sırada % 43.6 İstanbul, % 3.8 Kastamonu, % 3.5 Malatya ve % 2.7 Siirt doğumlular bulunmuştur (DİE, 2000). Buna göre Siirt doğumluların 1990-2000 arasında Fatih'teki oransal ağırlıklarında artış olduğu görülmektedir. 2000 yılı itibariyle İstanbul'da ikamet eden Siirtlilerin sayısı 85.275 olduğu için Fatih'teki temsili nüfus oransal olarak azalmıştır.

İstanbul'a 1950'li yıllarda gelen Siirtli grupların ilk etapta Fatih-Haydar*, Beyoğlu-Tophane^λ ve Eminönü-Vefa^ψ (ÖZEL, 2003:26) bölgesini konut yerleşimi için tercih ettikleri görülmektedir. İlk dönem göçlerin temel bir özelliği konut-iş yeri yakınlığı aramış olmalarıdır. Bu dönemde ulaşım maliyetleri yüksek, kamu ulaşımı

* Fatih ilçesi Haydar Mahallesi Muhtarı Burhan Bayraktar ile yaptığımız görüşmelerde muhtar, Siirtlilerin Cumhuriyet sonrasında özellikle Haydar ve çevresini tercih ettiklerini belirtmiş ve Siirtli nüfusun azalma göstermesine rağmen son verilere göre yaklaşık 7800 nüfuslu Haydar Mahallesi'nde yaşayan Siirtli nüfus oranını % 15.23 olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Fatih'teki Siirtlilerin Fener-Balat bölgesindeki ikamet durumları için bkz. FATİH BELEDİYESİ, 1998:43.

^λ Siirtlilerin konut yerleşimi olarak yoğunlaştıkları alanlardan biri de Beyoğlu-Tophane bölgesidir. Siirtlilerin Tophane'ye yerleşmelerinin başlangıcı Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. "İstanbul'da 3 padişahın tahta çıkışını biliyoruz" diyen ve takriben 1800'lü yılların sonunda Siirt'ten gelen ilk aileler, çoğunlukla Bağtepeliler (Halenze'liler) Tophane'ye yerleşmiş, Galata Kuvay-ı Milliye Teşkilatı'nı kurarak, işgal kuvvetlerine karşı milis mücadelesi vermişlerdir(www.tophane.org). Tophane'de bulunan Siirtlilere ait Bağtepe(Halenze) Mahallesi Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneği(www.bagtepe.com) bölgedeki Siirtlilerin buluştukları önemli bir merkezdir. Dernek yönetim kurulu üyesi Adem Süzgün de "Tophane'ye Siirtlilerin bundan yaklaşık 120 sene önce gelerek yerleştiklerini ve Tophane nüfusun çoğunluğunu Siirtlilerin oluşturduğunu" beyan etmiştir(SİİRTLİLER Net DERGİSİ, 2007b). Ayrıca Beyoğlu Tomtom Mahallesi'ndeki Siirtli nüfus için bkz. ŞATIROĞLU, 2003. Tophanedeki Siirtli figürler için bkz. AKTAY, 2007:56.

^ψ Fuat Özel, *Vefa'nın Mekansal Gelişim Süreci* isimli yüksek lisans çalışmasında Vefa bölgesi'ne 1950'li yıllardan itibaren Siirtli nüfusun buraya yerleştiğini ve 1960 sonrasında burayı zamanla terk ettiğini vurgulamaktadır. Bkz. ÖZEL, 2003:26. Fatih Kadınlar Pazarı'nın kuruluş sürecinde yer alan ve daha sonra pazarın hakim unsuru olma konumunu sürdüren Siirtli göçmenlerin Vefa'daki varlığı Kadınlar Pazarı'nın 1960'lı yıllarda Fatih'e taşınmasıyla Haydar, Hüsambey, Kırkçeşme bölgelerine kaymıştır.

yetersiz olduğu için tüm göçmenler konut ve iş mekanı açısından zorunlu bir tercih olarak merkezi bölgeleri tercih etmişlerdir (ŞENYAPILI, 1978:39). Aslında genel olarak işyerinin kent coğrafyasındaki koordinatları konut yer seçimi üzerinde etkilidir (GÜVENÇ, 2000:267; HATT vd, 2002:136). Fakat bu eğilim sanayi öncesi kentlerde daha belirgindir (SJOBERG, 2002:47-48).

Kente göçen birey ve grupların temelde iki umudu, iki hedefi vardır: İlahe ve ibate yani geçim ve barınma. Göç yörüngesinin başlangıç ve bitiş noktaları göçmen grupların sosyolojik profilleri ve göç hareketinin temelinde yatan amaçlar dizisi hakkında önemli ip uçları vermektedir. Türkiye’de yaşanan yukarıda ikinci ve üçüncü göç dalgaları olarak ifade bulan göç hareketlerinde genel olarak kırsaldan kentte doğru bir nüfus akımının olduğu görülmektedir. İş olanakları, yaşam standartları, ücret düzeyleri ve istihdam oranlarını içeren kentin ekonomik istiap haddi göçün başladığı yerin sınırlı ekonomik imkanlarından daha geniş bir kapasiteye sahiptir. Kırsaldakiler toprağın sınırlılığına karşı artan nüfusun asgari temel ihtiyaçlarını karşılamaya dönük olarak çalışmak üzere yaşam alanının dışına çıkarak ev ekonomisine kaynak aktarma arayışına yönelmiştir (WOLF, 2000:82). Geleneklerine bağlı, yaşadığı köy ortamına ve ailesine güçlü bağlarla bağlı bireyleri kentlere gitmek zorunda bırakan amillerin ve tazyiklerin çok kuvvetli olması icap eder (EKİN, 1968:247)

Göçün kırdan kente taşıdığı akıntının işgücü nitelikleri örgütlü, düzenli, sosyal güvenlik kapsamında yer alan iş kollarında yer bulamadığından, üretimde katkı payı oranı düşük hal, pazarcılık, işportacılık, taksicilik ve kent içi ulaşım gibi örgütlü olmayan cephede kendi işini kurmaya yönelmiştir (TATLIDİL, 1992b:47; ÖZTÜRK, 2007:94). Siirtlilerin Fatih-Haydar ve Eminönü-Vefa bölgelerini tercih etmelerinde en önemli saiklerden biri iki bölgenin de hem İstanbul Sebze ve Meyve Hali’ne hem de Küçük Pazar gibi iş yoğunlaşmasının olduğu merkezlere yakın olmasıdır*.

* Sebze ve Meyve Haline yakın oturan Siirtli pazarcıların şekillendirdiği konut alanı yerleşme örüntüleri beraberinde bugün İstanbul’da özellikle Tarihi Yarımada’da pazarcılık yapan Siirtli pazarcıların söz konusu bölgelerde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Bkz. Ekler kısmında Tablo 31.

Bugün Fatih Kadınlar Pazarı’nda iş yaşamlarını devam ettiren esnaf kitlesinin göç örüntülerine baktığımızda ilk göçlerin 1910’lu yıllarda başladığı, 1950 ve 1980 sonrasında devam eden bir çizgiye sahip olduğunu görmekteyiz (Bkz. Tablo 8). İç göç hareketlerinde bir kırılma noktası olarak kabul edilen 1980 öncesi ve sonrası göçlerin bağlantılarını, bir aradalığını göstermesi açısından Fatih Kadınlar Pazarı esnafının göç tarihlerini yansıtan tablo önem arz etmektedir. Tarihsel olarak farklı dönemlerde gerçekleşmiş, nicel ve nitel yapıları değişiklik gösteren göç akımları sonucu İstanbul’a gelmiş Siirtli nüfusun konut ve iş yaşamlarını aynı mekansal ortamlarda sürdürmeleri göç eden gruplar arasındaki sosyal benzerlik ve enformel ilişki ağlarının varlığıyla açıklanabilir.

Tablo 8: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Göç Profili

İstanbul’a ne zaman göç ettiniz?(Yıl)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
1910-1950	10	7.2
1951-1960	5	3.6
1961-1970	17	12.3
1971-1980	23	16.7
1981-1990	41	29.7
1991-2000	39	28.3
2001-2007	3	2.2
Toplam	138	100

Fatih Kadınlar Pazarı’nda iş kurma imkanı bulan esnafın % 87’si ilk göç deneyimlerini İstanbul’a gelerek gerçekleştirdikleri, % 13’ü ise Adana, Antalya, Afyonkarahisar, İzmir, Isparta, Alanya, Ankara, Bursa, Gaziantep, İzmit, Adapazarı ve Van’ a göç ettikten daha sonra İstanbul’a geldikleri görülmektedir. Esnafın İstanbul’a göç etme nedenlerini belirten tabloya baktığımızda ekonomik sebeplerin belirleyici bir faktör olduğu ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 9)

İstanbul’daki pazarcı ve işportacılar üzerine yapılmış bir çalışmada da konut alanı olarak Fatih’in ön plana çıktığı görülmektedir (İBB, 2004c:23).

Tablo 9: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Göç Etme Nedenleri

İstanbul'a göç etme nedeniniz?	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Geçim Sıkıntısı	79	57.2
Büyük Kentin İş İmkanları	16	11.6
Çocukların Eğitimi	2	1.4
Daha İyi Bir Gelecek	8	5.8
Akrabaların Israrı	4	2.9
Terör	7	5.1
Aile Burada Olduğu İçin	14	10.1
Baba İş Durumu	1	0.7
Doğal Afet Sonucu	1	0.7
Kan Davası	2	1.4
Diğer	4	2.9
Toplam	138	100

Genel olarak değerlendirildiğinde iş ve konut arayışlarını ön plana çıkaran göç aslında yeni bir yaşam alanına, edinilmiş yaşam biçimlerinin taşınması olayıdır ki bu anlamda kompleks bir olgudur. Göç beraberinde sosyal, ekonomik ve kültürel örüntüler taşıyan bir nakil aracıdır. Geleneksel akrabalık sisteminden, karşılıklı yardımlaşmaya, endogamiden kirvelik gibi kurumlara (SUZUKİ 1996:428-438 akt. TEKŞEN, 2003) kadar geniş ve farklı örüntüleri taşıyan bir boyuta sahiptir.

Bugün Türkiye'deki büyük kentlerin çoğunda karşılaştığımız yerel yada bölgesel türküler, şenlikler, düğünler, yerel mutfak örnekleri, mahalli giyim kuşam ve şiveler göçün kentte yarattığı kolaj görüntülerdir. Folklor ve kırsal kültür diye tanımlayabileceğimiz halk kültürünün önemli bir kısmı kente taşınma ve yayılmalarını göçmen nüfus kitlelerine borçludur (KARPAT, 2003:79-80). Göç bu anlamda sadece bir yer değiştirme değil, bir çok bileşenleri ve etkileri olan bir sosyal karşılaşma, etkileşim ve değişme pratiğidir (KARPAT, 2003:10; ERDER, 2001:205).

Türkiye'de göç süreciyle ilgili araştırmalar göç eden grupların kendi kültürel birikimlerini, ekonomik örgütlenme biçimlerini ve ilişki ağlarını kentlerin yoğun, heterojen ve karmaşık atmosferine taşıdıklarını ortaya koymuştur (ERDER;

2002:43). Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Anadolu köylülerinin kitleler halinde gerçekleştirdiği nüfus hareketleri hem toplum ve kent bazında değişiklikler yaratmış hem de farklı toplumsal kurum ve örgütlenmelerin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur (DUBEN, 2002:23). Bu çerçeveden bakıldığında Fatih Kadınlar Pazarı'nın şekillenişinde, Türkiye'de yaşanan iç göç hareketleri kapsamında 1950'lerde Siirt'ten başlayan zincirleme olarak devam eden göçlerin İstanbul'da oluşturduğu ilişkiler ağı önemli bir faktör oluşturmaktadır.

3.2. Kent(t)e Tutunma Siyaseti: Hemşehrilik ve Homojen Kümelenmeler

Toplumsal etkileşimi düzenlemek için başvuru ve sentetik bir ilişki sistemi özelliği gösteren hemşehrilik günümüz kent çalışmalarında ele alınan önemli bir konu olduğunu belirtmek gerekir. Arsa tahsisinden konut ve iş teminine, küçük ölçekli etkinliklerden büyük çaplı dayanışma pratiklerine, kendini koruma refleksinden politik bir güç oluşturma girişimlerine kadar geniş bir alanda etkili olan hemşerilik mekanizması göç sürecinin kentte inşa ettiği bir değişken kategorisi olarak kent yaşamında belirleyici bir dinamik ol(uştur)muştur (HART, 1969:265; TEKŞEN, 2003:112-118; KAZGAN, 1999:42; KARPAT, 2003:143; GÜNEŞ-AYATA, 1991; ŞENYAPILI, 1978; NARI, 1999:53-56; ÖZDEMİR, 2005:198).

Hemşehrilik kelimesinin sözlük anlamı “aynı şhirden olanları” (DOĞAN, 2001:554) işaret etmesine rağmen kelimenin geçerli kullanımları köy, ilçe, kent ve bölge gibi yerleşimleri içine alan geniş bir boyut kazanmıştır. Terkibi bir yapıya sahip hemşehrilik kurumunun anlamı, örüntüsü, işlevi ve formasyonu göç eden grupların geldikleri yörenin kültürel özelliklerine, mensup oldukları toplumsal katmana ve göçten sonra kentte yaşanan deneyimlere göre büyük ölçüde değişmektedir. Dolayısıyla hemşehrilik ilişkilerinin belirgin bir örüntüsü ve kalıbı yoktur (ERDER; 2001:246). Hemşehrilik kurumunun yada hemşehrilik örgütlenmesinin biçimlenmesinde geline yerdeki sosyo-ekonomik, mezhepsel, kültürel, siyasal ve ideolojik farklılıklar etkili olmaktadır (NARI, 1999:46-47).

Hemşehrilik, göç edenlere kentin devasa demografik ve kompleks fiziki agorasında kente yerleşme, kentte iş bulma, güvenli sosyal zemin oluşturma, kentsel yaşama eklemlenme düzlemlerinde sorun çözme olanakları sunan dolayısıyla kamu otoritelerinin de yükünü hafifleten, süreklilik gösteren, fonksiyonel bir dizi parametreyi içeren, ortak referanslara dayanan, pratik bir dayanışma ve siyaset biçimidir (ERDER,2000:193; ERDER, 2002:44; AYATA ve AYATA, 2000:162; ALTUNTAŞ, 2001:20; KURTOĞLU, 2004:19). Hemşehrilik, farklılıkların masif olduğu bir yerleşim yerinde işlevsizdir. Akrabalıktan farklı olarak hemşehrilik göç

edenlerin kökenleriyle beraberinde getirdiği tanımlanmış bir ilişki tarzı değil, kentte inşa ettiği yeni bir ilişki kanalıdır (ERDER; 2001:245).

Kırsal alandan kente göç eden toplumsal gruplar, kent gramerinin normatif ve düzenli dünyasına yeni bir iletişim ve ilişki ağı taşımaktadırlar. Kent yaşamında biyolojik ve toplumsal varlığını sürdürmek amacıyla olan göçmen birey ve grupların oluşturdukları talepler, kentsel sistemin dilinde ya da kapsama alanında karşılık bulamadığından göç edenlerin söz konusu isteklerine cevap verebilen aile, akrabalık, hemşehrilik gibi enformel ilişki ağları yada mekanizmalar devreye girmektedir. Bu ilişki biçimleri kentle bütünleşme yada kente adaptasyon sürecinde takviye bir destek mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu mekanizmalar aynı zamanda kente göç eden grupların davranış kalıplarında ve zihinsel dünyalarında taşıdıkları yaşam biçimlerine ilişkin çerçeveyi rahatlatan ve gündelik yaşamın zorunlu kent ilişkileriyle örtüşen alanlarında ve sorunlarla karşılaşma durumunda çözüm arayışlarında etkili olan bir davranış, ilişki ve yaşam setleri anlamına gelmektedir.

Kırsaldan gelen kitlenin dayanışması stratejik ve kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü birey kendini yetersiz yada yabancı hissettiği bir ortamda işlevsiz kalan donanımlarını, eğilimlerini kanallara etme, sosyal güvenliğini sağlama, sosyal onay görme ve sosyal bağlanma ihtiyaçlarını giderme amacıyla kendini bir birey olarak kolektif bir yapının içinde muhafaza etmeye çalışır (BİLGİN, 1994:121).

Kırsal nüfus genellikle psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik açıdan homojen özellikler gösterir (ERDOĞAN, 1991:16). Kırsal yaşamın ilişki düzeni tanıdık, akraba ve hısım kategorileri üzerinden yürüyen bir zemine dayanır. Dolayısıyla kırsal yaşam alanlarında ya da küçük nüfuslu yerleşim yerlerinde öteki ile ilişkiler seyrek. Fakat kentte zorunlu olarak ilişkilerin biçimleri ve sınırları genişleme göstermektedir. Akraba ve tanıdık dairesi içinde toplumsal yaşamını sürdüren kırsal aktörler, kentin genişleyen ilişki ağında öteki ile iletişim kuracak bir mekanizmaya ihtiyaç hissetmektedir. Hemşehrilik bu açıdan ilişki zincirinde bir köprü işlevi görmektedir (BAŞTUĞ, 1977:151-55).

Kent yaşamının çok boyutlu ilişki ağı içinde sosyal yaşamın ihtiyaç kalemelerini temin etme, yardımlaşma ve ilişki kanalları açma gibi enformel ve kamu ile kurulan formel ilişkileri sürdürme stratejisi olarak anlam kazanan hemşehriliğin kurumsallaşmış bir ilişki biçimi olarak şekillenmesinde göç sürecinin kentlere taşıdığı nüfusun sahip olduğu yatkınlıkların kentte yalnızlaşması önemli bir etkindir. Göçmen aktörlerin, kentin güven vermeyen ilişki düzeninde yalnızlaşan ve zayıf kalan mücadelelerinde hemşehrilik bağları bu boşluğu dolduran ve ilişkilerinde güven veren bir alan oluşturmaktadır.

Göç eden grupların kentte tutunmak amacıyla katıldıkları, formel ve enformel düzlemlerde kullandıkları hemşehrilik kanalı, özü itibariyle pragmatik özelliklere sahiptir. Konut ve iş temininde, sağlık hizmetlerinde, cenaze, sünnet ve düğün gibi sosyal- kültürel etkinliklerde, kentsel örgütlerle kurulan formel ilişkilerde sorun çözen, pozitif neticeler veren hemşehrilik dayanışması külfet getirmeksizin göç edenlere konut, iş, maddi destek ve sosyal dayanışma gibi konularda olanaklar sağlayan bir ilişki biçimi olmaktadır (TEKŞEN, 2003:25; ÖZGEN, 1999:19).

Kentin ekonomik, sosyal ve mekansal yapısında biçimlendirici bir güç oluşturan hemşehrilik ilişkileri sınıfsal bir temele dayanmaz. Hemşehrilik köy, ilçe, kent, bölge ve ülke kategorileriyle kurulan bir zemine dayandığı için söz konusu kategorilerin barındırdığı nüfus homojen özellikler taşımadığından, hemşehriliğin sınıf yada tabakalaşmaya yol açması mümkün görünmemektedir. Hemşehrilik ağı bu çerçevede farklı sınıf ya da tabakaları içine dahil edebilen geniş bir etkileşim alanı oluşturabilmektedir*(TEKŞEN 2003:57). Fakat hemşehriliğin üzerinde yükseldiği toplumsal uzamın sosyolojik özellikleri hemşehrilik örüntüsünde köy, ilçe yada kentin belli özellikler gösteren kişilerini kapsayan seçici oluşumlara yol açabilir.

* Fatih Kadınlar Pazarı'nda iş yerleri bulunan esnaf arasında sınıfsal anlamda farklar olmasına rağmen bu durum söz konusu mekandaki ilişkilere yansımamaktadır. Örneğin Hedef İlaç Dağıtım Şirketi ve Medical Park Hastanelerinin sahipleri olan Siirtli bir ailenin birinci kuşak bireyleri Fatih Kadınlar Pazarı'nda ofis açmış bulunmaktadır. Fakat bu insanlar hemşehriliği olduğu berberle, çaycıyla, taksiciyle aynı mekanda sınıfsal etkileri ortadan kaldıran ve süreklilik gösteren bir ilişki sürdürdüğü görülmektedir.

Kente göç eden insanların yaşam akışında pragmatik ve fonksiyonel bir işleve sahip hemşerilik türü ilişki sistemleri beraberinde içe kapanmayı ve kentle bütünleşememeyi getirmektedir (TAŞDELEN, 1998:216). Mensubiyet duygusuna yapılan aşırı vurgu aktörlerin kafasında kapalı doğal düzen algısını bir değer olarak yerleştirir. Bu algılama beraberinde ihatanın dışındakileri kimlik tanımı içinde ötekileştirir (BAYRAMOĞLU, 2006:43). Kentin canlandığı söz konusu hemşerilik kimliği ve ilişkileri birey ve grup açısından işlevsel bir rol oynarken aynı zamanda yaşam alanlarında kültürel, mekansal yada kategorik düzlemlerde kümelenmelere ve ayrışmalara yol açabilmektedir (GÜNEŞ-AYATA, 1991:89).

Fatih Kadınlar Pazarı'nın oluşumunda ve devamında etkili olan toplumsal faktörlerden biri hemşerilik ilişkileridir. Pazar'ın yer tayini^λ ve mekansal sınırlarının belirlenmesinde, homojen karakterinin şekillenmesinde ve enformel bir yapı özelliği göstermesine rağmen bulunduğu alanda süreklilik göstermesinde hemşerilik ilişkileri belirleyici bir rol oynamıştır. Hemşerilik temelde bir öbikleşme, dayanışma ve işbirliği ilişkisidir. Kentle tanışan ya da yaşadığı yerleşim bölgesinin dışına giden her birey ve grupta farklı düzeylerde de olsa canlanan bir arayıştır. Bu anlamda hemşerilik örgütlenmesinin boyutları, derecesi ve sınırları bütün gruplarda aynı değerde olmayabilir. Kente geliş ve yerleşme süreci, sosyo-ekonomik benzerlik ya da farklılıklar gibi etkenler hemşerilik ağının karakterini belirlemektedir.

Güçlü dayanışma örüntülerine sahip grupların hemşerilik ilişkileri kentin iş, konut ve diğer sosyal alanlarında kendilerine has adacıklar yaratırken gevşek dokulu ilişkiler bir varlık gösterememiştir. Siirtlilerin bu bağlamda güçlü bir hemşerilik ilişkisine sahip olduğunu söyleyebiliriz*.

^λ Fatih Kadınlar Pazarı'na son yerleşim noktası olarak İtfaiye Caddesi'nin adres gösterilmesinde dönemin yerel yöneticilerinin etkili olduğunu belirtmiştik. Fakat Kadınlar Pazarı'nın Fatih'e taşınmasında yerel politikalar ve alanın iş potansiyeli kadar hemşerilik ilişkilerinin de etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Fatih özellikle de Haydar bölgesi söz konusu dönemde Siirtlilerin yoğun olarak yaşadıkları bir yerdir. Bu açıdan bu bölgedeki yoğunlaşma ve Pazarıcı esnafın pazar yeri konusundaki istekleri yerel yöneticiler üzerinde bir baskı oluşturmuştur.

* Siirtlilerin özellikle de Siirtli Arapların güçlü bir hemşerilik dayanışmasına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Yukarıda da ifade edildiği gibi Siirtlilerin İstanbul'da pazarcılık alanındaki

İstanbul'a cumhuriyet sonrası gelen Siirtlilerin iş arayışlarındaki duraklarından biri beklide en önemlisi İSMH ve semt pazarları olmuştur. 1950'li yıllarda İstanbul semt pazarları (ALUS, 1957:299) ve İSMH kozmopolit bir özellik göstermektedir. Siirtli göçmenler bu dönemde İSMH ve semt pazarlarında ilk etapta hamallık yaptıkları görülmektedir (ALUS, 1957:300). Siirtlilerin İSMH ve semt pazarlarında hamallık ile başlayan iş serüvenleri zamanla hem İSMH'de hem de semt pazarlarında hemşehriliğe dayanan ve gittikçe genişleyen bir iş örgütlenmesine yol açmıştır.

hakimiyetleri devam etmektedir. Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki ağırlıkları bu çerçevede değerlendirilebilir. Siirtlilerdeki hemşehrilik dayanışmasının boyutları hakkında ilginç bir örneği SİİYAD(Siirt İli ve İlçeleri Kültür Eğitim ve Yardımlaşma Derneği) Başkanı Vedat Sağlam vermektedir. Dernek Başkanı, derneklerinin faaliyet alanlarını ve hedeflerini "...Siirt kültürünü ifade edebilecek kültür evleri kurmak, folklorunu yaşatabilmek için değişik mekanlar oluşturmak, aş evleri kurmak, öğrenci yurtları yapmak, Siirt yemek geleneğinin yaşaması ve yaşatılması için çabalar göstermek, Siirt'te vefat eden insanlarımızın dernek merkezinde taziyelerini, mevlitlerini organize etmek" şeklinde ifade etmektedir. Güçlü hemşehrilik bağlarını ve öbikleşme eğilimlerini yansıtmaları açısından SİİYAD'ın dikkat çekici bir amacı da İstanbul'da yaşayan 200 bine yakın Siirtlinin ölümlerini rahat bir şekilde ziyaret etmelerini sağlayacak, sadece Siirtlilerin defnedilebileceği bir "Siirt Mezarlığı" oluşturmak olarak belirtilmektedir(SİİRTLİLER Net DERGİSİ, 2007a:28-29).

Tablo 10: Fatih, Eminönü ve Zeytinburnu'nda Faaliyet Gösteren Pazarcıların Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

Pazarcı Esnafın Doğum Yeri	Fatih		Eminönü		Zeytinburnu	
	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Adana	-	-	2	1	-	-
Adıyaman	71	2.9	13	6.4	6	1.1
Aksaray	35	1.4	-	-	-	-
Antalya	43	1.8	4	2	13	2.4
Balıkesir	-	-	2	1	-	-
Bitlis	-	-	10	4.9	8	1.5
Bolu	-	-	2	1	-	-
Bursa	26	1.1	3	1.5	6	1.1
Çanakkale	-	-	-	-	8	1.5
Denizli	-	-	-	-	9	1.7
Diyarbakır	37	1.5	-	-	8	1.5
Elazığ	41	1.7	-	-	-	-
Erzincan	35	1.4	7	3.4	13	2.4
Giresun	-	-	-	-	11	2
İstanbul	468	19.3	11	5.4	61	11.2
Kastamonu	93	3.8	12	5.9	33	6.1
Kayseri	44	1.8	-	-	12	2.2
Konya	137	5.6	16	7.9	40	7.4
Malatya	237	9.8	22	10.8	58	10.7
Niğde	-	-	3	1.5	-	-
Samsun	33	1.4	-	-	41	7.6
Siirt	333	13.7	66	32.5	52	9.6
Sinop	-	-	-	-	11	2
Sivas	200	8.2	14	6.9	10	1.8
Şanlıurfa	37	1.5	-	-	-	-
Tokat	41	1.7	-	-	-	-
Trabzon	61	2.5	2	1	19	3.5
Yalova	-	-	2	1	-	-
Diğer	457	18.8*	12	5.9**	124	22.8***
Toplam	2429	100	203	100	543	100

* Oranları % 1'in altında olan değişkenler **Diğer** olarak kategorize edilmiştir. Parantez içinde verilen yüzdelik oran bir değişkene ait oranlardır. Buna göre Rize, Tekirdağ(% 0.9), Balıkesir, Bitlis, Çankırı (% 0.8); Giresun(% 0.7), Manisa (% 0.6), Çanakkale, Denizli, Kırşehir, Ordu, Adana, K. Maraş, Kars, Yozgat(%0.5), Edirne, Sinop, Bingöl, Yalova(% 0.4), Erzurum, Mardin, Amasya, Gaziantep, Van, Zonguldak, Bolu, Adapazarı, Yugoslavya, Bulgaristan(% 0.3), Ankara, Çorum, Eskişehir, Isparta, Afyonkarahisar, Bayburt, Ağrı, Batman, İzmir, Kocaeli, Kütahya, Muş, Nevşehir, Osmaniye, Tunceli, Kırklareli(% 0.2), Antakya, Karaman, Kilis, Gümüşhane, Şırnak, Ardahan, Mersin, Bartın, Uşak, Karabük, Doğu Türkistan, Romanya(%0.1).

** Aydın, Çanakkale, Eskişehir, Isparta, Kırklareli, Rize, Samsun, Sinop, Tekirdağ, Priştine (% 0.5)

*** Isparta, Karabük, Tokat, Kırşehir, Niğde, Ordu(% 0.9), Aydın, Adapazarı, Balıkesir, Çorum, Edirne, Elazığ, Iğdır, Kırklareli, Ağrı, Gümüşhane(% 0.7), Aksaray, Çankırı, K.Maraş, Kars, Mardin, Amasya, Bulgaristan(%0.6), Ankara, Batman, Bingöl, Bolu, Düzcce, Karaman, Kocaeli, Manisa, Muş, Rize, Tekirdağ, Yozgat (% 0.4), Eskişehir, Gaziantep, Kilis, Nevşehir, Osmaniye, Şanlıurfa, Tunceli, Zonguldak, Almanya (% 0.2).

Tablo 11: İstanbul Sebze ve Meyve Halleri Esnafının Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

Sebze ve Meyve Halleri Esnafının Doğum Yeri	Bayrampaşa Sebze ve Meyve Hali		Kadıköy Sebze ve Meyve Hali	
	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Adana	-	-	2	1
Adapazarı	-	-	2	1
Adıyaman	7	1.2	-	-
Ağrı	6	1.1	-	-
Ankara	-	-	17	8.9
Antalya	13	2.3	10	5.2
Antakya	7	1.2	4	2.1
Bayburt	-	-	11	5.7
Bilecik	-	-	6	3.1
Bitlis	33	5.8	-	-
Elazığ	15	2.6	6	3.1
Erzincan	-	-	10	5.2
İstanbul	79	13.9	24	12.5
İzmir	-	-	2	1
Kars	-	-	17	8.9
Kastamonu	-	-	4	2.1
Kocaeli	6	1.1	2	1
Konya	36	6.3	13	6.8
Malatya	116	20.5	7	3.6
Mardin	-	-	3	1.6
Mersin	9	1.6	-	-
Muş	6	1.1	-	-
Nevşehir	7	1.2	5	2.6
Niğde	55	9.7	4	2.1
Ordu	-	-	2	1
Siirt	121	21.3	15	7.8
Sivas	-	-	4	2.1
Tunceli	-	-	9	4.7
Trabzon	-	-	2	1
Diğer	51	9*	11	5.7**
Toplam	567	100	192	100

Siirtlilerin İSMH ve semt pazarlarında oluşturduğu güçlü ilişkiler göçle gelen Siirtli gruplar için hazır bir iş zemini anlamına gelmektedir. Bu zemin genel olarak hem Sebze ve Meyve Hallerinde hem semt pazarlarında hem de Fatih Kadınlar Pazarı'nda Siirtli pazarcıların yoğunlaşmasında önemli bir etken olmuştur.

* Adana(% 0.9), Ankara, Kastamonu(% 0.7), Bursa, Rize, Samsun, Sinop, Zonguldak(% 0.5), Sivas, Van(% 0.4), Afyonkarahisar, Balıkesir, Burdur, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Erzincan, Iğdır, İzmir, K.Maraş, Kars, Manisa, Mardin, Ordu, Şırnak, Tekirdağ, Trabzon, Yozgat(% 0.2).

** Ağrı, Ardahan, Bursa, Çorum, Iğdır, Isparta, Karaman, Kayseri, Kırşehir, Mersin, Muğla(% 0.5).

Hemşehri grupları bazı iş kollarında yarı tekelleşme veya başka gruplara bu alanı kapatarak güvene, akrabalığa ve hemşehriliğe dayalı ve dış rekabete karşı kuvvetli bir sığınma alanı yaratmaktadır. Bu iş alanlarının enformel iş özelliği gösterdiğini belirtmek gerekir (GÜNEŞ-AYATA, 1991:100). Tablo-10 ve Tablo-11’da görüldüğü gibi 2007 yılı Fatih, Eminönü ve Zeytinburnu Belediyeleri ile Bayrampaşa ve Kadıköy Sebze ve Meyve Halleri Müdürlüğü kayıtlarına göre Siirtlilerin İstanbul’a göç sürecinde hemşehrilik aracılığıyla hakimiyet kurduğu pazarcılık iş kolundaki rol ve etkileri bugün de baskın bir tablo oluşturmaktadır. Fatih Kadınlar Pazarı’ndaki Siirtli yoğunlaşmasını Siirtlilerin pazarcılık alanında kurduğu hemşehrilik ilişkisinin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür.

Harita 7: Fatih Kadınlar Pazarı Hüsambey ve Kırkçeşme Mahallesi* Sınırları

* Kırkçeşme Mahallesi'nin sınırları haritada görüldüğü şekildedir. Fakat Hüsambey Mahallesi'nin sınırları daha geniş olduğundan haritada Kadınlar Pazarı içine alan boyutuyla gösterilmiştir.

Tablo 12: Fatih Kadınlar Pazarı'nın bulunduğu bölgenin demografik yapısı

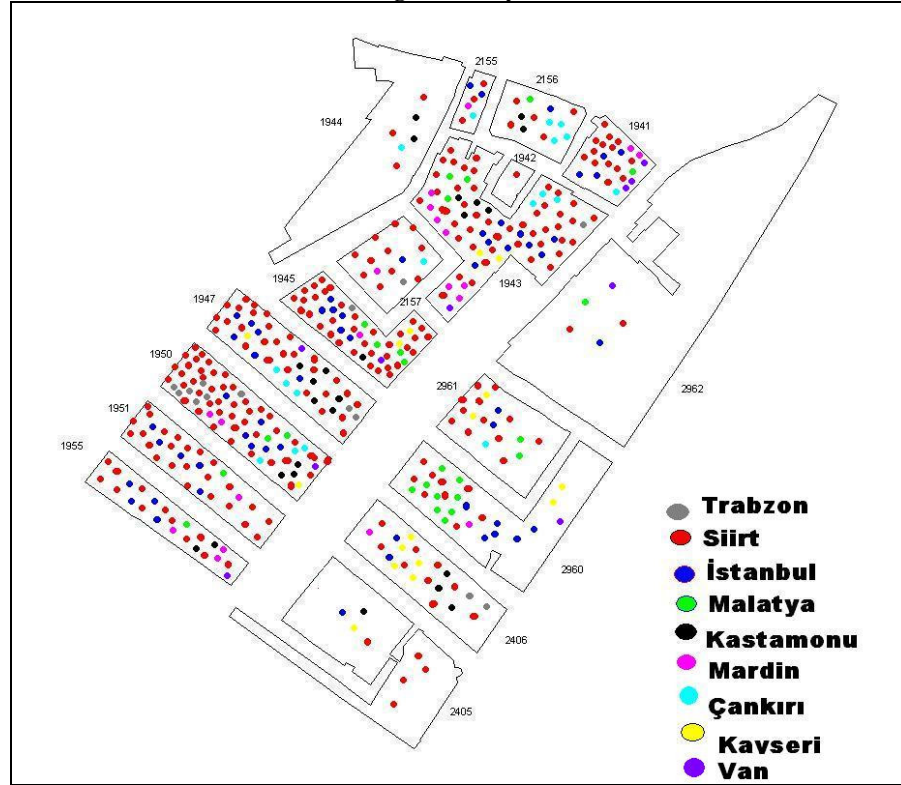
	Hüsambey Mahallesi		Kırkçeşme Mahallesi	
Doğum Yeri (İl)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Siirt	1551	30.1	251	28.4
İstanbul	836	16.2	178	20.1
Diyarbakır	350	6.8	22	2.5
Mardin	303	5.9	35	4.0
Kastamonu	225	4.4	9	1.0
Malatya	174	3.4	26	2.9
Çankırı	138	2.7	18	2.0
Konya	133	2.6	7	0.8
Trabzon	108	2.1	20	2.3
Adıyaman	84	1.6	10	1.1
Van	83	1.6	12	1.4
Adana	56	1.1	6	0.7
Kayseri	50	1.0	16	1.8
Samsun	49	1.0	3	0.3
Rize	48	0.9	3	0.3
Elazığ	46	0.9	15	1.7
Batman	43	0.8	9	1.0
Sivas	39	0.8	7	0.8
Antalya	38	0.7	-	-
Bolu	38	0.7	-	-
Hatay	37	0.7	5	0.6
Zonguldak	36	0.7	3	0.3
Erzurum	34	0.7	12	1.4
Ordu	32	0.6	14	1.6
Erzincan	31	0.6	13	1.5
Tokat	31	0.6	22	2.5
Bursa	28	0.5	6	0.7
Eskişehir	28	0.5	2	0.2
Ağrı	26	0.5	19	2.1
Niğde	26	0.5	-	-
Kırklareli	24	0.5	8	0.9
Diğer	420	8.2*	133	15.0**
Toplam	5145	100	884	100

* Amasya-Bitlis-Kars-Sinop-Çanakkale-Muş-Giresun-İzmir%0.4, Şırnak-Balıkesir-Karabük-G.Antep-Ş.Urfa-Afyonkarahisar- Aksaray % 0.3, Bartın-Çorum-İçel-Kocaeli-Artvin-Manisa-Yozgat % 0.2, Edirne-K.Maraş-Sakarya-Isparta-Bayburt-Ankara-Kütahya-Nevşehir-Tekirdağ-Güöüşhane-Ardahan-Iğdır-Osmaniye % 0.1 ve toplamı % 0.2 olan iller:Muğla-Uşak-Karaman-Aydın-Denizli-Kırşehir-Tunceli-Kırıkkale-Yalova.

**Giresun % 2.3, İzmir-Sinop % 0.9, Ardahan % 0.8, Ankara-Balıkesir % 0.7, Çorum-G.Antep-Yozgat-Iğdır-Bingöl-Çanakkale %0.6, Denizli-Edirne-İçel-Muş-Tekirdağ-Ş.Urfa % 0.5, Aydın-Bilecik-Kars-Karabük % 0.3, Şırnak % 0.2, Afyonkarahisar-Bitlis-Kırşehir-K.Maraş-Sakarya-Karaman-Bartın % 0.1

Fatih Kadınlar Pazarı'nın içinde yer aldığı yerleşim alanına bakıldığında hemşehrilik ağının etkileri burada da karşımıza çıkmaktadır. Harita-7'de de görüldüğü gibi Fatih Kadınlar Pazarı, Hüsambey Mahallesi ile Kırkçeşme Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Pazar'ın içinde yer aldığı mahallelerin demografik yapılarına baktığımızda (Tablo-12) iki mahallenin de nüfus dağılımlarında Siirtlilerin yoğun yaşadığı bir yer olduğu ortaya çıkmaktadır.

Harita 8: Fatih Kadınlar Pazarı Bölgesi Mülkiyet Durumu (illere Göre)^λ

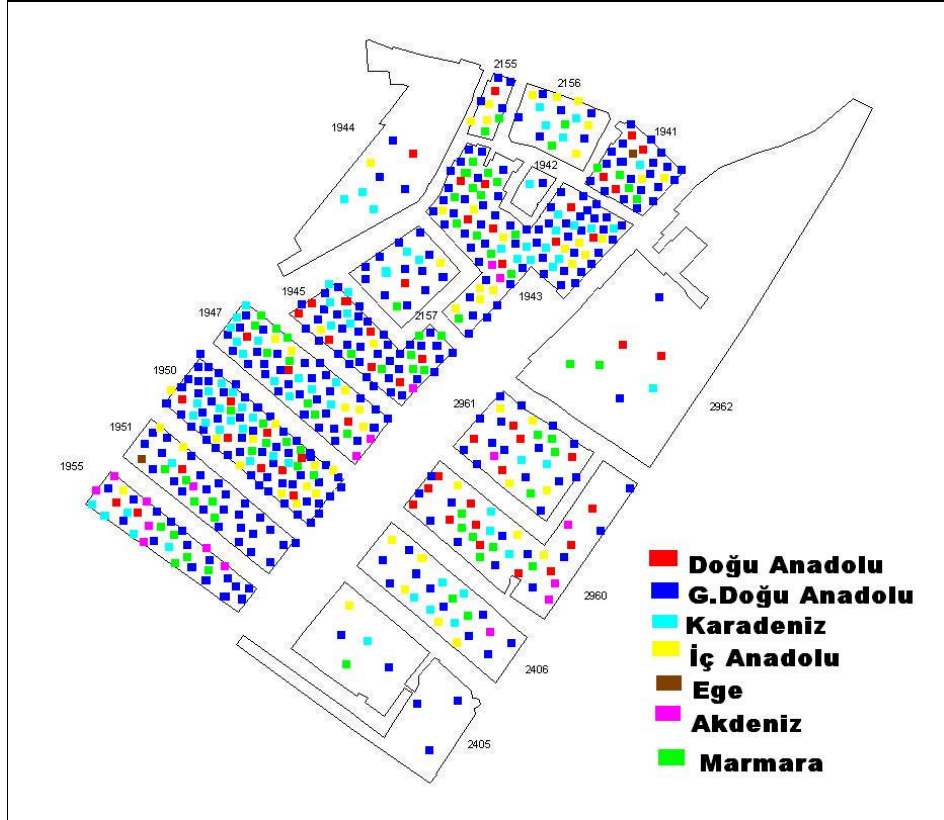

Kent toprağının özel mülkiyet durumu “kentsel planlamayı engelleme, düzensiz kentleşmeye yol açma, ekonomik kalkınmayı sekteye uğratma, kent düzenini etkileme” gibi çok sayıda soruna yol açmaktadır (KARTAL, 1977). Özel

^λ Harita 8’de mülkiyet oranları en yüksek dokuz il gösterilmiştir. 688 gayrimenkulun illere göre dağılımları % 38.2 Siirt, % 8.1 İstanbul, % 3.6 Malatya, % 3.5 Kastamonu, % 2.9 Mardin, % 2.8 Çankırı, % 2.3 Kayseri, % 2.0 Trabzon, % 1.5 Van ve % 5.8 Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşlarına ait araziler bulunmaktadır. Bu bölgede gayrimenkulu bulunan kamu kuruluşları ve STK’lar şunlardır: İstanbul Vilayeti Hususi İdaresi, İstanbul Belediyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Fatih Belediyesi, Türk Kızılay Derneği, Hüsambey Vakfı, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul Belediyesi Dar’ül Aceze Müdürlüğü, SSK Başkanlığı ve İlim Yayıma Vakfı.

mülkiyet sahipliği ve buna bağlı zilyetlik tasarrufunun yol açtığı sorunlardan biri de kentin aynı bölge ya da alanlarında sosyo-ekonomik benzerliklere sahip grupların kümelenmesine imkan tanınmasıdır (KARTAL, 1977:46-47). Bu açıdan bir yerleşim noktasında kalıcı yerleşmeyi ve kümelenmeleri göstermesi açısından “sakin olmak” oranları kadar söz konusu bölgedeki “mülkiyet sahipliği” durumları da önemli bir göstergedir. Fatih Kadınlar Pazarı’nın mekansal sınırları içinde yer alan bölgenin mülkiyet durumuna bakıldığında Siirtli nüfusun kalıcı ve yerleşik bir pozisyon aldığına işaret eden yüksek oranlı mülkiyet edinmelerin olduğu görülmektedir.

Harita 9: Fatih Kadınlar Pazarı Bölgesi Mülkiyet Durumu(Bölgelere Göre) *

Araştırma alanımızın Harita-8 ve Harita-9’a yansıyan mülkiyet durumu il ve bölge düzeyinde değerlendirildiğinde hemşehrilik ilişkilerine bağlı homojen bir kümelenmenin olduğu ortaya çıkmaktadır (Bkz. Harita-8 ve Harita-9). Dolayısıyla

* Pazar alanının mülkiyet durumu bölgelere göre değerlendirildiğinde % 9.3 Doğu Anadolu, % 52.4 Güneydoğu Anadolu, % 12.7 Karadeniz, % 10.0 İç Anadolu, % 0.3 Ege, % 3.1 Akdeniz ve % 12.2 Marmara Bölgesi şeklinde bir dağılım ortaya çıkmaktadır. Bkz. Harita 9.

bir taraftan hemşehriliğin parsellediği pazarcılık iş kolunda kurulan örgütlenme diğer taraftan da pazarın bulunduğu bölgenin demografik yapısı ve mülkiyet durumları Fatih Kadınlar Pazarı'nın varlığını sürdürmesinde etkili olan hemşehrilik parametreleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak değerlendirecek olursak konut ve iş bulmada özellikle küçük iş alanlarında hemşehrilik temelinde bir örgütlenmenin olduğu bilinmektedir (BAŞTUĞ, 1977:153-155). Hemşehriliğe bağlı olarak büyük kentlere göç edenlerin bazı mesleki alanlarda ya da iş kollarında ve ikamet alanlarında yoğunlaştığı bilinen bir gerçektir. Belirli göçmen grupların belirli iş kollarında birlikte yoğunlaşmış olması söz konusu iş kollarının belirli göçmen grupları tarafından kolonize edildiğini göstermektedir. Göçmen gruplar bulundukları yerin niteliğine göre kendi aralarında önceden kestirilmesi olanaklı olmayan koalisyonlar kurulabilmekte ve iş piyasasına giriş çıkış koşulları oluşturabilmektedir (GÜVENÇ;IŞIK, 1996:54; ÖNEN, 1992).

Kentin endüstriyel iş sahası istihdam edeceği işgücünün nitelik ve niceliklerini istisnalar dışında standart bir kalıba sokmuştur. Rasyonel örgütlenmenin ve teknolojik girdilerin oluşturduğu sinerji ile hedeflenen maksimum verimliliğe katkı yapacak iş gücü istihdamında temel kriter, endüstrileşmenin iş temposunu ve iş mantığını sekteye uğratmayacak donanımlara sahip birey tipidir. Buna rağmen kent yaşamının çeşitlilik gösteren ekonomik kanallarında akrabalık, hemşehrilik ve mezhep bağları gibi endüstriyel sektörde işlevsel olmayan ilişkiler farklılaşma düzeyi çok düşük olan bazı iş kollarında yapılandırıcı bir unsur oluşturmaktadır (DUBEN, 2002:29-31). Bu açıdan kentleşme ve sanayileşme kentin iş örgütlenmesinde akrabalık, hemşehrilik gibi bağların etkisini sıfırlayamamıştır. Duben, Türkiye'de kent ekonomisine dair dinamikleri anlama noktasında enformel toplumsal kurumlar ile kent yaşamında cari, işlevsel ve kurumsallaşmış akrabalık, hemşehrilik ve mezhep bağlarını incelemenin gerekliliğini vurgulamaktadır (2002:98, 39).

Fatih Kadınlar Pazarı örneğinde görüldüğü gibi bir iş sahasından ve iş sahasının yerleştiği bölgeden yansıyan göstergeler güçlü bir hemşehrilik ilişkisinin varlığını işaret etmektedir. Fatih Kadınlar Pazarı esnafının iş alanı olarak pazarı

yeğlemesinde^λ, işin kurulması aşamasında^ε, konut alanı olarak Fatih'i tercih etmesinde^ψ, işçi istihdamında^β, bölgenin demografik kimliği ile mülkiyet dağılımlarında hemşehrilik algısının* ve hemşehrilik ilişkilerinin belirleyici bir faktör olduğu görülmektedir. Sınıfsal, etnik, dinsel, kültürel ve cinsiyet kimlikleri kentteki yer seçim davranışlarında/stratejilerinde şekillendirici birer etkidir (KURTULUŞ, 2003:76). Fakat kentlerin giderek ayrışan ve uzmanlaşan yeni kimlikleriyle birlikte akrabalık ve hemşehrilik gibi aidiyetler de kent mekanındaki ayrışmayı şekillendirmeye, iş ve konut gibi alanlarda güçlü bir dayanışma tipi olarak etkisini sürdürmeye devam etmektedir.

^λ Bkz. Ekler kısmında Tablo 19.

^ε Bkz. Ekler kısmında Tablo 20.

^ψ Bkz. Ekler kısmında Tablo 22.

^βFatih Kadınlar Pazarı esnafı işçi tercihini akraba ve hemşehri gibi bilinen ve tanınan kişilerden yana kullanmaktadır. Araştırma bulgularına göre pazardaki 323 çalışanın % 61.3'ünü Siirtli, % 11.5'ini Vanlı, % 6.5'ini de Diyarbakırlılar oluşturmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekler kısmında Tablo 33.

* Bkz. Ekler kısmında Tablo 18.

3.3. Tüketimin Sürekliliği: Göçle Taşınan Tüketim Alışkanlıkları ve Kentteki Arz Alanları

Tüketim, sosyo-ekonomik yapıları anlama noktasına önemli bir düzlemdir. Tüketim kalıpları özü itibariyle iklim, kültür, din, sınıf, statü, gelir düzeyi gibi çok boyutlu bir etkinin altında şekillenen ve temsil ettiği değerler bütünüyle birlikte yaşam biçiminin işaretlerini taşıyan bir konseptte sahiptir. Tüketim, toplumsal ve kültürel süreçleri ihtiva eden bir alan olduğu kadar sosyo-ekonomik farklılıkları yansıtan, bu farklılıkların oluşumuna etki eden ve bunları sürdüren bir faaliyet alanıdır (YENAL,1996:198-199; THORNS, 2004:97). Bu açıdan tüketim ürünleri, tüketim alışkanlıkları ya da tüketim tercihleri bireylerin ve toplumların sosyolojik analizlerinde önemli göstergeler olarak değerlendirilmektedir.

Yaşam biçimiyle bütünleşen bir kulvarda yürütülen tüketim alışkanlıklarının, nüfus katmanları arasında ayırt edici rolü toplum analizlerinde mekansal ve toplumsal farklılaşma kriteri olarak kullanılmaktadır (HARVEY, 2002:155). Weber, Veblen gibi sosyal bilimcilerin çalışmalarında, toplumsal çözümlemelerde kullanılan üretim faktörünün ayrıştırıcı ve farklılaştırıcı etkisine benzer bir biçimde, tüketim olgusunun birey ve toplum yaşamında tabakalaşma ve ayrışma yarattığını vurgulayan temellendirmeler yaptıkları vakidir (TURNER, 1997:63). Bunun da ötesinde “1960-70’li yıllarda kolektif tüketim konusunda yapılan tartışmalar eksenine, bazı sosyologları tüketime dayalı farklı kalıpların, üretime dayalı kalıplara göre daha büyük önem taşıdığını iddia etmeye götürmüştür” (MARSHALL, 1999:767), 1980’ler boyunca tüketim, sosyolojide ve daha genel olarak sosyal kuram içinde önemli bir kavram haline gelmiştir (BOCOCK, 2003:13).

Toplumsal ve kültürel kodların belirleyiciliği hayatın bütün noktalarında olduğu gibi tüketimin şekillenmesinde de başat bir etki yaratmaktadır. Tüketim fiilini salt ekonomik bir analizin nesnesi olarak önceleyen, tüketime gömülü toplumsal bağıntıları teğet geçen, toplumsal temerküzü devre dışı bırakan iktisadi teorisinin rasyonel birey soyutlaması çerçevesinde yapılan değerlendirmeler bu açıdan tüketim

pratigini daha geniş bir anlam evreni içinde yorumlayan sosyal teörinin çerçevesinden, verilerinden, yorumlarından beslenmek zorundadır.

Tüketim malları özü itibariyle nötrdür, kullanımları tüketim ürünlerini toplumsal yaşamın bir parçası haline getirir. Tüketim ürünleri, kullanılma ve yaygınlaşma süreçleriyle birlikte toplumsal hayatın renklerini ve adlandırmalarını taşıyan nesneler özelliğı kazanmaktadır. Toplumsallaşan tüketim malları bir taraftan farklı tüketim biçimleri arasında engelleyici bir çit oluştururken öte taraftan benzer tüketim kalıpları arasında iletişim kuran bir köprü işlevini görmektedir. Tüketim mallarının, mübadele dizisi içinde üretici, satıcı ya da diğer tüketicilerle bir bağ kurarak mekansal ya da kategorik düzlemde bir kümelenmeye yol açması, tüketim kalıplarının dışlama/kümeleme erkini ön plana çıkarmaktadır (DOUGLAS;ISHERWOOD, 1999:15-22). Böylece tüketim olgusu, bireyler ve gruplar arasında iletişim sağlayıcı kanallar içeren bir evren yaratarak yoğunlaşma ve öbkleşmelere kapı aralayan güçlü bir alan yaratmış olmaktadır.

Tüketim mallarının belli bir örüntü çerçevesinde akışı toplumsal ve gruplar arası bütünleşme ya da ayrışma haritasının sınır çizgileri olarak görölmektedir. Söz konusu sınırların şekillenmesinde ürün yelpazesi ayrışma yada farklılaşma tonunu artırıcı bir etki yaratmaktadır. Bu ayrışma ya da farklılaşmanın bütünüyle kültürel odaklanmanın beraberinde getirdiğı naif, spontane bir süreç içinde şekillendiğini söylemek gerekir. “Tüketim malları toplumsal iletişimi sağlayan bir imajlar bütünü, kullanım, durum ve davranış protokolü oluşturmaktadır” (YENAL, 1996: 200). Bütün tüketim tercihlerinde alınan ürünün gizlediğı bir takım sosyal içerimler (CHANEY, 1999:26) sunum alanlarında yoğun bir hareketliliğe yol açmaktadır.

Tüketim ilişkilerinin kent portresinde parsellediğı alana bakıldığında, kentlerin tüketim evrenlerinin, kentlerin barındırdığı nüfusun nitel ve nicel özellikleriyle paralel olarak biçimleri, kompozisyonları, tercihleri ve alışkanlıkları farklılık gösteren değişik tüketim taleplerine arz imkanı sunan geniş bir envantere sahip yapılar olduğı gerçeğıyle karşılaşılmaktadır. Bireyin ve grupların tüketim çizgilerinin sosyalleşme sürecinin bir sonucu olduğı ve kentlerin de heterojen yapılar

olduğu saptamaları beraberinde zorunlu olarak kentlerin, tüketim düzleminde çoğulcu bir kimliğe sahip olduğu gerçeğini getirmektedir.

Dolayısıyla kent tüketim ilişkisi, konu ve konsepti açısından oldukça zengin bir alan olarak görülmektedir. Tüketim olgusu, mekanın ekonomik yapıdaki rolü, mekanda sürdürülen iş türünün sektörel dağılımı, işletmelerin ve iş alanlarının sosyo-ekonomik grafiği, iş alanlarında yaşanan yapısal değişimler, tüketici grupların genel tüketim örüntüleri, tüketime ilişkin beklentilerin hangi sosyo-ekonomik değişkenler tarafından şekillendiği (AKGÜNGÖR vd, 1998:11), toplumlara özgü tüketim kalıpları, harcama tutarlarının oransal dağılımları, değişebilme potansiyeli ağır basan tüketim alışkanlıkları, kemikleşmiş tüketim kalemleri, kent-kır sofra biçimleri*, tüketim örüntüleri ile sınıfsal konum ilişkileri^λ, “yemeklerin tarihsel ve toplumsal serüvenleri” (FERNANDEZ-ARMESTO, 2007) gibi birey ve toplum yaşamında gözlenen gerçekliklere dayanan geniş bir alan oluşturmaktadır.

Biz bu bağlamda Fatih Kadınlar Pazarı’nın tüketim cephesi üzerinden hareketle, göçle taşınan tüketim alışkanlıklarının, gıda ve beslenme biçiminin toplumsal ve mekansal düzlemde yarattığı ilişki, hareketlilik ve kümelenme örüntülerine vurgu yapan bir değerlendirmede bulunacağız.

* Kent ve kır yaşam biçiminin farklılıklarından birini yemek sofraları oluşturmaktadır. Tüketim yelpazesinin bir ucunda yer alan ve önemli göstergelerinden biri olan kente özgü sofra nitel ve nicel açıdan geniştir. Kentlinin sofra zenginliği kentin heterojen yapısını yansıtan bir dekodur. Bu çeşitliliği kentsel beslenme rejiminin mümkün olduğu her yerde görmek mümkündür. Buna karşın kır sofrası ortamın sunduğu ürün türüyle iktifa eden ve açlık içgüdüsüne karın doyurmak anlamında cevap veren, genellikle tek yemeğe dayalı monoton bir karakter göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. BRAUDEL, 2004a:118.

^λ Yemek, içmek gibi kültürel pratikleri mevcut ekonomik eşitsizliklerin basit bir yansıması olarak görmeyi reddeden P. Bourdieu, farklı tüketim örüntülerinin özellikle gıda tüketim yapısının, yeme-içme-piştirme alışkanlıklarının gelir farklılıklarından ziyade “lüks zevklerle zarureten doğan zevkler arasındaki karşıtlık[an]” kaynaklandığını ileri sürmektedir. “Örneğin Fransa’da işçi sınıfına mensup insanların ekseriyetle “ağır ve yağlı” olarak isimlendirilen “doyurucu” yemekleri tercih ettiğini, üst sınıfların ise “daha hafif, rafine ve az bulunur yiyecekler” tükettiğini savunmaktadır. Çalışan insanların yemek zevklerinde öne çıkan çabukluk ve basitlik gibi unsurlar çalışma koşullarının ve zaruri ihtiyaçların dayatmasıdır. Emegın yeniden üretimi için gereken temel ihtiyaçların karşılanmasının güvence altına alınmadığı koşullarda işçinin yemek konusunda fazla seçim şansı yoktur, dolayısıyla daha doyurucu, daha çabuk, ve daha basit yemekleri “tercih” eder. Öte yandan temel ihtiyaçlarının karşılanması garantiye alınmış, belirli bir ekonomik ve kültürel sermaye birikimine ulaşmış daha varlıklı kişiler, zaruri ihtiyaçlarıyla arasına mesafe koyabilir ve daha soyut ve karmaşık zevklere sahip olabilir” (BOURDİEU, 1984:177-196 akt. YENAL, 1996:215).

Yiyeceklerin salt fiziksel beslenme amacıyla tüketilmediği, kültürel ve toplumsal yapıların bir göstergesi olduğu savı, yeme içme literatürünün başlangıç noktasını oluşturduğu ve çok sayıda sosyal bilimcinin değişik beslenme pratiklerinin farklı toplumsal sınırları ve hiyerarşileri yansıttığı konusunda bir görüş birliğine varıldığı söylenebilir (YENAL, 1996: 195-196).

“Bana ne yediğini söyle sana kim olduğunu söyleyeyim”, “insan, yediği şeydir”, “tüketim, toplumsal bir deridir” formülasyonları genelde tüketim kalıplarının özelde ise yiyecek mönüsünün toplumsal ve kültürel alanda oluşturduğu kimlik vurgusunun sözel biçimleri olarak anlam kazanmaktadır. Tüketim olgusu, insanların biyolojik ve toplumsal yönünün yanı sıra bazen de psikik hayatlarını da derinden etkilemektedir. Yiyecek familyası bireyin toplumsal pozisyonu, bireyi çevreleyen kültür ve uygarlık sınırları hakkında ip uçları barındıran bir alandır. Seyyahlar için bir kültürden diğerine geçiş ciddi gıda değişiklikleri demektir. Mutfaklar, beslenme pratikleri, tüketim nesneleri ya da gıda rejimleri bin yıl gibi uzun bir süre zarfında kompozisyonlarını ve gusto çizgilerini koruyarak birey ve toplum yaşamında değişmeden toplumla, kültürle bütünleşen, yapışık pozisyonlarını ısrarla devam ettirmişlerdir (BRAUDEL, 2004a:93-96).

Tüketim formasyonunun sürekliliği yatay nüfus hareketleriyle birlikte taşınanlar arasında bireysel ve toplumsal gelişmeleri derinden etkileyen güçlü bir kategoridir. Bu açıdan göç öncesi yerleşik pozisyonda kazanılmış/kazandırılmış tüketim alışkanlıklarının, damak zevki oluşturan yiyecek tür ve tercihlerinin göç sonrasında terki kolay olamamaktadır. Göç eden bireylerin ve grupların içinden çıktığı coğrafyada bırakmadığı, kolay kolay terk edemediği alışkanlıklar dizisi içinde gıda ve beslenme alışkanlıkları önemli bir yer tutmaktadır. İnsanın bunlarla oluşturduğu ilişki mekansal kopuştan sonra bireysel-fizyolojik ihtiyacın ötesinde toplumsal zorunluluk çizgisinde gıda, bitki yada ürünle kurulan bağımlı bir ilişki biçimi olarak devam etmektedir. Örneğin İstanbul otogarlarında sık sık Anadolu’dan gelen yolcuların bagaj kompozisyonunda yöresel tüketim ürünlerinin büyük bir yer tuttuğu görülmektedir. Bunu ekonomik sınırlılıklarla izah etmenin güç olduğunu, yılların şekillendirdiği damak zevkinin, tüketim alışkanlığının dayattığı zorunlu

taleplerin yolculuğu şeklinde değerlendirmenin daha gerçekçi olacağını belirtmek gerekir.

Tüketim taleplerinin azlığı ya da çokluğu söz konusu taleplere yönelik arz şeklini değiştirmektedir. Kente göçen birey ve gruplar söz konusu ihtiyaçlarını, kentin tüketim dağarcığı içinde oluşturdukları talebin niteliği ve gücü doğrultusunda bireysel yollarla temin edebildiği gibi çarşı ve pazar gibi büyük alanlarda da tedarik edebilmektedir.

Fatih Kadınlar Pazarı bu anlamda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç etmiş, yiyecek ve gıda tüketimi farklılık gösteren grupların gıda ve beslenme cephesindeki tüketim taleplerine cevap veren ve bu doğrultuda şekillenen bir pazar alanıdır. Dolayısıyla Fatih Kadınlar Pazarı'nın sürekliliğinde ve kentte tutunmasında söz konusu bireysel ve toplumsal tüketim çizgisinin yarattığı talepler önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fatih Kadınlar Pazarı'nın iş türü deseninde kuru gıda satışı, kasap, lokanta ve kahvehaneler ön plana çıkan iş kollarıdır (bkz. Tablo 5). Kadınlar Pazarı söz konusu iş yerleriyle özdeşleşmiştir. Kadınlar Pazarı denildiğinde ilk akla gelen ürünler söz konusu iş yerlerinde satılmaktadır. Bu iş yerleri ürün ve ilişki bakımından farklı bir tüketim tercihinin kodlarını taşımakta ve bu yönde bir işlev görmektedir. Yöreselliği belirgin bir tüketim alanı özelliği gösteren Kadınlar Pazarı'nda sunulan ürünlere bakıldığında Bumbar (Cokat)^π, İçli Köfte (Kitel)^ε, Perde Pilav, Büryan (Perive)^{*}, Mehir (Soğuk Çorba), Çiğ Köfte, Sur Kebabı, Sac Tava, Kurutulmuş Van Balığı, Tandır Ekmeği, Kurutulmuş Ekmek (İğbes Keek), Otlı Peynir, Kesme Şeker, Kaçak Çay (Özellikle Irak ve Suriye'den gelen çaylardır), Uşkun, İsot, Zivzik Narı, Bitim

^π Altı çizili yemek ve ürünler Siirt yöresine ait Arapça adlandırmalardır.

^ε Ayrıntılı bilgi için bkz. SİİRTLİLER DERGİSİ, 2007:35

^{*} Erdoğan Merçil, bir çok mesleki uğraşın tarihsel kökleri üzerine yürüttüğü çalışmasında gıda ile ilgili meslekler bahsinde biryanger olarak geçen ve bugünkü karşılığı büryancılık olan mesleğin Türkiye Selçukluları'nda yaygın bir meslek olduğuna işaret eder(MERÇİL, 2003:7). Fatih Belediyesi, büryanın milli bir yemek olduğu tezinden hareketler 25 Haziran 2008 tarihinde Fatih Kadınlar Pazarı'nda "Büryan Kebabı ve Perde Pilav Festivali" düzenlemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. FATİH GAZETESİ, 2008:21.

Sabunu, Siirt Fıstığı, Botan Balığı, Sur Tatlısı, Severkitel (İçli Köfte Bulguru), Karpuz ve Kavun Çekirdeği (Bızırneem)^α, Açık Tütün, Çiriş (Herşev), Kelle-Paça, Çökelek, Kurut, Kenger, Menengiç Kahvesi, Heliz Otu, Mağamis, Patlıcan Kuruşu, Makaşa (Kırık Nohut), Reyhan, Kara Üzüm, İncir, Ceviz, Cacık (Ufalanmış peynir), Avşor, Koçer Peyniri, Pestil, Sumak, Pervari Balı^λ, Bıtım (Siirt fıstığının küçüğü), Gizven (bıtımın küçüğü olan ve kahve yapımında kullanılan bir bitki), Siirt üzüm pekmezi, tahin helvası gibi geniş ve farklı bir tüketim ürünleri kataloguna sahip olduğu görülmektedir. Bir çoğumuzun ismini bile ilk kez duyduğu, damak zevki konusunda ketum kalacağı ürün listesi tüketici kitle için vazgeçilmez temel tüketim maddeleri anlamına gelmektedir.

Talep ile arz eğrileri arasında doğrusal orantılı bir korelasyon vardır. Talep olmadan arz, arz olmadan talep olmaz. Talep dalgasının yarattığı voltajın kesintisiz ve güçlü oluşu, kâr güdüsüyle bütünleştğinde devamlılık gösteren geniş arz alanları oluşur. Bu çerçevede otlu peynir, büryan, perde pilav gibi talepleriniz varsa ve arz alanları oluşturmaya değer oranlarda ise bu talebiniz buna cevap veren arz alanlarının oluşumuna kaynaklık eder. Fatih Kadınlar Pazarı, İstanbul'a göç etmiş, tüketim tercihleri ve tüketim alışkanlıkları benzerlik gösteren bir kitlenin bu yöndeki güçlü isteklerine cevap veren bir alan olma özelliği taşımaktadır.

Fatih Kadınlar Pazarı, genel olarak Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden İstanbul'a göç etmiş grupların tüketim tercihlerine hizmet eden bir pazardır. Göçle gelen tüketim biçimi ana hatlarıyla, soğuk karasal iklim koşullarında uzun süreli saklanabilen, kalori oranı yüksek ve uygun fiyat imkanlarına sahip ürünlerin oluşturduğu bir çerçeveye sahiptir. Herhangi bir teknolojik desteğe ihtiyaç duyulmadan uzun süreli saklanabilen bulgur, pirinç, nohut, fasulye, erişte(yöresel ev makarnası) gibi bakliyat ürünleri; kahvaltının vazgeçilmez tek ürünü, diğer

^α Kavun ve karpuz çekirdeği çerez olarak tüketilmektedir.

^λ Pervari Balı, 555 sayılı Coğrafi işaretlerin korunması hakkındaki kanun hükmünde kararnamenin 12. maddesi gereğince 27.07.2003 tarihinden geçerli olmak üzere Türk Patent Enstitüsü tarafından tescil edilerek korunmaya alınmış ve bu karar 27.07.2003 tarihli Resmi Gazete'de ilan edilmiştir. Siirt'in Pervari ilçesinde üretilen Pervari Balı bu anlamda korumaya alınan ilk bal olma özelliği taşımaktadır(SİİRTLİLER DERGİSİ, 2007:34).

öğünlerde de garnitür olarak tüketilen ve toprak altında tutularak korunan otlu peynir; tuzlanarak kurutulan, uzun süre saklanabilen et ve bol miktarda tüketilen çay bir bütün olarak söz konusu tüketim kalıbının bileşenlerini oluşturmaktadır.

Kolay elde edilebilen, muhafaza edilmesi zor olmayan ve her mevsim tüketebilen temel gıda maddelerinden biri bakliyat ürünleridir. Baklagiller, sosyo-ekonomik yaşam düzeyi farklılık gösteren grupların ortak tüketim maddesidir. Fakat kullanım oran ve biçimleri değişebilmektedir. Kırsal yaşamda toptan olarak alınan ve bolca tüketilen bakliyat ürünleri kentlerde perakende ve daha az sıklıkla tüketilmektedir. Nohut, bulgur, pirinç, makarna, fasulye, patates gibi ürünler ve bunlarla yapılan yemekler doyurucu, besleyici ve ucuz olduğundan kırsalda yaşayanların ve yoksul kitlelerin sofrasında değişmez ürünlerdir. Bunlara turşu ve salamura olarak tutulan ve yağlı dolma yapımında kullanılan fındık ve asma yaprağı gibi ürünleri de eklemek mümkündür. Kadınlar Pazarı'nda yukarıda belirtilen ürünlerin yanı sıra yöresel yemeklerin yapımında kullanılan severkitel, ince bulgur, kuş üzümü, dolmalık çam fıstığı, ayran aşısı ve çorbalarda kullanılan dövülmüş buğday, kavut gibi ürünler de satılmaktadır.

Pazar'da tüketicisi çok olan iki üründen ayrıca söz etmek gerekir. Otlu peynir ve yabancı (kaçak) çay. Genellikle koyun sütünden yapılan ve üç-dört tür yöresel yabancı bitkinin karıştırıldığı otlu peynir salamura ve toprak altında tutulmak üzere iki şekilde üretilmektedir. Otlu peynir, Doğu ve Güneydoğu'dan göç etmiş gruplar için önemli bir tüketim maddesidir. Pazar'da görüştüğümüz esnaf ve müşterilerden edindiğimiz bilgiler doğrultusunda söylemek gerekirse 4-5 kişilik bir ailenin yıllık ortalama otlu peynir tüketimi 40-50 kg arasındadır.

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin Irak, Suriye ve İran ile olan sınır komşuluğu beraberinde legal olduğu kadar illegal/kaçak yollarla yapılan ticarete biçimini de getirmiştir. Bu illegal ticaretin önemli bir kısmını çay, tütün, sigara gibi tüketim ürünleri oluşturmaktadır. Kaçak sıfatını alan çay özellikle Suriye ve Irak'tan kaçak yollarla getirilen bir ürün olduğu için bu isimle anılır ve bilinir

olmuştur. İri yapraklı ve kokulu bir tür olan kaçak çay bölge halkının vazgeçemediği tüketim kalıpları arasına yerleşmiştir.

Fatih Kadınlar Pazarı adının özdeşleştiği tüketim maddelerden biri de ettir. Protein açısından zengin bir besin maddesi olan et, eski çağlardan bu yana birey ve toplumlar için vazgeçilmez bir gıda maddesi olmuştur. Ulaşımın ve teknolojik alt yapının sınırlı olduğu koşullarda klimatolojik ve ekolojik şartlar tüketim kalıplarını şekillendirmiştir. Dolayısıyla et, etli yemekler ve ete dayalı beslenme biçimleri genel olarak tarım ve hayvancılığın gelişmesine olanak tanıyan coğrafi alanlarda daha yaygın bir hal almıştır (BRAUDEL, 2004a:95).

Et, toplumsal ve sınıfsal anlamda ortanın üstü ve üst sınıfların filesinde yer alan bir gıda türü olmuştur(BRAUDEL, 2004a:25). Dar gelirli yada alt sınıf yoksulların genel durumunu açıklamada kullanılan “aylardır evine et girmedi” sözü, etin tarihsel süreç içinde olduğu gibi bugün de üst sınıfların tüketim malzemesi olduğunu göstermektedir*. Çeşitli anlamlara gelebilen etin^e tüketilme biçimi ve miktarı toplumdan topluma değişiklik gösterebilmektedir (ATAMANALP, 1980:11). Kemiksiz et, yağ, kemikli et, kıyma ve sakatat ürünlerinin kullanımı ve bunlarla yapılan yemekler sınıfsal ve toplumsal düzlemde farklılaşabilmektedir. Örneğin bazı gruplar için sakatatlarla yapılan ciğer sote, bumbur, kelle-paça ve işkembe türü yemekler özel yemekler olurken, aynı yemek listesi başka grupların sınıfsal ve kültürel çizgilerinden dolayı tüketim kalıpları arasında yer al(a)mamaktadır .

* Et tüketimi üzerine DPT tarafından yapılan bir çalışmada hangi sıklıkla et tüketiyorsunuz sorusuna “ara sıra, rast geldikçe, sadece kışın, bayramdan bayrama ya da bilmiyorum diyenlerin oranı % 55.2 olarak ortaya çıkmıştır. % 17.9’u ayda bir, % 12’si haftada bir, % 6.6’sı iki haftada bir, % 6.1’i haftada iki veya daha fazla, % 0.6’sı her gün cevabını vermiştir (DPT,1985:291). Et tüketiminin azaldığı yada üst sınıflar tarafından tüketilen et miktarının sürekli olarak azalma gösterdiği yönündeki bulgularda kültürel farklılıkların bir işlevi olarak bedene yaklaşım açısından beslenme yöntemlerindeki değişimler rol oynayabilir (CHANEY, 1999:40).

^e Bir toptancı kasap için et, hayvanın canlı ağırlığı ile kas, yağ, kemik ve sakatatının meydana getirdiği karkas ağırlığı arasındaki orandır. Perakendeci bir kasaba göre et; kas, yağ, kemik ve firenden oluşur. Bir imalatçı için et; sucuk, salam, sosis ve pastırma gibi mamullerde kullanılan kاست. Tüketici için et; kemik, yağ, kıyma ve sakatat gibi anlamlara gelebilmektedir (ATAMANALP, 1980:10). Et tüketimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. YILDIRIM;TAYYAR, 2006.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun tarıma ve hayvancılığa dayanan ekonomik haritasında et önemli bir besin maddesi olarak tüketim yelpazesi içindeki yerini almıştır. Dağlı/köylü mesleği olarak ifade edilen (BRAUDEL, 2004a:174) tarihsel süreçte özellikle de Osmanlı'da pek arzu edilen bir iş türü olmayan kasaplık (KAZANCI, 1998:65) Fatih Kadınlar Pazarı'nın iş potansiyeli içinde önemli bir yer tutmaktadır. Kadınlar Pazarı'ndaki kasaplar gelir düzeyi yüksek müşteri kitlesine doğal ve güvenilir et, gelir düzeyi düşük olanlara da sakatat ve düşük fiyatlı et olanağı sunduğundan dolayı tercih edilen ve prim yapan iş kollarıdır. Et, kıyma ve sakatat ürünlerinin müşteriye doğal, güvenilir ve uygun fiyata hemşehrilik kimliği içinde sunulması pazardaki kasap sayısını ve buna bağlı et satışını arttırmaktadır.

Türkiye'nin güney ve güneydoğusunun gusto demeti içinde değerlendirilen kebab, büryan, içli köfte, perde pilav, sur kebabı, avşor ve lahmacun türü etli ve baharatlı yemekler Kadınlar Pazarı'nda hizmet veren lokantaların ana yemek çeşitlerini oluşturmaktadır^λ. Sınıfsal bir orijinle özdeşleştirilen söz konusu yemek listesi aynı zamanda üst ve orta sınıfların bir öfke simgesi haline gelmiştir (BARTU, 2000:50).

Günümüzün azgelişmiş ülkelerinde en fakir ve en monoton sofraların baharata en büyük istekle başvurdukları bir gerçektir. Bir dönem Doğu Akdeniz ticaretinin gözde nesnesi olan baharatlardan safran hariç olmak üzere her türlü baharatı bu gruba dahil etmek mümkündür. Baharat tüketimi ile et tüketimi arasında güçlü bir bağlantı vardır. Etoburluğun hakim olduğu toplumsal yapılarda, eti saklamanın güç olduğu aşamalarda etin bozulmasını engellemek ve etin kötü kalitesini telafi etmeye yönelik lezzetlendirici olarak güçlü biberler ve baharatlar yer edinmeye başlamıştır (BRAUDEL, 2004a:200). Baharat ve koku bu şekilde bazı toplumsal grupların tüketim ve beğeni çizgisi içine yerleşirken bazı toplumsal ve

^λ Kadınlar Pazarı'nın içinde ya da etrafında faaliyet gösteren seyyar çiğköfteci, ciğerci ve kebabçılar/dürümcüler etin oluşturduğu halkanın ve tüketim örüntüsünün diğer motifleri olarak değerlendirilebilir.

sınıfsal tüketim, beğeni ve tercihler dairesinde konum aşındıran bir anlam kazanmıştır.

Fatih Kadınlar Pazarı'nda yoğun bir şekilde bulunan iş yerlerinden birini de kahvehaneler oluşturmaktadır. Kahvehaneler bilgi alışverişinin sağlanması, güncellenmesi, sosyal ilişkilerin canlı tutulması, hemşerilik ilişki kanallarının açık tutulmasına yönelik çok yönlü işlevleri olan mekanlardır (GÜNEŞ-AYATA, 1991:93). Kahvehaneler genellikle yakın akraba dışında kalan halkayı kapsayan dolayısıyla daha geniş bir ilişkiyi kamusal alanda devam ettirme imkanı sağlayan yerler olduğu için önem taşımaktadır (ERDER; 2001:248; TANPINAR, 2004:166-169).

Tarihsel rollerinden uzaklaşmış kahvehanelerin^λ Fatih Kadınlar Pazarı'nda yoğun olarak bulunmasının birkaç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Pazar'ın hizmet verdiği tüketim örüntüsünde ön plana çıkan tuzlu, acılı, yağlı ve baharatlı yiyeceklerin tüketilmesi beraberinde aşırı derede çay içme ihtiyacını doğurmaktadır. Tuz oranı yüksek otlu peynirle başlayan kahvaltı ve diğer öğünlerde yağlı, acılı ve baharatlı yemeklerle sürdürülen beslenme biçimine sahip bir kişi günlük olarak ortalama on beş-yirmi bardak çay içebilmektedir. Yoğun çay tüketimini tetikleyen diğer bir faktör olarak, tüketici kitlenin tüketim kalıpları arasına yerleşmiş kahve gibi içeceklerin bulunmayışını gösterebiliriz.

Buradaki kahvehaneler, geleneksel oturma ve konuşma düzeni içinde kaçak çay ile demlenen, kesme şekerle kıtlama/kırtlama(şekeri çayın içine atmayıp, küçük parçalar halinde ağza aldıktan sonra bardaktaki çay bitinceye kadar ağızda tutmak

^λ Osmanlı döneminde kahvehaneler boş, malayani yada gündelik meselelerin konuşulduğu bir yer değildi, müdavimleri arasındaki sosyal farklılıkların belirsizleştiği bir mekan olan kahvehaneler toplumsal yaşamın önemli bir işlevini sosyalleştirici, eğitici, bilgilendirici rolünü günün belirli saatlerinde yerine getirmekte, sanat, edebiyat, bilim ve siyasetin hararetle tartışıldığı mekanlar olmuştur. Eski kahvehanelerin eğitici rollerinden dolayı medrese ile kahvehaneler arasında metaforik bir bağ kurulmuştur. Bugün İstanbul'da bulunan Hacı Rüstem Sokağı'ndaki Kızlarağası Mehmet Efendi Medresesi'nin, Koca Sinan Paşa ve Çorlulu Ali Paşa medreselerinin kahvehaneye dönüşmesi salt tarihi ve mimari bir tesadüften değil, kahvehanelerin geçmişteki eğitici ve sistemi eleştirel bir perspektiften değerlendiren bir alan olmasından ileri gelmektedir(KÖMEÇOĞLU, 2001: 96-102).

suretiyle gerçekleştirilen çay içme biçimi) olarak ve oldukça demli sayılabilecek bir kıvamda tercih edilen bir çay içme ritüelini devam ettirme imkanı sağlamaktadır.

Kahvehaneler, tüketici kitlenin çay hizmetini karşıladığı gibi sohbet ve iletişim imkanı sağlayan mekanlar olarak da işlev görmektedir. Kahvehaneler, kent içi iletişimde olduğu kadar memleketle ilgili havadislerin de konuşulduğu yerler olmaktadır. Kahvehaneler bu gözle değerlendirildiğinde kültürel, etnik, ideolojik ayrışmaların somutlaştığı alanlar olarak görülmektedir. Kadınlar Pazarı'nda bulunan kahvehaneler bu anlamda homojenliğin ayrıştığı alanlar olmaktadır. Kahvehaneler aynı zamanda hemşehri ve tanıdık çevrenin oluşturduğu sosyolojik ortamda özellikle yaşlı bireylere soluklanma olanağı sunmaktadır.

Kentte kalış süresinin kentlileşmeye çok büyük etkileri olamayacağını, ekonomik koşullar düzelmedikçe kentlileşmenin ikinci kuşakta bile zor olacağını iddia eden yaklaşımlara (TEKŞEN 2003:13) kentte birbirleriyle temasta bulunan grupların niteliklerini katarak yorumlamak gerekir. Kentlileşme, kentin normatif yapısına uyum sağlama yönünde gelişen davranış değişikliği sürecidir. Farklı kişi ve gruplarla yürütülen ikincil ilişkiler kentlileşme yönünde bir etkileşim yaratır.

Fatih Kadınlar Pazarı'nın esnaf kitlesi gibi tüketici profili* de homojen nitelikler göstermektedir. Bu homojenlik, tüketici ve satıcı cephenin kentlileşme sürecinde önemli bir blokaj oluşturmaktadır^β. Semt pazarlarına bakıldığında heterojen tüketici kitle ile kurulan ilişkiler, pazarcı esnafta kentlileşme yönünde baskılayıcı bir güç oluşturmaktadır. Kadınlar Pazarı'ndaki esnaf ve tüketici ilişkisi bu açıdan zayıf bir etkileşim yaratmaktadır.

Esnaf ile tüketici kitlenin homojenliği Kadınlar Pazarı'nda pazarlık yapmak, veresiye alış veriş gibi pratiklere de yol açmaktadır. Özellikle pazarlık yapma

* Tüketici profili için bkz. Ekler kısmında Grafik-5, Grafik-6, Grafik-7, Grafik-8 ve Tablo 15.

^β Genel olarak İstanbul'da yaşayanların (ORTAYLI, 2007; İBB, 2004d) özellikle de göçle gelen kitlelerin kenti tanıma, sahiplenme ve kentlileşme noktasında zayıf bir bilince sahip olduğu görülmektedir (TÜFEKÇİOĞLU;ŞATIROĞLU: 2001). Fatih Kadınlar Pazarı'nda iş yapan esnafın da kentle ilişkisi bu anlamda oldukça sınırlı bir özellik göstermektedir. Bkz. Tablo 34.

geleneği Fatih Kadınlar Pazarı'nda yaygın bir alışkanlıktır^α. Çok yaygın olmamakla birlikte veresiye alış verişin varlığında da söz etmek mümkündür^λ. Tüketici kitlenin benzerliği tüketim biçimlerine de büyük bir oranda yansımaktadır. Fatih Kadınlar Pazarı'na gelen müşterilerin kuru gıda, kırmızı et, çay, şeker ve peynirden oluşan zaruri ihtiyaçları edinme biçimlerine bakıldığında alış verişlerini kırsal yaşamda kazanılmış toplu alımlar şeklinde yaptıkları görülmektedir^ε.

Küresel kent söylemi içinde tüketici gruplar için alış veriş mekanı, küçük perakendecilerden somut pazarların ötesine geçen soyut bir anlam kazanmıştır. Tüketici kültürünün yeni döneminde çarşı ve pazarlar yerini her şeyin birlikte bulunabildiği büyük mağazalara bırakmıştır (CHANEY, 1999:28). Öyle ki bu dönemde "...kendini tanıma, toplumda bir yer edinme, anlamlı denilebilecek bir yaşam; tüm bunlar alış veriş merkezlerine günlük ziyareti gerektirmektedir (BAUMAN, 1999: 42).

Fakat tüketim alanı ürün, ilişki, biçim ve alışkanlıklar açısından oldukça geniş bir cephedir. Tüketilenin niteliği, tüketime konu olan ürünün üretim biçimi, üretiminde kullanılan simge, sembol, model, motif ve ikonlar, pazarlanma şekli, alış-veriş tarzı ve kullanımları açısından farklılaşan değişik tüketim kalıpları bulunmaktadır (ORÇAN, 2002:24-26). Kent, bu anlamda barındırdığı demografik yapının talepleri doğrultusunda şekillenen birbirinden farklı tüketim reyonlarına imkan tanıyan ve ev sahipliği yapan bir alandır. Bu alanda tarihsel süreçte çarşı, pazar, panayır ve semt pazarları bu yapının parçaları olarak hizmet vermişlerdir. Bugün bunlarla birlikte büyük alış veriş ve yaşam merkezleri de bu halka içinde yerini almıştır.

^α Hem müşterilerin hem de esnafın büyük bir çoğunluğu pazarlık yapma davranışının yaygın olduğunu ortaya koymaktadır (Bkz. Ekler kısmında Tablo 25). Etnaf, *Sizinle kimler pazarlık yapar?* sorusuna % 46.7'si bütün müşteriler, % 37.0'si Doğu ve Güneydoğulu müşteriler, % 5.4'ü tanıdık müşteriler, % 3.3'ü hemşehrim olan müşteriler şeklinde yanıt vermiştir.

^λ Kadınlar Pazarı esnafının % 60'ına yakını müşterilerine veresiye alış veriş imkanı sunduğunu belirtmektedir. Kimlere veresiye ürün satarsınız sorusuna % 82.3'ü sadece tanıdık müşterilere, % 15.2'si bütün müşterilere, % 2.5'i ise sadece Doğu ve Güneydoğulu müşterilerine şeklinde cevap vermiştir. Ayrıca bkz. Ekler kısmında Tablo 24. Yukarıdaki dipnotla birlikte değerlendirildiğinde veresiye imkanı olanların daha az pazarlık yaptıkları, veresiye alış yapamayanların ise daha çok pazarlık yaptıkları görülmektedir.

^ε Bkz. Ekler kısmında Tablo 23.

Dolayısıyla kent tüketim ilişkisinde modern alış veriş mekanlarında sürdürülen tüketim cephesinin yanında göçlerin özellikle de kırsal göçlerin bir sonucu olarak kentlere yerleşen kitlelerin tüketim alışkanlıkları ve tüketim tercihleri de kentlerin mekansal ve toplumsal analizlerinde önemli bir sorgulama alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel, otantik ve özü itibariyle farklı bir çok lezzeti bir arada bulunduran Fatih Kadınlar Pazarı, ürün çeşitliliği, ürün türü, tüketici kitle, tüketim biçimi ve bunlara bağlı tüketim alışkanlıkları açısından homojen bir alan yaratarak merkezi kent alanı içinde bireylerin ve grupların burada yoğunlaşmalarına ve kümelenmelerine yol açmaktadır. Tüketime antropolojik ve sosyolojik boyutu göz önüne alındığında Kadınlar Pazarı, kente göç etmiş grupların göç öncesi biçimlenmiş damak zevkine ve tüketim kalıplarına hitap eden bir düzenek oluşturduğu için kendini devam ettirmektedir.

Sebze ağırlıklı mutfak açısından fakir bir görüntüye sahip Kadınlar Pazarı'nda kırmızı et dışında alternatif yemek türü sunan yerlerin, enginar, bezelye, karnabahar, pırasa gibi bitkilerle yapılan yemeklerin ve balık satış noktalarının Pazar'ın iş yeri ve ürün çetelesinde yer almaması, arz talep dengesi içinde tüketici kitlenin talepleri doğrultusunda tüketim alışkanlıklarının dışlama ve kümeleme yarattığını gösteren güçlü karinelere sahiptir.

Fatih Belediyesi'nin kiracılara şartnamede belirtilen iş türünü yapmak koşuluyla kiraya verdiği işyerleri süreç içinde kiracı esnafın dolayısıyla tüketici grubun tüketim tercihleri doğrultusunda değişmiştir. Belediye tarafından hazırlanan ihale şartnamesinde belirtildiği gibi (Bkz. Ekler kısmında ihale ilanı) tavuk ve kırmızı et satışı olmak üzere et ürünlerine on bir adet iş yeri ayrılmışken, 2000 yılı belediye kayıtlarına göre bu sayı iki kat artarak et ürünleri satan iş yeri sayısı yirmi bir olmuştur. Şartnamede belirtilen manav, balık satışı, ayakkabıcı, kırtasiye, süt ürünleri, halı satışı, konfeksiyon, kuruyemiş gibi işyerleri bu yapı içinde barınma ve tutunma imkanı bulamadığı için yerini gıda sektöründeki iş yerlerine bırakmıştır.

Bugün Kadınlar Pazarı'nda birkaç iş yeri dışında dükkanların tümü bölgesel tüketim kalıplarına hizmet eden ürün, gıda ve yemek kültürünün etkisi altındadır. Bütün bunlar tüketimin zor değişebilen ve ayrıştırıcı dolayısıyla öbekleştirici bir yönü bulunduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Fatih Kadınlar Pazarı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç etmiş kitlelerin tüketim deneyimlerine referans bulduğu, sosyalleşme sürecinde ürünle kurduğu ilişkisini sürdürdüğü, ürün türü ve tüketim kalıpları açısından farklılık gösteren bir yapı olarak varlığını sürdürmektedir. Fatih Kadınlar Pazarı bu yapısı ile ayrışma gösterirken benzer tüketim tercihinde bulunanlar için bir yoğunlaşma alanı olmaktadır.

3.4. Kente Tutunma Arayışında ve Homojenleşme Eğilimlerinde Dinsel Öğeler ve Muhafazakar Tutumlar

Fatih Kadınlar Pazarı'nın homojenlik göstergeleri arasında bir dip akıntısı olarak fark edilen tanımlayıcı özelliklerinden biri tüketici ve esnaf kitlesinin büyük çoğunluğunun Şafii mezhebine bağlı muhafazakar bir kimlik taşımasıdır. Pazar'ın söz konusu kimliğini oluşturan unsurlar, pazarın şekillenmesinde ve pazarda yürütülen ilişkilerde belirleyici bir boyut oluşturmaktadır.

Kadınlar Pazarı'nın esnaf ve müşteri tablosunda baskın tonlar, göçün Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden İstanbul'a taşıdığı kitleyi göstermektedir. “Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun dinsel kimliği, İslam'ın Sünni ve kahir ekseriyeti Şafii mezhebine bağlı bir dinsel referans sistemine dayanmaktadır*. Bu referans, gerek maddi gerekse manevi kültür bileşenleri aracılığıyla bir bellek ve yaşam tarzı yaratmaktadır (SUBAŞI, 2005b:4). Bu açıdan bölgede belirgin bir varlığa sahip Şafiilik mezhebi, dini hayatın her yönünde olduğu gibi günlük hayatın akışında da güçlü ve belirleyici bir rol oynamaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin geleneksellik ve muhafazakarlık düzeyinin dinsellikle bütünleşme açısından Türkiye'deki diğer kültür sahalarına göre daha yüksek bir orana sahip olduğu söylenebilir” (SUBAŞI, 2001).

Göç hareketinin toplumsal ve kültürel değerleri mekanlar arasında taşıyan bir nakil aracı olduğunu ve nakliyata konu olan bagajın çok sayıda sosyal değişkeni de içerdiğini belirtmiştik. İnanç kalıpları, dinsel tutumlar ve mezhepsel bağıntılar da tıpkı tüketim kalıpları gibi göçün taşıdığı bohçada gelen değişken kategorileridir. Gündelik yaşamdaki rolü, işlevi ve biçimi önemli bir düzlem olarak ele alınan dinsel kimliğin ve din algısının (SUBAŞI, 2004:35) kente taşınan göçmen kitlenin kimliğinde belirleyici bir pozisyon oluşturduğu toplumsal analizlerde görülmektedir.

* Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun dinsel yapısı ve bu yapı içinde ön plana çıkan dinsel motifler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.SUBAŞI, 2001.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında başlayan göç hareketlerine katılan yerel bağlantıları güçlü grupların iş bulma, konut edinme, iş türünü değiştirme, yaygınlaştırma ve kente tutunma serüvenlerinde enformel akrabalık ilişkilerinin yanında mezhebe dayalı ilişkilerin* de etkili olduğu görülmüştür (SEUFERT, 2005).

Kırsaldan taşınan dinsel kimlik ve tutumlar faydacı, kuralcı ve biçimsel ahlakçı bir çerçeveye sahiptir. Fakat deruni olarak ahlakçı ve sorgulayıcı olmayan (WOLF, 2000:159; KARPAT, 2003:195-196) söz konusu dinsel kimlik kırsaldan gelip kente yerleşen nüfusun gündelik yaşam pratiklerinde düzenleyici ve güven sağlayıcı bir fonksiyon oluşturmaktadır (GANNAM, 2005:180-185).

Kent tanımının barındırdığı anlam kategorilerinin her biri kent dizgesini bir şekilde etkilemektedir. Kentin heterojen yapısı aktörlere bireysel hareket özgürlüğü verirken, heterojenlik kapsamında kentin dinsel düzlemi de yerleşme örüntülerinde ve ilişki ağlarında etkili bir dinamik olmaktadır. Kent içinde göçün yarattığı görece homojen nitelikler gösteren konut alanlarında ve iş bölgelerinde eğitim, gelir düzeyi ve meslek açısından olduğu kadar dinsel ve yerel bağlantılar ekseninde de kümelenme ve örgütlenmeler görülmektedir. Bu bölgelerde dinsel yaklaşım benzerliklerinin ya da muhafazakar tutumların güvenlik mekanizması oluşturduğu görülmektedir (KIRAY, 1998:101-104).

Ontolojik açıdan güvenli bir alan oluşturan türdeş dinsel tutum ve anlayışların birlikteliği süreç içerisinde dış dünya ile ilişkilerde sınırlı bir etkileşim ortamı oluşturmaktadır. Çünkü birey ya da grupların “kendi evinde, kendi muhitinde yaşaması onların muhafazakar yanını güçlendirmektedir” (SENNETT 2006:317). Farklı ilişkilerin seyrek olması, yaşam alanında benzer kişi ve sosyal görüntülerin fazlalığı dışa dönük algılamaları etkilemektedir. Değişim ve dönüşüm talepleri söz konusu alanlarda bir direnç cephesiyle karşılaşır. Bireyler yada gruplar bu alanın temel çizgilerini aşındıracak, farklı nitel oluşumlara yer açacak etkilere karşı örtük yada açık bir set oluştururlar. “Kentın kopuk ilişkileri, kanıksanmış istemli

* Bu konuda örnek bir çalışma bkz. DUBEN, 2002: 23-37.

umursamazlığı, güven vermeyen atmosferi karşısında özellikle göçmen grupların ya da kırsal kesimin bir uzantısına muhafazakarlık alternatifsiz bir seçenek olarak yerleşmektedir” (SENNETT, 2005:26-27).

Örnek olarak, İstanbul Sarıyer dolaylarında bulunan Garipçe köyünde yapılan bir araştırmada aynı yöreden gelen ve kentte bir arada yaşamaya başlayan bir grup içinde kadınların baskın bir dinsel kimlikle birlikte muhafazakar çizgilerini sürdürerek gruplaşma yarattıkları görülürken, benzer sosyo-ekonomik orijinli erkeklerin kentte balıkçılıkla uğraştıkları ve bu çalışma şartlarının erkekleri farklı ilişkiler ağına sürüklediğini ve erkeklerin yaşamlarında muhafazakar çizgilerin belirleyici bir tanımlama oluşturmadığı görülmüştür (ERGİNSOY, 1997:94-117). Dolayısıyla kent yaşamı kültür, değer ve davranış biçimleri açısından geniş bir alanı oluşturmakta ve bu alana dahil olan aktörlerin yaşam kalıplarında etkileşim neticesinde farklılaşmalar ya da içe kapanmalar yaşanmaktadır.

Fatih Kadınlar Pazarı’nın Doğu ve Güneydoğu’dan göç etmiş esnaf ve tüketici kitlesi, pazarın iki önemli ana bileşenini oluşturmaktadır. Pazar’ın görünen ve bütünleşme yaratan dinamiklerinin başında hemşehrilik ilişkilerinin geldiğini önceki bölümlerde vurgulamıştık. Hemşehrilik kentsel yaşamdaki menziline ya da gücünü artıran veya azaltan alt bileşenlerden biri dinsel tutum ve yaklaşımlardır. Aynı kentten gelen fakat dinsel tutum ve anlayışları farklılıklar gösteren hemşehriler arasındaki hemşehrilik ilişkilerinin yoğunluğu, dinsel kimlik ve anlayışları benzerlik gösterenlere oranla daha zayıf ve seyrek olmaktadır. Dolayısıyla Fatih Kadınlar Pazarı’nın müşteri ve esnaf kitlesinin hemşehrilik temelindeki benzerliği Şafilik Mezhebi’ne bağlılık, dinsel ve muhafazakar yaşama ilişkin türdeşliklerle bütünleştiğinde ortaya daha homojen bir alan çıkmaktadır.

Esnaf ve tüketici kitlenin farklı olanı kapsama alanı dışında bırakan yapısal nitelikleri, Pazar’ı benzerlerin yaşam alanına dönüştürmüştür. Göçle gelen dinsel tutum ve pratikleri içeren repertuarın farklı olanla teması, etkileşimi sınırlı olduğu için Kadınlar Pazarı’nın iç işleyişi biz temelinde ve daha rahat bir ortam biçiminde

örgütlenmiştir. Dolayısıyla Pazar alanı, dinsel yaşama ilişkin tören ve pratikleri de içeren daha geniş bir sosyo-ekonomik yaşam alanı hüviyetine bürünmüştür.

Bu bağlamda Fatih Kadınlar Pazarı salt alış-verişin yapıldığı, temel tüketim ihtiyaçlarının karşılandığı bir pazar alanı değildir^ψ. Kadınlar Pazarı, bunun yanında cenaze namazı, bayram namazı, taziye ziyaretleri, adak ve kurban kesimi, birey ve gruplar arası görüşmeler, zekat ve yardım dağıtımları gibi çok sayıda sosyal ve kültürel etkinliklere de imkan tanıyan bir alandır^β. Örneğin Kadınlar Pazarı, yöre halkının vakit ve cuma namazları gibi dinsel pratiklerde tercih ettiği bir yerdir. Pazar'a gelen Doğu ve Güneydoğulu göçmenlerin büyük bir kısmı pazara cuma namazı kılmak* için geldiğini belirtmektedir. Pazar'ın söz konusu dinsel pratikler için tercih edilmesinde Tezgahçılar ve Ümmü Gülsüm Camii'nin din görevlilerinin ve cami cemaatinin büyük bir kısmının Şafii olmaları büyük bir faktördür. Söz konusu camiler, İstanbul'da din görevlileri^ε ve cami cemaati Şafii'lerden müteşekkil ender camilerden biridir.

Esnafın büyük bir kısmı (% 85'i) Fatih'teki Siirtlilerin ve Pazar esnafının yakınlarının cenaze namazlarını Tezgahçılar Camii ve Ümmü Gülsüm Camilerinde kıldırıldığını ve cenazelerini buradan kaldırdığını belirtmektedir. Söz konusu camilerin içinde yer aldığı Fatih Kadınlar Pazarı bölgesi, cenazeyi kaldırmak ve akabinde devam eden taziye için büyük bir sosyal destek imkanı sağlamaktadır. Özellikle taziye ziyaretleri bölge halkı için önemli bir gelenektir. Ölen kişinin yakınlarına

^ψ Bkz. Ekler kısmında Tablo 28.

^β 1950 ve 1960'lı yıllarda elinde çok az bir sermaye ile gelen göç kitlesi her hangi bir eğitim ve sermaye gerektirmeyen iş olarak şoförlüğe yönelmiştir. Özellikle Menderes döneminde yeni yolların açılması ve otomobillerin şehir içi ulaşımına katılmasıyla birlikte ulaşım sektörü büyüme göstermiştir. Birkaç yıl ücret karşılığı yaptıkları şoförlük mesleğini daha sonra kendi araçlarını satın alarak devam ettirdikleri görülmüştür(DANIŞ; KAYAALP, 2005:292). İstanbul'a göçle gelen Siirtlilerin pazarcılıktan sonra yoğunlaştıkları iş kollarından birini ticari taksicilik oluşturmaktadır. Günlük yaklaşık iki yüze yakın Siirtli taksi şoförü yemeklerini, hizmet alımlarını ve vardiya değişimlerini Fatih Kadınlar Pazarı'nda yapmaktadırlar.

* Bkz. Ekler kısmında Tablo 27 ve Tablo 30.

^ε Fatih Kadınlar Pazarı'nın içinde yer aldığı iki mahallenin, Hüsambey ve Kırkçeşme mahallerinin muhtarları ve Ümmü Gülsüm Camisi ile Tezgahçılar Camisi'nin din görevlilerinin de Siirtli olduklarının altını çizmek gerekir.

psikolojik destek sağlamak amacıyla güçlü bir şekilde sürdürülen taziye ziyaretleri de çok sık olmamakla birlikte Kadınlar Pazarı'nda gerçekleştirilmektedir.

Fatih Kadınlar Pazarı'nın dinsel ve muhafazakar kimliğine ilişkin değerlendirmelere ışık tutacak bir uygulamayı Ramazan ayında görmekteyiz. Ramazan ayı boyunca pazardaki lokanta ve kahvehaneler hizmetlerini durdurmaktadır. Ramazan ayında oluşan bu tablo her şeyden önce arz talep dengesi içinde oluşmaktadır. Yani pazara gelen müşterilerin kahir ekseriyeti dindar bir kitleyi temsil etmektedir. Esnafın da bu konuda müşteri kitlesiyle örtüşen dinsel tutumlara sahip olduğu söylenebilir. Yeme-içme hizmetini durduran lokanta ve kahvehaneler iftar vaktine kadar pazarın müşteri kitlesinin sohbet mekanlarına dönüşmektedir.

Fatih Kadınlar Pazarı, Ramazan ayları boyunca zekat ve erzak dağıtım noktası haline gelmektedir. Özellikle İstanbul'daki Siirtli zenginlerin ve Pazar esnafının zekat ve yardım kumanyaları bu dönemde pazarda bir hareketlilik yaratmaktadır. Bunun yanında dini bayram alış verişleri^λ ve özellikle Kurban Bayramları arifesinde kurban ve adak kesimleri çok yoğun bir şekilde burada yapılmaktadır.

Fatih Kadınlar Pazarı'na gelen erkek müşterilere *Kadınlar Pazarı'ndaki alışverişinizi kim yapar?* şeklinde sorduğumuz soruya verilen cevaplarda büyük bir çoğunluğu Kadınlar Pazarı'ndaki alış veriş kendilerinin (erkek müşteriler) yaptığını söylemiştir^ε. Bu cevaplar, Pazar'ın müşteri kitlesi hakkında yani Pazar'a daha çok erkeklerin gittiği ve alış veriş erkeklerin yaptığı konusunda net bir tablo oluşturmaktadır. Gerek müşteri gerekse esnaf cephesinde kadının pazara gir(il)memesi gerektiği noktasında benzer bir tutumun hakim olduğu görülmektedir.

Bu durumu iki şekilde açıklamak mümkündür. Ayşe Güneş-Ayata bir çalışmasında özellikle konut bölgesinde kadın ve çocukların gündelik yaşamlarının büyük bir kısmının hemşerilik örüntüleri tarafından takip edildiğini ve kontrol altında

^λ Bkz. Ekler kısmında Tablo 27.

^ε Bkz. Ekler kısmında Tablo 35.

tutulduğunu ifade etmektedir (1991:98). Dolayısıyla Kadınlar Pazarı'ndaki kadın görünürlüğünün azlığını hemşehrilik temelinde örgütlenmiş muhafazakar bir grubun varlığıyla izah etmek mümkündür.

İkinci olarak buna Şafiiliğin gündelik yaşamdaki rolü çerçevesinde bir cevap aranabilir. Şafiilik Mezhebi'nin, kırsal yaşam kalıplarını yansıtan kurallar zincirinde özellikle kadın erkek ilişkilerini kısıtlayıcı yorumu önemli bir argüman olarak ön plana çıkmaktadır. Yaygın anlayışa göre Şafii olan kadın ve erkeğin fiziki teması(ellerin birbirine değmesi, tokalaşması gibi) dinsel açıdan abdest yenilemeyi gerektiren bir durumdur. Fatih Kadınlar Pazarı'nda bir erkeğin bir kadın dilenciye para verirken ya da alış veriş yapan bir kadına parasının üstünü iade ederken, erkeğin parayı parmak uçlarıyla tuttuğu ve kadınla temas olmaması için dikkat ettiğini gözlemek mümkündür. Şafiilik kodlarının günlük yaşamdaki etkisini gözler önüne seren bu örnek, Pazar'daki kadın görünürlüğü durumunu mezhepsel-muhafazakarlıkla açıklamada önemli ip uçları vermektedir.

Kadınlar Pazarı'nın Fatih'te bulunması, esnaf ve müşterilerin konut alanı olarak Fatih ilçesi'ni yeğlemesi, ev-işyeri yakınlığı ve merkezi bölge olmasının yanında, tarihsel süreçte şekillenmiş Fatih'in dinsel ve muhafazakar kimliğiyle ilintili bir durumdur. Bu açıdan Fatih, özellikle Siirtliler için önemli bir yerleşim ve yaşam alanıdır. Muhafazakar ve dindar bir yaşam tarzına sahip Siirtli Arapların göç güzergahında Fatih'i son istasyon olarak tercih etmelerinde en temel sebep, yaşam kalıplarına hitap eden ve aynı zamanda yaşam çizgilerini muhafaza eden, çatışma ve gerilim yaratmayacak bir sosyal tabakanın Fatih'teki varlığıdır.

Göç hareketinin kırsaldan koparıp getirdiği aktörlerin dinsel ve muhafazakar tutumları, kentteki iş ve konut gibi organizasyonlarında etkisini sürdürmektedir. Bunun sürdürülmesinde kent yaşamındaki türdeş kümelenmelerin ve etkileşim yaratan farklı bir sosyal çevrenin da sınırlılığı önemli bir etkidir. Fatih Kadınlar Pazarı, hemşehrilik temelinde örgütlenmiş homojen bir alandır. Kadınlar Pazarı'nın hemşehrilik halkasını güçlendiren önemli bir alt bileşen olarak Şafiilik Mezhebi'nin göçmenlerde oluşturduğu inanç kalıpları genel olarak aktörlerin gündelik yaşamında

özel olarak da Fatih Kadınlar Pazarı'nın şekillenmesinde belirleyici bir dinamik oluşturmaktadır.

3.5. Kent Güvensizliğinde Homojen Alanlar ve İşlevleri

Tarihsel açıdan bakıldığında kentlerin gerek iç gerekse de dış riskler ve tehditler açısından sürekli olarak güvenlik problemi yaşayan yerler olduğu görülmektedir. Kent idaresinin teşekkülü, kenti savunmakla görevli güvenlik teşkilatlarının oluşumu, surlar, gözetleme kuleleri, kaleler, kente giriş kapıları bir bütün olarak kentte güvenli bir yaşam imkanı sağlamaya yönelik tedbirlerin birer uygulaması olmuştur (PIRENNE, 2005:56-57). Demografik büyümelere bağlı olarak kentsel arazinin kullanımında ve imar oranındaki artışlar kent güvenliğinde yeni problem alanları ve farklı çözüm öneri ve uygulamalarını getirmiştir.

Güvensizliğin farklı tarihsel konfigürasyonları olduğunu söyleyen Castel, güvensizliğin modern öncesi biçimlerinden “aile, soy, hısım gibi gruplar etrafında örülen bağların hakim olduğu ve bireyin hiyerarşik bir düzen içinde işgal ettiği yerle tanımlandığı dönemde güvenlik, esas olarak, bir topluluğa doğrudan aidiyet temelinde sağlanmıştır” (2004:15) diyerek güvenli alanın dokusuna işaret etmektedir. Yine bu bağlamda kolektif bir sosyal dayanışma temelinde örgütlenen ve bireyin kimliğinin bir parçası olarak pekişen mahalle olgusu ve mahalleli vurgusu kent düzeninde güvenlik açısından güçlü bir zemin olmuştur (ALADA, 2000:99-103).

Bugünün kentlerinde güvenli yaşam benzer sosyo-ekonomik gruplaşmalarda, sınıfsal örgütlenmelerde, alt kentleşme bölgelerinde, güvenlik görevlisi ve güvenlik teknolojileriyle korunan iş ve konut alanlarında aranmaktadır. Güvenlik arayışlarının kent dünyasındaki seyrine bakıldığında, kentler bütün olarak korunan bir yapıdan, her bir parçanın kendini bütünün diğer parçalarına karşı korumaya çalışıldığı bir yapıya dönüşmüştür. Başka bir ifadeyle kentin fiziksel alan ve demografik yapı açısından büyümesiyle başlayan heterojenleşme eğilimi, kentlerde güvenliği sağlamaya yönelik tedbirlerde odağı kent dışından kent içine çekmiştir. Sabit kalan, resmi ve sivil bütün tedbirlere rağmen kentin güvensizlik yaratan bir yaşam alanı olma özelliğini sürdürüyor olmasıdır.

Modern toplumun kent düzeninin giriftliği genel olarak birey ve gruplar için kaygı ve güvensizlik anlamı taşımaktadır. Güven veren, dayanışmacı ve özgeci bir ilişki zemininin çok fazla yer tutmadığı kent yaşamında “güvensizlik duygusu bir topluluğu tehdit eden gerçek tehlikelerle tam olarak örtüşen bir durum değildir. Bu duygu, daha ziyade, toplumsal olarak oluşturulmuş güvence beklentisi ile verili bir toplumun bu güvenceleri fiilen uygulayabilme kapasitesi arasındaki mesafedir. Güvensizlik duygusu risklerin karmaşıklaşması ve yeni risklerin ve de riskler karşısındaki yeni duyarlılık biçimleriyle ilgili bir durumdur”(CASTEL, 2004:11). Güvensizlik halinin teşekkülü tesadüfi olarak oluşan bir durum olmanın ötesinde modern yaşamın birey eksenli paradigması içinde farklılıklardan müteşekkil kesif nüfusun ortak yaşamından kaynaklanan bir tehdit halidir (CASTEL, 2004:19).

Kent güvensizliği gündelik yaşamın gramerini, bireylerin psişik yapılarını ve toplumsal düzeni tehdit ve tahrip etmektedir (CASTEL, 2004:35). Modern kapitalist kentin “derinleşen güvenlik ihtiyacı” (KURTULUŞ, 2005b: 162) farklı nüfus katmanlarını değişik tedbirler almaya zorlamaktadır. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek sınıflarda güvenlik alt kentleşme, korunaklı siteler, üst düzey güvenlik donanımıyla korunan iş ve konut merkezleriyle sağlanmaktadır. Söz konusu niteliklere sahip konut ve iş alanları, üst sınıflarda birey ve grup güvenliğini sağlarken diğer taraftan zamanla onları izole bir yaşama mahkum etmektedir. Çünkü bu sınıflardaki yakınlık sosyal bir yakınlık olmaktan çok kategorik bir yakınlıktır. Aralarında ikincil ilişkiler hakimdir.

“Akşam çalıştıkları binanın (emniyetli) otoparkından arabalarına atlayıp, (üye oldukları) spor salonunda günün yorgunluğunu çıkarıp, yolda (girişleri kontrollü) bir alışveriş merkezine uğradıktan sonra, (kilitli bir sitedeki) evlerine dönebilirler. Kısacası cam gök-kulelerin simgelediği kapalı/korumalı mekanlar ofis binaları ile sınırlı değil. Beş yıldızlı otellerden gurme restoranlara, havaalanlarının “vip” salonlarından kilitli sitelere kadar geniş bir yelpazeyi kapsıyor(ÖNCÜ; WEYLAND, 2005:10).”

Bu imkanlardan yoksun, sosyo-ekonomik düzeyi düşük insanların oluşturduğu güvenlik çemberi daha ziyade cemaat, hemşeri ve akrabalık temelinde oluşturulan insan malzemesi ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Başka bir ifadeyle güvenlik kaygısı enflasyonunun yaşandığı kent ünitelerinde insanın benzerleriyle

birlikte yaşaması ve topluluk oluşturacak bir düzen kurması birey ve grup açısından güven ortamı anlamına gelmektedir. Akrabalık ilişkileri, hemşehrilik ilişkileri, mezhepsel ve dini bağlılıklar bir bütün olarak kentin risk ve tehditlerini azaltan güçlü güvence sistemleri olarak işlev görmektedir (ERDER, 2002:33).

Bu açıdan sürdürülebilir bir yaşam oluşturmaya yönelik tedbirler kapsamında kent göçmenleri “efradını cami ağyarını mani” tarzında bir arada bulunmayı, yakın olmayı tercih etmektedir. Üst sınıfların aksine yakınlık ve bir arada bulunmak göçmenlerde farklı bir anlam taşımaktadır. Göç eden gruplar için bir arada olmanın verdiği güven ve bu temel üzerinde sürdürülen ilişkiler özellikle kırsaldan gelen göçmen kitlelerin yaşam pratiklerini rahatça gerçekleştirmelerinde, kente adaptasyonda ve ayakta kalma mücadelesinde işlevsel bir zemin yaratmaktadır. Göç edenin aradığı güven ilişkisi bir taraftan kentsel yaşama adaptasyonu sağlarken diğer taraftan kültürel kimliklerin yeniden canlanmasında ya da tanımlanmasında etkili olmaktadır (ERDER, 1999:71).

Kırdan kente göçün en önemli nedenlerinden biri, kırsal yaşamın dar maddi koşullarıdır. Kırsalın ekonomik şartlarıyla yollarını ayıran göçmen gruplar meslek, gelir düzeyi, eğitim gibi noktalarda farklılaşırken, kültürel bağlılık ve aidiyet çizgilerini ısrarla sürdürürler. Bunun nedeni kültürel evrenlerinin her bir parçası onlara gittiklerde yerde psikolojik ve fiziksel açıdan güvenlik sağlayan birer mekanizmaya dönüşmektedir.

Kentin karmaşık, karışık ve güven vermeyen atmosferi göçmen aktörleri üzerinde anlaşılmış, benzer davranış normlarını paylaştıkları, sosyal kontrol ağlarıyla örülmüş bir güven bölgesine, bir sığınma zeminine itmektedir (GÜNEŞ-AYATA, 1991:96; TATAR, 1999:136). Çünkü güvensizlik, istikrarsızlık ve belirsizliklerle dolu kent dünyasına gelen birey için tanıdık, bildik ve hemşerilerden oluşan organizasyonlar sınırlı da olsa bir güven ve denetim ortamı oluşturur (AYATA;AYATA, 2000:158). Bireyin yada grupların kente ilişkin bilişsel haritaları kent içinde hareket etmeyi kolaylaştıran kanallar olarak işlev görür. Ayakları insanı hep belirli noktalara sürükler. Çok bilinmeyenli kent denkleminde bilinmeyeni az

olan alanlar yani kendi muhiti, sokağın köşesindeki berber ya da fırıncı dükkanı tahmin edilemez ona güven ve tahmin edilemez bir huzur verir (ŞENOL; CANTEK, 1998:127)

Kentlere yığılmış, üretici olmayan, küçük hizmet işlerinde çalışıp çok az bir geliri bulunan büyük yığınların gerek çalıştıkları işte, gerekse kazandıkları küçük gelirden hiçbir güvenlikleri yoktur. Müphem fakat güçlü bir güvensizlik duygusu egemendir. Bu duygu, onların güvenlik sağlayan her şeye ve ilişkiye büyük önem vermelerine yol açar (KIRAY, 1998:102).

Fatih Kadınlar Pazarı bu anlamda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç etmiş bir grubun öncülüğünde ilkin günöbrlik, geçimlik gelir elde ederek kentte tutunmak amacıyla kurulmuş bir pazardır. Fakat Pazar'ın hemşehrlik bağlamında genişleyen gövdesi zamanla iş yapmak dışında söz konusu göçmen aktörlerin tüketim alışkanlıklarını, sosyal ve kültürel kalıplarını, dinsel tutum ve anlayışlarını sürdürme imkanı sağlayan bir yapıya dönüşmüştür. Kadınlar Pazarı, geleneksel kültür kalıpları ve bu kültürel gövdenin taşıdığı davranış setleri ve ortak beğeni paydası için, kentin kültürel tazyiki karşısında iyi ve güvenilir bir sığınak alanı olmuştur.

Kırsal kökenli yerleşimciler için kent içi ilişkilerde güvene dayanan ilişki kalıpları önemlidir (TAŞDELEN, 1998:209-215). Hemşerilik kimliği bu anlamda kente uyum noktasında ve kentin güvensiz ortamında göçmenlere bir güvence oluşturmaktadır (GÜNEŞ-AYATA, 1991:99). Kadınlar Pazarı'nın betimleyici tablosunda ön plana çıkan hemşehrlik ağı, esnaf ve müşteri kitlesine her açıdan güven duygusu vermektedir(Bkz. Tablo-13).

Tablo 13: Müşterilere Göre Fatih Kadınlar Pazarı'nın En Önemli Özelliği (%)

Fatih Kadınlar Pazarı'nın en çok hangi özelliği hoşunuza gitmektedir?	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Pazarın hemşehri ve tanıdıklardan oluşması	103	56.3
Pazarda satılan ürünler	40	21.9
Kahvehaneler ve lokantalar	36	19.7
Cevapsız	4	2.2
Toplam	183	100

Çalışmamızın saha araştırması kısmında kendisiyle anket yaptığımız, Büyükçekmece ilçesinde ikamet eden emekli bir Siirtli tüketicinin iki kilogram et almak için Kadınlar Pazarı'na geldiğini belirtmesi dikkatimizi çekmişti. Kendisine onca yolu neden kat ettiğini sorduğumuzda “buradan alınan etin tadı başka oluyor. Ayrıca burayı görünce kendimi Siirt'te hissediyorum. Eşi dostu burada görüyorum. Buraya gelince rahatlıyorum” cevabını vermişti. Bu yanıt, kentin bıkkınlık veren bireyselliliği, yalnızlaştırıcılığı karşısında kırdan gelen kitlelerin iş ve konut alanlarında yarattıkları homojen kümelenmeler, hemşeri cemaatleri gibi oluşumların kentin yoğun atmosferini azaltan, nostaljik doyum sağlayan telafi yolları olarak devreye girdiğine işaret etmektedir (AKTAY, 1999b:21).

Esnafın (bkz. Tablo-14) ve müşteri kitlesinin Fatih Kadınlar Pazarı'nda kendini rahat ve güvende hissetmesinin diğer bir nedeni olarak kentin normatif düzeninin burada askıya alınmış olmasını gösterebiliriz. Kırsal yaşamın bütün görüntü ve davranışlarının Pazar'da sergilenmesini yadırgayacak farklı bir grubun olmaması bu açıdan bir güven vermektedir. Müdavimleri için güven sağlayan Pazar, Bozdoğan Kemerinden içeri giren farklı birinin imaj ve güven açısından Pazar'ın genel tablosu ve sürdürülmesine imkan tanıdığı pratikler hakkında pozitif kanaatler taşımayacağını söylemek mümkündür.

Tablo 14: Esnafa göre Kadınlar Pazarı'nın Güvenli Alan Olma Özelliği(%)

Kadınlar Pazarı İstanbul'da içinde iş kurmaktan memnun olduğunuz, kendinizi güvende hissettiğiniz bir yer midir?	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Kesinlikle katılıyorum	56	40.6
Katılıyorum	19	13.8
Kısmen katılıyorum	33	23.9
Katılmıyorum	21	15.2
Hiç katılmıyorum	9	6.5
Toplam	138	100

Sonuç olarak Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan ve 1980 sonrasında da devam eden göç hareketleri kentte yerleşik bir pozisyona sahip yerliler için bir sorun ve tehdit oluşturmuştur. Fakat diğer taraftan yeni yerleşim yeri olarak tercih ettikleri kenti, kent düzenini ve kentte hakim ilişkiler ağını kendileri için çok bilinmeyenli bir risk alanı ve dolayısıyla güvensiz bulan göçmen gruplar, bununla mücadelede ilk önce konut ve iş alanlarında olabildiğince geniş ortak bir paydada buluşarak bir arada oturmayı ve aynı iş çevresinde çalışmayı tedbir olarak devreye sokmuştur. Bu tedbir ve teşebbüsler göç edenler için rahatlatıcı, güven verici bir çerçeve demektir.

Fatih Kadınlar Pazarı, göç eden grupların geldikleri yerleşim noktalarından motifler bulduğu ya da motifler eklediği, görüntü ve kimlik açısından göç ettikleri memleketleriyle özdeşleştirdikleri bir hüviyet kazanmıştır. Bu esnaf ve müşteri cephesi için güven ortamı demektir. Başka bir ifadeyle, Fatih Kadınlar Pazarı’nın ekonomik açıdan canlı ve hareketli iş potansiyelini kentin rekabetçi yapısı içinde sürdürmesinde tüketici kitlesi için oluşturduğu güven zemin oldukça önemlidir. Pazar’da aşına yüzler arasında gerçekleşen alış veriş eylemi, “güvenilir et”, “güvenilir işçi” istihdamı, edinilmiş kültürel ve dinsel pratikleri rahatça sergileyebileceği bir çevre, zihinsel ve fiziksel açıdan geniş bir hareket alanı olanağı sunduğundan Fatih Kadınlar Pazarı söz konusu göçmenler için kentte bir oksijen çadırı olarak işlev görmekte ve bu işlev Pazar’ın varlığını devam ettirmesinde önemli derecede rol oynamaktadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Fatih Kadınlar Pazarı, İstanbul'un tarihi ve merkezi kent alanı içinde varlığını devam ettiren bir alış veriş mekanıdır. Alıcı ve satıcılarını kadınların oluşturduğu Kadınlar Pazarı örgütlenmesinin tarihsel soy kütüğü Osmanlı kent organizasyonunda kendini gösteren bir pazar geleneğine dayanmaktadır. Fatih Kadınlar Pazarı bu geleneğin izlerini taşıyan bir yapı olarak 1930'lı yılların sonunda Eminönü Sebze ve Meyve Hali çevresinde çok yoğun olmasa da içinde kadın pazarcıların bulunduğu küçük çaplı bir ticari alan olarak teşekkül etmeye başlamıştır. Fatih Kadınlar Pazarı bugün esnaf ve müşteri kitlesi açısından Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden göç etmiş aktörlerin iş ve yaşam alanına dönüşmüş bir pazar özelliği göstermektedir.

Sebze ve Meyve Hali çevresinde kurulan ve zamanla ticari açıdan canlı bir merkez haline gelen Kadınlar Pazarı, merkezi ve yerel yönetimlerin kentleşme politikaları doğrultusunda sırasıyla Eminönü, Unkapanı ve Fatih bölgeleri olmak üzere üç bölgede faaliyet göstermiştir. Eminönü'nün küçük perakende ve toptan iş alanı olma özelliği ve potansiyeli Kadınlar Pazarı'nın oluşumuna imkan tanıyan önemli bir unsur olmuştur. Unkapanı ve Fatih bölgelerinde ise Kadınlar Pazarı, ekonomik açıdan canlı bölgelerin çevresinde bulunmanın avantajlarını kullanarak varlığını devam ettirmiştir.

Ortaya çıktığı dönemde önemsenecek bir oranda pazarcı kadınların faaliyet gösterdiği ve kadın tüketicilerin uğrak yeri haline gelen Kadınlar Pazarı söz konusu kimliğini sürdürememiştir. 1950'li yıllarda başlayan kırsal göçler neticesinde Pazar'da pazarcı kadınların tasfiyesi başlamış, 1960 sonrasında Kadınlar Pazarı ticari örgütlenmesinde kadının temsili Pazar'ın ön adıyla sınırlı kalmıştır.

Kadınlar Pazarı'nın kadın ağırlıklı yapısının değişmesinde ve bugünkü halini almasında 1950'lilerde göçle gelen kitlelerin belli mesleki alanlarda oluşturdukları kümelenmeler önemli bir etken olmuştur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Kadınlar Pazarı'nın yapısal dönüşümünde Siirtli göçmenlerin belirgin bir etkisi görülmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan önce İstanbul'a göç eden Siirtlilerin özellikle Cumhuriyet sonrasında pazarlarda hamallıkla başlayan ve pazarcılık iş kolunda yoğunlaşmayla devam eden hakimiyetleri süreç içerisinde İstanbul semt pazarlarında artmıştır. Siirtlilerin pazarcılığa yönelmelerinde geldikleri yerlerde sürdürmüş oldukları çerçilik, seyyar satıcılık gibi ticari geleneklerin önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Siirtlilerin İstanbul'da pazarcılık alanında oluşturdukları hakimiyet göçle gelen hemşehrileri için rahat girebilecekleri bir iş zeminini oluşturmuştur. Fatih Kadınlar Pazarı'nın rekabete dayalı kent atmosferi içinde varlığını sürdürmesinde Siirtlilerin pazarcılık sektöründe oluşturdukları hemşehrilik ilişkilerinin belirleyici bir faktör olduğunu söylemek mümkündür.

Fatih Kadınlar Pazarı, tüketim ürünleri açısından farklı bir tabloya sahiptir. Yöresel damak zevkine hitap eden otlu peynir, bumar, büryan, perde pilav, severkitel, kaçak çay, kırmızı et, sakatat gibi tüketim malları Pazar'ı simgeleyen ürünlerdir. Fatih Kadınlar Pazarı bu açıdan kentin değişik noktalarında periyodik aralıklarla kurulan semt pazarlarından ürün türü, tüketim biçimi ve tüketim alışkanlıklarına hizmet veren yönüyle ayrılmaktadır.

Fatih Kadınlar Pazarı fonksiyonel açıdan salt alış verişle özdeşleştirilecek bir pazar alanı değildir. Kadınlar Pazarı, alış veriş dışında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç etmiş kitlelerin kent yaşamında kendilerini yabancı hissetmedikleri, memleketlerinden örüntüler taşıyan ve buna bağlı olarak kentin normatif akışından uzak bir biçimde gündelik yaşamlarını rahatça sergileyebildikleri bir yaşam alanıdır. Benzer sosyalleşme süreçleri, benzer davranış alışkanlıkları ve tutumlar Pazar alanında bir homojenlik yaratmakta ve bu homojenlik söz konusu eylemlere imkan tanıyan bir çerçeve oluşturmaktadır.

Bu bağlamda sonuç olarak şunlar söylenebilir:

- Fatih Kadınlar Pazarı'nın kent sistemi içinde ortaya çıkışında ve varlığını sürdürmesinde üç temel faktörün etkisi ön plana çıkmaktadır.

Fatih Kadınlar Pazarı, kentin toplumsal ve mekansal tasarım ve organizasyonunda etkili olan “kent yönetimi”, tarihsel süreçte şekillenmiş “kent kimliği” ve göç, hemşehrlik, tüketim alışkanlıkları, dinsel kimlik gibi olguları içeren “toplumsal ilişkilerin” oluşturduğu etkileşimle şekillenmiştir.

- Kadınlar Pazarı’nın oluşumu Eminönü’nde başlamıştır. Kırsaldan kentlere yönelen göç dönemlerinde Eminönü’nde bulunan Sebze ve Meyve Hali göçmen kitleler için önemli bir iş alanı olmuştur. Bugün Kadınlar Pazarı dahil olmak üzere Süleymaniye, Vefa, Eminönü ve Fatih gibi noktalarda teşekkül eden pazarcılık, seyyar satıcılık gibi iş kolları ve gecekonduların oluşum ve yerleşimlerin bir nedenini Eminönü’ndeki Sebze ve Meyve Hali oluşturmuştur. Ev iş yeri yakınlığı söz konusu bölgelerde göçmen yoğunlaşmasına yol açmıştır. Özellikle pazarcıların bu bölgeleri konut alanı olarak tercih etmelerinin beraberinde getirdiği eğilim bugün de devam etmektedir*. Dolayısıyla Eminönü’nde bulunan Sebze ve Meyve Hali İstanbul’un yerleşme örüntülerinin şekillenmesinde belirleyici bir merkez olmuştur.
- 1950’lerde başlayan göçlerin İstanbul’un kent yaşamı üzerindeki etkileri dolaylı olarak devam etmektedir. Fatih Kadınlar Pazarı 1950’lerde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden gelerek İstanbul’da yerleşik bir pozisyon kazanmış göçmen aktörlerin içinde yer almaya başladığı ve daha sonraki dönemlerde devam eden göçlerin hemşehrlik kanalıyla dahil olduğu ve döngünün bu minvalde bugün de devam ettiğini bir yapı olarak karşımıza çıkarmaktadır.
- Fatih Kadınlar Pazarı, göçlerin kentlere taşıdığı kitlelerin iş alanlarındaki kümelenmelerini anlamak açısından önemli bir örnektir.

* Bkz. Ekler kısmında Tablo 32.

Özellikle İstanbul'un tarihi yarımadası içinde konumlanıyor olması bu önemin derecesini artırmaktadır.

- Fatih Kadınlar Pazarı örneğinde görüldüğü gibi kentsel alanlardaki kümelenmeleri anlama noktasında göç sürecinde canlanan hemşehrilik ilişkileri, göçle taşınan tüketim alışkanlıkları, davranış kalıpları, mezhep ilişkileri ve kentin heterojen yapısının yarattığı güvensizlik ortamı gibi parametreler önem arz etmektedir.
- Fatih Kadınlar Pazarı'nın kentin heterojen dokusu içinde homojen bir alan olarak yer almasında merkezi ve yerel yönetimlerin kentleşme politikaları belirleyici bir eksen olmuştur. Söz konusu politikalarda kentleşme salt fiziksel bir düzenleme olarak görülmüş, Kadınlar Pazarı'nın varlığına yönelik olarak gerek Eminönü gerekse Unkapanı ve Fatih bölgesinde yapılan düzenleme ve yenilemeler fiziksel olanın nakli ve restorasyonu ile sınırlı kalmış, kentleşme boyutu es geçilmiştir. Bu politik tutumlar Pazar'daki göçmen nüfusun kentleşme sürecini kesintiye uğratmıştır.
- Genellikle göçmen kitlelerin modernleşmesinde ilk halkayı ekonomik alanlar oluşturmaktadır. Göçmenler sosyo-kültürel açıdan köyün kentteki uzantılarını teşkil etmektedirler. Kentlere göç eden aktörler iş yerlerinde modern kent kökenli normlara uydukları halde bunları içselleştirmedikleri için özel yaşamlarında davranışlarını geleneksel değer sistemlerine göre devam ettirmektedirler (VERGİN, 1986:33). Fakat Fatih Kadınlar Pazarı'ndaki iş sahiplerinin ve bir bütün olarak pazar organizasyonunun bu çizgiden uzak olduğu söylenebilir. Bunun en önemli nedenini Pazar'ın homojen yapısı oluşturmaktadır. Söz konusu homojenlik ise değişimi engellemektedir.

- Fatih Kadınlar Pazarı esnaf ve müşteri kitlesi, ürün yelpazesi, alış veriş alışkanlıkları, mezhepsel ve kültürel aidiyetler açısından homojen bir alan oluşturmaktadır. Bu homojenliği kent sosyolojinin kavramlarıyla ifadelendirmek gerekirse Kadınlar Pazarı’nı gönüllü bir gettolaşma ya da türdeş kümelenme alanı olarak adlandırabiliriz. Kadınlar Pazarı’nın fonksiyonel açıdan kentte bir tampon mekanizma işlevi gördüğünü de söylemek mümkündür.
- Adında “pazar” sözcüğü yer almasına rağmen Fatih Kadınlar Pazarı, faaliyet alanı, hizmet sürekliliği, mukim iş yerleri, hamam ve cami gibi unsurları barındırması açısından çarşı sosyo-ekonomik örgütlenmesi özellikleri taşıdığı söylenebilir.
- 1950 sonrasında başlayan ve daha sonra devam eden göçler Fatih Kadınlar Pazarı örneğinde görüldüğü gibi İstanbul’daki çarşı ve pazarların (AKALIN, 1997) heterojen dokusunda ve yapısal karakterlerinde önemli aşındırmalar yaratmıştır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Cüneyt (1997) “Kalkedon’un Agorası, Bugünün Çarşısı Geçmişten Geleceğe Kadıköy Çarşısı”, **İstanbul Dergisi**, Sayı:22, (1997) s.87-92.
- Akgeyik, Tekin., vd.(2004) **İstanbul’da Enformel Sektör İşportacılar**, İstanbul, Erguvan Yay.
- Akgüngör, S; Barbaros, R.F; Erol, N.(1998) **Mega Ticaret Merkezi “Kemeraltı” Ekonomik Yapı İçindeki Yeri ve Sorunları**, İzmir, İzmir Ticaret Odası Yay.
- Aksel, Atilla (1994) “Fatih İlçesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak Yay., Cilt:3, s.264-265.
- Aktay, Aydın (2007) **Siirtliler Dergisi**, Ed. E.Güzel, Yıl:1, Sayı:1, Ocak-Şubat(2007), s.56.
- Aktay, Yasin (1999a) “Güneydoğu’da Hızlı Göç Yollarında Modernleşme ve Kadın-Siirt’te Toplumsal Kalkınma Projesi (TOKAP) Örneği”, Konya, **Yayımlanmamış Araştırma Raporu**.
- Aktay, Yasin (1999b) “Umut ve Kaygı Arasında Güneydoğu’da Lise Gençliği’nin Yaşam Dünyaları Üzerine-Batman ve Siirt’teki Lise Öğrencileri Örneği”, Konya, **Yayımlanmamış Araştırma Raporu**.
- Aktay, Yasin (1999c) “Türkiye Diasporaları ve Güneydoğu’da Göç”, **VI. Sosyal Bilimler Kongresi**, Bildiri Metni, ODTÜ, 18 Kasım 1999.
- Alada, Adalet B.(2000) “Şehir Yönetiminin Örgütlenmesinde İlk Basamak: Mahalle”, **Kent Yönetimlerinin Demokratikleşme Sürecinde Mahalle**, İstanbul, Kent Basımevi, s.103-134.
- Aliefendioğlu, Hanife (2000) “Bir Kamusal Alan Olarak Akçakoca Köylü Pazarı ve Pazarcı Kadınlar”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Alparslan, Metin (2003) “Hititler Çağında Anadolu ve Çevresinde Ticaret”, **Osmanlı Öncesi İle Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri**, Cilt: 1, İstanbul, Globus Dünya Basımevi Yay., s.29-36.
- Altınkeser, Fulya (2000) “Kadıköy Çarşı Bölgesi’nin Kentsel Analizi ve Sıhhileştirme Önerileri”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Altun, Fahrettin (2002) **Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş**, İstanbul, Yöneliş Yay.
- Altuntaş, Nezahat (2001) “Gecekondu, Getto ve Kimlik”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt:4 , Sayı: Güz-1 (2001), s:11-28.
- Alus, S. Muhtar (1957) “Eski Semt Pazarları”, **Yeni Tarih Dergisi**, Sayı:9, s.298-300.
- Ana Britannica (1994) “Çarşı Maddesi”, **Anabritannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, Ana Yay., Cilt: 25, İstanbul, s. 6.
- Arlı, Alim (2005) “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt:3, Sayı:6, s.283-352.
- Armağan, Mustafa (1999) “Osmanlı Şehrine Kavramsal Bir Yaklaşım”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, ed.G. Eren, Cilt: 5, İstanbul, Yeni Türkiye Yay., s.536-544.
- Aslan, Şükrü (2004) **1 Mayıs Mahallesi**, İstanbul, İletişim Yay.
- Aslanoğlu, Rana A.(1995) “Kaos Teorisi, Postmodern Durum ve Kent”, **Birikim**, Sayı:94-95(1995), s.88-105.
- Atamanalp, Celaleddin (1980) **Et Sanayi İşletmelerinde Maliyet Problemleri ve Maliyet Hesaplama Metodları**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yay.
- Ayata, S.; Ayata, A.(2000) “Toplumsal Tabakalaşma, Mekansal Ayrışma ve Kent Kültürü”, **Mübeccel Kıray İçin Yazılar**, Ed.: F. Atacan vd., İstanbul, Bağlam Yay., s.151-173.

- Aydın, Tekin (1964) **Anadolu’da İnsan Toplulukları ve Yerleşme İlkeleri Üzerine Bir Deneme**, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yay.
- Aydın, Mustafa vd. (2004) **Dünden Bugüne Fatih**, İstanbul, Fatih Belediyesi Yay.
- Bartu, Ayfer (2000) “Eski Mahallelerin Sahibi Kim?”, **İstanbul Küresel İle Yerel Arasında**, Ed: Ç. Keyder, İstanbul, İletişim Yay.
- Baştuğ, Sharon (1977) “Şehirleşme Olgusunda Hısımlık ve Hemşerilik Bağlarının Yeri”, **Türkiye’de Toplumsal Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler**, Der: S. Karabaş; Y. Yeşilçay, Ankara, ODTÜ Türk Halkbilimi Topluluğu Yay., s.147-159.
- Bauman, Zygmunt (1999) **Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar**, Çev: Ü. Öktem, İstanbul, Sarmal Yay.
- Bauman, Zygmunt (1998) **Sosyolojik Düşünmek**, Çev: A. Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yay.
- Baydar, Oya (1997) “Ötekine Yenik Düşen İstanbul”, **İstanbul Dergisi**, Sayı :23, Ekim 1997, s. 74-79.
- Bayramoğlu, Ali (2006) **Çağdaşlık Hurafe Kaldırmaz**, İstanbul, TESEV Yay.
- Behar, Daniel (1995) “Banlieues ghettos, quartiers populaires ou ville eclatee?” **Politiques De La Ville Recherches De Terrains**, Septembre/Decembre 1995. Çevrimiçi:<http://www.acadi-ereflex.org/publications/txt063.pdf>, 17.04.2007.
- Belge, Murat (2007) **İstanbul Gezi Rehberi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Benedict, Ruth (1998) **Kültür Örüntüleri**, Çev: M. Topal, Ankara, Öteki Yay.
- Berkmen, Hülya (1991) “İstanbul’da Semt Pazarları Üzerine Bir Araştırma”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Berner, Erhard (2005) “Metropol İikilemi: Kresel Toplum, Yerellikler ve Manila’da Kent Arazisi İçin Yrtlen Mcadele”, **Mekn, Kltr, İktidar KreselleŖen Kentlerde Yeni Kimlikler**, Der: A. nc; P. Weyland, ev: L.ŖimŖek; N. Uygun, İstanbl, İletiŖim Yay., s.137-161.
- BeŖiki, İsmail (1985) “Göçebe Alikan AŖireti”, **Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı**, Der: O. Arı, İstanbl, Boğaziçi Üniversitesi Yay., s.251-256.
- Beygo, Cem (1993) “Kent DıŖı AlıŖveriŖ Merkezleri zerine Bir AraŖtırma”, **YayımlanmamıŖ Yksek Lisans Tezi**, İstanbl Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstits, İstanbl.
- Beygo,Cem (2001) “An Analytic Approach To The Shopping Centers In İstanbl, Metropolitan Area Case Study; Etiler District, Akmerkez Shopping Center”, **YayımlanmamıŖ Doktora Tezi**, İstanbl Teknik Üniversitesi Teknoloji ve Bilim Enstits, İstanbl.
- Bildik, Seda (2003) **Fatih İlk İstanbl**, ed: E.R.neŖ, Fatih Belediyesi Yay., İstanbl.
- Bilgili, Z.Glseven (2003) **İstanbl'un Semtleri-Saraçhane-ŖehzadebaŖı**, İstanbl, İBB Yay.
- Bilgin, Nuri (1994) **Sosyal Bilimler KavŖağında Kimlik Sorunu**, İzmir, Ege Yayıncılık.
- Bocock, Robert (2005) **Tketim**, ev: İ. Kutluk, Ankara, Dost Kitabevi.
- Bora, Tanıl (2000) “Fatih’in İstanbl’u: Siyasal İslam’ın Alternatif Kresel Ŗehir Hikayeleri”, **İstanbl Kresel İle Yerel Arasında**, ed: . Keyder, İstanbl, İletiŖim Yay.
- Boratav, Korkut (2004) **Tarımсал Yapılar ve Kapitalizm**, İstanbl, İmge Kitabevi.
- Bourdieu, Pierre (1984) **Distinction**, Cambridge, Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (1995) **Pratik Nedenler**, ev. H. Tufan, İstanbl, Kesit Yay.

- Bourdieu, P.;Wacquant L.J.D(2003) **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, çev: N. Ökten, İstanbul, İletişim Yay.
- Bozkulak, Serpil (2005) “Gecekonduyan Varoş’a: Gülsuyu Mahallesi”, **İstanbul’da Kentsel Ayrışma**, haz:H. Kurtuluş, İstanbul, Bağlam Yay., s.239-266.
- Braudel, Fernand (1993) **II. Felipe Dönemi’nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası-I**, çev: M.A. Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara.
- Braudel, Fernand (2004a) **Maddi Uygarlık Gündelik Hayatın Yapıları**, çev: M. A. Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi.
- Braudel, Fernand (2004b) **Maddi Uygarlık Mübadele Oyunları**, çev: M. A. Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi.
- Braudel, Fernand (2004c) **Maddi Uygarlık Dünyanın Zamanı** çev: M. A. Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi.
- Bulut, N.Gül (2003) **İstanbul'un Semtleri-Zeyrek**, İstanbul, İBB. Yay.
- Bumin, Kürşat (1990) **Demokrasi Arayışında Kent**, İstanbul, Ayrıntı Yay.
- Canatan, Kadir (1990) **Göçmenlerin Kimlik Arayışları**, İstanbul, Endülüs Yay.
- Canatan, Kadir (2007) “İslam Dünyasında Şehirleşme Sürecine Tarihsel Bir Yaklaşım”, **Sivil Toplum Dergisi**, Sayı: 17-18, s.43-68.
- Canipek, Serdar (2006) “Kadınlar Pazarı Yer Altına İniyor”, Çevrimiçi: <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/21/gun114.html>, 21.08.2007.
- Castel, Robert (2004) **Sosyal Güvensizlik**, çev: I. Ergüden, İstanbul, İletişim Yay.
- Castells, Manuel (1997) **Kent Sınıf İktidar**, çev: A. Erendil, Ankara, Bilim ve Sanat Yay.
- Cezar, Mustafa (1985) **Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi**, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi Yay., No:9.

- Chambers, Iain (2005) **Göç, Kültür, Kimlik**, çev: İ.Türkmen; M.Beşikçi, İstanbul, Ayrıntı Yay.
- Chaney, David (1999) **Yaşam Tarzları**, çev: İ.Kutluk, Ankara, Dost Yay.
- Crawford, F. Marion (2007) **1890'larda İstanbul**, çev. Ş. Türkömer, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Çağlayandereli, Mustafa (2005) “Bir Sosyal Sorun Olarak Kentsel Doku Değişimi ve Çöküntü Mahalleleri:Gedikpaşa Örneği”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çelebi, Bünyamin (1994) “İtfaiye Müzesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yay., Cilt:4, s.307-308.
- Çiğdem, Ahmet (2006) **Toplum: Kavram ve Gerçeklik**, İstanbul, İletişim Yay.
- Çobanoğlu, A. Vefa (1994) “Gazanfer Ağa Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak Yay., Cilt:3, s.375-377
- Danış, D.; Kayaalp, E. (2005) “Bir Bağlamlandırma Denemesi: Elmadağ'da Göçmenlik Deneyimleri”, **İstanbul'da Kentsel Ayrışma**, haz: H. Kurtuluş, İstanbul, Bağlam Yay., s.287-305.
- Davis, Mike (2006) **Gecekondü Gezegeni**, çev: G.Koca, İstanbul, Metis Yay.
- DBİA(1993) “Atatürk Bulvarı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yay., Cilt:1, s.382-383.
- DBİA(1994a) “Belediye Başkanları”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yay., Cilt:2, s.140-141.
- DBİA(1994b) “Haller”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yay., Cilt:3, s.532.

- Demirel, Ömer (1999) “XIX. Yüzyıl Osmanlı Şehir Ekonomisi (Sivas Örneği)”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Ankara, Yeni Türkiye Yay., Cilt:3, s. 504-521.
- Demirtaş,S.; Gözaydın, İ. (1997) “Varoşlar Kente İndi” “İçimizdeki Şüpheler”, **İstanbul Dergisi**, Sayı :23, Ekim 1997, s.83-87.
- Dirimtekin, Feridun (1953) **Ecnebi Seyyahlara Nazaran Fetihden Sonraki İstanbul**, İstanbul, İstanbul Fethi Derneği Neşriyatı.
- Doğan, D. Mehmet (2001) **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, Gerçek Hayat Yay.
- Douglas,M.; Isherwood, B. (1999) **Tüketimin Antropolojisi**, çev: E.A. Aytekin, Ankara, Dost Kitabevi.
- Dökümcü, F. Güliz (1984) “Beşiktaş Semt Pazarı ve Pazarcı Esnafı: Gelişen Ülke Kentlerinde Örgütlenmiş-Örgütlenmemiş Kesimlerin Eklemlenmesine Bir Örnek”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DPT (1985) “Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Rapor III-Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu”, **Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı**, der: O. Arı, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yay., s.257-303.
- Duben, Alan (2002) **Kent, Aile, Tarih**, çev: L. Şimşek, İstanbul, İletişim Yay.
- Duru, B.; Aklan, A. (2002) “20. Yüzyılda Kent ve Kentsel Düşünce”, **20. Yüzyıl Kenti**, der: B. Duru; A. Aklan, İstanbul, İmge Kitabevi, s.7-25.
- Ekin, Nusret (1968) “Türkiye'nin Sanayileşmesinde Köylü-Şehirli İşçiler”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:27, No:3-4, s.225-264.

- Er, Nevzat (2006) “Eminönü Birikimi’nden Eminönü Perspektifi’ne” (Bildiri Metni), **Birinci Uluslararası Eminönü Sempozyumu**,17-19 Haziran 2006, İstanbul.
- Eraydın, Ayda (2006) “Mekansal Süreçlere Toplu Bakış”, **Değişen Mekan**, der: A. Eraydın, Dost Yay., s.25-67.
- Erder, Sema (1999) “Göç, Yerleşme ve "Çok" Kültürel Tanışma”, **Birikim**, Sayı: 123, s.68-75.
- Erder, Sema (2000) “Nerelisin Hemşerim”, **İstanbul Küresel İle Yerel Arasında**, ed: Ç.Keyder, İstanbul, İletişim Yay.
- Erder, Sema (2001) **İstanbul’a Bir Kent Kondu Ümraniye**, İstanbul, İletişim Yay.
- Erder, Sema (2002) **Kentsel Gerilim**, Ankara, Um:ag Yay.
- Erder, Sema (2006) **Refah Toplumunda Getto**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Erdoğan, Nihat (1991) **Sosyolojik Açıdan Kent İşsizliği ve Anomi**, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ergin, Osman (1993) “Çarşı Maddesi”, **İslam Ansiklopedisi**, 3.Cilt, MEB Yay., s.360-362.
- Erginsoy, Fatma G.(1997) “Kırsal Kesimin Küreselleşen Erkekleri ve Cemaatleşerek Yerelleşen Kadınları”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:75(1997), s.94-117.
- Eriş, Cem (1992) “İstanbul’da Merkezi Ticaret Bölgesi Ticaret Yapılarının Gelişimi ve Tahtakale Halil Ağa Hanı(Cinci Han)”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erses, S. Mine(2002) “Mahalle Kimliği”, **İstanbul Dergisi**, Sayı:40, s.59-65.
- Ertürk, Recep (1997) **Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları**, Ankara, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., No: 3406.

- Ertürk, R.; Okan, O. (2001) “Batı Kenti ve Nüfus”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yay., s.53-57.
- Etöz, Zeliha (2000) “Varoş: Bir İstila, Bir Tehdit!”, **Birikim**, Sayı:132 (2000), s.49-53.
- Faroqhi, Suraya (2005) **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, çev:E.Kılıç, İstanbul, Tarih Vakfı Yay.
- Fatih Belediyesi (1998) **Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu (İstanbul Tarihi Yarımadası)**, İstanbul, Fatih Belediyesi Yay.
- Fatih Belediyesi (1994a) **Fatih Belediyesi Harita Emlak ve İstimlak Müdürlüğü Kadınlar Pazarı Ana Dosyası**, 15 Eylül 1994 tarih ve 2534 sayılı yazı.
- Fatih Belediyesi (1994b) **Fatih Belediyesi Harita Emlak ve İstimlak Müdürlüğü Kadınlar Pazarı Ana Dosyası**, 7 Kasım 1994 tarih ve 3244 sayılı yazı.
- Fatih Belediyesi (2000) **Fatih Belediyesi Harita Emlak ve İstimlak Müdürlüğü Kadınlar Pazarı Ana Dosyası**, 3 Kasım 2000 tarih ve 1303 sayılı yazı.
- Fatih Belediyesi (2003) **Fatih Belediyesi Harita Emlak ve İstimlak Müdürlüğü Kadınlar Pazarı Ana Dosyası**, 10 Nisan 2003 tarih ve 1765 sayılı tutanak.
- Fatih Belediyesi (2004) **Fatih Belediyesi Harita Emlak ve İstimlak Müdürlüğü Kadınlar Pazarı Ana Dosyası**, 09 Aralık 2004 tarih ve 3479 sayılı yazı.
- Fatih Belediyesi (2005) **Fatih Belediyesi Harita Emlak ve İstimlak Müdürlüğü Kadınlar Pazarı Ana Dosyası**, 26 Temmuz 2005 tarih ve 8043-8189 sayılı yazı.
- Fatih Belediyesi (2006) **Fatih Belediyesi Harita Emlak ve İstimlak Müdürlüğü Kadınlar Pazarı Ana Dosyası**, 18 Eylül 2006 tarih ve 338 sayılı yazı.
- Fatih Belediye Başkanlığı (2006a) **Edebiyatımızda Fatih**, Haz. A. Kaya, İstanbul, Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yay.

- Fatih Belediye Başkanlığı (2006b) “Bugünkü Fatih”, Çevrimiçi: http://www.fatih.bel.tr/haber_detay.asp?tur=351&id=1014, 28.06.2006.
- Fatih Belediye Başkanlığı (2007) **Fatih Sempozyumları I-II Tebliğler**, Haz. S. F. Göncüoğlu vd., İstanbul, Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yay.,
- Fatih Gazetesi (2008) “Kadınlar Pazarı’nda Büryan ve Perde Pilavı Festivali”, **Fatih Gazetesi**, Yıl:3, Sayı:25, Temmuz 2008, s.21.
- Fernandez-Armesto, Felipe (2007) **Yemek İçin Yaşamak**, çev: E.Akhan, İstanbul, İletişim Yay.
- Gannam, Farha (2005) “Küreseli Yeniden Tahayyül Etmek: Kahire’de Yeniden İskan ve Yerel Kimlikler”, **Mekân, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, der:A. Öncü; P. Weyland, çev: L.Şimşek; N. Uygun, İstanbul, İletişim Yay., s.165-191.
- Geertz, C.(1963) **Peddlers and Princes: Social Development and Economic Change in Two Indonesia Towns**, Chicago, Chicago University Press,.
- Geray, Cevat (1966) “Şehirsel Toplum Kalkınması”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXI, No: 2, Haziran 1966, s. 235-253.
- Gerber, Haim (1980) “Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa” **International Journal of Middle East Studies**, 12 (3), 1980.
- Giddens, Anthony (1999) **Toplumun Kuruluşu**, çev. H. Özel, Ankara, Bilim ve Sanat Yay.
- Göktaş, Uğur (1994) “Semt Pazarları”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yay., Cilt:6, s.521-522.
- Göncüoğlu, S.Faruk (2003) **İstanbul'un Semtleri-Cibali**, İstanbul, İBB Yay.
- Göncüoğlu, S.Faruk (2004) **Dünü ve Bugüne İle Haliç Sempozyum Bildirileri**, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Yay.

- Göney, Süha (2006) “Ulusal Vefa Semti Sempozyumu”, **Kapanış Konuşması Metni**, İstanbul, 3-5 Kasım 2006.
- Gülenaz,Nursel (1998) “İstanbul’daki 19. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Ticaret Han ve Pasajlarının Stil ve Fonksiyon Bakımından İncelenmesi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güneş-Ayata, Ayşe(1991) “Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşerilik”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 51/52, Güz-1990/ Kış-1991, s. 89-101.
- Güngör, M.Fevzi (1988) **İstanbul Meyve ve Sebze Hallerinin Tanıtım ve Çalışma Rehberi**, İstanbul, Meyve, Sebze ve Bostan Komisyoncuları Derneği Yay.
- Güvenç, Bozkurt (1977) “Sosyal Değişme Sürecinde Aile, Akrabalık ve Soy İlişkileri”, **Türkiye’de Toplumsal Bilim ve Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler**, der: S.Karabaş; Y.Yeşilçay, Ankara, ODTÜ Halk Bilimi Topluluğu Yay., s.161-172.
- Güvenç, Bozkurt (1997) “Göç Olgusu ve Türk Toplumu”, **Toplum ve Göç-II. Ulusal Sosyoloji Kongresi**, Ankara, DİE Yay, s.21-25.
- Güvenç, M.; Işık, O.(1996) “İstanbul’u Okumak: Statü-Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 71, s.6-60.
- Güvenç, Murat (2000) “Kent Araştırmasına İlişkisel Yaklaşım; İşyeri-Statü Farklılaşması ve Mekansal İzdüşümleri”, **Mübeccel Kıray İçin Yazılar**, ed: F.Atacan vd., İstanbul, Bağlam Yay., s.261-272.
- Güvenç, Murat (2007) “İstanbul-1910 Beyoğlu-Yakasının İşyeri-Konut İlişkileri”, **Toplumsal Tarih**, Sayı:159(2007), s.28-33.
- Halkla İlişkiler (2006) “Kadınlar Pazarı Diye Bir Yer”, Çevrimiçi: <http://www.halklailiskiler.com.tr/yaziyorum.asp?id=1701>, 15.07.2006.
- Hansoy, F. Namık (1984) **Fransızca Türkçe Sözlük**, İstanbul, İnkılap Yay.,.

- Harris, C.D; Ulman, E.L (2002) “Kentin Doğası”, **20. Yüzyıl Kenti**, der. ve çev: B. Duru; A. Aklan, İstanbul, İmge Kitabevi, s.55-75.
- Hart, Charles W.M.(1969) **Zeytinburnu Gecekondü Bölgesi**, çev: N. Saran, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yay.
- Harvey, David (2002) “Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı”, **20. Yüzyıl Kenti**, der. ve çev: B. Duru-A. Aklan, İstanbul, İmge Kitabevi, s.147-172.
- Harvey, David (2003a) **Sosyal Adalet ve Şehir**, çev.: M.Moralı, İstanbul, Metis Yay.
- Harvey, David (2003b) **Postmodernliğin Durumu**, çev.: S.Savran, İstanbul, Metis Yay.
- Hatt, P.K; Reiss, A.J (2002) “Kentsel Yaşam Toplumbilim: 1946-1956” **20. Yüzyıl Kenti** der. ve çev: B. Duru-A. Aklan, İstanbul, İmge Kitabevi, s.127-146.
- Helle, H. Jürgen (1996) “Kentlileşmiş İnsan”, çev.: Z. Aygen, **Cogito Kent ve Kent Kültürü**, Sayı: 8(1996), s.71-79.
- Hobsbawn, Eric (1999) **İmparatorluk Çağı**, çev.: V. Aslan, Ankara, Dost Kitabevi.
- Hoş, B.Gülberk (2003) “Geçmişten Günümüze İstanbul Ticaretinin Merkezi: Kapalıçarşı”, **Osmanlı Öncesi İle Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri**, İstanbul, Globus Dünya Basımevi, s.241-245
- Işık, Oğuz (1999) “Türkiye Kentlerinin Geleceği Üzerine Gözlemler: Denizli ve İstanbul Dersleri”, **Birikim**, Sayı:86/87, s.42-47.
- İBB (2004a) **Tarihi Yarımada Ticaret Erbabı, Hane Halkı ve Müşteriler Araştırması-1 Kaynak Taraması Kantitatif ve Kalitatif (Fatih-Eminönü)**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay.

- İBB (2004b) **Tarihi Yarımada Ticaret Erbabı, Hane Halkı ve Müşteriler Araştırması-1 Monografi (Fatih-Eminönü)**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay.
- İBB (2004c) **Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-4: İşportacılar Pazarcılar**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay.
- İBB (2004d) **Sosyal Doku Projesi Araştırmaları-1: İstanbullu Olma Bilinci**, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay.
- İlze, İhsan (1996) “Alış-Veriş Caddeleri ile Alış-Veriş Merkezlerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi: Örnek Alanlar: Capitol, Akmerkez ve Rumeli Caddesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, , İstanbul.
- İnan, Kenan (2003) “Kadı Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Esnafları ve Faaliyetleri”, **Osmanlı Öncesi İle Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri**, İstanbul, Globus Dünya Basımevi Yay., Cilt: 2, s.257-277.
- İnsel, Ahmet (1999) “Yaşam Alanlarımıza Sahip Çıkmak”, **Birikim**, Sayı:123, s.23-25.
- İsvan, Ahmet (1999) “Siyasette Bir Ömür-Yerel Siyaset”, **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, s.97-104.
- İşli, E. Nedret (2002) “İstanbul'un Mahalle İsimlerine Ait Kaynaklar ve 1876-1877 Tarihli Esami-i Mahallat”, **İstanbul Dergisi**, Sayı: 40, s.71-77.
- İTO (2006) **İstanbul'un Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri**, İstanbul, İTO Yay., Yayın No:2006-46.
- Jennings, Ronald C. (1975) “Women in Early Seventeenth Century Ottoman Judicial Records-The Sharia Court of Anatolia Kayseri”, **Journal of the Economic and Social History of the Orient** , 18 (1975).

- Kandiyoti, Deniz (2005) “Parçaları Yorumlamak”, **Kültür Fragmanları**, haz: D. Kandiyoti; A. Saktanber, İstanbul, Metis Yay., s.15-33.
- Kardüz, A. Rıza (2003) “Kadınlar Pazarında Büryan Kebabı”, Çevrimiçi:<http://www.milliyet.com.tr/2003/06/05/pazar/yazkarduz.html>, 22.08.2006.
- Karpat, Kemal H.(2003) **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, çev: A. Sönmez, İstanbul, İmge Kitabevi.
- Kartal,S.Kemal (1977) “Kent Toprağında Özel Mülkiyet Hakkının Doğurduğu Sorunlar”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, s.17-48.
- Katipoğlu, Halenur (2001) “İstanbul Manifaturacılar Çarşısı Örneğinde Kentte Mimari ve Plastik Sanat Eserlerinin Algılanışı”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yay., s.249-262.
- Kayabal, A.; Nur, Y. (1997) “Kadıköy’de Salı Pazarı, Yeşilköy’de Çarşamba Pazarı İstanbul’a Her Gün Pazar”, **İstanbul Dergisi**, Sayı:22, Yıl:1997, s.93-96.
- Kazancı, Ziya (1998) **Osmanlılarda İhtisab Müessesesi**, İstanbul, İstanbul Belediye Zabıta Vakfı Yay.
- Kazgan, Gülten (1999) **Kuştepe Araştırması**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keleş, Ruşen (1966) “Şehirleşme Politikamız ve Doğu Anadolu Bölgesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt:XXI, No:4, Aralık 1966, s.17-43.
- Keleş, Ruşen (1982) “Türkiye’de Kentleşme ve Kentsel Gelişme Politikaları”, **Türkiye Sosyal Bilimler Derneği Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri**, Ankara.
- Keleş, Ruşen (1984) **Kentleşme ve Konut Politikası**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.

- Keleş, Ruşen (1998) **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, İmge Yay.
- Keleş, Ruşen(1999) “Türkiye’de Yerel Siyaset/Yerel Yönetimler-Yapı, İşleyiş”, **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, s.115-131.
- Ketenci, Şükran (1972a) “Çürüyen Malın Parası Üreticiye Ödenmez (İstanbul Hali ve Gerçekler-1)”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Eylül 1972, s.5.
- Ketenci, Şükran (1972b) “Hal Düzeni 295 Firmanın İradesine Göre Yürüyor (İstanbul Hali ve Gerçekler-2)”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Eylül 1972, s.5.
- Ketenci, Şükran (1972c) “Manavlar Kar Haddinin Üzerinde Fiyatla Mal Satıyor (İstanbul Hali ve Gerçekler-3)”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 7 Eylül 1972, s.5.
- Ketenci, Şükran (1972d) “Halin Nakli Sorunu Yıllardır Gerçekleştirilemiyor (İstanbul Hali ve Gerçekler-4)”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Eylül 1972, s.5.
- Keyder, Çağlar (2000) **İstanbul Küresel İle Yerel Arasında**, ed: Ç.Keyder, İstanbul, İletişim Yay.
- Keyder, Çağlar (2000a) “Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına”, **İstanbul Küresel İle Yerel Arasında**, ed: Ç.Keyder, İstanbul, İletişim Yay.
- Keyder, Çağlar (2000b) “Arka Plan”, **İstanbul Küresel İle Yerel Arasında** ed: Ç.Keyder, İstanbul, Metis Yayınları, s.1-40.
- Keyder, Çağlar (2000c) “İki Sektörün Hikayesi”, **İstanbul Küresel İle Yerel Arasında** ed: Ç.Keyder, İstanbul, Metis Yayınları, s.206-221.
- Kıray, Mübeccel B.(1998) **Kentleşme Yazıları**, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Kılınçaslan, İsmet (1981) **İstanbul Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri**, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yay.

- Kömeçoğlu, Uğur (2001) “Geçmişte Bir Heterotopya: Kahvehaneler”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yay., s.93-103.
- Kuban, Doğan (1968) “Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: VII, s.53-73.
- Kuban, Doğan (1994) “Fatih”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak Yay., Cilt:3, s.261-263.
- Kurt, Abdurrahman (1999) “Osmanlı'da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, ed: G. Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yay., Cilt:5, s.434-449.
- Kurtoğlu, Ayça (2004) **Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset/Keçiören Örneği**, İstanbul, İletişim Yay.
- Kurtuluş, Hatice (1999) “The Roles of Çiftliks on the formation the metropolitan Fringe in the Expansion of İstanbul Metropolitan Area”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Kurtuluş, Hatice (2003) “Mekanda Billurlaşan Kimlikler: İstanbul'da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekansal Ayrışmanın Bazı Boyutları”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Yıl:6, Sayı:23, Mayıs-Haziran 2003, s. 75-96.
- Kurtuluş, Hatice (2005a) “Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir” **İstanbul'da Kentsel Ayrışma**, haz: H. Kurtuluş, İstanbul, Bağlam Yay., s.77-123.
- Kurtuluş, Hatice (2000) “Ferhat Paşa Çiftliği :İstanbul Metropolitan Alanının Oluşumunda Büyük Özel Mülk Çiftliklerinin Rolü Üzerine”, **Mübeccel Kıray İçin Yazılar**, ed:F Atacan vd., İstanbul, Bağlam Yay., s.321-334.
- Kurtuluş, Hatice (2005b) “İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler Beykoz Konakları Örneği” **İstanbul'da Kentsel Ayrışma**, haz: H. Kurtuluş, İstanbul, Bağlam Yay., s.161-186.

- Kutun, Banu (1994) “Fatih Belediye Binası”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yay., Cilt:3, s.263-264.
- Kurşun, Zekeriya (2008) **Dersaâdet/İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası’na Kayıtlı Olan Banker, Tüccar ve Komisyoncuların İsimleri (1923)**, İstanbul, İTO Yay.
- Küçükerman, Ö.; Mortan, K.(2007) **Kapalı Çarşı**, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Labatut, Jean-Michel (1989) “La Methode Anthropologique et La Petite Production Marchande en Afrique”, **Anthropologie et Societe**, Vol:13, p.73-98., çevrimiçi:<http://www.erudit.org/revue/as/1989/v13/n3/015097ar.pdf>, 16.07.2006.
- Mai, Ulrich (2005) “Doğu Alman Kentlerinde Kültür Şoku ve Kimlik Bunalımı”, **Mekân, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, der: A. Öncü; P. Weyland, çev: L.Şimşek; N. Uygun, İstanbul, İletişim Yay., s.107-115.
- Mantran, R. (1962) **İstanbul Dans Le Seconde Moitie du XVIIe Siecle**, Paris, A.Maisonneuve.
- Marshall, Gordon (1999) **Sosyoloji Sözlüğü**, çev: O. Akınhay; D. Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yay.
- Martindale, Don (2000) “Şehir Kuramı”, çev. F. Oruç, **Şehir ve Cemiyet**, haz. A. Aydoğan, İstanbul, İz Yay., s.35-100.
- Merçil, Erdoğan (2003) “Selçuklularda Meslekler”, **Osmanlı Öncesi İle Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri**, Cilt: 1, İstanbul, Globus Dünya Basımevi Yay., s.1-7.
- Murat, Sedat (2007) **Dünden Bugüne İstanbul'un İşgücü ve İstihdam Yapısı**, İstanbul, İTO Yay., Yayın No: 2007-73.

- Narı, Yaşar (1999) “Bursa Kent Merkezinde Faaliyet Gösteren Hemşehri Dernekleri ve Bu Derneklerin Bursa’nın Sosyo-Politik Yapısına Katkıları”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Neuman, W.Lawrence(2007) **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, Cilt 1, çev. S. Özge, İstanbul, Yayınodası Yay.
- Ocak, Ersan(1996) “Kentin Değişen Anlamı”, **Birikim**, Sayı:86/87(1996), s. 32-41.
- Oral, Özgün (2003) **İstanbul'un Semtleri-Saraçhane-Unkapamı**, İstanbul, İBB Yay.
- Orçan, Mustafa (2002) “Batılılaşma Sürecinde Türk Tüketim Kültüründe Değişme”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ortaylı, İlber (1977) “İstanbul'un Mekansal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 2, s.77-97.
- Ortaylı, İlber (2006) “50 Yıl Önceki İmar Çılgınlığı”, **Milliyet Gazetesi Pazar Eki**, 15 Ocak 2006, s.8.
- Ortaylı, İlber (2007) “İstanbul Halkının Hafızası Diye Bir Şey, Mevzubahis Değildir”, **Eminönü Dergisi**, Sayı: 42, Haziran-Temmuz 2007, s.8-10.
- Öktem, Binnur (2005) “Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü”, **İstanbul’da Kentsel Ayrışma**, haz: H. Kurtuluş, İstanbul, Bağlam Yay., s.25-76.
- Öncü, Ayşe (2005) “İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırlara Aşarak İstanbul’a Ulaştı”, **Mekân, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, der: A. Öncü, P. Weyland, çev: L.Şimşek; N. Uygun, İstanbul, İletişim Yay., s.85-103.

- Öncü, A.; Weyland, P.(2005) “Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Kimlik Mücadeleleri”, **Mekân, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, der: A. Öncü, P. Weyland, çev: L.Şimşek; N. Uygun, İstanbul, İletişim Yay. s.9-39.
- Önen, Engin (1992) “Hemşerilik Mesleği Olarak Midyecilik-İzmir'deki Midyeciler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, **Sosyoloji Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Sayı: 3, s. 75-96.
- Öneş, E.R., vd. (2003) **Fatih İlk İstanbul**, İstanbul, Fatih Belediyesi Yay.
- Özcan, Koray (2007) “Kültürler arası Etkileşimin Anadolu'daki Mekansal Ortaklığı: Anadolu Selçuklu Kenti”, **Sivil Toplum Dergisi**, Sayı:17-18, s.135-153.
- Özdemir, M. Arıkanlı (2005) “Kentsel Dönüşüm Sürecinde Eski Bir Gecekondu Mahallesi: Karanfilköy Kentlere Vurulan Neşterler” **İstanbul’da Kentsel Ayrışma**, haz: H. Kurtuluş, İstanbul, Bağlam Yay., s.187-238.
- Özdemir,A. D.;Gülersoy,N. Z.(2006) “İstanbul’da Yeni Yerleşme Alanlarının Yeni Şehircilik Akımına Göre Değerlendirilmesi”, **İTÜ Dergisi**, 2006, Cilt:5, Sayı:2, s. 209-221.
- Özdeş, Gündüz (1953) **Türk Çarşıları**, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yay.
- Özdeş, Gündüz (1985) “Şehircilik, Şehir-Şehirlerin Fonksiyon Bölgeleri ”, İstanbul, İTÜ Matbaası, s.15-40.
- Özel, Fuat (2003) “Vefa'nın Mekansal Gelişim Süreci”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özgen, Neşe (1999) “İllegalleşen Kent: İstanbul”, **Bilim ve Ütopya**, Sayı : 65, Kasım 1999, s. 9-19.
- Öztürk, Mustafa (2006) “Türkiye’de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yay., 52. Kitap, s.271-290.

- Öztürk, Mustafa (2007) “İç Göçlerin İstanbul Kent ve Çalışma Hayatına Etkileri”, **Amme İdaresi Dergisi**, Sayı: 40/1, s.85-106.
- Pahl, R.E, (1970) **Whose City?**, London, Penguin Books.
- Pioro, Zygmunt (1984) “Yerleşme Dizgelerinin Çevrebilimsel Bir Yorumu: Kuramsal Temel ve Araştırma Sorunları”, **Yerleşim ve Çevrebilim Sorunları Kuram ve Uygulama**, haz: R. Keleş, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, s. 72-86.
- Pirenne, Henri (2005) **Ortaçağ Kentleri**, çev: Ş.Karadeniz, İstanbul, İletişim Yay.
- Roded, Ruth M. (1999) “Osmanlı Tarihine Cinsiyet Açısından Bakılması”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, ed. G. Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yay., Cilt:5, s.418-427.
- Safa, Peyami (2005) **Fatih-Harbiye**, İstanbul, Alkım Yay.
- Sakaoğlu,Necdet (1993) “Avrat Pazarları”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak Yay., Cilt:1, s.430-431.
- Sakaoğlu, Necdet (1997) “Dersaadet Çarşı Pazarlarını Titreten Denetim Kol Dolaşmak”, **İstanbul Dergisi**, Sayı:22, s.81-86.
- Saraç, Tahsin (2000) **Fransızca- Türkçe Sözlük**, İstanbul, Adam Yay.
- Saran, Nephane (1986) “Göç ve Kentleşme”, **Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi**, Sayı:4. s.155-168.
- Sennett, Richard (2006) **Ten ve Taş**, çev.: T. Birkan, İstanbul, Metis Yay.
- Sennett, Richard (1999) **Gözün Vicdanı**, çev.: S. Sertabiboğlu; C. Kurultay, İstanbul, Ayrıntı Yay.
- Sennett, Richard (2005) **Karakter Aşınması**, çev.: B.Yıldırım, İstanbul, Ayrıntı Yay.

- Seufert, Günter (2005) “Mezhep ile Etnisite Arasında: Küreselleşen İstanbul’da Bir Kürt-Alevi Aşiret”, **Mekân, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, der: A. Öncü, P. Weyland, çev: L.Şimşek; N. Uygun, İstanbul, İletişim Yay., s.215-238.
- Sezer, Baykan (1997) **Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi**, Ankara, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., No:3407.
- Shorter, Frederic C.(1986) “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nüfus Yapısı ve Sosyo-Ekonomik Değişmeye Etkisi”, **Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, der: S.Atauz, Ankara, Türk Sosyal Bilim Derneği Yay., s.339-364.
- Siirtliler Net Dergisi (2007a) “Siirt İli ve İlçeleri Kültür Eğitim ve Yardımlaşma Derneği”, **Siirtliler Net Dergisi**, Ed: E Güzel, Yıl:1, Sayı:1, s.28-35.
- Siirtliler Net Dergisi (2007b) “Mervan Gül’den İstanbul’daki Halenzeliler Derneğini Ziyaret”, **SiirtlilerNet Dergisi**, Ed: E Güzel, Yıl:1, Sayı:6, Çevrimiçi: <http://www.siirtliler.netSehir.asp?nereye=oku&id=1738>., 03.03.2008.
- Simmel, Georg (1991) “Metropol ve Zihinsel Yaşam”, çev. C. A. Kanat, **Defter Dergisi**, Sayı:16, Nisan-Temmuz (1991), s.83-94
- Sjoberg, Gideon (2002) “Sanayi Öncesi Kenti”, **20. Yüzyıl Kenti**, der: ve Çev: B. Duru-A. Aklan, İstanbul, İmge Kitabevi, s.37-54.
- Sönmez, Mustafa (1999) “İstanbul Seçmeninin 50 Yıllık Tercihi”, **Birikim**, Sayı: 123, s.97-103.
- Subaşı, Necdet (2005a) **Alevi Modernleşmesi**, Ankara, Kitabiyat Yay.
- Subaşı, Necdet (2001) “Dinsel İtibarın Göstergeleri-Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi Örneğinde Bir Yaklaşım”, **Avrupa Günlüğü**, Sayı: 1, Berlin, s.95-126.

- Subaşı, Necdet (2005b) “Referans, Aidiyet ve Cumhuriyet’in Değerleri Entegrasyon Politikalarında Yeni Arayışlar: Avrupa İslamı”, **Parçalanmalar Çağında Yeni Toplumsallıklar Uluslar arası Sosyoloji Kolokyumu**, 12-14 Mayıs 2005, İstanbul.
- Subaşı, Necdet (2004) **Gündelik Hayat ve Dinsellik**, İstanbul, İz Yay.
- Suher, Hande (1995) “Kent Kimliğine Etkili Yasa Uygulamaları”, **Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu**, Bildiriler, 5-6-7 Haziran 1995, s.3-12, İstanbul, İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi Yay.
- Suzuki, Peter (1996) “Peasant Without Plows: Some Anatolians In İstanbul” **Rural Sociology**, 31 December 1996, p.428-438.
- Şatıroğlu, Ayşen (2003) “Kent Merkezinde Yoksullaşan Bir Bölge Tomtom Mahallesi”, **Sosyoloji Dergisi**(2003), 3.Dizi-7.Sayı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., s.97-122.
- Şen, Besime (2005) “Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi”, **İstanbul’da Kentsel Ayrışma**, haz: H. Kurtuluş, İstanbul, Bağlam Yay., s.127-159.
- Şenol, L.F.; Cantek, L.(1998) “Vitrinin Dışı, Haritanın Dibi veya Kenar Mahalleye Dair Dipnotlar”, **Birikim**, Sayı: 111-112, s.126-136.
- Şenyapılı, Tansı (1978) **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yay.
- Şenyapılı, Tansı(1979) **Ankara Kentinde Gecekondu Gelişimi (1923-1960)**, Ankara, Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği Yay.
- Şenyapılı, Tansı(1981) **Gecekondu: "Çevre" İşçilerin Mekamı**, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yay.
- Tabakoğlu, Ahmet (2007) “İlkçağlardan Günümüze Ticari Bir Merkez Olarak Eminönü”, **1.İktisat Tarihi Kongresi**, 7-8 Eylül 2007, İstanbul.

- Tanpınar, A. Hamdi (2004) **Beş Şehir**, İstanbul, Dergah Yay.
- Taşdelen, H. Musa (1998) “Şehirleşme Sürecinde Aşiret Kimliği (Elazığ Şehir Merkezinde Bir Göçer Aşiret Olarak Beritanlılar)”, **Sosyal Bilimler Kavşağında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu**, Van, Van Valiliği Yay., s.203-216.
- Tatar, H. Canbay (1999) **Nuh'un Gemisindekiler Şehirleşme ve Dini Cemaatleşme**, İstanbul, Turan Yay.
- Tatlıldil, Ercan (1992a) “Kent Sosyolojisi: Kuram ve Kavramlar”, **Sosyoloji Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Sayı:3, s.25-44.
- Tatlıldil, Ercan (1992b) “Göç ve Kentleşmenin Sosyal Boyutu”, **Sosyoloji Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Sayı:3, s.45- 54.
- Tekeli, İlhan (1969) **Sosyal Sistemler, Sosyal Değişme ve Yerleşme Yapısı**, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fak. Yay.
- Tekeli, İlhan (1985) “Türkiye’de Kırsal Planlamanın Sorunları Yada Planlama Kademelerinin İç İlişkileri Üzerine”, **Türkiye’de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunları Kolokyumu**, haz: M.Çubuk, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları, s. 27-39.
- Tekeli, İlhan (1987) “Kent Toprağında Mülkiyet Dağılımı ve El Değiştirme Süreçleri”, **Ankara:1985’den 2000’e**, Ankara, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yay., s.87-104.
- Tekeli, İlhan (1999) “Yerel Siyaset ve Demokrasi/Çoğulculuk/Sivil Toplum”, **Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, s.195-231.
- Tekeli, İlhan (2007) “Türkiye’nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler”, **Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri**, çev: A.Kaya; B.Şahin, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., s.447-473.
- Tekeli, İlhan(2000) “Gündelik Yaşam Üzerine Düşünceler”, **Mübeccel Kıray İçin Yazılar**, ed.: F.Atacan vd., İstanbul, Bağlam Yay., s.339-354.

- Tekeli, İ., vd (1976) **Gecekondulu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir**, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Tekin, H. Hüseyin(1997) “Kentleşme Sürecinde Belediyelerin Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekşen, Adnan (2003) **Kentleşme Sürecinde Bir Tampon Mekanizma Olarak Hemşerilik-Ankara’daki Malatyalılar Örneği**, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı Yay., Yayın No DPT:2669.
- Ter,Ü.;Gündüz E. (2005) “Konya Geleneksel Çarşısı (Arasta Kesimi) Yaya Mekanlarının Yaşanabilirlik Açısından İrdelenmesi”, **Planlamada Yeni Politika Ve Stratejiler Riskler Ve Fırsatlar Sempozyumu**, 7-9 Kasım 2005, İstanbul, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi.
- Thompson, Edward P. (2006) **Avam ve Görenek**, çev. U. Kocabaşoğlu, İstanbul, Birikim Yayınları.
- Thorns, David C. (2004) **Kentlerin Dönüşümü**, çev: E. Nal; H.Nal, İstanbul, Soyak Yay.
- Tokol, Tonguç (1996) “Alış-Veriş Merkezleri, Çevre ve Mekan İlişkisi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tsuruta, Yoshiko (1997) “Çarşı-Pazar Alışkanlıklarına İlişkin Gözlemler İstanbul’un Göbeği Neresi?”, **İstanbul Dergisi**, Sayı:22(1997), s.97-100.
- Tuna, Korkut (1987) **Şehirlerin Ortaya Çıkış ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Tuna, Korkut (1993) **Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Tuna, Korkut (2004) “Kentsel Dönüşüm Sorunları ve İstanbul Kimliği”, **Sosyoloji Dergisi**, İ.Ü Edebiyat Fakültesi Yayınları, 3.Dizi- 8.Sayı, 2004, s. 1-7.

- Turhan, M.İbrahim (2004) “Ekonomik Perspektiften İstanbul:Bölgeden ve Tarihten Kopmayan Bir Dünya Şehri”, **İstanbul:Şehir ve Medeniyet**, İstanbul, Klasik Yay., s.337-360.
- Turner, Bryan (1997) **Eşitlik**, çev: B.S. Şener, Ankara, Dost Kitabevi Yay.
- Tüfekçioğlu,H.; Şatıroğlu, A.(2001) “Bayramtepe Ön Araştırmasına Göre 10-14 Yaş Grubu Öğrencilerin İstanbul'u Tanıyış ve Kentsel Mekanları Algılayış Biçimleri”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yay., s.323-328.
- Tümertekin, Erol (2006) **İstanbul İnsan ve Mekan**, İstanbul, Tarih Vakfı Yay.
- Tümertekin, Erol (1968) **Türkiye'de İç Göçler**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yay.
- Tümertekin, Erol (1973) **Türkiye'de Şehirleşme ve Şehrsel Fonksiyonlar**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yay., s.20-21.
- Uygur, Mermi (1996) “Kentler, Köyler”, **Cogito**, Sayı:8, 1996, s.131-152.
- Uzunçarşılı,Ü.; Ersun,O. (2004) **İstanbul'daki Semt Pazarları Envanter Çalışması**, İstanbul, İTO Yay.
- Ülken, Hilmi Z. (1954) “L'evolution Urbaine En Asie Mineure”, **Actes du XV. Congres International De Sociologie**, ed. H.Ziya Ülken, İstanbul, Publication de la Faculte des Lettres de L'universite d'Istanbul, p: 208-215.
- Ülken, Hilmi Z. (1959) “Anadolu'da Şehirleşme Hadisesinin Bazı Neticeleri”, **VIII. Eğitim Kongresi**, 10-17 Ağustos 1959, İstanbul.
- Üner, Sunday (1986) “Türkiye'de İller Arasında Göçler (1970-1980)”, **Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, der: S.Atauz, Ankara, Türk Sosyal Bilim Derneği Yay., s.365-388.

- Üsdiken, Behzat (1991a) “Beyoğlu’nda Kaybolan Geçit ve Pasajlar I”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 88, Nisan 1991, s.21-26.
- Üsdiken, Behzat (1991b) “Beyoğlu’nda Kaybolan Geçit ve Pasajlar II”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 89, Mayıs 1991, s.21-27.
- Üsdiken, Behzat (1991c) “Beyoğlu’nda Kaybolan Geçit ve Pasajlar III”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 90, Haziran 1991, s.36-43.
- Üzrek, Sevil (2007) “Fatih Kadınlar Pazarı”, Çevrimiçi: <http://www.medvoices.org/pages/showresource.aspx?id=232> =>10, 26.06.2007.
- Vergin, Nur (1986) “Hızlı Şehirleşmenin Sosyolojik ve Siyasal Sonuçları”, **Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar**, İstanbul, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, s.27-52.
- Wallace,R.A.;Wolf,A.(2004) **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, çev: L.Elburuz; M.R.Ayas, Punto Yayıncılık, İzmir.
- Weber, Max (2000) “Şehrin Doğası”, çev: F. Oruç, **Şehir ve Cemiyet**, haz. A. Aydoğan, İstanbul, İz Yay., s.101-129.
- Weber, Max (2002) **Sosyoloji'nin Temel Kavramları**, çev. M. Beyaztaş, İstanbul, Bakış Yay.
- Wirth, Louis (1938) “Urbanism as a Way of Life”, **American Journal of Sociology**, XLIV(1938).
- Wirth, Louis (2002) “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme”, **20. Yüzyıl Kenti**, der. ve çev: B. Duru-A. Aklan, Ankara, İmge Kitabevi, s.55-75.
- Wolf, Eric R.(2000) **Köylüler**, çev: A. Sönmez, Ankara, İmge Kitabevi.
- Yanık, Uğur (1993) “Kırdan Kente Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapılarında Meydana Gelen Değişiklikler: Ayyıldız Köyü Örneği”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Yazan Meriç, Ümit (1997) “İstanbul'un Nüfus Yapısı”, **Habitat II Kent Zirvesi İstanbul '96**, Cilt:2, İstanbul, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay.
- Yazıcı, H.; Kayan, S. (2003) “İstanbul’un Orta Yeri Kadınlar Pazarı”, Çevrimiçi:<http://www.hurriyet.com.tr/agora/article.asp?sid=6&aid=642>, 21.06.2007.
- Yenal, N. Zafer (1996) “Bir Araştırma Alanı Olarak Yeme-İçmenin Tarihi ve Sosyolojisi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 71(1996), s.195-227.
- Yeni İstanbul Gazetesi(1961) “Belediye Satış Barakaları İnşa Ettiriyor”, **Şehir Haberleri**,15 Mart 1961, s.2.
- Yeni Günaydın Gazetesi (1994) “Fatih Kadınlar Pazarı İşyeri İhalesi”, 3 Aralık 1994, s.13.
- Yetkin, Şerare (1994) “Çinili Hamam”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yay., Cilt:2, s.516.
- Yıldırım, Ergün (2006) “Osmanlı Toplumunda Kadınların Kamusal Alan Etkinliği ve Avrat Pazarı”, **Kadın Çalışmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1 (2006), s.24-29.
- Yıldırım, Y.;Tayyar, M. (2006) **Kırmızı Et Sanayi Sorunları ve Çözüm Önerileri**, İstanbul, İTO Yay.
- Yılmaz, Ö.Faruk (2003) **İstanbul'un Semtleri-Fatih**, İstanbul, İBB. Yay.
- Yumul, Arus (2001) “Mahremiyetin Mekanları Hamamlar”, **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yay., s.85-91.
- Yükseker, H. Deniz (2003) **Laleli-Moskova Mekiği Kayıtdışı Ticaret ve Cinsiyet İlişkileri**, İletişim Yay., İstanbul.
- Zülfikar, Hamza (2005) “Kent, şehir, anakent”, Çevrimiçi: www.tdk.org.tr, 17.08. 2007.
- Wacquant, L.J.D (2003) “Fransız Banliyöleri ve Amerikan Zenci Gettosu: Karıştırma Yerine Karşılaştırma”, **Toplumbilim**, Göç Özel Sayısı, Sayı: 17, s. 45-55.

EKLER

EK-1: TABLOLAR

**Tablo 15: Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen
Müşterilerin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı (%)**

Müşteri Doğum Yeri	Frekans Sayı	Yüzde (%)
Ağrı	1	0.5
Ankara	2	1.1
Antalya	1	0.5
Ardahan	1	0.5
Balıkesir	1	0.5
Batman	3	1.6
Bingöl	1	0.5
Bitlis	4	2.2
Bursa	2	1.1
Diyarbakır	15	8.2
Erzincan	1	0.5
Erzurum	1	0.5
Hakkari	1	0.5
Hatay	1	0.5
İstanbul	20	10.9
İzmir	1	0.5
Kastamonu	2	1.1
Kayseri	1	0.5
Malatya	3	1.6
Manisa	1	0.5
Mardin	4	2.2
Muş	2	1.1
Rize	1	0.5
Şanlıurfa	8	4.4
Siirt	95	51.9
Sivas	2	1.1
Tekirdağ	1	0.5
Tokat	1	0.5
Van	4	2.2
Yalova	2	1.1
Toplam	183	100

Tablo 16: Fatih Kadınlar Pazarı Nereye Benziyor?

Fatih Kadınlar Pazarı'nı Nereye Benzetiyorsunuz?	Müşteri		Esnaf	
	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Siirt Çarşı ve Pazarlarına(Küçük Siirt'e)	83	50.6	57	42.5
G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Kent Çarşı ve Pazarlarına	18	11	8	6.0
Diyarbakır Çarşı ve Pazarlarına	7	4.3	8	6.0
Şanlıurfa Çarşı ve Pazarlarına	7	4.3	-	-
Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Kent Çarşı ve Pazarlarına	6	3.7	28	20.9
Mardin Çarşı ve Pazarlarına	4	2.4	-	-
Benzeri yok	3	1.8	-	-
Bitlis Çarşı ve Pazarlarına	3	1.8	2	1.5
Çöplüğe	3	1.8	1	0.7
Köye	3	1.8	8	6.0
Paris'e	3	1.8	-	-
Anadolu'daki Pazarlara	2	1.2	-	-
Eminönü'ne	2	1.2	1	0.7
Semt Pazarlarına	2	1.2	-	-
Van Çarşı ve Pazarlarına	2	1.2	4	3.0
Armutlu'ya	1	0.6	-	-
Batman Çarşı ve Pazarlarına	1	0.6	-	-
Bingöl Çarşı ve Pazarlarına	1	0.6	-	-
Bursa Pazarına	1	0.6	-	-
Çin Pazarına	1	0.6	-	-
Eski İstanbul Pazarlarına	1	0.6	-	-
Güzel bir yer	1	0.6	-	-
Halk Pazarına	1	0.6	2	1.5
Hiçbir yere benzemiyor	1	0.6	2	1.5
Mısır Çarşısı'na	1	0.6	1	0.7
Muş Çarşı ve Pazarlarına	1	0.6	-	-
Özgün Bir Yer	1	0.6	3	2.2
Özlemlerin merkezi	1	0.6	-	-
Tarihi Köy Pazarlarına	1	0.6	-	-
Tarihi Mekanlara	1	0.6	-	-
Taşra Pazarlarına	1	0.6	-	-
Elazığ Kent ve Çarşı Pazarlarına	-	-	2	1.5
Bit Pazarı'na	-	-	1	0.7
Afrika Pazarlarına	-	-	1	0.7
Teksas	-	-	3	2.2
Sıradan Bir Yer	-	-	2	1.5
Toplam	164	100	134	100
Cevapsız	19		4	

Tablo 17: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafına Göre Kadın Müşterilerin Pazara Sık Gelmemesi Nedenleri (%)

Size göre Kadınlar Pazarına kadınlar neden az gelmektedir?	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Doğu kültüründe alış veriş kadın yapmadığı için	41	29.7
Pazarın erkek yoğunluğundan dolayı	35	25.4
Kahve ve lokantalarındaki erkek müşteri yoğunluğundan dolayı	30	21.7
Pazara kadınların az geldiği fikrine katılmıyorum	20	14.5
Müşterinin esnafla kurduğu olumsuz ilişkiden dolayı	4	2.9
Cevapsız	8	5.8
Toplam	138	100

Tablo 18: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Hemşehrilik Algısı

Kimleri hemşehri olarak görüyorsunuz	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Aynı köyden olduklarımı	7	5.1
Aynı ilçeden olduklarımı	2	1.4
Aynı şehirden olduklarımı	36	26.1
Aynı bölgeden olduklarımı	45	32.6
Herkesi hemşehri olarak görürüm	48	34.8
Toplam	138	100

Tablo 19: Neden Fatih Kadınlar Pazarı'nda İş Kurdunuz?

Kadınlar Pazarı'nda İş Kurma Nedeni	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Hemşerilik Bağı ve ilişkileri	61	45.5
Pazarın Ekonomik Canlılığı	28	20.9
Aile ve Akrabaların Etkisi	5	3.7
Pazar Ortamı ve Sosyal Yakınlık	24	17.9
Ev- İş Yeri Yakınlığı	2	1.5
Diğer	14	10.4
Toplam	134	100

Tablo 20: Fatih Kadınlar Pazarı'nda İş Kurmanıza Kimler Yardımcı Oldu?

Fatih Kadınlar Pazarı'nda İş Kurmanıza Kimler Yardımcı Oldu?	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Akrabalarım	30	21.7
Hemşehrilerim	36	26.1
Belediye Yetkilileri	3	2.2
Akraba ve Hemşehrilerim	22	15.9
Arkadaşlarım	6	4.3
Ekonomik Şartlar	2	1.4
Kendi Tercihim	31	22.5
Diğer	8	5.8
Toplam	138	100

Tablo 21: Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının İkamet Alanı Tercihleri (%)

	Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının İstanbul'a Geldiğinde İlk Yerleştiği Yer		Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının Bugün İkamet Ettiği Yer	
Yerleştiği Semt	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Bağcılar	2	1.4	1	0.7
Bahçelievler	1	0.7	-	-
Bakırköy	1	0.7	2	1.4
Bayrampaşa	1	0.7	2	1.4
Beşiktaş	3	2.2	1	0.7
Beyoğlu	2	1.4	-	-
Büyükdere	-	-	5	0.6
Esenler	3	2.2	10	7.2
Eyüp	3	2.2	5	3.6
Fatih	101	73.2	92	66.7*
Gaziosmanpaşa	7	5.1	11	8.0
Güngören	6	4.3	7	5.1
Kadıköy	2	1.4	-	-
Maltepe	-	-	1	0.7
Sarıyer	1	0.7	-	-
Şişli	2	1.4	1	0.7
Ümraniye	1	0.7	-	-
Zeytinburnu	2	1.4	-	-
Toplam	138	100	138	100

* Fatih'e yerleşen pazarcı esnafın % 16'sı Haydar Mahallesi'ne, % 19'u pazarın içinde yer aldığı Hüsambey Mahallesi'ne % 8'i Sinanağa Mahallesi'ne, % 6'sı Çırçır ve Karagümrük Mahallesi'ne, % 5'i Çarşamba bölgesine yerleşmiştir.

Tablo 22: Bulunduğunuz Konut Bölgesini Niçin Tercih Ettiniz?

Fatih Kadınlar Pazarı Esnafının İkamet Yeri Seçiminde Belirleyici Olan Faktörler	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Akrabalara yakın olduğu için	43	31.2
Hemşehrilere yakın olduğu için	34	24.6
İş yerime yakın olduğu	38	27.5
Yerleşime uygun bir mekan olduğu için	16	11.6
Diğer	7	5.1
Toplam	138	100

Tablo 23: Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşterilerin Tüketim Tercihleri(%)

	Alış veriş sıklığı	Sayı/ Yüzde	Tüketim ürünlerinden ne kadar(kg) alırsınız?						Toplam
			1 kg	2 kg	3 kg	4 kg	5 kg	5'ten fazla	
Et	Haftada bir	Sayı	14	6	10	5	24	5	64
		Satr Yüzde	21.9	9.4	15.6	7.8	37.5	7.8	100
	On beş günde bir	Sayı	10	12	6	6	12	-	46
		Satr Yüzde	21.7	26.1	13.0	13.0	26.1	-	100
	Ayda bir	Sayı	1	2	7	1	15	2	28
		Satr Yüzde	3.6	7.1	25.0	3.6	53.6	7.1	100
	İki ayda bir	Sayı	-	-	-	1	-	-	1
		Satr Yüzde	-	-	-	100	-	-	100
Otlu peynir	Haftada bir	Sayı	20	10	9	1	7	-	47
		Satr Yüzde	42.6	21.3	19.1	2.1	14.9	-	100
	On beş günde bir	Sayı	17	14	10	2	5	-	48
		Satr Yüzde	35.4	29.2	20.8	4.2	10.4	-	100
	Ayda bir	Sayı	8	10	7	1	11	-	37
		Satr Yüzde	21.6	27.0	18.9	2.7	29.7	-	100
	İki ayda bir	Sayı	2	-	-	-	1	-	3
		Satr Yüzde	66.7	-	-	-	33.3	-	100
	Yılda bir	Sayı	-	-	-	-	1	-	1
		Satr Yüzde	-	-	-	-	100	-	100
	Diğer	Sayı	-	-	-	-	1	-	1
		Satr Yüzde	-	-	-	-	100	-	100
Kaçak Çay	Haftada bir	Sayı	16	11	-	-	3	-	30
		Satr Yüzde	53.3	36.7	-	-	10.0	-	100
	On beş günde bir	Sayı	10	17	1	-	2	-	30
		Satr Yüzde	33.3	56.7	3.3	-	6.7	-	100
	Ayda bir	Sayı	36	21	2	-	2	-	61
		Satr Yüzde	59.0	34.4	3.3	-	3.3	-	100
	İki ayda bir	Sayı	6	4	2	-	1	-	13
		Satr Yüzde	46.2	30.8	15.4	-	7.7	-	100
	Yılda bir	Sayı	-	-	-	1	-	-	1
		Satr Yüzde	-	-	-	100	-	-	100
Bulgur	Haftada bir	Sayı	4	2	4	0	9	1	20
		Satr Yüzde	20.0	10.0	20.0	0.0	45.0	5.0	100
	On beş günde bir	Sayı	3	10	2	2	12	-	29
		Satr Yüzde	10.3	34.5	6.9	6.9	41.4	-	100
	Ayda bir	Sayı	8	5	6	1	29	1	50
		Satr Yüzde	16.0	10.0	12.0	2.0	58.0	2.0	100
	İki ayda bir	Sayı	1	-	1	1	7	6	16
		Satr Yüzde	6.3	-	6.3	6.3	43.8	37.5	100
	Altı ayda bir	Sayı	-	-	-	-	-	1	1
		Satr Yüzde	-	-	-	-	-	100	100
Pirinç	Haftada bir	Sayı	3	3	1	-	8	-	15
		Satr Yüzde	20.0	20.0	6.7	0.0	53.3	-	100
	On beş günde bir	Sayı	4	6	2	2	12	-	26
		Satr Yüzde	15.4	23.1	7.7	7.7	46.2	-	100
	Ayda bir	Sayı	5	4	8	3	25	1	46
		Satr Yüzde	10.9	8.7	17.4	6.5	54.3	2.2	100
	İki ayda bir	Sayı	-	-	1	1	7	6	15
		Satr Yüzde	-	-	6.7	6.7	46.7	40.0	100
	Yılda bir	Sayı	-	-	1	-	-	-	1
		Satr Yüzde	-	-	100	-	-	-	100
	Altı ayda bir	Sayı	-	-	-	-	-	1	1
		Satr Yüzde	-	-	-	-	-	100	100
Kesme Şeker	Haftada bir	Sayı	3	5	3	2	5	-	18
		Satr Yüzde	16.7	27.8	16.7	11.1	27.8	-	100
	On beş günde bir	Sayı	2	6	5	3	8	1	25
		Satr Yüzde	8.0	24.0	20.0	12.0	32.0	4.0	100
	Ayda bir	Sayı	6	6	5	-	18	1	36
		Satr Yüzde	16.7	16.7	13.9	-	50.0	2.8	100
	İki ayda bir	Sayı	-	2	2	1	6	5	16
		Satr Yüzde	-	12.5	12.5	6.3	37.5	31.3	100
	Yılda bir	Sayı	-	-	-	-	-	1	1
		Satr Yüzde	-	-	-	-	-	100	100
Kıyma	Haftada bir	Sayı	13	12	3	2	1	-	31
		Satr Yüzde	41.9	38.7	9.7	6.5	3.2	-	100
	On beş günde bir	Sayı	9	15	6	1	2	-	33
		Satr Yüzde	27.3	45.5	18.2	3.0	6.1	-	100
	Ayda bir	Sayı	11	14	3	1	2	-	31
		Satr Yüzde	35.5	45.2	9.7	3.2	6.5	-	100
	İki ayda bir	Sayı	-	-	1	-	-	-	1
		Satr Yüzde	-	-	100	-	-	-	100
	Yılda bir	Sayı	-	1	-	-	1	-	2
		Satr Yüzde	-	50.0	-	-	50.0	-	100

Tablo 24: Fatih Kadınlar Pazarı'nda Veresiye Alış Veriş İmkânı (%)

Fatih Kadınlar Pazarı'nda veresiye alış veriş yapma imkânı	Esnaflık		Müşteri	
	Müşterilerinize veresiye alış veriş imkânı tanır mısınız?		Pazarda veresiye alış veriş yapar mısınız?	
	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Evet	82	59.4	15	8.2
Hayır	56	40.6	168	91.8
Toplam	138	100	183	100

Tablo 25: Fatih Kadınlar Pazarı'nda Pazarlık Yapma Durumu (%)

Fatih Kadınlar Pazarı'nda alış verişlerde pazarlık yapma durumu	Esnaflık		Müşteri	
	Müşterilerinize sizinle pazarlık yapar mı?		Esnafla pazarlık yapar mısınız?	
	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Evet	97	70.3	102	55.7
Hayır	41	29.7	81	44.3
Toplam	138	100	183	100

Tablo 26: Esnafa Göre Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşteri Profili (%)

Fatih Kadınlar Pazarı'na çoğunlukla Doğu ve Güneydoğulu müşteriler gelir buna katılıyor musunuz?	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Kesinlikle katılıyorum	70	50.7
Kısmen katılıyorum	45	32.6
Katılmıyorum	22	15.9
Cevapsız	1	0.7
Toplam	138	100

Tablo 27: Fatih Kadınlar Pazarı Müşteri Grubuna Göre Pazarı Tercih Etme Sıklığı (%)

Fatih Kadınlar Pazarı'nı (cuma namazı, bayram alış verişi ve arkadaşlarla buluşmak için) tercih eder misiniz?	Cuma Namazı kılmak		Bayram Alış verişi Yapmak		Arkadaşlarla Buluşmak	
	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Her zaman burayı seçerim	92	50.3	97	53.0	121	66.1
Bazen burayı seçerim	30	16.4	48	26.2	37	20.2
Burayı seçmem	50	27.3	32	17.5	21	11.5
Toplam	172	94.0	177	96.7	179	97.8

Tablo 28: “Fatih Kadınlar Pazarı sadece bir alış verişi merkezi değildir” Katılıyor musunuz(Müşterilere sorulmuş)

Müşterilere göre	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Kesinlikle katılıyorum	83	45.4
Katılıyorum	36	19.7
Kısmen katılıyorum	37	20.2
Katılmıyorum	12	6.6
Hiç katılmıyorum	15	8.2
Toplam	183	100

Tablo 29: Müşterilerin Fatih Kadınlar Pazarı'na Geliş Sıklığı (%)

Kadınlar Pazarına hangi sıklıkla gelirsiniz?	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Her gün	52	28.4
Haftada en az üç-dört gün	46	25.1
Haftada en az bir gün	51	27.9
Ayda bir kaç sefer	22	12.0
Yılda bir kaç sefer	1	0.5
Alış verişi ihtiyacı oldukça	2	1.1
Burada bir işim oldukça	9	4.9
Toplam	183	100

Tablo 30: Müşterilerin Fatih Kadınlar Pazarı'na Geliş Amaçları (%)

Kadınlar Pazarı'na niçin gelirsiniz?	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Et almak	122/183	66.7
Kuru gıda almak	116/183	63.4
Kahvaltılık almak	85/183	46.4
Yemek yemek	131/183	71.6
Hemşehrilerle buluşmak	96/183	52.5
Çay içmek	97/183	53.0
Tıraş olmak	90/183	49.2
Arkadaşlarla buluşmak	90/183	49.2

Tablo 31 : İstanbul'daki Siirtli Pazarcı Esnafın Konut Tercihleri (%)

	<i>Fatih İlçesi Pazarcıları</i>		<i>Eminönü İlçesi Pazarcıları</i>		<i>Bayrampaşa Sebze ve Meyve Hali</i>		<i>Kadıköy Sebze ve Meyve Hali</i>	
Bağcılar	12	3.6	1	1.5	5	4.1	-	-
Bahçelievler	5	1.5	2	3	1	0.8	-	-
Bakırköy	1	0.3	-	-	1	0.8	-	-
Bayrampaşa	1	0.3	-	-	15	12.4	-	-
Beşiktaş	1	0.3	-	-	-	-	-	-
Beyoğlu	-	-	1	1.5	-	-	-	-
Eminönü	-	-	1	1.5	-	-	-	-
Esenler	52	15.6	15	22.7	38	31.4	2	13.3
Eyüp	3	0.9	-	-	-	-	-	-
Fatih	152	45.6	37	56.1	35	28.9	-	-
Gaziosmanpaşa	80	24	8	12.1	13	10.7	-	-
Güngören	13	3.9	-	-	5	4.1	-	-
Kadıköy	-	-	-	-	2	1.7	11	73.3
Kâğıthane	-	-	-	-	4	3.3	-	-
Kartal	1	0.3	-	-	-	-	1	6.7
Küçükçekmece	4	1.2	-	-	-	-	-	-
Sultançiftliği	-	-	1	1.5	-	-	-	-
Şişli	-	-	-	-	1	0.8	-	-
Ümraniye	1	0.3	-	-	1	0.8	-	-
Üsküdar	-	-	-	-	-	-	1	6.7
Zeytinburnu	7	2.1	-	-	-	-	-	-
Toplam	333	100	66	100	121	100	15	100

Tablo 32: Pazarcı ve Komisyoncuların İkamet Yerlerine Göre Dağılımı (%)

	<i>Fatih</i>		<i>Eminönü</i>		<i>Bayrampaşa</i>		<i>Kadıköy</i>	
	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Adalar	-	-	-	-	1	0.2	-	-
Avcılar	32	1.4	-	-	8	1.4	-	-
Bağcılar	-	-	6	3	15	2.6	-	-
Bahçelievler	161	7.1	10	5.1	69	12.2	1	0.6
Bakırköy	30	1.3	-	-	41	7.2	1	0.6
Bayrampaşa	70	3.1	2	1	22	3.9	-	-
Beşiktaş	10	0.4	-	-	12	2.1	4	2.4
Beykoz	23	1	-	-	-	-	2	1.2
Beyoğlu	57	2.5	6	3	3	0.5	1	0.6
B.Çekmece	35	1.5	1	0.5	10	1.8	-	-
Çatalca	4	0.2	-	-	-	-	-	-
Eminönü	20	0.9	10	5.1	9	1.6	1	0.6
Esenler	166	7.3	33	16.8	79	13.9	3	1.8
Esenyurt	4	0.2	1	0.5	-	-	-	-
Eyüp	59	2.6	3	1.5	4	0.7	-	-
Fatih	710	31.2	77	39.1	151	26.6	2	1.2
Gaziosmanpaşa	276	12.1	19	9.6	29	5.1	-	-
Güngören	99	4.4	6	3	16	2.8	-	-
Kadıköy	31	1.4	1	0.5	25	4.4	78	47
Kağıthane	28	1.2	2	1	11	1.9	-	-
Kartal	9	0.4	1	0.5	1	0.2	31	18.7
K.Çekmece	70	3.1	11	5.6	26	4.6	-	-
Maltepe	22	1	-	-	-	-	25	15.1
Pendik	3	0.1	-	-	-	-	-	-
Sarıyer	25	1.1	-	-	1	0.2	-	-
Silivri	10	0.4	-	-	-	-	-	-
Sultanbeyli	1	0.04	-	-	-	-	1	0.6
Şişli	43	-	1	-	10	1.8	1	0.6
Tuzla	8	1.9	-	0.5	-	-	-	-
Ümraniye	41	0.4	-	-	3	0.5	8	4.8
Üsküdar	42	1.8	1	-	9	1.6	7	4.2
Zeytinburnu	186	1.8	6	0.5	12	2.1	-	-
Toplam	2275	100	197	100	567	100	166	100

Tablo 33: Fatih Kadınlar Pazarı'nda Çalışan Kişilerin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı (%)

Fatih Çalışanın Doğum Yeri	Frekans (Sayı)	Yüzde (%)
Ağrı	2	0.6
Balıkesir	1	0.3
Batman	3	0.9
Bingöl	4	1.2
Bitlis	2	0.6
Çankırı	2	0.6
Diyarbakır	21	6.5
Elazığ	2	0.6
Erzincan	4	1.2
Erzurum	1	0.3
Gümüşhane	2	0.6
Hakkari	2	0.6
İstanbul	6	1.9
İzmir	1	0.3
Kayseri	1	0.3
Malatya	4	1.2
Mardin	9	2.8
Niğde	1	0.3
Ordu	1	0.3
Rize	2	0.6
Şanlıurfa	10	3.1
Siirt	198	61.3
Şırnak	1	0.3
Tekirdağ	2	0.6
Tokat	3	0.9
Van	37	11.5
Azerbaycan	1	0.3
Toplam	323	100

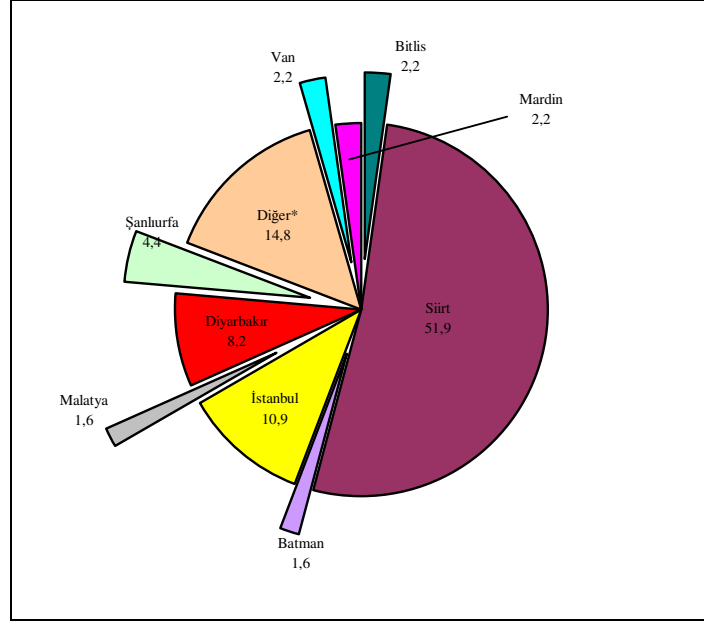
Tablo 34: İstanbul'da Bulunan Aşağıdaki Yerlere En Son Ne Zaman Gittiniz? (%) (Fatih Kadınlar Pazarı Esnafı'na sorulmuş)

	Bir Hafta Önce	Bir Ay Önce	Bir Yıl Önce	Hiç Gitmedim	Toplam (%)
Topkapı Sarayı	5.1	0.7	40.6	53.6	100
Ayasofya	1.4	-	42.0	56.5	100
İstiklal Caddesi	21.0	23.2	46.4	9.4	100
Sultan Ahmet Camii	9.4	11.6	68.1	10.9	100
Eyüp Camii	12.3	20.3	58.7	8.7	100
Yere Batan Sarnıcı	-	30.6	26.1	70.3	100
Bebek	2.9	6.5	49.3	41.3	100
Rumeli Hisarı	1.4	3.6	35.5	59.4	100
Reşat Nuri Sahnesi	2.2	1.2	18.8	77.5	100
Karikatür Müzesi	2.9	1.4	11.6	84.1	100
Miniatürk	-	4.3	15.9	79.7	100
Fatih Camii	78.3	12.3	6.5	2.9	100

Tablo 35: Fatih Kadınlar Pazarı’ndaki alış verişinizi kim yapar?
(Müşterilere sorulmuş)

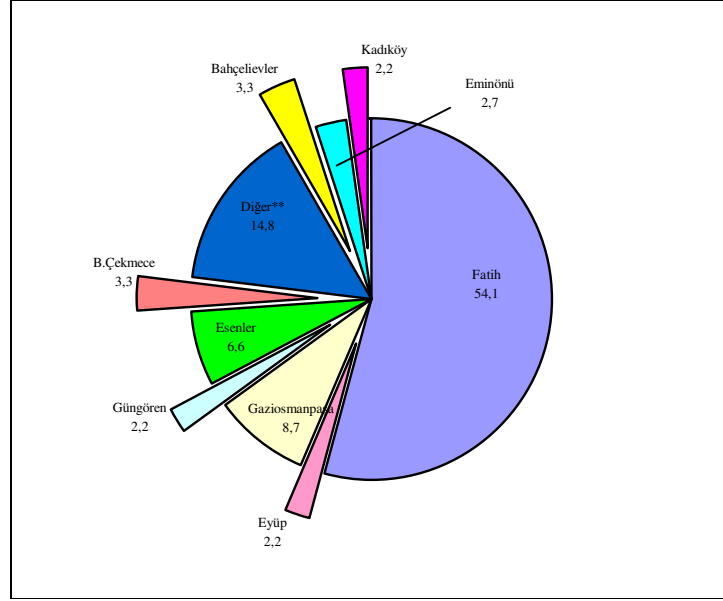
Fatih Kadınlar Pazarı’ndaki alış verişinizi kim yapar?	Yüzde (%)
Her zaman ben yaparım	83.6
Bazen ben bazen eşim yapar	8.2
Birlikte yaparsınız	8.2
Toplam	100

Grafik 5: Fatih Kadınlar Pazarı’na Gelen Müşterilerin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı (%)

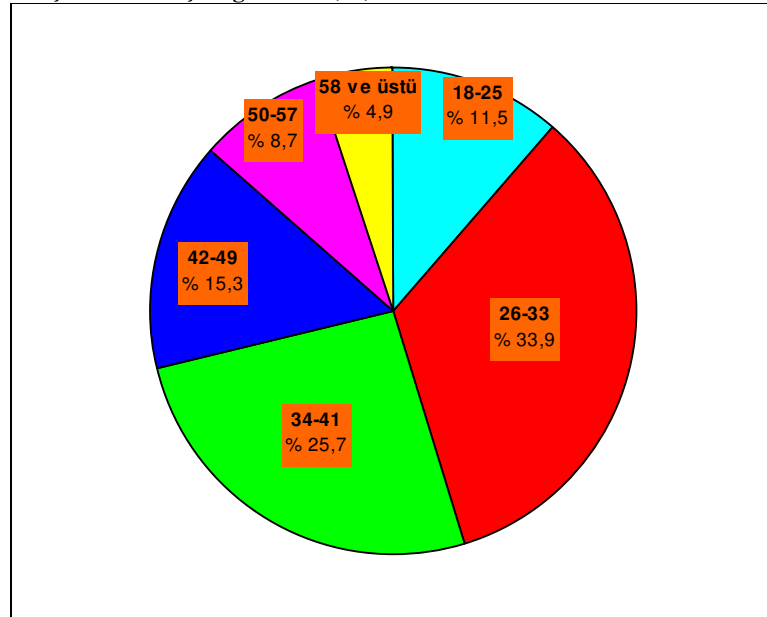

* : Ankara, Bursa, Kastamonu, Muş, Sivas, Yalova (% 1.1); Ağrı, Antalya, Ardahan, B.Kesir, Tokat, Bingöl, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Hatay, İzmir, Kayseri, Manisa, Rize, Tekirdağ (% 0.5).

Grafik 6 : Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşterilerin İkamet Bölgeleri (%)

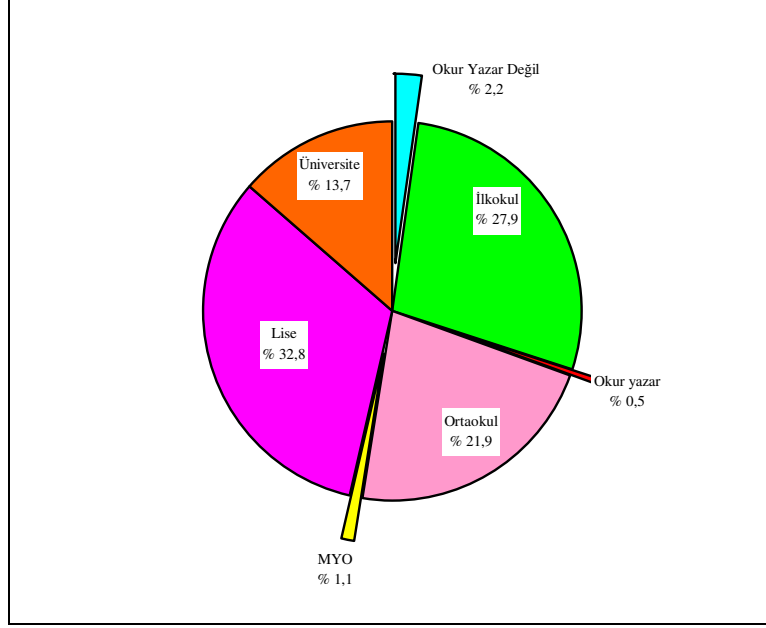

Grafik 7: Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşterilerin Yaş Dağılımları (%)

** : Bayrampaşa, Beşiktaş, K.Çekmece (% 1.6); Avcılar, Bağcılar, Beyoğlu, Kartal, Şişli, Üsküdar, Zeytinburnu (% 1.1); Esenyurt, Pendik, Ümraniye, İstanbul dışı (% 0.5).

Grafik 8: Fatih Kadınlar Pazarı'na Gelen Müşteri Kitlesinin Eğitim Durumu (%)

EK-2: FATİH KADINLAR PAZARI İLE İLGİLİ BASINA YANSIYANLAR

İSTANBUL

1. ASLİYE HUKUK HAKİMLİĞİNDEN

3/308
Davalı: Aydan Ketencigil- Gazeteciler cad. 1.Blok. D.29 80640
Etiler/İstanbul
T. Genel Müdürlüğü vekili tarafından davalı Aydan Ketencigil
hakkına açılan itirazın iptali davasında:
İhale mahkemesinde verilen E.993/308 K.994/366 sayılı 15.7.1994
tarihli kararla "İstanbul 6.İcra müdürlüğünün 1993/7364 sayılı
siyasal mahkemesi üzerinden yapılmış haksız itirazın iptaline, takibin
yapılmasına, 38.790.135TL. alacağın %40 nisbetinde icra inkar
minatı ile birlikte davalıdan alınıp, davacıya verilmesine 2-
davacı tarafından yapılan 2.234.444TL. yargılama giderinin
davalıdan tahsiline, 3-Davacı vekili için tayin ve taktir kılınan
77.408TL. nisbi vekalet ücretinin davalıdan tahsiline, 4-
96.444TL. karar harcından peşin harç olan 285.000TL'nin
hissesi ile bakiye 1.111.444TL'nin davalıdan alınmasına" karar
verilmiştir.
Davalının adresimevhu olduğuundan karar özetinin ilan yolu ile
tebliğine süresinde, temyiz etmediği takdirde hükmün
inleştireceği tıbbi makamına kalm olmak üzere ilan olunur.
BASIN: 13492

ANKARA

13.SULH HUKUK MAHKEMESİNDEN İLANEN TEBLİGAT

SYA NO: 1992/705
DAVALI : Cem Karacadağ-Tunus Caddesi No.6/11 Kızılay / Ankara
Davalı Ruhsar Börekçi vekili Av.Yusuf Alataş tarafından davalılar Cem
Karacadağ ve arkadaşları aleyhine açılan tahliye davasının
mahkemesinde yapılan açık yargılaması sırasında verilen ara karar
ağınca;
İhale mahkemesinde yapılan PTT aracılığı ile tebliğ edilememiş ve
teslinin zabıtaca araştırılmasına rağmen tespit edilememiş
günden dava idilekçesinin gazete ilanı yoluyla tebliğine karar
verilmiştir.
İhale mahkemesinde bulunan 28.12.1994 günü saat 9.30 da mahkemede
ihale bulunmanız ilraz ve iraye olunacak delillerinizi yazılı olarak
ihale mahkemesine getirmedeniz takdirde yokluğunuzda duruşmaya
am olunacağı gibi ihkarda verilebileceği, iş bu ilanın gazetede
ihale tarihinden itibaren 7 gün sonra tarafınıza tebliğ edilmiş sayılacağı
M.K'nun 509 ve 3156 sayılı yasa ile değişik 510.maddeleri
uınca ihtar olunur.
BASIN:46408

İSKENDERUN

DEMİR ÇELİK FABRİKALARI MÜESSESE MÜDÜRLÜĞÜ

İZOLE BLANKET(25 mm KALINLIĞINDA)
İHTİMAK BEDELSİZ OLARAK AŞAĞIDAKİ ADRESLERDEN
ALINILIR.
İskenderun'da Müessesemiz Tedarik ve İkmal Müdürlüğünden
İskenderun'da Ziya Gökalp Cad.No.80 Kurtuluş/Ankara adresindeki Genel
Müdürlüğümüz,
İhale şartnamemiz esaslarına göre hazırlanacakları 94/100-2349 nolu

FATİH BELEDİYE BAŞKANLIĞINDAN

Fatih, Kırkçeşme mh.Kadınlar Pazarında inşa edilmiş ve aşağıdaki listede belirtilen dükkanlar ve her
dükkanların karşısında nevi,muhammen bedeli, içgeçici teminatı yazılı olan 37 adet dükkan 1 yıl süre ile
şartnamesi uyarınca 12886/45.maddesine göre 15.12.1994 perşembe günü saat 14.30 da Fatih
Belediye Encümeninde açık artırma usulü ile ihale olunacaktır.

Şartnameleri Emlak ve İstimlak Müdürlüğünde görülebilir.

İhaleye iştirak etmek isteyenlerin ilk teminat makbuz veya banka teminat imkruptarını ihale gününden
önce emlak ve istimlak müdürlüğüne müracaatla alacakları ihaleye iştirak belgeleri ile muayyen gün ve
saatte Fatih Belediye Encümeninde hazır bulunmaları lazımdır.
İlan Olunur.

KIRKÇEŞME MAH.KADINLAR PAZARINDA İHALE EDİLECEK DÜKKANLAR

DÜKKAN NO.	NEVİL.	M.BEDELİ (AYLIK)	G.TEMİNAT
1	Kuruyemiş	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
2	Kırtasiye	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
3	Süt ürünleri	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
4	Kasap	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
5	sakatat	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
6	Kasap	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
7	Kasap	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
8	Halısatışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
9	Halısatışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
10	Hazır giyim	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
11	Gıda	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
12	Ayakkabı satışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
13	Kuruyemiş	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
14	Manav	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
15	Manav	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
16	Balık satışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
17	Kasap	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
18	Kasap	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
19	Kasap	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
20	Manav	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
21	Manav	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
22	Gıda Satışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
23	Gıda Satışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
24	Gıda Satışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
25	Gıda Satışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
26	Tavuk Satışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
27	Beyaz eşya satışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
28	Beyaz eşya satışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
29	Berber	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
30	Büfe	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
31	Çay ocağı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
32	Berber	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
33	Manav	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
34	Kasap	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
35	Kasap	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
36	Tavuk satışı	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL
37	Manav	5.000.000.-TL	10.800.000.-TL

BASIN:46514

(Yeni Günaydın Gazetesi, 1994:13)

hemşo gettoları”

- › Editör
- › Kapak
- › Yazarlar
- › Karakutu
- › Kulis
- › Dosyalar
- › Siyaset
- › Ekonomi
- › Dünya
- › Söyleşi
- › Portreler
- › İş Dünyası
- › Spor
- › Bilişim-Teknoloji
- › Bilim
- › Kültür-Sanat
- › Kitap
- › Sinema
- › Alışveriş-Moda
- › Otomotiv
- › Arka Pencere

KENTTE GÖÇÜN YARATTIĞI
HEMSERİLİK TEMELİNDEKİ
KÜMELENMELER GETTO
OLARAK
ALGILANMAKTADIR.

Sivil toplumun sivil kuruluşlarının başında gelen dernekler, onlar için toplandıkları kutsal bir mekan sayılır. Sosyologların sosyal yaşantı gözleminde ilk sıradalar. Büyükşehir belediyesi onları adapte etmek için İstanbulluyuz kampanyası başlatmak zorunda kalıyor. Kimden mi bahsediyoruz; ‘İstanbul Cumhuriyeti’nde hemşehricilikten kurulan, ‘memleketlim gettolarından’... Birbirine tutunmanın, İstanbul’a yutulmamak için ayakta durmanın, karın tokluğuna çalışmanın, çoluk çocuğa gelecek sağlamanın, memleket memleket, köy köy bir araya gelmişliğin adıdır İstanbul’da getto...

Fatih’te Siirtliler gettosu

‘İstanbul Cumhuriyeti’nin sınırları içinde zenginlerin oturduğu semtleri harita dışında tutarsak (onlarınki ayrı bir getto) İstanbul doğumlu olmayıp başka şehirlerden göçüp gelen insanların bir araya gelmişliğiyle oluşan, ardından yine aynı bölgelere aynı memleketten insanların gelmesiyle şehrin içinde belirginleşen yöresel bir çok küçük şehir vardır. İşte bu yüzden Fatih’te Kadınlar Pazarı’nın çevresi Siirtliler Mahallesi diye bilinir. Orada kime sorsanız Siirtli çıkar. 1963 yılında Fatih’e gelmeye başlamış Siirtliler, ancak o zaman bu kadar yoğun değilmiş göç. Bölgede Siirtlilerin kalabalıklaşması 1970’den sonra başlamış. Bahsettiğimiz bu bölge öyle bir özellik kazanmış ki; Siirt’ten biri kalkıp buraya geldiği zaman adres sorma gereğini hissetmiyor. Siirtli memleketinden çıktığı zaman Fatih Kadınlar Pazarı’na geldiğinde aradığı kişiyi sorduğu zaman mutlaka buluyor. Adres sorma yeri sosyal ortamın kurulu olduğu çayhaneler. Yediden yetmişe herkes çayhanelerde oturur, sohbet eder ve dama oynar. Siirtliler Mahallesi’ni oluşturan mahallelerden biri olan Hüsam Bey’in muhtarı Mehmet Ali Orak da doğal olarak bir Siirtli. Siirtli olmasa 5 bin kişiden 3 bininin Siirtli olduğu bir mahallede muhtar seçilemezdi. Buradaki üç mahallede Siirtliler yoğunlaşmış durumda diyor Muhtar Orak; “Fakat kiralar burada yüksek olduğu için, Gültepe, Beşyüzevler kısmına kaymalar oluyor. Burada iç içe olduğumuz bir ortam var. Zaten bir yerden kanştırdığınız zaman herkes birbiriyle akraba çıkıyor.”

Şirinevler’de Bayburtlular

Hemşehri gettosuna ikinci örnek olarak da Bayburtluları mercek altına alıyoruz. Yapılan istatistiklere göre İstanbul’da bir milyona yakın Bayburtlu var (Bu istatistiklerin

(ARAS, 2001)

den ayrılmaya yaşadığımız zorluk - KÜRESEL VE BÖLGESEL PAZARLARDA REKABET STRATEJİSİ -

İletişim Platformu

Kadınlar Pazarı diye bir yer.

Ana Sayfa

Arşiv

Şirketler

Medya'dan Haberler

Makaleler

Genç PR'ciler

İletişim platformu

Linkler

Bizi Destekleyenler

İletişim

Haber, Yazı Gönderin

Yazı Yorum

Yaşamın kavranması

gereken özü...

Söz uçar, yazı kalır

Finans ve Halkla

İlişkiler?

Beyin Fırtınası

Yarabı Fikirler

Reklamlar

Tüm yazılar

Kadınlar Pazarı, 80'li yıllarda henüz yapılaşmamış, kaldırımlarda kurulu tezgahlarda yöresel ürünlerin satıldığı, sağda solda yeni kesilmiş hayvanları sıkça gördüğümüz bir yerdi. Kurban Bayramı'nı aratmayan görüntüler yüzünden yolunuzu bile değiştirebilirsiniz.

Aradan geçen yıllarla cadde üzerinde etrafındaki tarihi dokuyla pek de uyumlu olmayan sıra sıra dükkanlardan oluşan bir sabit pazara dönüştü. Unlusü ünsüzüyle geleni gideni, uğrayanı ve alışveriş edeni pek bir arttı.

Kadınlar Pazarı'na Fatih'te, Sanki Yedim Camii'nden Unkapı'na doğru yürüyerek ulaşabilirsiniz ya da Unkapı IMÇ Blokunun karşısından, Tekel Müdürlüğü binasının yanından Zeyrek'e kıvrılarak.

Şimdiki Kadınlar Pazarı İtfahiyi Caddesi boyunca Bozdoğan Kemer'i ne kadar uzanır. Çoğunluğunu Siirt'ten göç etmiş halkın oluşturduğu pazara bu günlerde Siirt Pazarı da deniyor. Çokça kasap da bulunan pazarda,

İstanbul'da her yerde bulamayacağınız ürünler satan dükkanlar var. İlar ekşisinden bulgura, otlu peynirden kurutulmuş patlıcana kadar Güney Doğu'nun yöresel lezzetlerinin sabitliği kendi halinde mütevazı dükkanlar bunlar. Yöresel lezzetlerden en unlusü Buryan kebabı yapan mekanlar,

caddeinin her iki yanında dizilmiş kendi aralarında hoş bir rekabetteler. Bumar dolması, tepside gelen kangık kebabı, perde pilavı, içli köfte ve Buryan ana menüü oluşturuyor.

Çocukluk yılları Fatih'te geçmiş çoğu insan Kadınlar Pazarı'nı bilir, bana pazarı buraya taşıtsa geçtiğimiz gün Team İletişim'den sevgili Didem Arzik'in gönderdiği bir bülten, Arzik bülteninde, "Anadolu'nun eşi bulunmayan lezzetlerinden günümüze ulaşanların sayısı çok az. Üstelik onları kendilerine has yorumlarıyla

İstanbul'da bulmak o kadar zor ki...

Bu yapıyı birbirinden zor özel tatları Fatih'te "Siirt Pazarı" olarak da bilinen "Kadınlar Pazarı"nda ver alan Zivafet Buryan'da bulabilirsiniz." diyor.

(HALKLA İLİŞKİLER, 2006)

05 Haziran 2003
Perşembe

www.Milliyet.COM.TR
BASINDA GÜVEN

• SON DAKİKA
• ANA SAYFA
• GÜNCEL
• SİYASET
• EKONOMİ
• YAZARLAR
• SPOR
• DÜNYA
• YAŞAM
• MAGAZİN
• SAĞLIK
• KADIN & MODA
• ASTROLOJİ
• OTOMOBİL
• ÇİZERLER
• BİLİM & TEKNİK
• TV'DE BUGÜN
• İŞ YAŞAMI
• OMBUDSMAN
• HAVA DURUMU
• CUMARTESİ
• PAZAR
• KÜLTÜR & SANAT

PAZAR

Kadınlar Pazarı'nda büryan kebabı

Farklı bir çevrede farklı yemekler yemek istiyorsanız, Fatih'te küçük bir Siirt lokantası olan Bahçıvan'a uğrayın

Unkapanı'ndaki Sosyal Sigortalar Kurumu binalarının hemen arkasından yukarıya tımanan yokuşun başında, kaldırımın üzerinde kocaman bir taş var. Bu taş sırt hamallarının dinlenme taşı. Yokuş çıkarken yorulan hamallar için yapılmış. O yokuştan ilerleyince Kadınlar Pazarı'na ulaşıyor.

Kadınlar Pazarı'nın ismi ilginç... Beni Kadınlar Pazarı'na götüren arkadaşım Bülent Yardımcı'nın anlatımına göre esas Kadınlar Pazarı, Unkapanı'nda imiş. Töptancı hali Eminönü'nde, Haliç'in kıyısında iken, fakir kadınlar halıcıların attıkları sebzeleri ve meyveleri toplar, onların içinden pek kötü olmayanları ayırır ve de yolun karşısında az ve dar gelirlilere satarlarmış. Bunu yapan kadınların bulunduğu sokak ise Kadınlar Pazarı diye adlandırılmış. Menderes, Eminönü'nü imar ederken hal yıkılınca kadınlara Fatih'te yer gösterilmiş. Şimdilerde Kadınlar Pazarı, "Siirt Pazarı" olarak biliniyor. Çünkü Fatih'in Unkapanı su kemerlerine yakın bölgesindeki Beyceğiz Mahallesi Nurettin Tekke Sokağı ile, bu sokağın arkasında bulunan ve ucu Fatih İtfaiyesi'nin önüne çıkan İtfaiye Caddesi'nin iki yanındaki dükkanlar Siirt'ten İstanbul'a göç edenlere ait. Ve de bu dükkanlarda Siirt malları, yöresel gıda maddeleri satılıyor.

Ali Rıza Kardüz

Kadınlar Pazarı'nda dolanırken balcı Nihat İncel'e, "Buralarda nerede yemek yiyebilirsiniz?" diye sorduk. "Bahçıvan'a gidin. Büryan kebabı yiyin" dedi. Biz de dediğini yaptık.

Bahçıvan, İtfaiye Caddesi üzerinde küçük bir Siirt lokantası. Sokak üzerindeki camedanda "çiğ köfteler ve yeşillikler" duruyor. İçeride çengele asılı büryan kebabları dikkati çekiyor. Bülent Yardımcı ile birlikte, dükkanın önündeki yolun öte tarafında, kaldırımın üzerine dizilmiş "kursu"lere çöktük. Kursu, Doğu Anadolu'da kullanılan "rahle" benzeri, tahtadan yapılmış alçak oturaklar. Ama İstanbul kursuları tahtadan değil de plastikten yapılmış. Olacak o kadar. Önümüze de üzeri plastik alçak bir masa getirdiler.

Bahçıvan Lokantası'nın sahibi Beşir Bahçıvan, Siirtli. Babası Batman'da pideci imiş. Babasının yanında çalıştıktan sonra uzun süre Arap ülkelerinde kebabçılık yapmış. Daha sonra da İstanbul'a gelmiş. 1973 yılından bu yana Kadınlar Pazarı'nda büryan kebabı yapar satarmış. Oğlu Zübeyr de şimdilerde babasından "el" alıyor.

Büryan kebabı 1.5 metre derinliği olan kuyuda pişirilmiş. Odun ateşi ile ısıtılan kuyuya kuzu etleri bütün halinde sarkıtılmış.

Büryan kebabı tabii kuzu etinin kebab oluşu... Kilo ile satılıyor. Kilo 40 milyon lira. Porsiyonu 4 milyon 500 bin lira... Pide, yeşillik ve de domates ile masaya getiriyorlar.

Ben kelle paça çorba istedim. Terbiyesi olmasın, sarmısaklı olmasın diye de tembih ettim. Çok lezzetli kelle paça çorba geldi. Çorbanın içindeki kelle etleri de paça etleri de nefisti.

Büryan kebabı daha önce Siirt'te yerinde yediğim kebablar kadar iyi hazırlanmıştı.

Bahçıvan Lokantası'nın daha başka özel yemekleri de varmış. Perde pilavı meşhurmüş. Perde pilavının esas pilav tencerisini kaplayan hamur. Bu hamur susuz olacaktı. Yumurta ve yağ ile yoğrulacaktı. Lezzetin sırrı ise pilavın hazırlanışında imiş. Siirt'te keklik eti kullanılmış. İstanbul'da tavuk eti ile pilav pişirilmiş.

Yahnı (zengerani) içli köfte hamurundan nohut ile hazırlanan ekşili bir yemekmiş.

Severbasal (taze soğan çorbası) mevsiminde çok beğenilmiş. Nohutlu, sumaklı ıspanak çorbası pirtike ile lumbar dolması ginef Bahçıvan Lokantası'nın beğenilen yemekleriymiş.

Kelle paça çorbasına 2 milyon lira, büryan kebabına 4 milyon 500 bin lira ödedik. Tatlı yiyecek durumumuz yoktu. Tatlı yerine çay

(KARDÜZ, 2003)

Fatih / "Kadınlar Pazarı"

Fatih / Büryan
Kebab Hazırlanıyor

Fatih / Kadınlar
Pazarı - Siirt otu
peyniri satıcısı

KADINLAR PAZARININ
OLUSUMUNDA
YÖRESEL TÜKETİM
ÜRÜNLERİ VE
HABİTUSLARIN
ÖNEMLİ ETKENLERDİR

Fatih'te bulunan Kadınlar Pazarında peynir, et, sucuk, salam, pekmez vb. gibi pek çok yerelden gelen ürün görece ucuza satılmaktadır. Bu pazarın ilgi görmesinin diğer önemli bir nedeni de İstanbul'a Anadolu'dan özellikle Doğu Anadolu'dan göç etmiş olan insanların kültürel alışkanlıklarını devam ettirme isteğidir. Göç edilen bölgenin kültürüne ait olan ne varsa burada bulabilmek mümkündür. Bu Pazar aynı zamanda Siirt Pazarı olarak da anılmaktadır.

Originator: Sevil Üzrek

(ÜZREK, 2007)

News in English

Son Dakika

Yazarlar

» **Günün İçinden**

Ekonomi

Gündem

Siyaset

Dünya

Spor

Hava Durumu

Sarı Sayfalar

Ana Sayfa

Dosyalar

Teknoloji

Emlak

Otomobil

Detaylı Arama

Arşiv

Etkinlikler

Günaydın

Televizyon

Astroloji

Magazin

Sağlık

Cuma

Günün içinden

Kadınlar Pazarı yeraltına iniyor

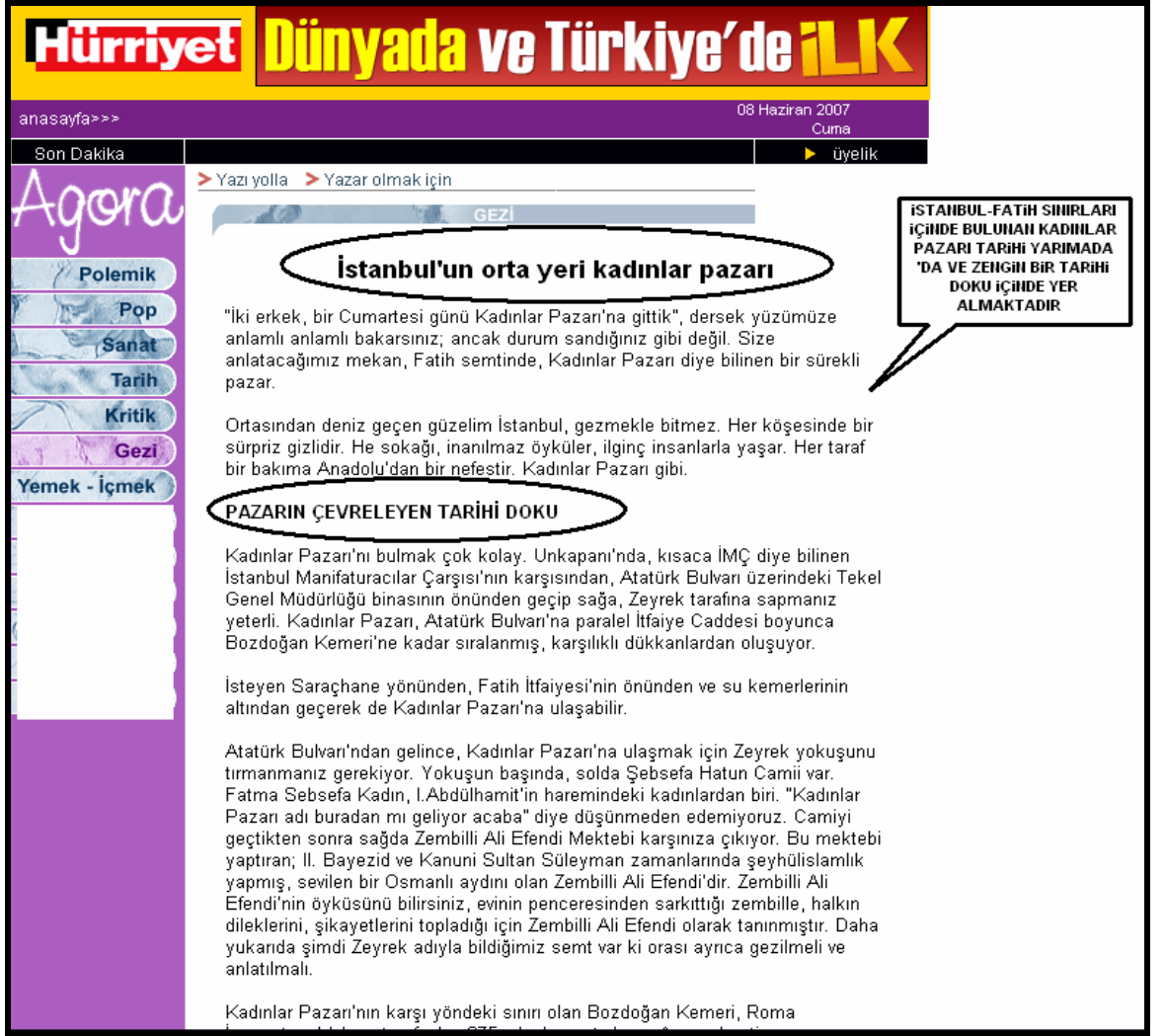

Fatih Belediyesi hazırladığı yeni bir proje ile Kadınlar Pazarı'nı yeraltı çarşısı olarak yeniden düzenleyecek. Kadınlar Pazarı'nda bulunan 40 dükkan, yaklaşık 4 milyon YTL'ye mal olacak projeyle yeraltına inecek. Meydan ise yeşil alan olarak düzenlenecek. Bu arada 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, projenin hayata geçirileceği alanda tarihi eser olup olmadığının tespitini istedi. Yapılan incelemeler sonucunda arkeolojik esere rastlanmaması halinde projeye onay verilecek. Fatih Belediyesi dün bu amaçla Kadınlar Pazarı'nda inceleme başlattı. Bir ekip özel bir cihazla Kadınlar Pazarı'nı sokak sokak dolaşarak, yeraltı taraması yaptı. Zemin taramasının ardından elde edilecek veriler, incelenecek ve arkeolojik eser bulunup bulunmadığı belirlenecek.

Serdar CANİPEK /

KADINLAR PAZARININ 1994 YILINDA BELEDİYE TARAFINDAN YAPILAN KISMI KENTSEL ORTAMDA GÜZEL BİR GÖRÜNTÜ OLUSTURMADIĞI GEREKÇESİYLE FATİH BELEDİYESİNE TARAFINDAN YER ALTINA ALINMAYA ÇALIŞILYOR.

(CANİPEK, 2006)

(YAZICI;KAYAN, 2003)

This project
has been part-
financed by the
European Union

[Home](#) [Introduction](#) [Cities](#) [Partners](#) [News and Events](#) [Contact Us](#) [Resources](#) [Links](#)

[Home](#) / [Search](#) - Fatih / Kadınlar Pazarı-Siirt otlu peyniri satıcısı

Fatih / Kadınlar Pazarı-Siirt otlu peyniri satıcısı

[Fatih / Biryani](#)
[Kebab Hazırlanıyor](#)

[Fatih / Çorapçı](#)

[Fatih 13 /](#)
[Çarşamba Pazarı](#)

[Fatih / Pazarcılar](#)

[Fatih / "Kadınlar](#)
[Pazarı"](#)

[Fatih-Gelini-](#)
[kci 1](#)

[Fatih-Gelini-](#)
[kci 2](#)

[Fatih-Gelini-](#)
[kci 3](#)

[Fatih-Kuyumcu 2](#)

[Fatih-Bakkal](#)

[Fatih / Baharatçı](#)

[About Istanbul](#)

Kadınlar Pazarındaki esnafın çoğunluğunu Siirtlilerden oluşturmaktadır. 20 yıl içinde Siirt'ten göç edenlerin buraya yerleşmesiyle Kadınlar Pazarı, Siirtliler Çarşısına dönüşmüştür. Esnafın, müşterilerin ve çevre sakinlerinin arasında az da olsa Diyarbakırlı, Vanlı, Şırnaklı, Bitlisli ve Antepliler de bulunmaktadır. Ancak Siirtlilerin yoğunluğu semtin küçük bir Siirt görüntüsü almasına neden olmuştur. Pazarda daha çok Siirt yöresinden gelmiş ürünler satılıyor. Satılan ürünler arasında, karakovan balı, otlu peyniri, sumak, menengiç, bittim sabunu, akpancar otu, heliz otu, kavun-karpuz çekirdeği, tandir ekmeği, cevizli sucuk, ince bulguru, nar ekşisi, patlıcan kurusu, kesme, fıstık, muska, badem, kınk nohut, revhany, qılqıl, kara üzüm vb. yerel ürünler sayılabilir. Uzun süre dayanıklı olmasıyla bilinen Otlu peynir, Van başta olmak üzere Siirt, Bitlis gibi yörelerde üretilmektedir. Koyun sütünden üretilen peynirin özel tadı ve kokusu, iğne konulan yabani sarımsak otundan gelmektedir. Geçmişte toprak küplere basılan peynir son yıllarda plastik bidonlara basılarak hazırlanmaktadır.

OTLU PEYİR DOĞU VE GÜNEYDOĞU'DAN GÖÇ ETMİŞ GRUPLAR AÇISINDAN ÖNEMLİ BİR TÜKETİM MADDESİDİR.

KADINLAR PAZARINDA SATILAN YÖRESEL ÜRÜNLER

(ÜZREK, 2007)

Türkiye'nin en güzel semt çarşıları

Türkiye'de hipermarketler daha açılmamışken bile semt çarşıları vardı. Bir evin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik her şey bulunur semt çarşılarında. Bu hafta jürimize Türkiye'nin en güzel 10 semt çarşısını sorduk, İstanbul'daki Beşiktaş Çarşısı birinci oldu. Listedeki çarşıların arasında Beyoğlu'nun tarihi Balıkpazarı'nın yanı sıra Antakya'nın Uzunçarşısı da var. İlk 10'a giren çarşıların ortak özelliği bir eve lazım olacak yüzlerce ürünün bir arada bulunuyor olması. Kahvaltılık ürünlerden balığa, baharatlardan meyve ve sebzeye kadar pek çok ürün bu çarşılarda satılıyor. Jürinin seçtiği çarşıların bir özelliği de hepsinin bulundukları kentlerin sembolü haline gelmiş ve yöresel gıdalarını satılıyor olması.

BEŞİKTAŞ ÇARŞISI

Araç trafiğine kapalı

Beşiktaş Köyü'ndeki çarşının geçmişi oldukça eski. Önce balık pazarı olarak açılan çarşıda bugün şarküteri, balıkçılar, bakkalar, marketler ve giyim eşyalarının satıldığı mağazalar çoğunlukta. Kaymakçı, Akkoyun Çiğercisi, Yılmaz Şekerleme, Modern Fırın ve Meraklı Kuruyemiş çarşının eski esnafından. Çarşının müşterileri Beşiktaş ve çevresinden geliyor. Çarşı, araç trafiğine altı yıl önce kapatıldı. esnaf, müşteri otomobiliyle gelemediğinden satışların düştüğünü söylüyor. Fiyatlar kaliteye göre değişse de, orta halli insanların ihtiyaçlarını satın aldığı bir pazar burası.

MALTA ÇARŞISI

İstanbul'un eskilerinden

Malta Çarşısı, İstanbul'un en eski çarşılarından biri. Fatihlilerin özellikle gıda alışverişi için tercih ettikleri bir yer. Balıkçısı, çiğercisi, tavukçusu, kasabı, manavı, fırını ve şarküterileriyle Malta Çarşısı, hareketli semt çarşılarından biri. Balıkçılar, fırınlar ve şarküteriler Fatih Caddesi boyunca sıralanıyor. Şarküterilerden farklı bölgelere ait taze yoğurt, yumurta, bal ve tereyağı satın almak mümkün. Fırınların özelliği 24 saat ekmek çıkartıyor olmaları. Baharatçılar şifalı bitkilere meraklı müşterilerin uğrak yeri. İslambol Caddesi'nde ise nalburat bulunuyor. Yine aynı caddedeki tarihi Şekerci Han da görülmeye değer. Fatih Camii, çarşının hemen yanında.

BEYOĞLU BALIK PAZARI

Her gün taze balık bulunur

Mezeciler, şarküteriler ve manavlar çoğunlukta. Yanı sıra fırınlar, baharatçılar ve küçük lokantalar da var. Balık Pazarı'nın en eski dükkanlarından biri Üç Yıldız Şekercisi. Çarşıda 1930 yılından beri satış yapan dükkanlardan biri de Saraylar Gıda. Meze ve peynir çeşitleri ağırlıkta. Doğu Karadeniz bölgesine ait yöresel ballar ilgi görüyor. Bayraktar Fırın eski bir kara fırın. Balıkpazarı'ndaki balıkçılarda her gün taze balık bulmak mümkün. Tarihi çarşı Duduodalar ve Sahne Sokak üzerinde kurulu. T şeklinde bir konuma sahip.

KADINLAR PAZARI

Yöresel yiyecekler satılıyor

Doğu ve Güneydoğu illerine ait yöresel yiyeceklerin satıldığı dükkanlarıyla, çayhaneleriyle, lokantalarıyla, kasaplarıyla adeta birkaç yüzyıl öncesinin pazarlarını andırıyor. Çarşının ismiyle ilgili rivayetler muhtelif. Kadınlar Pazarı, İstanbul İtfaiyesi'nden tarihi Zeyrek semtine kadar uzanan İtfaiye Caddesi üzerinde kurulu. Baraka tipi dükkanlarda kasapların, zahirecilerin ve çay ocaklarının çokluğu hemen dikkat çekiyor. Sayıları elliye bulan kasapların hepsi et dolu. Güneydoğu'ya özellikle de Siirt'e ve Van'a özgü otlu peynir satan dükkanlar, sebzeciler, meyveciler, seyyar satıcılar var.

KEMERALTI ÇARŞISI

İzmir'in can damarlarından biri

İstanbul'un Kapalıçarşısı'na gibi. Pek çoğu kimliğini ve kişiliğini yitirmiş olsa da hanları, kendine özgü dokusu, camileri, Havra Sokağı, Hisarönü, Kestanepazarı gibi özel mekanlarıyla Kemeraltı İzmir'in can damarlarından biri. Geleneksel Türk el sanatlarından seramikler, çini panolar, ahşap ürünleri, tombaklar, halı ve kilimler, deri ürünlerinin her çeşidini bulmak mümkün. İğneden elektronik eşyaya kadar aranan her türlü mal ve hizmet var. Geleneksel Türk mutfağının damak tadını da daracık ara sokaklarında bulabilirsiniz. 10 yıl önce restore edilen tarihi Kızlarağası Hanı ise en popüler buluşma mekanlarından.

UZUN ÇARŞI

Peynirin her çeşidi var

Hatay'ın en renkli yerlerinden biri. Künefecilerle başlayan çarşısı, peynirciler ve nar ekşisi satıcıları dolduruyor. Keçi peyniri, sıcak suya girip sünmüş olan sünnme peynir, çökelek peyniri, az tuzlu nefis tadiyla kahvaltılık köy peyniri, künefe içinde kullanılan tuzsuz künefe peyniri, tel tel yenilebilen, düğümlemlenip salımlar halinde satılan örme peyniri ve dil peyniri tuzlu yoğurtların dizildiği tezgâhlarda da çeşit zenginliği yaşanıyor. Son yıllarda çarşıya mağazalar da eklendi. Yaz aylarında yıllık izinlerini kullanmak için kente gelen gurbetçi vatandaşların uğrak yeri olan çarşıda, yaklaşık 300 dükkan hizmet veriyor

HALK PAZARI

Turistlerin gözdesi

Turistlere yönelik olan Antalya Yeni Halk Pazarı, önemli ölçüde döviz girdisi sağlayan esnafa ev sahipliği yapıyor. Altı dönüm üzerine kurulu olan pazar, kentin gelişmesiyle birlikte 1991 yılından beri 3 kez yer değiştirdi. İçinde 150 dükkan, 94 büyük ve 44 küçük sergiyle hizmet veriyor. Hediyeelik eşya, baharat ve giyim ürünleri daha çok turisti cezbediyor. Bunun yanında manav ve balık sergileri de var. 7 bloku giyim, 2 bloku sebze ve meyve, 1 bloku kasaplarla giyim ürünleri paylaşıyor. Kentin sabit olan en gözde pazarı. Pazarın ön kısmında bulunan 5 balık restoranı ise alışverişin akşam saatlerine dek sürmesini sağlıyor. Antalya Körfezi'nden çıkartılan taze balıklar, burada gece müdavimlerine ikram ediliyor.

MELEKGİRMEZ ÇARŞISI

İsminin hikayesi ilginç

Seyhan, Kocavezir Sokak üzerinde bulunan Melekgirmez Çarşısı 200 civarında toptancıyı barındırıyor. Tekstil ürünleri satan mağazalar çoğunlukta. Yaklaşık 5 dönüm üzerine kurulu. Çarşının ilginç bir de isim hikayesi var. 1915'e kadar Ermenilerin yaşadığı bölgeye daha sonra gazinoların ve pavyonların inşa edilmesiyle adı da Melekgirmez olmuş. Günümüzde ciddi bir iş merkezi haline gelen çarşıda ham mamul yok. İşlenmiş tekstil ürünleri satışı yapılıyor.

ULUS HALI

Orta ve dar gelirlinin çarşısı

Ankara'nın en eski yerleşim yerlerinden birisi olan Ulus'ta kurulan Ulus Halî'nden, özellikle orta ve dar gelirli insanlar alışveriş yapıyor. Halde şarküteri ürünlerinden, et, balık, sakatat, sebze, meyve ve kuruyemiş kadar birçok ürün satılmakta. 10 balıkçı, 8 kasap, 6 tavukçu, 4 çiğerci, 16 mandıra ve 16 sebze sergisi olmak üzere toplam 60 dükkan bulunuyor. Hal esnafı, çarşının Almanlar tarafından yapıldığını söylüyor. Halin altında Roma kalıntıları da var. Çarşıda ürünler uygun fiyata satılıyor.

TİRE ÇARŞISI

Ege'nin turistik pazarı

Batı Anadolu'nun en zengin ve büyük pazarlarından. İzmir, Aydın, Manisa ve çevre ilçelerden satıcılarla alıcılar akın ediyor. Çeşitli sebzelerin günlük ve taze olarak satışa sunulduğu pazar, kuzukulağı, şevketi bostan, turpotu, hardal, pazı, mellengeç filizi, çoban düdüğü gibi otların da bolca bulunması nedeniyle, ot yemeklerini sevenlerin uğrak yeri. Ayrıca giysiler, takılar, el işlemleri de satışa sunuluyor. Son yıllarda belediyesinin seyahat acenteleriyle temas kurup işbirliği yapması sayesinde, Selçuk, Kuşadası gibi turistik ilçelerde tatil yapan turistler de Tire Pazarı'na turistik gezi düzenliyor.

(<http://genc.hurriyet.com.tr/02/02/30/83moda.asp>)

İSTANBUL TİCARET VE SANAYİ ODASI
1936

Sicil numarası 10097 Sınıf 4

Sancisi İsmi müberrir olan
kayıt ve tescil hüviyet varakası

Firma Kadri Yusuf
Ticari sıfat Meyva taciri
Adres İstanbul hatup kapı ahı celali kapı harici 16 1/2
İstanbul yeni Meyva halli 10

İşbu hüviyet varakası mukabilinde 1936 senesine ait oda kayıt ücreti olan
10
lira ile kazanç vergisi üzerinden yüzde iki oda hissesi (•)
olarak yalnız ----- lira ----- kuruş alınmıştır

Muameleat ve Muhasebe müdürü **Umumi kâtip M**
[Signature] *[Signature]*

(*) şahıslık istemiyen
işlerine aittir.

N° 001311

I. T. S. O.

Ahkâmî kanunîye

Ticaret ve Sanayi Odaları kanununun ikinci maddesi

Yirmi yaşını ikmal edenler ticarete mezun durlar. On sekiz yaşını ikmal edenler veli veya vasileri tarafından tefekkül ve Ticaret mahkemesi tarafından rühsat verildiği takdirde ticarete mezun olurlar.

Ticaret ve Sanayi Odaları kanununun üçüncü maddesi

Berri ve bahri ticaret kanunları muhbirce sıfatı ticariyeti haiz olan ve müesseseler, sermaye bulunan her şahıs ferdi ve hukukî ve her nevi borsa mübayaacıları ve hususî ve resmî sınırlar ve tellallat merkez ve şube olarak ümmetgâhi ticari ihtiyaz eyledikleri mahallerin ticaret ve sanayi odalarına kaydolunmaya mecburdurlar.

Bu mecburiyet ifa emiyerek tarihlerinden itibaren üç ay zarfında kendilem odaya kaydolmak için müraعات etmeyen eşhas ferdi ve hukukîye sınırlar ve tellallardan muayyen olan senelik kayıt ücretlerinin iki misli cezaen odaca tahsil olurlar.

Cezanın tahakkukundan itibaren üç ay zarfında kaydolunmamakta ısrar edenlerin ticaret mahkemeleri Oda katarile set ve sınırlar ve tellallat ticari muameleden menolunurlar.

Ticaret ve Sanayi Odaları kanununun beşinci maddesi

Ticaret ve Sanayi Odaları mukarrefatına riayet emiyenleri hakkında odalara beş liradan yüz liraya kadar cezayı nakdî mükennolunur. Bütün cezaları İtali Oda mezbûruları lera dairlemince itra ve infaz olunur.

Nikati mühimme

Sıfatı ticariyeti haiz olanlar ve şirketler ve müesseseler : birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıf olarak üç derece kaydolunurlar sınıfların sureti usulü mecburiyeti kaydol beyannamelerini arkasınca yazılıdır.

Her nevi borsa mübayaacıları ve ferdi ve hukukî sınırlar ve odalara üç sınıfa ayrılırlar.

Mecburiyet kaydı beyannamelerinin tefekkik ve kanula sınıfların ayırı ve takdiri üzerine Odalara işbu kayıt hüviyet varakaları tanzim ve ita olunur.

İşbu hüviyet varakalarını almayanlar ve kaydol ücreti seneviyesini ve kazanç vergisi üzerine mevzu Oda resmîni verimiyenler hakkında kanunun üçüncü maddesi ahkâmı tatbik olunur.

Mecburiyet kaydı tabi olanlar hususaten süreyi mülayet iki ay zarfında Odaya bildirmeye mecburdurlar.

1 — Mecburiyet kaydı beyannamesinde münderic her nevi tahayülât ve tadilat.

2 — Tadil tediyat, hâs konkurdato, ünyon ladei itibar.

3 — Terki ticaret, devri ticaret, fesih ve infisalı şirket.

Bu mecburiyetleri ifa emiyenler hakkında kanunun beşinci maddesindeki ahkâmı cezaiye tatbik olunur.

Odaya evvelce mukayyet olan bir unvanı ticaret tekrar kullanılmaz. Evvelkinden tefrik için bir vâkıf fark ilave edilmesi lâzımdır.

Münfesh bir şirketin unvanını yeni şirket aynen kullanamaz. Şu kadar ki, kolektif ve komandit şirketlerde etalefi kaydı kullanılır.

Bir şirketi ticariyet ferdi ticarethane olarak kaydedilemez. (Biraderler, zâdele, mahdumları) gibi tabirat kullanılsa şirket addolunur.

VEZNEDAR VEYA TAHSİLLAR

2 1936

İSTANBUL TİCARET VE SANAYİ ODASI

-3-

1930'lu yıllarda Eminönü Sebze ve Meyve Hali'nde komisyonculuk yapmış, Siirtli Işık ailesine ait işletme belgesi. Atıf Altınışık bugün Bayrampaşa Sebze ve Meyve Hali'nde baba mesleğini devam ettirmektedir(Bkz. 1,2,3 nolu belge).

EK-3: FOTOĞRAFLARLA FATİH KADINLAR PAZARI

Fotoğraf-2: Fatih Kadınlar Pazarı'na İtfaiye Caddesi'nden Giriş

Fotoğraf-3: Fatih Kadınlar Pazarı'na gelen tüketici kitlenin çerez olarak tükettiği karpuz çekirdeği ve satıcısı.

Fotoğraf-4: Fatih Kadınlar Pazarı'ndan bir görünüm

Fotoğraf-5: Tarihi Bozdoğan Kemerı'nden Fatih Kadınlar Pazarı'na bir bakış.

Fotoğraf-6: Kadınlar Pazarı'nda seyyar bir tütün satıcısı

Fotoğraf-7: Başka bir açıdan Fatih Kadınlar Pazarı

Fotoğraf-8: Yöresel yemek hizmeti sunan bir lokanta

Fotoğraf-9: Pazar'da başka bir tütün satıcısı.

Fotoğraf-10: Otlu peynir, kurutulmuş ekmek gibi yöresel tüketim ürünleri satan bir işyeri.

Fotoğraf-11: Kelle paça ve bumbar satan bir kasaptan görüntüler.

Fotoğraf-12: Kadınlar Pazarı'na gelen müşterilerin kitlesinden bir görüntü.

Fotoğraf-13: Yöresel yemekler sunan bir lokanta.

Fotoğraf-13: Siirtlilere ait bir kahvede satranç oynayan bir grup.

Fotoğraf-14: Fatih Kadınlar Pazarı'nda bir cuma namazı

Fotoğraf-16: Pazarda satılan yöresel tüketim ürünlerinden Uşkun.

Fotoğraf-17: Pazarda arz edilen ürünlerden biri: Kenger

Fotoğraf-18: Kurutulmuş gıda ve yöresel ürün satışı yapan bir işyeri

Fotoğraf-19:Pazar'da hizmet veren fast food kelle paça salonu.

Fotoğraf-20: Farklı bir damak zevki: Pişmiş Kelle ve Kuzu Başı.

Fotoğraf-21: Kadınlar Pazarı'nda mevsime bağlı olarak sık tüketilen bir bitki: Çiriş

Fotoğraf-22:Siirt yöresel yemekleri sunan bir lokantadan görüntüler.

EK-4:ANKET FORMLARI

1.KADINLAR PAZARI ARASTIRMASI ESNAF ANKET FORMU

1. İl: İstanbul
2. İlçe: Fatih
3. Mahalle 1[]Hüsambey
2[]Kırkçeşme
3[]İtfaiye Cad.
4. Sokak:.....
5. No:.....
6. **Cinsiyetiniz?**
1[]Erkek 2 [] Kadın
- Yaşınız?.....**
7. **Eğitim Durumunuz?**
1[] okur yazar değil
2[] Okur yazar
3[] İlkokul
4[] Ortaokul
5[] Lise
6[] Yüksek Okul
7[] Üniversite
8. **Medeni Haliniz?**
1 [] Bekar
2 [] Evli
3 [] Boşanmış
4 [] Dul
9. **Memleketi/Doğum yeri?**
1 [] İl.....
2[] İlçe.....
10. **Kaç Çocuğunuz var?**
1[] Hiç yok 5[] Dört
2[] Bir çocuk 6[] Beş
3[] İki çocuk 7[] Altı
4[] Üç çocuk 8[] Diğer:
11. **Eşiniz nereli(Evlilere sorulacak)?**
.....(İl olarak belirtiniz)
- Eşinizin eğitim durumu nedir?**
1[] okur yazar değil
2[] Okur yazar
3[] İlkokul
4[] Ortaokul
5[] Lise
6[]Yüksek Okulu
7[]Üniversite

12. Doğdunuz yerden göç etmenize etki eden en önemli faktör nedir?

- 1[] Geçim sıkıntısı
- 2[] Büyük kentin iş imkanları
- 3[] Çocukların eğitim olanakları
- 4[] Daha iyi bir gelecek
- 5[] Akrabalarım çağırdıkları için
- 6[] Diğer.....

13. İstanbul'a gelmeden önce çalışmak için başka bir kente gittiniz mi?

- 1[] Evet
- 2[] Hayır

14. (Evet diyenlere sorulacak) Hangi kente gittiniz?

.....

15. Ailenizden İstanbul'a ilk olarak kim geldi? Ne zaman geldi?

Tarih(Yıl)

- 1[] Babam
- 2[] Ben
- 3[] Ağabeyim
- 4[] Kardeşim
- 5[] Ailece geldik.....
- 6[] Diğer.....

16. Siz İstanbul'a ilk olarak hangi yıl geldiniz?

- 1[] 195...
- 2[] 196....
- 3[] 197....
- 4[] 198....
- 5[] 199....
- 6[] 200...

17. İstanbul'a yerleşmeden önce kaç sefer İstanbul'a gelip gittiniz?

- 1[] Bir sefer
- 2[] İki sefer
- 3[] Üç sefer
- 4[] Dört sefer
- 5[] Diğer.....

18. İstanbul'a ilk olarak geldiğinizde ne kadar kaldınız?

.....(Kaç yıl?)

19. İstanbul'a ilk olarak hangi amaçla geldiniz?

- 1[] Para kazanıp memlekete dönmek
- 2[] Kesin olarak yerleşmek
- 3[] İş ve ev bakmak için
- 4[] Diğer.....

20. İstanbul'a yerleşmek amacıyla hangi yıl geldiniz?

- 1[] 195...
- 2[] 196....
- 3[] 197....
- 4[] 198....
- 5[] 199....
- 6[] 200...

21. İstanbul'a ilk geldiğinizde hangi işlerde çalıştınız?

- 1[].....
- 2[].....
- 3[].....
- 4[].....
- 5[].....

22. Kadınlar Pazarı'ndan önce İstanbul'da hangi semtlerde çalıştınız?

- 1[].....
- 2[].....
- 3[].....
- 4[].....

23. İstanbul'a yerleşmek amacıyla geldiğinizde ilk olarak hangi semtte oturdunuz?

- 1[] Semt:.....
- 2[] Mahalle:.....

24. Evinizi bu semte yada mahalleye niçin taşıdınız?

- 1[]Gecekondu olduğu için
- 2[]Akrabalara yakın olduğu için
- 3[]Hemşerilere yakın olduğu için
- 4[]İşe yakın olduğu için
- 5[]Diğer.....

25. İstanbul'a ilk gelişinizden bugüne kadar hangi semtlerde oturdunuz?

- [] Birinci.....
- [] İkinci.....
- [] Üçüncü.....
- [] Dördüncü.....
- [] Beşinci.....
- [] Sürekli FATİH'te oturdum.

26. Şimdi İstanbul'da hangi semtte ve mahallede oturuyorsunuz?

- [] Semt:.....
- [] Mahalle:.....

27. İşyerinizde kredi kartı makinesi var mı?

- 1[] Evet 2 [] Hayır

28. İş yerinizin durumu?

- 1[] İş yeri sahibiyim
- 2[] Kiracıyım(Belediye'den)
- 3[] Kiracıyım(Vakıftan)
- 4[] Kiracıyım(Özel mülkiyet)
- 5[] Diğer.....

29. (Kiracılara Sorulacak)Ne kadar kira ödüyorsunuz?

- 1[] 100-250 YTL
- 2[] 251-400 YTL
- 3[] 401- 550 YTL
- 4[] 551-700 YTL
- 5[] 701-900 YTL
- 6[] 901 ve üstü YTL

30. İşyeriniz tahmini olarak kaç metrekare?

.....

31. Sizden önceki bu işyerinin sahibi nereliydi?

.....(İl olarak)

32. Sizden önceki iş yeri sahibiyle bir yakınlığınız var mıydı?

1[] Hemşerimdi

2[] Akrabamdı

3[] Arkadaşımdı

4[] Bir yakınlığım yoktu

5[] Diğer.....

33. Sizden önce bu işyerinde ne iş yapıldı?

.....

34. İşyerinizde doğalgaz var mı?

1[] Var 2[] Yok

35. İş yerinizde çalışanlar nereli?(İl olarak belirtiniz)

1[].....

2[].....

3[].....

4[].....

5[].....

36. Şimdi ne iş yapıyorsunuz? (İş türünü nasıl ifade ediyorsa o şekilde yazınız)

.....

37. İstanbul'a yerleştikten bu yana bugünkü işinize kadar ne tür işlerde çalıştınız ne tür işler yaptınız?

1[].....

2[].....

3[].....

4[].....

5[] Sürekli bu işi yaptım.

38. Kadınlar Pazarı'nda bu işi yapmaya ne zaman başladınız?

.....(Yıl olarak örn:1980)

39. Kaç yıldır kesintisiz olarak Kadınlar Pazarı'nda iş yapıyorsunuz?

.....

40. Kadınlar Pazarı'nda bu işi kurmanıza kim ya da kimler yardımcı oldu?

1[] Akrabalarım 2[] Hemşerilerim

3[] Belediye yetkilileri

4[] Akrafa ve hemşerilerim

5[] Diğer.....

41. Neden işinizi Kadınlar Pazarı'nda kurdunuz?

.....

42. Babanızın mesleği neydi?

.....

43. Siz yada ailenizden biri(baba, amca, dayı, b.baba) memlekette çerçilik yaptı mı?

1[] Evet 2[] Hayır

44. (Evet diyenlere sorulacak)
Kim yada kimler çerçilik yaptı?
.....
45. **Memlekette ne iş/ler yapardınız?**
1[].....2[].....
3[].....4[].....
46. **Hemşeri derneklerine üyeliğiniz var mı?**
1[] Var 2[] Yok
47. **Kadınlar Pazarı'ndaki hangi esnaflarla ticari ilişkileriniz daha iyidir?**
1[] Hemşerim olan esnaflarla
2[] Komşum olan esnaflarla
3[] Pazarın bütün esnafıyla
4[] Diğer.....
48. **Kadınlar Pazarı'ndaki hangi esnaflarla ailece görüşürsünüz?**
1[] Hemşerim olan esnaflarla
2[] Komşum olan esnaflarla
3[] Akrabam olan esnaflarla
4[] Pazarın bütün esnafıyla
5[] Diğer.....
49. **Düğün, sünnet düğünü yada bir cenazeniz olduğunda pazardaki hangi esnaf katılır?**
1[] Hemşerim olan esnaf
2[] Komşum olan esnaf
3[] Akrabam olan esnaf
4[] Pazarın bütün esnafı
5[] Diğer.....
50. **Kadınlar Pazarı'na genellikle Doğu ve Güneydoğu'lu insanlar gelir? Katılıyor musunuz?**
1[] Kesinlikle katılıyorum
2[] Kısmen katılıyorum
3[] Katılmıyorum
4[] Diğer.....
51. **Kadınlar Pazarına alış veriş için gelenler sizce burayı neden tercih etmektedirler ?**
1[] Damak zevkine uygun ürünler bulduğu için
2[] Esnafa ve burada satılan ürünlere güvendiği için
3[] Buradaki her şey memleketine benzer olduğu için
4[] Başka yerde bulamadığı ürünleri bulduğu için
5[] Ucuz olduğu için
6[] Hemşerilik bağından dolayı
7[] Hepsi 6[] Diğer.....

52. Kadınlar Pazarı İstanbul'da içinde iş kurmaktan memnun olduğunuz, kendinizi güvende hissettiğiniz bir yer midir?

- 1[] Kesinlikle katılıyorum
2[] Katılıyorum
3[] Kısmen katılıyorum
4[] Katılmıyorum
5[] Hiç katılmıyorum
6[] Diğer.....

53. Eminönü'ndeki sebze ve meyve halinde çalıştınız mı?

- 1[] Evet 2[] Hayır

(Bu Soru Sadece Gıda Ürünleri Satan Esnafa Sorulacak)

54. İş yerinizde satılan fakat başka yerde bulunmayan yada zor bulunan gıda ürünleri nelerdir?

- (1).....(5).....
(2).....(6).....
(3).....(7).....
(4).....(8).....

55. Sattığınız bu ürünler nereden gelmektedir?

.....(İl Olarak)

(Bu Soru Sadece Kasaplara Sorulacak)

56. Sattığınız etler nereden geliyor?

.....

57. İstanbul'da Kadınlar Pazarı gibi bir yer var mı?

- 1[] Var 2[] Yok

(Bu Soru Sadece Lokantacılara Sorulacak)

58. Sizin yaptığınız fakat başka yerde yapılmayan yada çok az yapılan yöresel yemekler hangileridir?

- (1).....(2).....
(3).....(4).....

(Bu Soru Sadece Lokantacılara Sorulacak)

59. Lokantanızda yaptığınız yemeklerin adlarını söyler misiniz?

- (1).....(2).....
(3).....(4).....
(5).....(6).....
(7).....(8).....

60. Müşterilerinize borç alış veriş imkanı tanır mısınız?

- 1[] Evet 2[] Hayır

61. (Evet Diyenlere Sorulacak) Kimlere borç/veresiye verirsiniz?

- 1[] Bütün müşterilere
2[] Doğu ve Güneydoğu'lu müşterilere
3[] Sadece tanıdık müşterilere
4[] Sadece hemşerilerime
5[] Diğer.....

62. Müşterileriniz ürün alırken sizinle pazarlık yapar mı?

- 1[] Evet 2[] Hayır

63. (Evet Diyenlere Sorulacak) Kimler sizinle pazarlık yapar?

- 1[] Bütün müşteriler
- 2[] Doğu ve G.Doğulu müşteriler
- 3[] Sadece tanıdık müşteriler
- 4[] Diğer.....

64. Kadınlar Pazarı'nda iş kurmaktan memnun musunuz?

- 1[] Çok memnunum
- 2[] Memnunum
- 3[] Memnun sayılırım
- 4[] Memnun değilim.
- 1[] Hiç memnun değilim

65. Neden memnunsunuz yada memnun değilsiniz?

.....

66. Kadınlar Pazarı'nda sizi en çok rahatsız eden şey/ler nedir?

- 1[]
- 2[]
- 3[]

67. Sizce ekonomik durumu iyi olan esnaf Kadınlar Pazarı'ndan ayrılıyor mu?

- 1[] Kesinlikle ayrılıyor
- 2[] Ayrılan da var ayrılmayan da var
- 3[] Ayrılmıyorlar

68. Kadınlar Pazarı'nda esnaf olan hemşerileriniz var mı?

- 1[] Var
- 2[] Yok

69. Kadınlar Pazarı'nın İstanbul Unkapanı bölgesindeki yerinde bulundunuz mu?

- 1[] Evet
- 2[] Hayır

70. Kadınlar Pazarı'nın Eminönü sebze hali karşısındaki yerinde bulundunuz mu?

- 1[] Evet
- 2[] Hayır

71. Kadınlar Pazarı'ndaki esnafları tanır mısınız?

- 1[] Bütün esnafı tanırım.
- 2[] Esnafların çoğunu tanırım.
- 3[] Çok az esnaf tanırım
- 4[] Sadece hemşerilerim olan esnafı tanırım.
- 5[] Diğer.....

72. İş yerinize gidiş gelişlerde genellikle hangi ulaşım araçlarını kullanırsınız?

- 1[] Tramway-Metro
- 2[] Özel Araç
- 3[] Belediye- Halk Otobüsü
- 4[] Vapur
- 5[] Yaya
- 6[] Diğer.....

73. İş yeri ile ev arası gidiş geliş ne kadar sürüyor?

- 1[]30-44 dakika
- 2[]45-59 dakika
- 3[]1-2 saat
- 4[]3-4 saat
- 5[]5-6 saat

74. Kadınlar Pazarının bitiminde yer alan Bozdoğan Kemerı hakkında bilginiz var mı?

- 1[]Hayır
- 2[]Evet

75. Kadınlar Pazarının içinde yer aldığı Tarihi mekan hakkında bilginiz var mı?

- 1[]Hayır
- 2[]Evet.....

76. Parasal bir sıkıntınız olduğunda Kadınlar Pazarı'ndaki hangi esnaftan destek alırsınız?

- 1[]Hemşeri olan esnaftan
- 2[]Komşum olan esnaftan
- 3[]Akrabam olan esnaftan
- 4[]Bütün esnaftan
- 5[]Diğer.....

77. Kadınlar Pazarı'na kadınlar neden çok az gelmektedir?

.....

78. Aşağıda verilen İstanbul'un tarihi ve bilinen yerlerine en son ne zaman gittiniz?

Yer	Bir Hafta Önce	Bir Ay Önce	Bir Yıl Önce	Hiç Gitmedim
Topkapı Sarayı				
Ayasofya				
İstiklal Caddesi				
Sultan Ahmet Camii				
Eyüp Camii				
Yere Batan Sarmıcı				
Bebek				
Rumeli Hisarı				
Reşat Nuri Sahnesi				
Karikatür Müzesi				
Miniaturk				
Fatih Camii				

79. Sosyal güvenceniz var mı?

- 1[☐ Hayır
Evet
2[☐ Bağ-kur
3[☐ SSK
4[☐ Yeşil Kart
5[☐ Emekli Sandığı
6[☐ Diğer.....

80. Kimleri hemşeri olarak kabul edersiniz?

- 1[☐ Aynı köyden olduklarımı
2[☐ Aynı ilçeden olduklarımı
3[☐ Aynı şehirden olduklarımı
4[☐ Aynı bölgeden olduklarımı
5[☐ Diğer.....

81. Kadınlar Pazarı en çok hangi vakitlerde kalabalık olur? (1,2,3 olarak numaralandırınız)

- 1[☐ Cuma günleri 3[☐ Dini Bayramlar öncesinde
2[☐ Hafta sonları 4[☐ Hafta içi 5[☐ Diğer.....

82. Pazar esnafı cenazelerini Pazarda bulunan Tezgahçılar yada Ümmü Gülsüm Camiinden mi kaldırır?

- 1[☐ Evet 2[☐ Hayır

83. Siz Pazar içinde alışverişinizi hangi esnaftan yaparsınız?

- 1[☐ Bana gelen esnaftan
2[☐ Hemşerim olan esnaftan
3[☐ Tanıdığım olan esnaftan
4[☐ En ucuz satan esnaftan
5[☐ Diğer.....

84. Kendinizi nereli olarak görüyorsunuz?

.....(İl olarak)

85. Kadınlar Pazarı'ndan ayrılarak başka bir yerde iş kurmayı düşünüyor musunuz?

- 1[☐ Evet 2[☐ Hayır

86. İşinizi değiştirmek ister misiniz?

- 1[☐ Evet 2[☐ Hayır

87. Kadınlar Pazarı'nı en çok nereye benzetirsiniz?

.....

88. Belediye ile ilişkileriniz nasıl?

- 1[☐ Çok iyi
2[☐ İyi
3[☐ İyi sayılır
4[☐ Kötü
5[☐ Çok kötü

Teşekkür ederiz.

2. KADINLAR PAZARI ARAŞTIRMASI MÜŞTERİ ANKET FORMU

1. Cinsiyetiniz?

☐ Erkek ☐ Kadın

2. Kaç yaşındasınız?.....

3. Eğitim Durumunuz?

☐ okur yazar değil

☐ Okur yazar

☐ İlkokul

☐ Ortaokul

☐ Lise

☐ M.Y.Okulu

☐ Üniversite

4. Medeni Haliniz?

☐ Evli ☐ Bekar ☐ Boşanmış ☐ Dul

5. Doğum yeriniz/Memleketiniz?

☐ İl:..... ☐ İlçe:.....

6. Mesleğiniz/İşiniz nedir?(.....)

7. İstanbul'da oturduğunuz yer?

☐ İlçe:.....

☐ Semt:.....

☐ Mahalle:.....

8. Kadınlar Pazarı'na en çok hangi amaçla geliyorsunuz?

☐ Et almak ☐ Yemek yemek

☐ Kuru gıda almak

☐ Kahvaltılık almak

☐ Hemşerilerle buluşmak

☐ Çay içmek ☐ Tıraş olmak

☐ Arkadaşlarla buluşmak

☐ Diğer.....

9. Kadınlar Pazarı'na ne kadar sıklıkla geliyorsunuz?

☐ Her gün

☐ Haftada en az üç-dört gün

☐ Haftada en az bir gün

☐ Ayda bir kaç sefer

☐ Yılda birkaç sefer

☐ Alış veriş ihtiyacı oldukça

☐ Burada bir işim oldukça

10. Kadınlar Pazarı'na en çok hangi gün yada günler gelirsiniz?

.....

11. İstanbul'da başka yerde bulamadığımız fakat sadece Kadınlar Pazarı'nda bulabildiğiniz ürünler nelerdir?

[1].....[4].....

[2].....[5].....

[3].....[6].....

12. Ne zamandan beri Kadınlar Pazarı'na sık sık geliyorsunuz?

.....(Yıl olarak örn:1995)

13. Kadınlar Pazarı'na genellikle hangi vasıta ile geliyorsunuz?

☐ Tramway-Metro ☐ Vapur ☐ Belediye- Halk Otobüsü

☐ Özel Araç ☐ Yaya ☐ Diğer.....

14. Kadınlar Pazarı dışındaki alışverişlerinizi nerede yapıyorsunuz?

- ☐ Mahalle bakkalından
☐ Semt pazarından
☐ Süper marketlerden
☐ Seyyar satıcılardan
☐ Diğer.....

15. Kadınlar Pazarı'ndan en çok hangi ürünleri alırsınız?

(1,2,3,4 olarak numaralandırınız)

- ☐ Et ve et ürünleri
☐ Otlı Peynir ☐ Bal
☐ Kaçak çay ☐ Diğer.....

16. Kadınlar Pazarı'nı nereye benzetiyorsunuz?

.....

17. Kadınlar Pazarı'nın en çok hangi özelliği hoşunuza gidiyor?

- ☐ Pazarın hemşeri ve tanıdıklardan oluşması
☐ Pazarda satılan ürünler
☐ Kahvehaneler ve lokantalar
☐ Diğer.....

18. Kadınlar Pazarı'na alışverişe geldiğinizde bir seferde aşağıdaki tüketim ürünlerinden ne kadar alırsınız?

	1 kg	2kg	3kg	4kg	5kg	Diğer
Et						
Otlu Peynir						
Kaçak Çay						
Bulgur						
Pirinç						
Kesme Şeker						
Kıyma						

19. Kadınlar Pazarı'nda satılan aşağıdaki ürünleri hangi sıklıkla alırsınız?

	Haftada Bir	Onbeş Günde Bir	Ayda Bir	İki Ayda Bir	Yılda Bir	Diğer
Et						
Otlu Peynir						
Kaçak Çay						
Bulgur						
Pirinç						
Kesme Şeker						
Kıyma						

20. Kadınlar Pazarı’nda satılan gıda maddelerini kimlerden alırsınız?

- 1[]Hemşerim olan esnaftan
2[]Akrabam olan esnaftan
3[]Uygun fiyata satan esnaftan
4[]Borç veren esnaftan
5[]Arkadaşım olan esnaftan
6[]Diğer.....

21. Kadınlar Pazarı’nda en çok beğendiğini/yediğiniz yemekler nelerdir?

[1].....[2]..... [3].....[4].....

22. Kadınlar Pazarı’nda bulamayıp memleketten istediğiniz ürünler var mı?

[]Her şeyi burada buluyorum.

[]Bulamadığım bazı ürünler var

(Burada bulamadığınız ürünleri yazınız)

[1]..... [2]..... [3].....[4].....

23. “Kadınlar Pazarı sadece bir alış veriş yeri değil, İstanbul’da kendimi rahat ve güvende hissettiğim yerdir” buna katılıyor musunuz?

[]Kesinlikle katılıyorum

[]Katılıyorum

[]Kısmen katılıyorum

[]Katılmıyorum

[]Hiç katılmıyorum

24. Kadınlar Pazarı’ndaki alışverişinizi kim yapar?

[]Her zaman ben yaparım

[]Bazen ben bazen eşim yapar

[]Birlikte yaparız.

[]Diğer.....

25. Kadınlar Pazarı’ndaki alışverişinizde

	Evet	Hayır
Kredi kartı kullanır mısınız?		
Pazarlık yapar mısınız?		
Veresiye alışveriş yapar mısınız?		

26. Kadınlar Pazarı’nı tercih eder misiniz?

	Her zaman burayı seçerim	Bazen burayı seçerim	Burayı seçmem
Bayram alışverişleri için			
Cuma namazları kılmak için			
Arkadaş ve tanıdıklarla buluşmak için			

Teşekkür ederiz.

ÖZGEÇMİŞ

Suvat PARİN, 1974 yılında Van’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Van’da tamamladı. Van Kazım Karabekir Ortaokulu birincilikle, Van Atatürk Lisesi’ni ikincilikle bitirdi. 1995 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nde başladığı lisans eğitimini bölüm ve fakülte birincisi olarak tamamladı.

Yüksek lisansını, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı’nda “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Akademik Dünya’nın Avrupa Birliği’ne Bakışı” isimli teziyle tamamladı. Çalışma alanları arasında kent, Türk sosyoloji tarihi, kırsal yapılar ve küçük gruplar gibi konular bulunmaktadır.